

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Budućnost postojećih i novih termoelektrana u Bosni i Hercegovini u energetskej tranziciji

Hanjalić, Kemal; Smajević, Izet; Musić, Mustafa

2021-04-12

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/aab5ee78-1617-4d7a-89e5-7242d07e12b0>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

**BUDUĆNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TERMOELEKTRANA
U BOSNI I HERCEGOVINI U ENERGETSKOJ TRANZICIJI**

**AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE
АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA**

**Special Editions
Volume CXCVI**

**Department of Technical Sciences
Committee for Energy and Environment
Volume 19**

**PERSPECTIVES OF THERMAL POWER IN
BOSNIA AND HERZEGOVINA IN ENERGY
TRANSITION**

Regional Conference, Sarajevo, 21 November 2019

Editors:
K. Hanjalić, I. Smajević, M. Musić

SARAJEVO 2021

**AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE
АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA**

**Posebna izdanja
Knjiga CXCVI**

**Odjeljenje tehničkih nauka
Odbor za energiju, energetiku i okoliš
Knjiga 19**

**BUDUĆNOST POSTOJEĆIH I NOVIH
TERMOELEKTRANA U BOSNI I HERCEGOVINI
U ENERGETSKOJ TRANZICIJI**

Regionalno savjetovanje, Sarajevo, 21. novembra 2019.

Urednici:

K. Hanjalić, I. Smajević, M. Musić

SARAJEVO, 2021.

Regionalno naučno-stručno savjetovanje *Budućnost postojećih i novih termoelektrana u Bosni i Hercegovini u energetske tranziciji*
Sarajevo, 21. novembra 2019.

Izdavač

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Za izdavača

Akademik Muris Čičić

Urednici

Akademik Kemal Hanjalić

Dop. član Izet Smajević

Prof. Mustafa Musić

Tehnički urednici

Dr. Ajla Merzić

Dr. Anes Kazagić

Recenzenti

Akademik Asif Šabanović

Akademik Simeon Oka

Lektura

Irma Grebović-Muratović

Korektura

Sabina Vejzagić

DTP

Narcis Pozderac, TDP Sarajevo

Štampa

Dobra knjiga, Sarajevo

Tiraž

110

Sarajevo, 2021.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

621.311.22(497.6)(063)(082)

REGIONALNO savjetovanje *Budućnost postojećih i novih termoelektrana u Bosni i Hercegovini u energetske tranziciji*
(Sarajevo ; 2019)

Budućnost postojećih i novih termoelektrana u Bosni i Hercegovini u energetske tranziciji : regionalno savjetovanje, Sarajevo, 21. novembra 2019. / urednici K. [Kemal] Hanjalić, I. [Izet] Smajević, M. [Mustafa] Musić. - Sarajevo : Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2021. - 180 str. : ilustr. ; 25 cm. - (Posebna izdanja / Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine ; knj. 196. Odjeljenje tehničkih nauka, Odbor za energiju, energetiku i okoliš ; knj. 19)

Na spor. nasl. str.: Perspectives of thermal power in Bosnia and Herzegovina in energy transistion. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-9926-410-64-3

COBISS.BH-ID 43225862

U saradnji i uz finansijsku podršku JP Elektroprivreda Bosne i Hercegovina d.d. Sarajevo.

SADRŽAJ / CONTENTS

1. PREDGOVOR / PREFACE	7
2. REFERATI: PROŠIRENI SAŽECI / PAPERS: EXTENDED ABSTRACTS	11
3. ZAKLJUČCI / CONCLUSIONS	49
4. PRILOZI: SLIDE PANELI / APPENDICES: SLIDE PANELS.....	55
5. LISTA AUTORA / LIST OF AUTHORS.....	179

1. PREDGOVOR / PREFACE

Bosna i Hercegovina prihvata načelno globalna opredjeljenja i proklamovane ciljeve relevantnih međunarodnih institucija (Pariški Sporazum, Evropski Zeleni Plan, i drugi) za prelaz na održivi niskougljениčni razvoj baziran na kružnoj ekonomiji neuslovljenoj upotrebom prirodnih resursa, te težnju ka nultoj neto emisiji stakleničkih gasova. U energetsom sektoru to podrazumijeva povećanje energijske efikasnosti, te bezuvjetni prelaz na obnovljive izvore energije i eliminaciju fosilnih goriva. I dok je opšte opredjeljenje nesporno, način i dinamika ostvarenja pojedinih ciljeva u zacrtanom roku do 2050. godine sa najmanje negativnih ekonomskih, socijalnih, sigurnosnih i političkih posljedica predstavlja ozbiljni izazov, posebno u zemljama koje se, kao Bosna i Hercegovina, tradicionalno oslanjaju na sopstveni ugalj kao primarni energent.

U cilju doprinosa iznalaženju optimalnih rješenja u energetske transformaciji, a u okviru Plana rada za 2019 godinu, Odbor za energiju, energetiku i okoliš (OEEO) Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (ANUBiH) u saradnji i uz finansijsku podršku JP Elektroprivreda Bosne i Hercegovine d.d. Sarajevo, je organizovao regionalno naučno-stručno savjetovanje: *Budućnost postojećih i novih termoelektrana u BiH u energetske tranziciji*, koje je održano 21. 11. 2019. godine u ANUBiH u Sarajevu. Cilj Savjetovanja je bio da nauka i struka, pod pokroviteljstvom i u okviru ANUBiH, u saradnji sa stručnjacima iz EU i Regije razmjene iskustva, stavove i planove o upotrebi uglja i biogoriva u proizvodnji električne i toplinske energije u periodu do 2050. godine. Na Savjetovanju, kojem su prisustvovali predstavnici vlasti i zvaničnih institucija iz BiH, naučni radnici, stručnjaci, menadžmenti elektroprivrednih organizacija iz oba bh. entiteta, je na bosanskom, srpskom, hrvatskom ili engleskom jeziku na prethodno odabrane teme izloženo 15 referata po pozivu. Pored stručnjaka iz BiH, referate su podnijeli i pozvani eksperti iz zemalja EU i okruženja sa elektroprivrednom strukturom i izazovima u toj oblasti sličnim kao što ih ima i BiH, a koje u proizvodnji električne energije karakteriše značajni, ili čak dominantni oslonac na fosilna goriva, naročito ugalj. U referatima su izloženi mogući modeli tranzicije i iskustva iz BiH, Srbije, Grčke, Sjeverne Makedonije, Poljske i Njemačke. Prošireni sažeci i slide prezentacije svih referata na jezicima na kojima su referati izloženi, kao i Zaključci Savjetovanja su sadržani u ovom Posebnom izdanju ANUBiH.

Savjetovanje je potvrdilo da je dekarbonizacija elektroenergetskog sektora u EU i Regiji do 2050. godine opravdan, ali i veoma zahtjevan cilj. Svaka država koja se obavezala za takav cilj, mora razviti svoj model održive tranzicije, koristeći vlastito znanje, pomoć eksperata EU, te iskustva i modele drugih. U tom smislu zaključeno je da je veoma važno u što je moguće kraćem roku, u saradnji sa Energetskom zajednicom, detaljno i odgovorno koncipirati razvoj energetskog sektora u Bosni i Hercegovini u tranzicijskom periodu, dajući pritom do znanja Evropske uniji, ali i svima drugima, da je Bosna i Hercegovina spremna pratiti i ispoštovati generalno postavljene ciljeve u toj oblasti, uvažavajući pri tom svoju potrebu za energetske neovisnošću. U tom cilju potrebno je definirati jasnu viziju, sa prohodnim putem do postavljenih ciljeva, uzimajući u obzir sve relevantne direktive i regulativu EU, ali i realne mogućnosti i potrebe Bosne i Hercegovine.

Iskustva i poruke izložene u referatima, diskusije tokom Savjetovanja, te saznanja do kojih smo došli, a koji su sumirani u Zaključcima ovog dokumenta, čine korisnu bazu i orijentir za konkretizaciju strategije za aktuelnu tranziciju energetskog sektora BiH.

Sarajevo, 20. 9. 2020. godine

Predsjednik Odbora za EEO
Akademik Kemal Hanjalić

2. REFERATI: PROŠIRENI SAŽECI / PAPERS: EXTENDED ABSTRACTS

I Energetska tranzicija u EU: iskustvo zemalja EU tradicionalno oslonjenih na ugalj

1. *José Gomes, Ronald Rost*: Electricity market in Germany, volatile renewables vs. dispatchable units..... 13
2. *Michał Jabłoński*: Impact of EU environmental regulations on energy sector transition 15
3. *Emmanouil Karampinis, Dionysios Giannakopoulos, Panagiotis Grammelis, Emmanuel Kakaras*: The role of lignite in the Greek energy system: from the '50s till 2028 17

II Energetska tranzicija u EU: izazovi u zemljama Zapadnog Balkana oslonjenih na ugalj

1. *Miloš Banjac*: Transformation challenges of the Serbian energy sector..... 21
2. *Gligor Kanevče*: The future of thermal power plants - challenges and opportunities for energy development in North Macedonia 23
3. *Ajla Merzić, Anes Kazagić, Mustafa Musić, Miroslav Nikolić, Zdravko Milovanović, Dušan Golubović, Petar Gvero*: Model srednjoročnog razvoja proizvodnog portfolija Bosne i Hercegovine do 2035. sa projekcijom razvoja do 2050. godine. 25
4. *Aleksandar Knežević*: Uspostaviti sistem korištenja znanja u razvoju energetskeg sektora Bosne i Hercegovine 27

III Eksploatacija postojećih TE: revitalizacija, modernizacija, obustava

1. *Predrag Stefanović, Dejan Cvetinović, Zoran Marković, Milić Erić*: Povećanje snage, efikasnosti i uvođenje savremenih tehnologija za smanjenje zagađenja životne sredine u termoelektranama Srbije..... 31
2. *Ronald Rost, Dragomir Marković, Zoran Božović*: Fleksibilnost TPP postrojenja - Studija slučaja iz Nemačke 33
3. *Grzegorz Kotte*: Megatrends in the European energy sector and their impact on the transition of thermal power plants towards a sustainable model until 2050 35
4. *Emmanouil Karampinis, Panagiotis Grammelis, Emmanuel Kakaras*: Co-firing and biomass conversion experiences in Europe and the World 36
5. *Nijaz Delalić, Zdravko Milovanović, Dušan Golubović, Izet Smajević*: Produženje životnog vijeka termoelektrana - revitalizacija, povećanje snage i poboljšanje efikasnosti 38

IV Budućnost novih TE u održivoj tranziciji do 2050.

1. *Miodrag Mesarović*: Is the twilight of coal for the benefit of all?..... 43
2. *Anes Kazagić, Petar Gvero, Miladin Trbić, Izet Smajević*: Budućnost novih termoelektrana u BiH oslonjenih na kogeneraciju, integraciju biogoriva i optimizaciju procesa 45
3. *Edin Lapandić, Omer Jukić, Dimšo Milošević, Boško Vuković*: Rudarstvo BiH u energetskeg tranziciji..... 47

REFERATI: PROŠIRENI SAŽECI /
PAPERS: EXTENDED ABSTRACTS

SJEDNICA I / SESSION I

Energetska tranzicija u EU: iskustvo zemalja EU tradicionalno oslonjenih na ugalj
Energy transition in EU: experiences in EU countries traditionally relying on coal

ELECTRICITY MARKET GERMANY, VOLATILE RENEWABLES VS. DISPATCHABLE UNITS

José Gomes*¹, Ronald Rost²

¹ Dornier Group Holding GmbH, Corporate Development, Charlottenstr. 18, 10117 Berlin, Germany

² VPC GmbH/ Sales Department, Charlottenstr. 18, 10117 Berlin, Germany

*jose.gomes@vpc-group.biz

This presentation gives an overview of the effects of Wind- and Solar power plants on a fleet of dispatchable power plants that have to follow the power generation in order to close the gap between the real demand and delivery by wind and solar energy at any time. After a short introduction of the Dornier Group, a brief overview is also given of the German electricity exchange trading and the price effects of renewable energies upon it. Further on, it is explained what should be observed by a participating dispatchable power plant in this market. The second half of the presentation provides some details of the production structure of wind- and solar energy in Germany. Some possibilities are shown of how to cope with large quantities of renewable energy that requires flexibility from dispatchable power units.

The presentation shows that wind and solar energy in Germany have a very complementary structure on a daily production basis. Wind energy is dominating during autumn and winter while during spring and summer (April – September) it is the solar energy that prevails. Further on, the statistics of daily distribution of wind and solar energy over the year 2018 shows that more than 98% of the energy out of wind and solar was produced at a rated power of below 50% of the installed power capacity of wind energy. This shows that extreme generation power output values during very specific weather conditions are too limited in order to have a significant economic impact. The same goes for to the so-called “surplus” electricity which lasted only 134 hours in 2018. All this shows that the electricity supply out of wind and solar energy should be divided in a “regular output” and an “extreme value” output. The regular output during approximately 325 days in 2018 is subject to the electricity market, while the remaining 40 days with very high or very low output of wind and solar energy should be handled by the Transmission System Operator (TSO).

The outlook given to the future German electricity market by 2035 predicts approximately 80% of yearly energy out of wind and solar, with 110 GW of capacity each. The simulation of such an installation by using the same wind statistics as of 2018 and assuming further repowering of nearly 70% of the present wind energy installation, shows that a future system would not need more storage than already installed in Germany with 44 GWh of storage capacity and 8 GW of power capacity. Even with this total of 220 GW installed, it can be expected that 94% of the electrical energy generated during one year will be available below 66 GW (60% of the installed wind energy capacity) of active power output. Only the remaining 6% will be available above 66 GW, but only 2% of the yearly energy output will probably be subject to curtailment.

Such a renewable power system in 2035 will consist, in addition to 110 GW of wind and 110 GW of solar power, also of dispatchable units of approximately 70 GW in total. Out of this 70 GW approximately 50 GW will sell their energy into the “energy only market” and will always deliver complementary to the wind- and solar power output with a power range between 1-50 GW according to the gap to be covered between demand and solar and wind output. For mostly 8.260 hours/a this will be sufficient. Only during the remaining 500 hours/a additional (up to) 20 GW of short-term capacity may have to be activated in addition to the above mentioned 50 GW of dispatchable units in order to cover the demand.

It is doubtful that this 20 GW would be part of an “energy only market”. We believe that this kind of short term capacities will deliver either into a capacity market or that they will be

part of grid operators balancing capacities in order to balance out the demand at any time, also beyond the markets deliveries that does not cover extreme values. Currently the German TSOs are already operating 10 GW of short-term dispatchable units in order to provide balancing power if needed. Our analysis shows that this should be doubled if the market is not going to deliver more than 50 GW of dispatchable power.

However, the TSO will not deliver into the market with own capacities. The TSOs power generation serves only for balancing power and for market shortages if needed and is therefore only part of grid operation. It will not compete on the energy market. We expect that a power supply system working under these conditions would be the most viable one.

Key words: Flexibilization, Merit Order, Merit Order effect, German electricity market, future electricity market, Dornier Group,

IMPACT OF EU ENVIRONMENTAL REGULATIONS ON ENERGY SECTOR TRANSITION

Michał Jabłoński

Polish Power Plants Association (TGPE), Chalubinskiego 8, Warsaw, Poland

*michal.jablonski@tgpe.pl

Environmental and climate policies are one of the main factors affecting the coal-based energy sector. Poland joining to the European Union in 2004 had to adapt its legal regulations to meet EU requirements while modernizing conventional generating units.

In the last 12 years share of lignite & coal in power installed in Poland decreased by 11 % while share of renewable energy sources (RES) is still increasing (19,2% currently). Especially installed capacity of photovoltaic panels increased by more than 80% year-to-year (above 1 GW in 2019). Also the share of imports in covering domestic energy needs is increasing and Poland notice records in imports of electricity, coal and gas. Greenhouse gases (GHG) emissions only in the Energy sector remained unchanged in the last year. What is important, due to increasing share of unstable RES (wind) the annual maximum peak power demand in the Polish system is growing - in 2018 it reached a new record level of 26.45 GW – especially in summer (low winds & high demand).

In parallel, for last 15 years emission limit values (ELVs) were dramatically lowered for key pollutants - SO₂, NO_x, dust. To make transition of energy sector as easy as possible, Poland first of all negotiated special provisions in Accession Treaty (2004) for energy & industry sectors - 6 years to adapt integrated permit system based on Best Available Techniques (BAT) and SO₂, dust and NO_x derogation up to 2017 (with decreasing total cap). In meantime EU strengthened environmental requirements – f.e. with Industrial Emissions Directive (IED) and BAT. During the negotiations energy sector support government with data, experts and knowledge. In effect limited lifetime derogations, transition plans, district heating, BAT derogations and other tools appeared in EU legislation.

Generally, two trends should be noted – extremely strict new plants requirements and less demanding requirements for peak-load plants (1500 h/y). However, to fully use possibility of higher emission for peak plants (mostly used for balancing RES) economic mechanisms to compensate such a short time operation should be adapted – what is very hard due to EU public aid regulations.

Currently EU energy sector is in BAT adaptation process – new requirement have to be met in 2021. Adoption of new limits was controversial – Poland decided to fill a complaint to the European Court of Justice and pointed i.a. incorrect selection of data to tighten ELVs, preference for lower periodic measurement results over higher results from continuous monitoring, not taking into account the specificity of fluidized bed boilers and specifics of the peak plant operation.

Most challenging for Polish energy sector (esp. lignite) were NO_x limits, forcing to install secondary denitrification methods and mercury reduction – installation of dedicated mercury reduction techniques. Estimation of costs shown c.a. 2 bln EUR CAPEX needed, with high black out risk (due to lack of necessary reserves to withdrawal in order to meet BAT in 4 years).

Limits for new plants (with NO_x lower than 85 mg/m³ and mercury lower than 4 µg/m³) affected plants, that were under construction. Changing environmental requirements during investment process forced to redesign flue gas cleaning methods – and install SCR with combined mercury reduction system. Block 7 PGE Turów Power Plant will be first unit in the

world that will meet such low emission values with so demanding lignite parameters. Total costs of investment (with net rated power - 446 MWe) is c.a. 800 mln EUR.

Raising share of RES will force to completely redesign energy market. Predictions of energy demand in Poland shows that for peak plants there will be almost no space in merit order in winter, and some space in summer (with average wind generations). Such short working hours will have to cover operating costs. Moreover, almost all traditional power plants will have to be closed down for the weekends. Because of lack of reliability of wind turbines in summer (long periods of no-wind generation on large parts of central Europe) and high demand during the heatwaves system operator notice record high power demand year to year. Therefore, it is necessary to maintain conventional units in system, because imports may not cover the demand. This is mostly economic challenge.

Polish experience in energy sector transition shows, that technology is not a problem. Even most strict environmental requirements are achievable. But this is affecting investment profitability, increases risks and leads to a huge decrease in profitability. Moreover, in the same time CO₂ emissions costs (ETS) are rising (up to 60 eur/t in 2040 – or more), what is reflected in energy prices and the economy's competitiveness.

Increasing share of RES is forcing thermal units to work in regulatory regime with extreme various loads – which creating technical and emission problems. Good cooperation with government is the key – emissions limits will be stricter every 6-8 years and economic mechanism have to be adopted, to cover the costs of peak-load and mid-merit plants. Old, end-of-life coal units can be used as peak-load plants and can be competitive with gas units.

Key words: BAT, environment, emission, EU

THE ROLE OF LIGNITE IN THE GREEK ENERGY SYSTEM: FROM THE '50S TILL 2028(?)

**Emmanouil Karampinis^{1,2*}, Dionysios Giannakopoulos¹,
Panagiotis Grammelis¹, Emmanuel Kakaras^{1,2}**

¹Centre for Research and Technology Hellas/Chemical Process and Energy Resources Institute, Egialias 52,
15125 Marousi, Athens, Greece

²National Technical University of Athens / Laboratory of Steam Boilers and Thermal Plants, 9 Heroon Polyte-
chniou, 15780 Zografou, Athens, Greece

*karampinis@certh.gr

The aim of this work is to present an overview of the role and importance of lignite in the Greek energy system, as well as some prospects regarding its future. Greece is among the top-five EU lignite producers and has huge lignite resources, estimated at 4.6 billion tons, while exploitable reserves are estimated at 2.9 billion tons; its extraction takes place through open-cast mining methods in two main regions: Western Macedonia, corresponding to around 80 % of total production, and Megalopolis in Peloponnese [1].

Greek lignite is one of the poorest fuels utilized in the world, with high contents of moisture and ash. The specific characteristics differ per mining area, but another common feature is the high content of limestone, with mineral CO₂ content ranging from 2 to 7 % weight. The CaO in the fly ash contributes to natural desulphurization of the flue gas, but on the other hand has a negative impact on ESP performance [2].

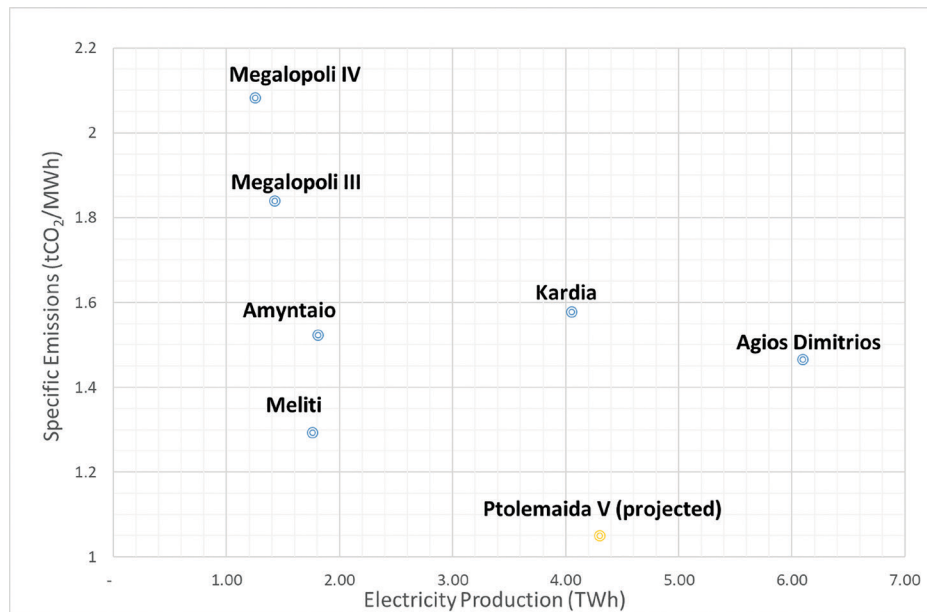
The full cost of lignite is relatively low on a tonnage basis and has been calculated as ranging from 10.65 to 15.58 EUR/t; however, considering its low calorific value, the full cost per energy ranges from 1.94 to 3.74 EUR/GJ, 2.95 EUR/GJ on average, which is higher than many of the other major lignite producing countries, such as Germany, Poland, Czech, Serbia and Bulgaria [3]. This fact has a direct bearing on the electricity generation cost of lignite.

Since the start of large-scale exploitation in the late fifties, lignite has been considered as a key component of the Greek energy system and a cornerstone for the country's energy security. For decades, lignite in Greece is inextricably connected with Public Power Corporation (PPC) S.A., the shares of which are mostly owned by the Greek state. PPC is the only owner and operator of lignite power plants and the major operator of lignite mines (along with a few smaller private producers).

The total installed capacity of lignite-fired power plants of PPC is around 3.9 GW_e (net); almost 80 % of in the installed capacity corresponds to the four operating plants in Western Macedonia with eleven units (Agios Dimitrios I – V, Amyntaio I – II, Kardias I – IV, Meliti I), while the remainder corresponds to the Megalopolis power plant in the Peloponnese (Megalopolis III – IV). Several of these units are quite old, inefficient and already scheduled to be decommissioned in the coming years; however, their connection to local district heating systems remains a complication since alternative heat sources for the networks have not yet materialized.

The share of lignite in the gross electricity generation has fallen from around 70 % in 1990 to 29 % in 2018, losing ground to natural gas and renewables. Rising CO₂ prices have seriously affected the profitability of lignite-fired power plants; every increase of 10 EUR/t in the CO₂ price corresponds to an increase of 13 to 21 EUR/MWh in the electricity production, see Fig. 1. The situation has promoted the Greek government to announce in September 2019 a coal phase-out by 2028, quite earlier than the expected decommissioning time of some of the currently operating units. In fact, if this deadline is kept, Greece will be the first lignite producing country to phase out coal.

However, a major uncertainty is the fate of the currently constructed Ptolemaida V power plant with an installed capacity of 615 MWe (net), foreseen to be operational within 2021. Despite the fact that it will be the most efficient lignite-fired power plant in PPC’s portfolio, it will still have specific CO₂ emissions almost double the limit of 550 gCO₂/kWh, thus making it ineligible for participation in the capacity market. Along with the rising cost of CO₂ allowances, the financial viability of the project is seriously jeopardized, prompting PPC to start an investigation on alternatives for its retrofitting.

Figure 1: Specific CO₂ emissions from the lignite-fired power plants in Greece (2017 data)

Overall, the planned lignite phase-out is going to be a major challenge for Greece in the coming years, affecting not the cost of electricity and the energy security of the country, but also the socio-economic balance of the lignite mining areas. Roadmaps and financial support are sought through National and European Just Transition Funds and through participation in initiatives such as the Platform for Coal Regions in Transition.

Key words: Greece; lignite; power generation; transition.

References

- [1] EURACOAL: “Coal Industry Across Europe – 6th edition”, ISSN 2034-5682, pp. 31-32, 2017.
- [2] C. Papanicolaou, M. Galetakis, A.E. Foscolos: “Quality Characteristics of Greek Brown Coals and Their Relation to the Applied Exploitation and Utilization Methods”, *Energy & Fuels*, volume 19, issue 1, pp. 230-239, 2005.
- [3] booz&co.: “Understanding Lignite Generation Costs in Europe”, 2014.

SJEDNICA II / SESSION II

Energetska tranzicija u EU: izazovi u zemljama Zapadnog Balkana oslonjenih na ugalj
Energy transition in EU: challenges to Western Balkan countries relying on coal

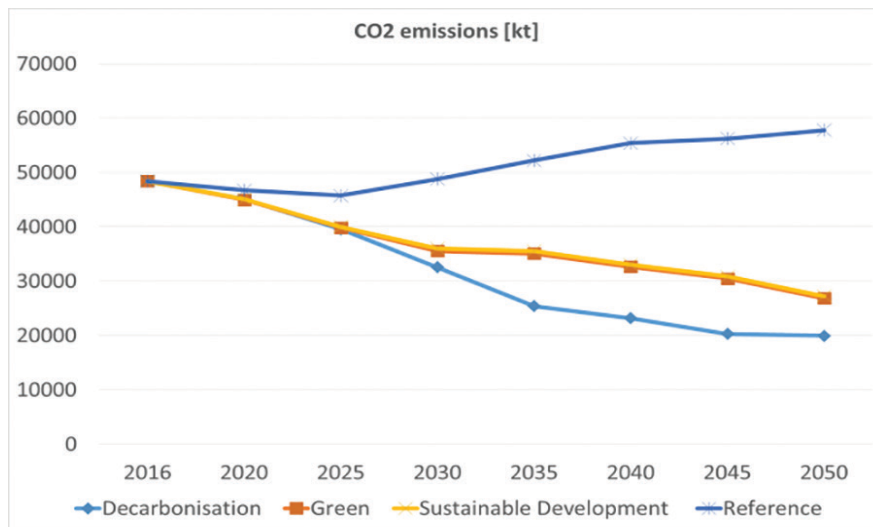
TRANSFORMATION CHALLENGES OF THE SERBIAN ENERGY SECTOR

Miloš Banjac

University of Belgrade, Faculty of Mechanical Engineering, Department for Thermomechanics, Belgrade, Serbia
mbanjac@mas.bg.ac.rs

The main directions and mechanisms of the EU energy sector transformation are presented through a review of the main goals of the Paris Agreement on climate change, the goals proclaimed by the EU Long-term Energy Strategy by 2050, the ways to achieve these goals as defined by the EU Energy Roadmap 2050, as well as through the new package of EU Directives - Clean Energy for All Europeans. At the same time, based on these EU principles, the current and/or potential requirements of the Secretariat of the Energy Community and the European Commission, which could be imposed on the Serbian energy sector, and which primarily relate to the requirements for increasing the share of RES in final energy consumption, reducing final and primary energy consumption and reducing GHG emissions are presented.

The possibilities of achieving these goals and aligning Serbia with the general EU energy policy have been tested, i.e. checking and analyzing the possibilities of transforming the energy sector of Serbia, in order to maximize its decarbonization, are implemented by using a previously created software for modelling the development of the energy sector, the so-called Serbian Energy Modelling System.

Figure 1: Comparison of CO₂ emission scenarios

This software is developed based on the commercial software of TIMES Model Generator, and created using statistical data from 2010 to 2017 on the current status and trends of change in Serbia's energy sector, then, based on a large number of official data and official assumptions, such as estimates of industrial growth, the value added projections of industrial sub-sectors, the growth of GDP, the forecasts of changes in average annual growth rate of population, then international projections of fuel price and projections of price of CO₂ emissions through Emission Trading Schemes (ETS), then projections of growth of use of renewable energy sources and assessment of the potential for reducing energy consumption by expected technological development, as well by using the official strategic documents of the Republic of Serbia, such as the Energy Development Strategy of the Republic of Serbia until 2025, the Program for the Realization of this Strategy, the National Emission Reduction Plan, etc.

This software tool, operating based on cost optimization criteria, has been used to develop and analyse dozens of possible different scenarios for the development of the energy sector of the Republic of Serbia. Four scenarios, referred to as the Reference Scenario, the Sustainable Development Scenario, the Green Scenario and the Decarbonisation Scenario, identified as four characteristic energy sector development scenarios have been selected and analysed in more detail. Based on the analysis, it has been found that, except for the Reference Scenario, which does not envisage the implementation of CO₂ ETS, all other scenarios show that Serbia's energy system has significant potential for decarbonisation (Figure 1). As expected, the most significant consequences of the introduction of the ETS would occur in the electricity sector. Therefore, it would have to react first, by increasing electricity prices, to accommodate the higher costs of its production.

Analysis of the scenario results has shown that with limited operation of thermal power plants, implementation of energy efficiency measures and use of renewable energy sources will play a major role in the decarbonisation of Serbia's energy system. At the same time, regardless of the scenario, it is not realistic to expect that the share of RES in gross final energy consumption will reach binding targets for 2020, nor that in 2030 the targets considered by the Energy Community as potential RES targets for Serbia will be reached. On the other hand, it can be concluded that the so-called energy efficiency targets for final energy consumption will be reached even for 2020, as well as that the targets for total primary energy consumption and final energy consumption for 2030, which the Energy Community considered as potential targets for Serbia, are achievable. In doing so, it has been shown that the combination of energy efficiency measures currently implemented will only stabilize overall primary energy consumption after 2030. Therefore, in the coming period, more attention should be paid to the energy consumption sectors, in order to stabilize the final energy consumption level as soon as possible.

Concerning the dependence on energy imports, which can be considered as the first indicator of energy security, there is an overall tendency that in all scenarios an increase in the total dependence on energy imports can be expected. In particular, an increase in the dependence on natural gas and oil imports can be expected, which is expected due to the expected and inevitable decrease in capacity of domestic resources.

Key words: Decarbonisation, Development Scenarios, Energy Roadmap, Strategy

References

- [1] Banjac, M., Ramić, B., Lilić, D., Pantić, A.: Energy in Serbia 2013, The Ministry of Mining and Energy of Republic of Serbia, ISSN 2217-8120, Belgrade, 2015.
- [4] Final Report Development of Energy Planning Capacity Project Republic of Serbia, EuropeAid/135625/IH/SER/RS, Contract no: 480000176//2014-28, LDK Consultants Engineers and Planners SA and KAIE CRES, 28 October 2019.
- [5] Loulou, R., Remne, U., Kanudia, A., Lehtila, A., Goldstein, G., 2005. Documentation for the TIMES Model, ESTAP, May 2005.

THE FUTURE OF THERMAL POWER PLANTS - CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR ENERGY DEVELOPMENT IN NORTH MACEDONIA

Gligor Kanevce

Macedonian Academy of Sciences and Arts, Research Center for Energy and Sustainable Development,
Bul. Krste Misirkov 2, Skopje, Macedonia
*kanevce@manu.edu.mk

At the end of the 20th century, the Republic of Macedonia met the needs of electricity from its own sources, from which 80% from coal-fired power plants (lignite with low calorific value) and around 20% from hydro power plants. However, starting from 2000, in parallel with the increase in the demand for electricity in the RM, the electricity production from the coal-fired power plants has been declining. The growing gap between electricity needs and electricity production is fulfilled with imports. In the current electricity supply, imports account for about 30%. However, the domestic production is still dominated by coal, at 54%. The electricity production in the coal-fired thermal power plants relies primarily on TPP Bitola and partly on TPP Oslomej. Both are relatively old and face problems with the future coal supply.

In order to identify possible directions for development of the energy system of Macedonia by 2040, three scenarios have been selected as a basis for creating an appropriate strategy: Reference, Moderate Transition and Green [1]. The scenarios reflect different dynamics of the energy transition and enable flexibility of Nord Macedonia's response to relevant EU policies for a modern, competitive and climate-neutral economy by 2050.

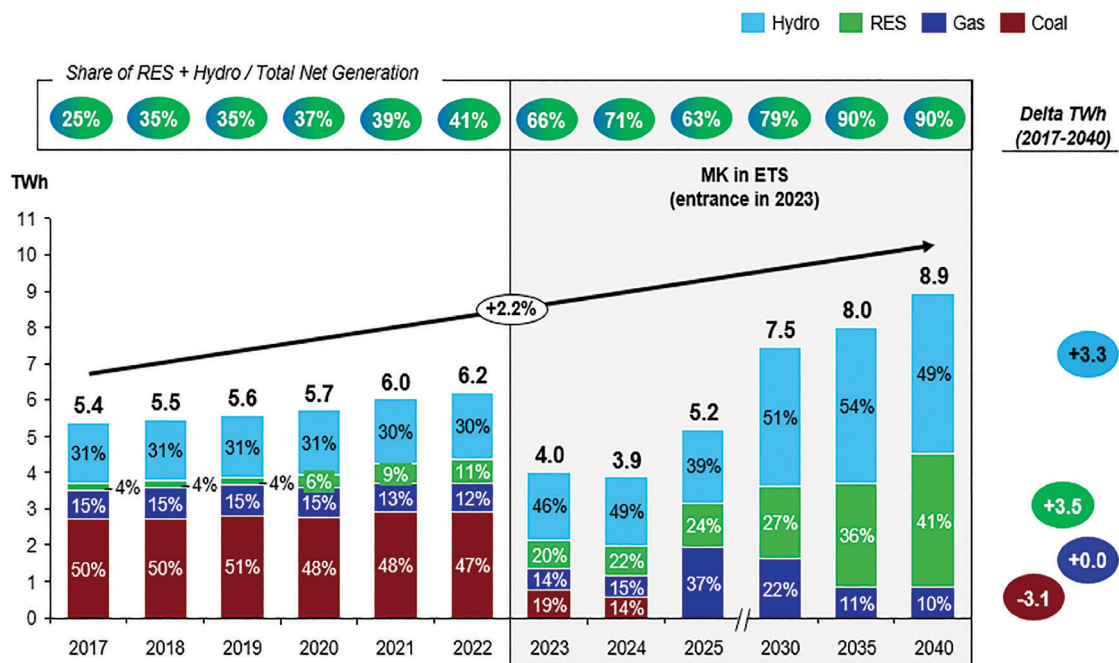

Figure 1: Evolution of total net generation mix – Green scenario

The main differences in the scenarios are in the energy efficiency policies that are embedded, RES penetration policies, the expected evolution of CO₂ and natural gas prices, as well as in the year when Macedonia will enter the EU ETS. The CO₂ and natural gas price estimates are based on the WEO 2017. The Reference scenario relies on the WEO 2017 Current Policy Scenario, the Moderate Transition Scenario on the New Policy Scenario, and the Green Scenario uses the WEO 2017 Sustainable Development Policy Scenario. The modeling of the en-

ergy system development was implemented using the MARKAL software package. The P2S model was used for supplementary analyzes of the electricity sector.

Analyzes have shown that in the Reference scenario, TPP Oslomej is decommissioned while TPP Bitola is renovated and continues to work with reduced capacity. In the remaining two scenarios, both coal-fired power plants are decommissioned in 2025 (Figure 1). The difference to the required amount of electricity is compensated mainly by the construction of new RES (storage HPPs, including one pumped-storage HPP, photovoltaic and wind power plants, small HPPs and small quantities of biogas and biomass power plants) and several small gas fired combined heat and power plants and thermal power plants. In each of the three scenarios, Macedonia reduces the dependence on electricity imports and increases the integration within the European market.

Key words: Energy development, Macedonia, Thermal power plants

References

- [1] Strategy for Energy Development of the Republic of North Macedonia until 2040, http://www.economy.gov.mk/Upload/Documents/Adopted%20Energy%20Development%20Strategy_EN.pdf, 2020.

MODEL SREDNJOROČNOG RAZVOJA PROIZVODNOG PORTFOLIJA BOSNE I HERCEGOVINE DO 2035. S PROJEKCIJOM RAZVOJA DO 2050. GODINE

Ajla Merzić^{1*}, Anes Kazagić¹, Mustafa Musić¹, Miroslav Nikolić², Zdravko Milovanić³, Dušan Golubović⁴, Petar Gvero³

¹ JP Elektroprivreda BiH d.d. – Sarajevo, Sektor za strateški razvoj, Vilsonovo šetaliste, 71000 Sarajevo, BiH

² JP Elektroprivreda HZHB d.d. - Mostar, Razvoj, Ulica kralja Petra Krešimira IV, 6-A, 88 000 Mostar, BiH

³ Univerzitet u Banja Luci, Mašinski fakultet, Banja Luka, Stepe Stepanovića 71, 78000 Banja Luka, BiH

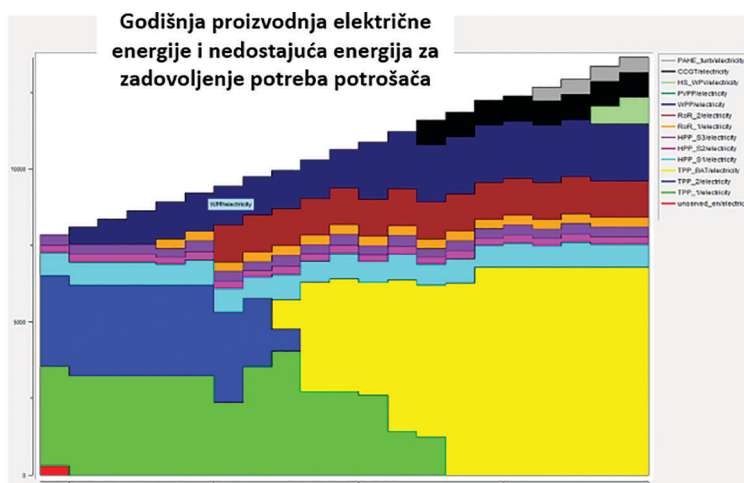
⁴ Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Mašinski fakultet, Vuka Karadžića 30, 71123 Istočno Sarajevo, BiH

⁵ Univerzitet u Banja Luci, Mašinski fakultet, Stepe Stepanovića 71, 78000 Banja Luka, BiH

* a.merzic@epbih.ba

Energetska tranzicija se općenito može definisati kao dugoročna strukturalna promjena energetske sistema u dekarbonizirane sisteme. Mnoge zemlje Svijeta, prvenstveno one razvijene, definisale su svoje razvojne planove i poduzele sistemske korake ka ostvarenju postavljenih ciljeva dekarbonizacije. S druge strane, zemlje u razvoju, čiji se sadašnji proizvodni portfolio dominantno bazira na upotrebi fosilnih goriva, prvenstveno uglja, nalaze se pred posebnim izazovima u tom pogledu. Takav jedan sistem jeste i sistem Bosne i Hercegovine (BiH), koji je u fokusu ovog članka i za koji je definisan koncept srednjoročnog razvoja do 2035, s projekcijom razvoja do 2050. godine.

U okviru provedenog istraživanja razmatrano je više scenarija upotrebom programskih paketa Međunarodne Agencije za Atomske Energiju, WASPIV i MESSAGE, s ciljem definisanja odgovarajućih koncepata tranzicije. U ovom članku predstavljeni su rezultati optimiziranog tranzicionog modela koji je uključio smanjenje emisija CO₂, povećanje udjela proizvodnih jedinica na obnovljive resurse, s fokusom na intermitentne izvore (prvenstveno vjetroelektrane i fotonaponske elektrane), obezbjeđenje balansne snage za pokrivanje tih varijacija, vrijednost kumulativnih troškova i društvene benefite tranzicije. Slika 1. daje prikaz godišnje proizvodnje električne energije i nedostajuće energije za zadovoljenje potreba potrošača za optimizirani tranzicioni model u razmatranom vremenskom periodu.

Slika 1: Godišnja proizvodnja električne energije i nedostajuća energija za zadovoljenje potreba potrošača

U tom pogledu, model je koncipiran da zadovolji odgovarajuću vrijednost indeksa pouzdanosti tj. vjerovatnoće gubitka opterećenja, obezbijedi smanjenje emisija CO₂ za najmanje 20% u odnosu na trenutno stanje i omogući visoku penetraciju proizvodnih jedinica na obnovljive

resurse. Prilikom analiza, model je uvažio i integraciju novih termoelektrana na uglj na najbolje raspoložive tehnologije, odgovarajuće koncepte hibridnih sistema, te fleksibilne proizvodne jedinice za balansiranje intermitentnosti izlazne snage vjetroelektrana i fotonaponskih elektrana.

Predstavljeni model strukturiran je tako da se može primijeniti i na sisteme drugih zemalja čiji je proizvodni portfolio dominantno baziran na uglju, bez obzira na veličinu, pod uslovom da postoje raspoloživi resursi za integraciju proizvodnih jedinica na obnovljive resurse.

Da bi se zadržali postavljeni trendovi i nakon planskog perioda, u ovome radu je pretpostavljena promjena koncepta sa postojećeg prvenstveno centraliziranog sistema u decentralizirani sistem, smanjenje proizvodnje iz fosilnih goriva kroz dalju integraciju obnovljivih resursa, supstituciju uglja sa biomasom u procesu kosagorijevanja, eventualnu potpunu konverziju nekih postojećih termoblokova sa uglja na biomasu, ali i implementaciju novih tehnologija koje podrazumijevaju izdvajanje ugljendioksida iz struje dimnih plinova, njegovo skladištenje i njegovu adekvatnu dalju upotrebu.

Ključne riječi: balansiranje snage, dekarbonizacija, energetska tranzicija, model

Reference

- [1] Renewable Energy Policy Network for the 21st century: „Renewables 2018 Global Status Report”, 2018.
- [2] Jürgen-Friedrich Hake, Wolfgang Fischer, Sandra Venghaus, Christoph Weckenbrock: „The German Energiewende - History and status quo”, Energy, Vol. 92, pp. 532-546, 2015.
- [3] Y. P. Li, G. H. Huang, M. W. Li: „An integrated optimization modeling approach for planning emission trading and clean-energy development under uncertainty“, Renewable Energy, Vol. 62, pp. 31-46, February, 2014.
- [4] A. Merzic, M. Music, Z. Haznadar: „Conceptualizing sustainable development of conventional power systems in developing countries - A contribution towards low carbon future“, Energy, Volume 126, pp. 112-123, May, 2017.

USPOSTAVITI SISTEM KORIŠTENJA ZNANJA U RAZVOJU ENERGETSKOG SEKTORA BOSNE I HERCEGOVINE

Aleksandar Knežević

IMPULSIO, Pokret za vladavinu znanja, Sarajevo
a.knezevic@impulsio-sarajevo.org

Polazi se od teze da Bosna i Hercegovina danas ne raspolaže ni organizacionim ni ljudskim resursima za planiranje razvoja energetskog sektora na principima vladavine domaćeg znanja. Povjeravanje stranjoj instituciji da vrši izradu državne i entitetskih okvirnih energetskih strategija nije neočekivano, ali s planskim i svjesnim isključivanjem domaćih stručnjaka, doživjelo je osudu od strane više univerzitetskih nastavnika, nekih drugih organizacija u BiH, te posebno Odbora za energiju, energetiku i okoliš Akademije nauka BiH, [1].

Kao kontrast navedenom, u radu se veoma kvalitetnim ocjenjuje komponenta energije u strategiji Ekonomske stabilizacije Jugoslavije još iz davne 1983. godine, [2]. Današnji nivo razvoja elektroenergetskog sektora BiH: (i) izgradnja termoelektre na ugalj (vjerovatno posljednja u Evropi), (ii) potpuno odsustvo sistemskih mjera za povećanje energijske efikasnosti, (iii) bez komponenti građanske energije na području obnovljivih izvora, ukazuje da je BiH na nivou razmišljanja Elektroprivrede BiH iz davne 1985. godine, [3].

Bosna i Hercegovina je najveći rasipnik energije na svijetu, [4]. Ovdje se cijeni da su tri razloga za to: (i) niska energijska efikasnost u industriji i domaćinstvima, (ii) značajan broj energijski visokozahtjevnih industrijskih pogona koji daju nizak profit, te (iii) niska energijska efektivnost vlasti u BiH u konverziji aktivnosti u društveni proizvod države. Mnoge su nepoznanice vezane za projekat Termoelektre Tuzla, blok 7. Projekat je razvijan u potpunoj ilegalnosti. Nije jasno pitanje obaveze Elektroprivrede BiH prema Vladi FBiH koja je dala garanciju za kredit. Nije jasna izjava Elektroprivrede BiH da će Elektroprivreda BiH u ime dobivanja garancije: (i) Vladi FBiH uplatiti nešto više od 40 miliona KM, (ii) dati pod hipoteku dva vrijedna energetska objekta kao kolateral, te (iii) dati asignaciju na određeni broj velikih kupaca (pravo naplate u periodu od pet godina), [5].

Nije jasno na šta će se utrošiti u BiH jedna trećina kredita kineske Eksim banke [6], ako kineske organizacije isporučuju u potpunost i opremu i rad. Projekat TE Tuzla 7 ne može biti viđen kao tehno-ekonomski projekat jednog bloka bez analize društveno-ekonomske održivosti i to u toku vremena – sve do 2050. godine i prostora (Tuzlanski kanton i cijela država). Projekat ne predviđa troškove kupovine sertifikata za emisije po ETS šemi EU, a i mnogi drugi ulazni podaci su dati nekorektno.

U radu se, uz zahtjev prema vlastima da donošenje razvojnih odluka bude transparentno, predlaže – u nedostatku sistema naučnog rada u BiH - više modela *hibridnog* instituta za energiju/energetiku – okolinu/klimu koji bi povezali vlast i javna preduzeća, domaću i stranu struku (pojedince-eksperte i organizacije) u rješavanju problematike razvoja energetskog sistema države/ entiteta.

Predloženo je sedam različitih modela počev od mreže eksperata imenovanih od strane vlasti pa do modela zajedničkih timova domaćih i stranih organizacija. Posebno je razrađen sistem odgovornosti od strane svakog učesnika u projektu – naručioca i izvršioca i to davanjem značaja sistemu kvaliteta i naručioca i izvršioca posla čiji elementi treba da su predmet ugovora. Praksa hibridnih instituta bi doprinijela razvoju domaćeg znanja, odnosno, domaćih institucija, te tako i kvalitetu energetskih strategija i projekata u narednom periodu. Na kraju doprinijela bi povjerenju stručnjaka u rad političara.

Skup u okviru koga je objavljen predmetni rad je treći skup takve vrste koga organizuje Akademija nauka i umjetnosti BiH (prethodni su bili organizovani 2009. i 2016. godine).

Praktično su to jedini relevantni (naučni i stručni) skupovi vezani uz razvoj energetike u Bosni i Hercegovini. Zaključci Skupa koji se očekuju biće jedini *de facto* dokument vezan za razvoj energetskeg sistema Bosne i Hercegovine.

Literatura

- [1] Stav o okvirnoj energetskej strategiji BiH do 2035. godine, Akademija nauka BiH, Odbor za EEO, Sarajevo, 2017
- [2] Prilagođavanje privrednog sistema zahtjevima stabilizacije razvoj pravnog sistema sa stanovišta ekonomske stabilizacije, regionalni aspekt razvoja Jugoslavije; strategija i osnove politike razvoja, Deveta sjednica CK SKJ, Sarajevo 1983
- [3] Okvirna srednjoročna energetska strategija Bosne i Hercegovine (izvršilac posla autori nisu poznati), Sarajevo 2017
- [4] Strategija niskougljičnog razvoja Hrvatske, 2017
- [5] <http://www.federalna.ba/bhs/vijest/268733/otvoreni-studio-13032019> (18-ta minuta)
- [6] Nermin Đindić, Ministar za energiju, industriju i rudarstvo FBiH; Radio BH 1, 1. juni 2019 (zabilježio A. Knežević)

SJEDNICA III / SESSION III

Eksploatacija postojećih TE: revitalizacija, modernizacija, obustava
Exploitation of existing TPPs: revitalization, modernization, shut downs

POVEĆANJE SNAGE, EFIKASNOSTI I UVOĐENJE SAVREMENIH TEHNOLOGIJA ZA SMANJENJE ZAGAĐENJA ŽIVOTNE SREDINE U TERMoeLEKTRANAMA SRBIJE

Predrag Stefanović^{1*}, Dejan Cvetinović¹, Zoran Marković¹, Milić Erić¹

¹ Univerzitet u Beogradu, Institut za nuklearne nauke "Vinča", Laboratorija za termotehniku i energetiku

P.p 522, 11001 Beograd, Srbija

*pstefan@vinca.rs

Posle perioda neregularnih uslova rada, maksimalno ograničenih uslova i sredstava za investicijono i tekuće održavanje tokom 90-ih godina XX veka, proizvodna postrojenja u Elektroprivredi Srbije su početkom XXI veka bila pri kraju projektovanog proizvodnog perioda, imala velike probleme u ostvarenju potrebne proizvodnje, sigurnosti, pouzdanosti, energetske i ekonomske efikasnosti. Posebno su bili izraženi problemi zagađenja životne sredine (vazduha, vodenih tokova i zemljišta) radom termoelektrana na lignit. Proizvodni kapaciteti JP EPS-a (snaga na pragu i procentualno učešće proizvodnje u ukupnoj godišnjoj proizvodnji) bez kapaciteta na KiM, su 2001. godine bili: TE na ugalj: 3936 MW_e (66,1%), TE-TO na gas i tečno gorivo 353 MW_e (1,4%), HE 2831 MW_e (32,5%).

Ratifikacijom Ugovora o Energetskoj zajednici Jugoistočne Evrope, 2006 godine, Republika Srbija je preuzela obavezu da implementira najbolje tehnologije za smanjenje zagađenja iz termoelektrana. Usvojena metodologija realizacije projekata revitalizacije/modernizacije obuhavatala je 3 faze. U prvoj fazi vršene su obimne i složene pripreme kao što su: detaljna analiza rada/otkaza, sistematsko uzorkovanje u cevnom sistemu kotla, analiza naslaga i korozionih oštećenja u uzorcima, procena preostalog veka pojedinih komponenti cevnog sistema/postrojenja, termotehnička merenja parametara rada pojedinih postrojenja, idejno rešenje, tehno-ekonomska analiza opravdanosti investicija u predloženo rešenje kao i izrada tehničke i tenderske dokumentacije za izvođenje (za sve projekte paralelno). U drugoj fazi, realizacija investicionih projekata za revitalizaciju i modernizaciju proizvodnih kapaciteta (uz povećanje snage, efikasnosti i uvođenje najboljih tehnologija za smanjenje emisije), je tekla postepeno, po projektima i blokovima u zavisnosti od stanja i nivoa angažovanja termobloka u proizvodnji, složenosti projekta i nivoa potrebnih investicija. U trećoj fazi, po završetku investicionih radova i uhodavanja modernizovanih postrojenja, vršena su garancijska ispitivanja: Test A i godinu dana kasnije na kraju garantnog perioda Test B, u cilju utvrđivanja ostvarenih efekata.

Tipični primeri ovih projekata su: 1. Povećanje snage dva bloka TEK0 B1/B2 svaki nominalne snage 348,5 MW koji su od puštanja 1989/1991. godine imali problema u dostizanju snage iznad 320 MW. Otklanjanje uočenih nedostataka je realizovano u više faza, pre i posle kojih su vršena detaljna ispitivanja: rekonstrukcija/unapređenje ložnog postrojenja, modernizacija sistema napajanja kotla vodom i skidanje ograničenja kapaciteta napojnih pumpi 2002, itd. Detaljna ispitivanja posle remonta 2003. godine su ukazala na mogućnost ostvarenja produkcije pare i do 1150 t/h i snage bloka do 375 MW uz garantovane stepene korisnosti kotla $\geq 87\%$. 2. Rad na podizanju snage (na 348,5 MW) i efikasnosti termobloka TENT A6 (308,5 MW) se odvijao u periodu od 2006÷2010 godine sa remontnim radovima 2008 i 2010 godine, [1]. Inicijalna detaljna ispitivanja su ukazala da postoje značajne rezerve na generatoru i blok trafou a da će glavni radovi/investicije biti na kotlovskom i turbinskom postrojenju.

Na kotlovskom postrojenju izvršeni su brojni zahvati u cilju podizanja produkcije pare sa 920 na 1050 t/h uključujući i modernizaciju EF za emisiju $< 50 \text{ mg/Nm}^3$ kao i retrofit TVP, TSP, kompletne ventilske blokove TVP i TSP i unutrašnji modul TNP. Garancijska ispitivanja kotla, EF i turbinskog postrojenja izvršena su početkom 2011 i potvrdila garantovane parametre. 2011 godine TENT A6 je ostvario najduži rad na mreži od 8224 h i od svoje prve sinhronizacije ostvario najveću godišnju proizvodnju od 2484 GWh. Ostvarena je prosečna (na nivou

cele 2011. godine) snaga na mreži od 302 MW. Rezultati rehabilitacije i modernizacije termoblokova jasno su se odrazili na proizvodnju u JP EPS-u (Tabela 1). Ista metodologija je primenjena za podizanje produkcije kotla sa 1880 na 2000 t/h i snage bloka TENT B1 (sa 618,5 na 665,2 MW). Kod blokova TENT A3-A5 podizanje snage (sa 305-308,5 na 328,5-332,8 MW) i energetske efikasnosti je ostvareno pre svega modernizacijom turbinskog postrojenja.

Na termoblokovima JP EPS-a uporedo sa rehabilitacijom, povećanjem pouzdanosti, snage i efikasnosti, vršena je implementacija najboljih tehnologija za smanjenje zagađenja životne okoline (Tabela 2). TE Kolubara A i TE Morava se zatvaraju do 2023. a zamenski je novi blok TE Kostolac B3 (350 MW, bruto/neto stepen korisnosti 42%/37% sa svim merama redukcije emisije PM, NOx i SOx u vazduh).

Tabela 1. Proizvodnja uglja i električne energije u TE na ugalj u JP EPS 2001/2011. godine

	Ukupna proizvodnja uglja Mt/god			Potrošnja uglja u TE Mt/god		
	2001	2011	Povećanje	2001	2011	Povećanje
Kolubarski basen	25,334	31,061	122,6%	23,378	29,355	125,6%
Kostolački basen	5,165	9,23	178,7%	4,897	8,873	181,2%
PD TE Nikola Tesla	Proizvodnja elektrine energije GWh			16150	20205	125,1%
PD TEKO Kostolac	2823			221,6%		
	6257					

Tabela 2. Primena najboljih tehnologija za smanjenje emisije iz termoblokovima na lignit u JP EPS-u prema EU direktivi LCP 2001/80/EC (bez kapaciteta na KiM)

JP EPS termoblok na lignit	Elektro filteri	Mere za smanjenje Nox		Postrojenje DeSOx	Novi sistem transporta pepela	Tretman otpadnih voda
		Primarne	Sekundarne			
TENT A1	2007	Planirano za 2022, Investicija 36M€		Zajedničko za TENT A3-A6 u izgradnji	Zajedničko za TENT A1-A6 2021 65,8 M€	Zajedničko za TENT A1-A6
TENT A2	2006	Planirano za 2023, Investicija 36M€				
TENT A3	2014	2014				
TENT A4	2008/18	2018				
TENT A5	2005	2015				
TENT A6	2010	2010/2020/12,2M€		Zajedničko Invest. 190 M€	2012	
TENT B1	2012	2022/ 12,3M€				
TENT B2	2011	2021/ 12,3M€		2018	2022	
TE Kostolac A1	2005	planirana Investicija 27M€				
TE Kostolac A2	2008	2022/ 10M€				
TE Kostolac B1	2014	2014		2017	2014	2020
TE Kostolac B2	2012	2019-2020/ 12,3M€		2016		

Ključne reči: povećanje snage i efikasnosti, smanjenje zagađenja, TE na ugalj u Srbiji

Literatura

- [1] Predrag Lj. Stefanović et all, Review of the Investigations of Pulverized Coal Combustion processes in large power plants in laboratory LTE – Part B THERMAL SCIENCE: Vol. 23, Suppl. 5, pp. S1611-S1626, Year 2019.

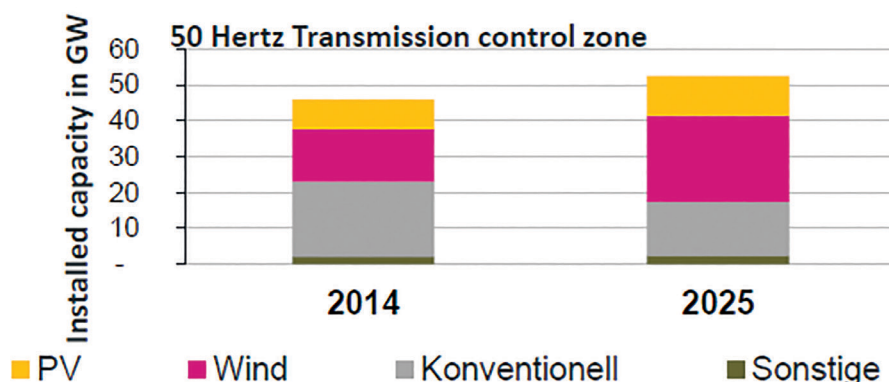
FLEKSIBILNOST TPP POSTROJENJA, STUDIJA SLUČAJA IZ NEMAČKE

Ronald Rost¹, Dragomir Markovic^{2*}, Zoran Bozovic³

¹VPC GmbH/V-A Department, Charlotten Strasse 18, 10117 Berlin, Germany, ^{2,3}VPC-East/Senior Advisors, Kralja Milana 3, 11000 Beograd, Srbija
*dragomir.markovic@vpc-group.biz

Transformacije elektroenergetskog sektora u pravcu intenziviranja razvoja i primene obnovljivih izvora energije su započele pre više od dvadeset godina. Globalno zagrevanje i čitav niz ekološki negativnih uticaja korišćenja fosilnih goriva uslovljavaju sledeće korake u procesu prelaska sa TPP na obnovljive izvore energije:

- Modernizacije postojećih termoelektrana (povećanje efikasnosti i primena BAT tehnologija, rekonstrukcije sistema za smanjenje emisija štetnih materija u skladu sa aktuelnom regulativom, upravljanje kvalitetom goriva, kombinovano loženje itd.
- Izgradnja BAT zamenskih kapaciteta (prioritetno na loženje prirodnim gasom) za stara i neefikasna postrojenja.
- Ubrzana primena obnovljivih izvora energije uz državne podsticaje srazmerno energetskim raspoloživim potencijalima uz postepeno limitiranje prethodnih koraka.
- Osposobljavanje postojećih termoelektrana za pružanje sekundarnih servisa (fleksibilnost, primarna i sekundarna regulacija...) do kraja svog veka (2030–2040).
- Intenziviranje energetske efikasnosti u transportu i potrošnji energije itd.

Slika 1: Struktura proizvodnih kapaciteta u Nemačkoj regulatornoj oblasti "50 Hertz"

Efekte sistema na rad konvencionalnih postrojenja se ogledaju u sve većem broju ekstremnih situacija sa proizvodnim pikovima, smanjenje kontinuirane proizvodnje, sve veće intervencije re-dispatch i pad cena na tržištu. Evidentno smanjenje proizvodnih kapaciteta na lignit i ugalj u Nemačkoj kao posledica tržišne politike uslovljene zahtevima zaštite životne sredine uslovljava potrebu termoelektrana da povećaju fleksibilnost i ponude dodatne servise sistemu kako bi produžile svoj vek na tržištu.

VPC GmbH je pripremio tzv. Flege program koji je primenjen na elektrane u sastavu nemačkog Vattenfalla. Osnovni zahtevi za postrojenja su:

- Povećanje broja startovanja i zaustavljanja
- Brzina promene opterećenja uz još uvek visoku efikasnost
- Smanjivanje minimalnog opterećenja bez podrške tečnim gorivom
- Skraćenje vremena startovanja

Prezentacija sadrži tri studije slučaja iz Nemačke prakse. Prvi primer se odnosi na TPP Jaenschwalde (6x500MW), na lignit, izgrađena osamdesetih. Postignuti su sledeći rezultati:

- Prepolovljeno minimalno tehničko opterećenje: od 180 MW do 90 MW
- Sprečavanje gašenja i pokretanja postrojenja povezanih sa uticajem mreže i skraćanja radnog veka i većih troškova održavanja
- Zamena tečnog goriva sa suvim lignitom.
- Povećanje gradijenta opterećenja na +/- 8 MW/min sa nivoa 2-3 MW/min

Drugi primer se odnosi na novu USC TPP Moorburg (2x827 MW), kameni ugalj. Rezultati:

- Smanjenje tehničkog minimuma sa 35% (vezano za količinu sveže pare) na 26%
- Rad postrojenja osiguran u režimu čistog uglja, tj. bez dodatnog loženja ulja ili upotrebe pomoćnih generatora pare: garantovano 24% (u testovima postignuto i 20%)
- Povećanje gradijenta opterećenja tokom rada na +/- 34MW/min
- Skraćivanje vremena pokretanja za 30 min (topli start) itd.

Treći primer se odnosi na optimizacije CCGT CHP Leipzig snage 172 MW_e/180 MW_{th}:

- Povećavanje operativne fleksibilnosti na +/- 30 MW/min
- Povećanje efikasnosti za 1,5% snage / ukupno 3%
- Pružanje primarne upravljačke snage +3,5 MW i +30 MW sekundarne snage

Dodatno smo prikazali strukturu regionalne elektroenergetske upravljačke oblasti SMM-EMS (Srbija, Severna Makedonija, Crna Gora) sa kapacitetom cca. 10 GW. Detaljnije smo obradili karakteristike elektroenergetskog sistema Srbije sa prikazom raspoloživim kapacitetom za sekundarnu regulaciju. Takođe, upućujemo na podršku VPC GmbH u procesu unapređenja sledećih TPP karakteristika na bazi pozitivnih referenci iz Nemačke. Fleksibilnost starih termoelektrana (posebno onih dizajniranih za bazna opterećenja) zahteva veoma pažljiv i sistematski pristup sto podrazumeva:

- Studija izvodljivosti, koncept, osnovni i detaljan dizajn svih sistema
- Nadzor, puštanje u pogon, operativnu dokumentaciju postrojenja itd.
- Ključni zahtevi za termoelektrane: Povećavanje broja procesa pokretanja i gašenja, Promena brzine opterećenja sa još uvek visokom efikasnošću, Smanjenje minimalnog opterećenja bez potpore lož-ulja, Skraćivanje vremena pokretanja itd.
- Analiza rizika npr:
  - Procesi ubrzane razgradnje materijala usled cikličkog opterećenja: puzanje i zamor,
  - Sveobuhvatni proračun stvarnih troškova regulacije (uključujući EFOR), itd.

Ključne reči: fleksibilnost, obnovljivi izvori, sekundarna rezerva, termoelektrane

Reference

- [1] Commission Regulation (EU) 2017/1485 Guideline on electricity transmission system operation of 2 August 2017
- [2] José Gomes, Electricity market Germany - Renewables vs. Dispatchable Units - ANUBIH, Sarajevo 21. Novembar 2019.
- [3] Vattenfall Presentation, VGB PowerTech 01/02 2018
- [4] Tehnički Izveštaji i Studije JP EMS i JP EPS 2010-2018

MEGATRENDS IN THE EUROPEAN ENERGY SECTOR AND THEIR IMPACT ON THE TRANSITION OF THERMAL POWER PLANTS TOWARDS A SUSTAINABLE MODEL UNTIL 2050

Grzegorz Kotte

COO, Technical Director of Kozenice Power Plant

Enea Wytwarzanie Sp. z o.o., Świerże Górne, Aleja Józefa Zielińskiego 1, 26-900 Kozenice, Poland
grzegorz.kotte@enea.pl

Due to the aging energy production infrastructure and climate change legal requirements set by the European Union, energy companies need to take decisions regarding future development strategies. This presentation will show where Polish energy production will be heading in the next 20 – 30 years.

The first part of this presentation discusses megatrends in the European energy production, considered to be very influential social, economic, technological or political phenomena that affect the societies, governments and economies of many countries, which cannot be ignored. These energy megatrends are on one hand a challenge, but on the other hand, if taken seriously and with due attention, can also be an opportunity for business, innovation, labour market and improvement of the environment.

The second part of the presentation will tackle the modernization strategies of the Kozenice Power Plant, which is the largest Polish hard coal power plant, aimed at increasing the energy efficiency and adapting the plant to meet the current and near-future European and international emission regulations and requirements. These include primarily the Large Combustion Plants Directive, the Industrial Emission Directive and the Best Available Techniques (BAT) standards.

The final part will address modernization strategies of the Polish energy sector by 2040 based on the Polish Energy Policy, and their impact on the policies of Polish energy plants.

Key words: Thermal power plant, modernization, megatrends, BAT, environment, emission, renewable, energy efficiency, EU

CO-FIRING AND BIOMASS CONVERSION EXPERIENCES IN EUROPE AND THE WORLD

Emmanouil Karampinis^{1,2*}, Panagiotis Grammelis¹, Emmanuel Kakaras^{1,2}

¹Centre for Research and Technology Hellas/Chemical Process and Energy Resources Institute, Egialias 52,
15125 Marousi, Athens, Greece

²National Technical University of Athens / Laboratory of Steam Boilers and Thermal Plants, 9 Heroon Polyte-
chniou, 15780 Zografou, Athens, Greece

*karampinis@certh.gr

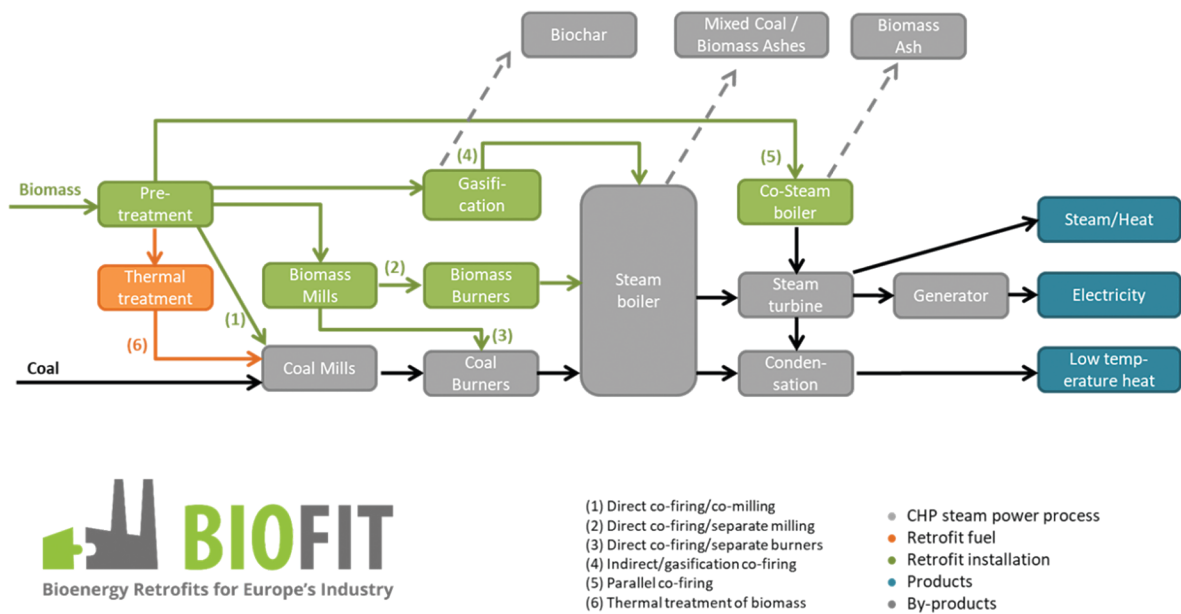
Co-firing can be defined as the simultaneous combustion of two or more fuels in the same plant in order to produce one or more energy carriers, [1]. The most common application of co-firing is the partial substitution of coal in large-scale utility power plants by solid biomass fuels or waste. Generally, biomass co-firing is considered as one of the most cost efficient and easily deployed ways for mitigating the CO₂ emissions from the coal power sector. However, adopting co-firing solutions may have an impact on different operational aspects of a coal power plant and creates new challenges as regards biomass sourcing. Implementation is also heavily affected by the policy framework.

The purpose of the present work is to present an overview of co-firing experiences in Europe and other parts of the world. There are different drivers for using biomass / waste co-firing in a coal power plant. The oldest – and still is use – is the utilization of “opportunity” fuels, which may have fuel prices lower than coal or even negative (if a gate-fee is applied); however, the availability and price of such fuels may be subject to seasonal variations. Rising CO₂ prices is also a driver in European markets, since biomass is considered as carbon neutral by the European Emissions Trading Scheme (ETS). The support schemes established in several European (United Kingdom, Netherlands, Poland) or Asian (Japan, South Korea) countries have resulted in more stable conditions for the adoption of biomass co-firing by utilities [2].

There are different technical options for implementing co-firing, see Figure 1, [3]. Direct co-firing implies that biomass and coal are combusted in the same furnace, using same or different mills and burners as appropriate. It is easy to adopt and low cost solution. There are numerous industrial references to its application, but this option usually limits the biomass share to no more than 20 % on thermal basis and implies continued use of coal. Indirect or gasification co-firing requires the installation of a new biomass gasifier, the syngas of which is combusted in the coal furnace. Although this option allows for the utilization of more “difficult” biomass fractions and with higher thermal substitution shares, it comes with a higher CAPEX due to the need for a new gasifier. Parallel co-firing is the installation of a new, dedicated biomass boiler, connected with coal plant on the steam / water cycle. Like indirect cofiring, it gives more flexibility and provides improved conditions for biomass use, but also comes with a higher CAPEX.

Two new approaches to using biomass in coal-fired power plants are also outlined. In biomass repowering, the fuel switch from coal to biomass, in most cases wood pellets, is almost complete. Several such conversion projects have already been implemented in units such as Rodenhuize 4 (Belgium), Drax 1 – 4 (United Kingdom), Avedøre 1 (Denmark) and Yeongdong 1 (South Korea). Another alternative is the use of thermally treated biomass. Thermal treatment can mean different technologies (e.g. steam explosion, torrefaction, hydrothermal carbonization) aiming to change the biomass fuel properties into something more closely resembling coal, thus allowing its easier storage, transportation and milling. The use of thermally treated biomass in co-firing applications has been demonstrated in large-scale trials and in one commercial retrofitting cases in Thunder Bay Unit 3 in Canada.

Finally, the perspectives of the use of co-firing and repowering in Bosnia and Herzegovina are briefly discussed, as concerns the case studies for Elektroprivreda BiH implemented within the BIOFIT Horizon 2020 project (www.biofit-h2020.eu). The studies concern the possibility of implementing direct co-firing at Unit 6 of the Tuzla power plant using various local biomass sources (sawdust, agricultural residues, energy crops) up to 30 % of the mass input and the full biomass repowering of Unit 5 of the Kakanj power plant.

Figure 1: Overview of technical options for biomass co-firing / conversions in coal plants [3]

Key words: Biomass co-firing; biomass conversion; coal; repowering.

References

- [1] J. Hansson, G. Berndesa, F. Johnsson, J. Kjärstad: “Co-firing biomass with coal for electricity generation—An assessment of the potential in EU27”, *Energy Policy*, volume 37, issue 4, pp. 1444-1455, April, 2009.
- [2] X. Zhang: “Support mechanisms for cofiring biomass with coal”, IEA Clean Coal Centre, pp. 1-60, June, 2019.
- [3] D. Rutz, R. Janssen, P. Reumerman, J. Spekreijse, D. Matschegg, D. Bacovsky, A. Gröngröft, S. Hauschild, N. Dögnitz, E. Karapınis, D.S. Kourkoumpas, P.Grammelis, K. Melin, H. Saastamoinen, A.I.S. Torres, R. Iglesias, M. Ballesteros, G. Gustavsson, D. Johansson, A. Kazagić, A. Merzić, D. Trešnje, H. Dagevos, S.J. Sijtsema, M.J Reinders, M. Meeusen: “Technical options for retrofitting industries with bioenergy – A handbook”, WIP Renewable Energies, Munich, Germany, pp. 55-68, 2020.

PRODUŽENJE ŽIVOTNOG VIJEKA TERMoeLEKTRANA - REVITALIZACIJA, POVEĆANJE SNAGE I POBOLJŠANJE EFIKASNOSTI

Nijaz Delalić¹, Zdravko Milovanović^{2*}, Dušan Golubović³, Izet Smajević⁴

¹ Univerzitet u Sarajevu, Mašinski fakultet, Katedra za energetiku, Vilsonovo šetalište 9, 71000 Sarajevo, BiH

² Univerzitet u Banjoj Luci, Mašinski fakultet Banja Luka, Katedra za hidro i termoelektrotehniku, Stepe Stepanovića 71, 78000 Banja Luka, BiH

³ Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Mašinski Fakultet Istočno Sarajevo, Katedra za termoelektrotehniku i procesno mašinstvo, Vuka Karadžića 30, 71123 Istočno Novo Sarajevo, BiH

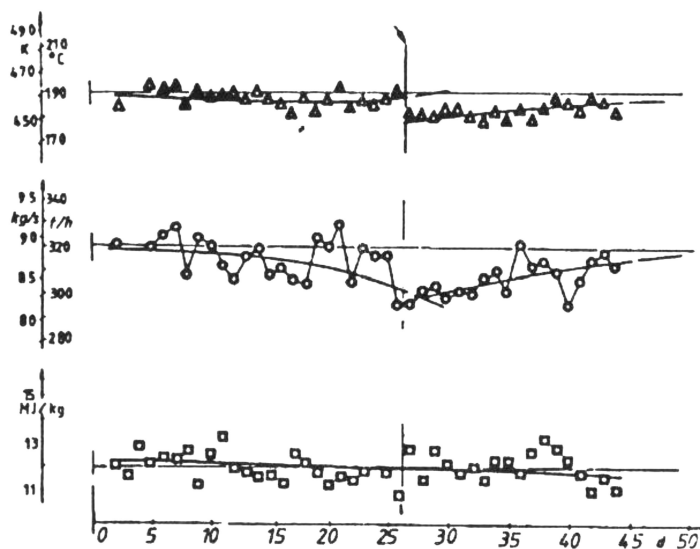
⁴ Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Odjeljenje tehničkih nauka, Odbor za energiju, energetiku i okoliš, Bistrik 7, 71000 Sarajevo, BiH

* zdravko.milovanovic@mf.unibl.org

Smanjenje pouzdanosti i sigurnosti pogona, i prateće pogoršanje radnih karakteristika termoelektrana s vremenom njihove eksploatacije je u prvom redu posljedica pada čvrstoće materijala (iscrpljivanje životnog vijeka), što nakon određenog vremena zahtijeva trajnu obustavu termoelektrane, ili najradikalniji korak u procesu reinženjeringa – realizaciju procesa revitalizacije, uz obavezne prateće procese sanacije, rekonstrukcije i modernizacije postrojenja [1]. U ovom drugom slučaju, ako do njega dođe, se zahtijeva i ispunjenje dodatnog uslova, a to je ekonomska opravdanost modernizacije date termoelektrane u odnosu na izgradnju adekvatnog novog elektroenergetskog objekta. Polazeći od rezultata analize pouzdanosti i sveukupne održivosti određene termoelektrane, kao i moguće pojave otežavajućih faktora u zavisnosti od vrste, kapaciteta, opšteg stanja objekta, načina njegove prethodne eksploatacije i održavanja, te specifičnih makro i mikro uslova lokacije i očekivanih promjena tržišnih uslova u produženom periodu rada, može se pretpostaviti da sa aspekta investicionog poduhvata revitalizacija nekih termoelektrana ima još uvijek ravnopravan status sa izgradnjom novih postrojenja. Za pouzdanu ocjenu ekonomske i okolinske održivosti revitalizacije i modernizacije termoelektrane je potrebno unaprijed jasno i precizno definirati ciljeve i sadržaj tog zahvata. Uz dovođenje parametara termoelektrane, koji su tokom prethodne eksploatacije pogoršani, na projektovani, ili na još bolji nivo, revitalizaciji se dodaju i procesi sanacije, rekonstrukcije, modernizacije ili čak kompletne zamjene termoelektrane novom. U posljednjem slučaju se radi o zamjenskim, prioritetno energetski visokoefikasnim ko(tri)generativnim termoelektranama. Cilj ovakve revitalizacije termoelektrana je da se u BiH otvori mogućnost održive tranzicije elektro-energetskog sektora, koja će u maksimalno mogućoj mjeri biti usaglašena sa planovima i direktivama EU u toj oblasti, kao i sa dokumentima EZJIE. Značajna podrška uspješnom pogonu, a naročito izradi plana i dokumentacije za uspješnu revitalizaciju/modernizaciju određene termoelektrane su periodična i specijalistička mjerenja usmjerena na ocjenu kvaliteta tehnološkog procesa (po dijelovima ili u cjelini), kao i pojedinih komponenti cjelokupnog bloka [2]. Posebno značajni rezultati u tom smislu se mogu postići primjenom metoda kompjuterske simulacije industrijskih procesa [3].

Termoelektrotehnik u Bosni i Hercegovini su oslonjene isključivo na domaće mrke ugljeve i lignite. To su uglavnom slaboreaktivni ugljevi, u manjoj ili većoj mjeri - pa čak do izrazito skloni prljanju kotlovske površine, a njihov sastav varira od rudnika do rudnika, pa u ekstremnim slučajevima i od kopa do kopa u okviru istog rudnika. Iz tih razloga je otežano projektovanje sistema za sagorijevanje takvih ugljeva, kao i organizacija i kontrola procesa sagorijevanja u postojećim termoelektranama. Ovo je jedan od glavnih razloga što postojeće termoelektrotehnik u Bosni i Hercegovini nemaju zavidnu energetsku i vremensku raspoloživost. Naslage šljake i pepela se formiraju na ogrijevnoj površinama koje su smještene u širokom dijapazonu temperatura dimnih plinova - od (topione) komore za sagorijevanje pa sve do zagrijača vazduha. Iz toga je nužno proistekla potreba za razvojem domaćih inovativnih teh-

nologija u svrhu prevazilaženja navedenih (i drugih), u određenoj mjeri specifičnih domaćih, poteškoća u pogonu postojećih termoelektrana. Neke od tih tehnologija, koje su rezultat vlastitih istraživanja u laboratoriji i realnom pogonu, su se u kasnijoj dugogodišnjoj svakodnevnoj primjeni u praksi dokazale kao pouzdane i veoma efikasne. Dobar primjer za to je Impulsno detonacioni postupak čišćenja vanjske strane ogrijevnih površina u pogonu kotla [4], Slika 1. Za ovaj postupak, koji je patentiran, je iskazan veoma rasprostranjen interes i izvan Bosne i Hercegovine. Njegovo uključivanje u tehnološko rješenje budućih zamjenskih termoelektrana će dodatno doprinijeti njihovoj energetskej i vremenskoj raspoloživosti, energetskej efikasnosti, ekonomičnosti pogona i učinit će ih okolinski još prihvatljivijim.

Slika 1: Efekat Impulsno detonacionog postupka čišćenja u pogonu kotla, TE Kakanj, Blok 5, 360 MWt

Gore: temperatura dimnih plinova na kraju kotla (°C); Sredina: proizvodnja pare (t/h), sve tokom 45 dana neprekidnog pogona, najprije (0-25 dana) bez, a zatim (26-45 dana) sa primjenom impulsno detonacionog postupka čišćenja (ovdje konvektivnih) ogrijevnih površina kotla. Dolje: prosječna toplotna moć uglja (kJ/kg) – praktično ista.

Ključne riječi: energetska tranzicija, inovativne tehnologije, računarska simulacija/mjerenje, revitaliacija/modernizacija, termoelektrane

Literatura

- [1] Z.N. Milovanović et al., 2019, Planning Methods for Production Systems Development in the Energy Sector and Energy Efficiency, Chapter 3 in the book *Advances in Reliability Analysis and its Applications*, Editors Mangey Ram and Hoang Pham, Springer Int. Publ.: 95-148
- [2] N. Delalić i dr., Normativno ispitivanje bloka 5, snage 110 MW u Termoelektrani “Kakanj”, Mašinski fakultet Sarajevo, 2003.
- [3] A. Đugum, K. Hanjalić, 2019, Numerical simulation of coal-air mixture flow in a real double-swirl burner and implications on combustion anomalies in a utility boiler, *Energy* 170: 942-953
- [4] I. Smajević, K. Hanjalić, 2004, Zwanzig Jahre erfolgreiche Anwendung der Stosswellen-Reinigungstechnik in einem mit Kohle befeuertem Kraftwerk, *VGB PowerTech* 8: 71-75

SJEDNICA IV / SESSION IV

Budućnost novih TE u održivoj tranziciji do 2050.

Perspectives of new TPPs in a sustainable transition until 2050

IS THE TWILIGHT OF COAL FOR THE BENEFIT OF ALL?

Miodrag Mesarović

Serbian WEC Member Committ
Energoprojekt Entel, Belgrade, Serbia
mmesrovic@ep-entel.com

The current energy transition is viewed by many as unprecedented in the human history. Unlike all former spontaneous transitions, this one is carried on under a series of geopolitical, economic and environmental pressures, with the climate change mitigation as its principal driver. Based dominantly on fossil fuels, the global energy sector is the major source of anthropogenic emissions and therefore is forced to switch from fossil to carbon-free energy sources. Such transition towards a low carbon economy implies significant technological, economic and social challenges, both due to market-driven trends and climate policies. The transition away from fossil fuels could leave a lot of them underground, and thus hurt national economies of many countries, particularly of those undeveloped that would thus be prevented to develop by the use of fossil resources as historically did developed countries and consequently disturbed the atmospheric concentration of CO₂. Particularly sensitive are the economies of countries that rely mainly on electricity generated from coal. Under the current energy and climate policy of the EU, the coal-intensive regions have to prepare for a costly phasing-out of coal mining and to adjust their power generation infrastructure to the available renewable energy sources. The Western Balkan countries could be prevented to benefit from their un-expensive coal resources for power generation, and risk the raise of generation cost by the introduction of a carbon tax under the Energy Community Treaty with the EU.

The motto of the World Energy Council (“Sustainable energy supply for the greatest benefit of all”, [1]) becomes questionable in case of the current efforts to prevent climate change by cutting anthropogenic emissions of CO₂ to the atmosphere. To achieve this common goal, the rich countries, which are responsible for most of the CO₂ emissions while increasing their wealth, may benefit again from selling technology to cut emissions by the poor countries. Cumulative anthropogenic emissions of CO₂ since 1751 reached over 1500 billion tonnes, [2]. The largest share of that quantity came from the US (25%), the EU-28 (22%), China (13%), Russia (6%) and Japan (4%), [3]. The poorest countries, which have contributed less than 1% of the global emissions, are the most vulnerable to the expected climate change impacts, [3]. The annual emissions of CO₂ increased from 2 billion tonnes in late 1800s to over 36 billion tonnes today and continue to raise. Currently, China is the world’s largest CO₂ emitter (about 25% of total emissions), followed by the USA (15%), EU-28 (10%), India (7%); and Russia (5%), [3]. However, China and many developing countries have very low per capita CO₂ emissions compared to developed countries. Consequently, quite large inequalities (more than 100-fold) between countries in CO₂ emissions call for a fair distribution of responsibilities to cut them.

Since the global average surface temperature already raised by more than 1°C above its pre-industrial level and the atmospheric concentrations of CO₂ increased above 400 ppm, the need for a collective action to limit their further increases is very urgent. But, immediate collective action to prevent climate change beyond repair is still missing. Yet, there is a hesitation, and even strong denials by some countries of the anthropogenic causes of climate change, partly based on still existing scientific uncertainties that feed such a scepticism, [4].

Common goal, but different paths: According to the Paris Agreement reached in December 2015, all countries are obliged to cut their anthropogenic emissions so that the total emissions reach net zero values between 2055 and 2070 and continue on as net negative emissions in

order to limit global temperature raise in 2100 to $\leq 2^{\circ}\text{C}$ above its preindustrial level. However, the efforts of the UN bodies so far failed to make the Paris Agreement fully operational, and the anthropogenic emissions of greenhouse gases continue to raise. Thus, the world today is not on track to meet its agreed target. Instead, under current policies of some major emitters of CO_2 , the expected global temperature raise by the year 2100 will be 3.1°C - 3.7°C above pre-industrial level, [3]. This is considered to be a serious stress for many species and to put humans under a severe threat. To reverse emission trends, a huge pressure must be put on all countries to stop their current use of fossil fuels, particularly of coal for generating electricity. This pressure will primarily hit most of the undeveloped countries, which will thus be prevented to benefit from the use of their own resources for development as historically did the developed countries. Coal is currently the most abundant fossil fuel in Europe, particularly in Western Balkans, but faces a total twilight over next decades. The European Energy platform provides that the countries may follow different paths when meeting the common climate objectives, [5]. Nevertheless, the EU Coal Regions in Transition platform supports the coal-intensive regions in Europe to use the common best practices to facilitate their transition towards non-carbon energy. In that respect, the EU is financing a Horizon 2020 project for nine European coalintensive regions, of which two in the countries (Ukraine and Serbia) outside the EU-28, [6]

Concluding remark: Urgent cuts of anthropogenic CO_2 emissions is needed to save the living conditions for all. Unlike developing countries, developed countries have historically benefited from the use of fossil fuels for development, and will benefit again from technology transfer to cut emissions.

Key words: Climate change, Coal, Energy transition, European Union, Thermal power plants

References

- [1] <https://www.worldenergy.org/>
- [12] Sterner, T., 2015, "Higher costs of climate change", *Nature* (2015), 527, pp. 177–178
- [13] Ritchie, H. & Roser, M., 2017, "CO₂ and Greenhouse Gas Emissions", *Carbon Brief*, May 2017, Available at <https://ourworldindata.org/co2-and-other-greenhouse-gas-emissions/>
- [14] Mesarović, M., 2015, "Scientific Uncertainties Feed Scepticism on Climate Change", *Thermal Science*, Vol. 19 (2015), Suppl. 2, pp. S259-S278
- [15] *** "Energy Transition in Europe-Common Goals, but Different Paths", *EuroCASE*, Paris, France, 2019, pp. 1-35, <http://www.euro-case.org/platforms/platform-energy/>
- [16] www.tracer-h2020.eu

BUDUĆNOST NOVIH TERMoeLEKTRANA U BIH OSLO NJENIH NA KOGENERACIJU, INTEGRACIJU BIOGORIVA I OPTIMIZACIJU PROCESA

Anes Kazagić^{1*}, Petar Gvero², Miladin Trbić³, Izet Smajević⁴

¹ JP Elektroprivreda BiH d.d.-Sarajevo, Vilsonovo šetalište 15, Sarajevo, BiH

² Univerzitet u Banjoj Luci, Mašinski fakultet Banja Luka, Stepe Stepanovića 71, 78000 Banja Luka, BiH

³ EFT Group, TE Stanari, Stanari, BiH

⁴ Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Odjeljenje tehničkih nauka, Odbor za energiju, energetiku i okoliš, Bistrik 7, 71000 Sarajevo, BiH

* a.kazagic@epbih.ba

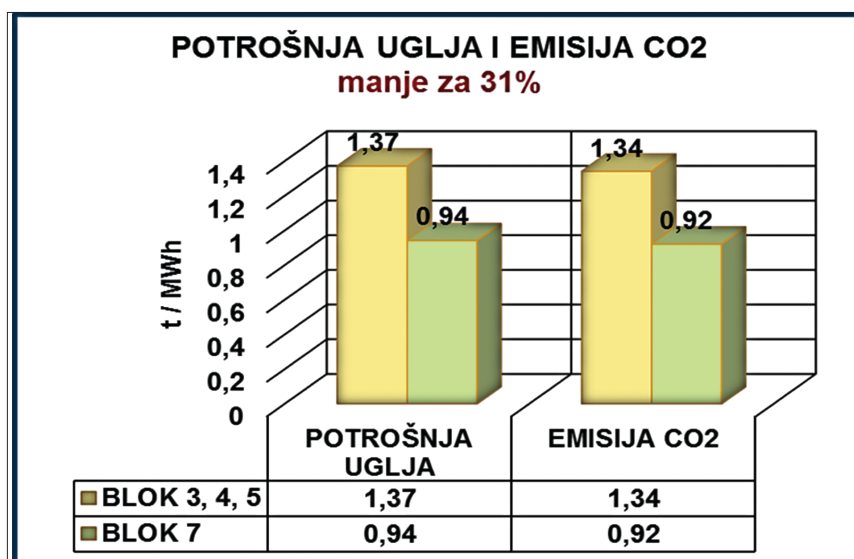
Izazovi i zahtjevi dekarbonizacije elektroenergetskog sektora s jedne strane, te imperativ konkurentnosti na tržištu s druge strane, često su kontradiktorni zahtjevi za elektroprivredne kompanije u Evropi, pa tako i za one koje djeluju u Bosni i Hercegovini. Pri tome, proizvođači energije traže načine kako da pomire pomenute zahtjeve, te iznađu svoje sopstvene pravce razvoja, ovisno o specifičnim okolnostima i okruženju u kojem djeluju, što se prije svega odnosi na raspoložive resurse, regulativu, obaveze preuzete međunarodnim ugovorima, politike cijena i drugo.

U radu se prezentuje status energetske tranzicije u svijetu i Evropi, s akcentom na planove do 2035. i 2050. god. Postoje mnogi izazovi u ovom procesu, kako bi se realno mogli dostići carbon-free ciljevi u 2050. god. Dalje se analizira proizvodni portfolio elektroenergetskog sistema u BiH, koji je trenutno dominantno, cca 60%, zasnovan na uglju. Identificirani su izazovi i ograničenja, ali i benefiti i pozitivna opredjeljenja na putu tranzicije ka EES BiH koji će dominantno biti zasnovan na obnovljivim izvorima.

U tom kontekstu predočena je modernizacija termoelektrana u BiH, tj. termoelektrana u okviru JP Elektroprivreda BiH (TE Tuzla, TE Kakanj), zatim Elektroprivrede RS (TE Gacko, TE Ugljevik) te novoizgrađene termoelektrane Stanari, kao i plan za nastavak ovog procesa. Predočavaju se efekti do sada urađenih unapređenja postojećeg parka termoblokova u BiH kroz proces rekonstrukcija/modernizacija, kao i planirane dalje mjere na povećanju energetske efikasnosti, smanjenju emisije CO₂ i redukciji emisija polutanata, kroz dalju modernizaciju postojećeg parka termoelektrana, odnosno planirane zamjenske termoblokove. Poseban osvrt se daje na mogućnost proširenja kogeneracije termoblokova kao i imperativ unapređenja postojećih i izgradnju novih sistema daljinskog grijanja, uz primjenu i podršku realizacije projekata integracije obnovljivih izvora energije u sistemima daljinskog grijanja. Rad se fokusira i na moguću primjenu tehnologija biomase u termoelektranama, u opciji djelimične ili potpune konverzije na biomasu (co-firing tehnologija), na demonstracijskim primjerima termoblokova JP Elektroprivreda BiH.

U daljim razmatranjima se može podcrtati da su elektroprivredne kompanije u BiH koje u svom portfoliju posjeduju termoelektrane, opredjeljene uravnoteženom i održivom razvoju baziranom na intenziviranju gradnje elektrana na obnovljive izvore energije s jedne strane (hidro, vjetar, solar i dr.), te unapređenju tehnologija proizvodnje u postojećim termoelektranama s druge strane. To su procesi koji se moraju odvijati paralelno, pri čemu oba vode ka jedinstvenom setu ciljeva: povećanju udjela čiste obnovljive energije, smanjenju emisije CO₂ i emisije polutanata, povećanju energetske efikasnosti i smanjenju proizvodnih troškova. Bitno je istaći da se u radu potencira modernizacija postojećih ili gradnja zamjenskih blokova jer se tim mjerama značajno smanjuje postojeća emisija CO₂ te se time doprinosi ispunjenju afirmativnog nacionalnog klimatskog plana, Slika 1. Nasuprot tome, planovi gradnje novih TE

na nekim novim lokacijama, prinosili bi nove emisije CO₂ u odnosu na postojeće stanje, a što nije u skladu sa afirmativnim ciljevima nacionalnog klimatskog plana.

Slika 1. Smanjenje potrošnje uglja i emisije CO₂ kroz modernizaciju TE Tuzla zamjenskim blokom 7 je 31%

U zaključku rada se, po osnovu iznijete argumentacije, potencira da unapređenje postojećih termoelektrana, kroz modernizaciju i nadogradnju postojećih termoblokova - ili izgradnju zamjenskih jedinica usklađenih sa IED i visoke neto efikasnosti, s visokoefikasnom kogeneracijom, s nadogradnjom biogorivima, te proširenim dijapazonom i fleksibilnošću variranja opterećenja, mogu realno naći svoje mjesto u tranzicijskom elektroenergetskom sistemu BiH, te ga i dodatno unaprijediti.

Ključne riječi: energetska tranzicija, termoelektrana, zamjenski termoblok, ugalj, biomasa, kogeneracija, retrofit, modernizacija

Literatura

- [1] NERP BiH, MVTEO BiH, decembar 2015.
- [2] Okvime dugoročne projekcije Elektroprivrede BiH do 2035. godine, juli 2019.
- [3] Podaci TE Stanari, EFT Group, oktobar 2019.
- [4] BIOFIT Horizon 2020 project, European Commission, <https://www.biofit-h2020.eu/>

RUDARSTVO BIH U ENERGETSKOJ TRANZICIJI

Edin Lapandić¹, Omer Jukić², Dimšo Milošević³, Boško Vuković⁴

¹JP Elektroprivreda BiH, Sektor za strateški razvoj, Vilsonovo šetalište 15, Sarajevo, BiH

²ANUBiH/OTN, Odbor za energiju, energetiku i okoliš, Bistrik 7, Sarajevo, BiH

³MH „Elektroprivreda RS“- MP A. D. Trebinje ZP „R i TE Ugljevik“ A. D. Ugljevik, BiH

⁴MH „Elektroprivreda RS“- MP A. D. Trebinje ZP „R i TE Gacko“ A. D. Gacko, BiH
e.lapandic@epbih.ba

Ugalj je najrasprostranjenije fosilno gorivo i predstavlja glavni energent za proizvodnju električne energije u svijetu. Udio uglja u proizvodnji električne energije na svjetskom nivou je 38%, a u Evropi 21,6%. Osim toga, ključna je komponenta u proizvodnji čelika i betona, podržava poslovanje i industrije, utiče na ekonomski rast te osigurava masovno zapošljavanje što je od velikog značaja posebno u najmnogoljudnijim regijama svijeta. Danas se ovaj energent nalazi pred ozbiljnim optužbama (zbog emisija CO₂) da utiče na klimatske promjene, zbog čega međunarodne institucije uporno pozivaju na redukciju potrošnje uglja, ali u tom pogledu nije se puno postiglo. Od početka trećeg milenija proizvodnja uglja je u velikom porastu, i tek je u posljednjih 5 godine nešto opala. Razlog je vrlo jednostavan; ugalj u sistemu proizvodnje električne energije obezbjeđuje sigurnost i pouzdano snabdijevanje i još uvijek je najjeftiniji energent.

Prema najnovijim istraživanjima koja su objavljena u UN, 2050. godine na zemlji će živjeti 9,7 milijardi stanovnika, što je za 2 milijarde više u odnosu na trenutnih 7,7 milijardi, zbog čega će i potrebe za električnom energijom znatno porasti. Uvažavajući činjenicu da obnovljivi izvori ni fizički ni prostorno, ne mogu preći 20% do 2050. godine bez obzira na politike subvencioniranja, ugalj će ostati jedan od osnovnih izvora energije. Pitanje je samo kako ćemo ugalj koristiti za proizvodnju energije, a ne i da li ćemo to raditi. Dakle, uloga jednog od glavnih snabdjevača (energenta za proizvodnju električne energije) će i u budućim decenijama ostati na uglju ali maksimalno još stotinjak godina (u EU do 2050). Naime, potvrđene rezerve fosilnih goriva sa današnjim stepenom eksploatacije bit će iscrpljene u narednim desetljećima (plin za 51, nafta za 50 i ugalj za 132 godine). Ovo treba uzeti sa rezervom jer se istraživanja konstatno vrše i otkrivaju se nova i nova nalazišta fosilnih goriva. No i pored toga, kad tad, fosilna goriva će se iscrpiti ili će se odustati od njih ali ostaje pitanje na koje današnja civilizacija ne zna odgovor: Koja je namjena uglja, nafte i plina? „Jesmo li generacija koja će za 200 godina potpuno spaliti ove resurse/bogatstva čiju svrhu ćemo otkriti (možda) tek u „nekoj“ budućnosti“?

Uvažavajući sve navedeno, ali i činjenicu da energija pokreće današnju civilizaciju, proces tranzicije mora biti postupan i realno planiran, pošto u ovom trenutku nauka i tehnološki razvoj nemaju alternativno rješenje. Doda li se tome veliki iskorak i napredak tehnologija podzemnog gasificiranja uglja koje se smatraju čistim, dodatno se ojačava pozicija uglja. Sve navodi, da će se morati sačekati da tehnologije skladištenja energije dožive visok stepen tehnološkog razvoja, što bi napravilo prevrat i obnovljivim izvorima omogućilo potpuno novu poziciju u sistemu proizvodnje energije.

Kada je u pitanju EU, ugalj (uključujući kameni ugalj i lignit) - trenutno se iskopava u 12 zemalja EU, u ukupno 41 regionu. To ga čini najobimnijim fosilnim gorivom u EU i važnim izvorom ekonomske aktivnosti u ovim regionima. Sektor proizvodnje električne energije iz uglja osigurava radna mjesta za oko 240.000 ljudi: oko 180.000 u rudarstvu i oko 60.000 u termoelektranama na ugalj. Ugalj čini petinu ukupne proizvodnje električne energije u EU i važan je izvor goriva za industrijske procese, kao što je proizvodnja čelika.

Evropa je krenula u energetska tranziciju, a kao odgovor EU stvara energetska uniju zasnovanu na obnovljivim izvorima energije, inovacijama i digitalizaciji. Međutim, primjetno

je, da ponašanje velikih proizvođača i potrošača uglja ne prati planiranu dinamiku smanjenja eksploatacije fosilnih goriva, zbog čega se rokovi prolongiraju. Njemačka i Poljska zajedno čine 57% ukupne potrošnje uglja u EU, tako da bi smanjenje upotrebe uglja na tim tržištima imalo značajan utjecaj na ukupnu upotrebu uglja u EU.

Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, radi se o zemlji koja ima veliki potencijal u uglju i hidroenergiji. U pogledu proizvodnje električne energije, trenutni stepen iskoristivosti ovih resursa je 60:40% u korist uglja. Ukupno je u radu pet termoelektrana na ugalj sa deset blokova koji su u funkciji (četiri u Tuzli, tri u Kaknju, i po jedan u Ugljeviku, Gacku i Stanarima), ukupne instalirane snage od 2.065 MW. Svi blokovi (izuzev termoelektrane u Stanarima) izgrađeni su prije 1990-te, a neki od njih da bi električnom energijom snabdijevali druge republike ex Jugoslavije.

Ukupne geološke rezerve uglja u BiH iznose 5,65 milijardi tona (ligniti 3,24 i mrki ugljevi 2,41 mil. tona) i temeljni je resurs izrade strateških dokumenata entiteta BiH. Prema ovim dokumentima, domaći ugalj će ostati glavni izvor proizvodnje električne energije čak i u scenariju intenzivne gradnje kapaciteta na bazi obnovljivih resursa.

U rudnicima uglja u BiH posljednjih nekoliko decenija nije bilo investiranja u nabavku opreme za unapređenje tehnologije dobivanja „čistog“ uglja (bitan uslov za redukciju SO_2 , NO_x i prašine pri sagorijevanju ovih ugljeva u kotlovima termoelektrana) kako bi se dobio ugalj optimalnog kvaliteta i zaštitio okoliš. Rezerve kvalitetnog uglja su, uglavnom, otkopane, pa je poboljšanje kvaliteta uglja koji se trenutno otkopava, zbog niza razloga, neminovnost. Kvalitet uglja koji se danas otkopava u rudnicima BiH zadovoljava uslove za sagorijevanje u fluidiziranim kotlovima (CFB tehnologija-sagorijevanje uglja uz visoku efikasnost sagorijevanja) koji ispunjavaju sve limite emisija propisanih ekološkim standardima EU, niske emisije SO_2 i niske emisije NO_x .

Ključne riječi: čišćenje uglja, fluidni kotlovi, rudarstvo, tranzicija

Literatura

- [1] ANG, B. W.; SU, Bin. „Carbon emission intensity in electricity production: A global analysis“. Energy Policy, 2016, 94: 56-63.
- [2] CLERICI, Alessandro; ALIMONTI, G. World energy resources. In: EPJ Web of Conferences.
- [3] HEIDRICH, Craig; FEUERBORN, Hans-Joachim; WEIR, Anne. Coal combustion products: a global perspective. In: World of Coal Ash Conference. 2013. p. 22-25. EDP Sciences, 2015. p. 01001.
- [4] O. Jukić: Rudarstvo – skriveni potencijal privrede BiH, ANUBiH/OTN-OEEO Posebna izdanja, knjiga CLXX, Sarajevo 2017.

3. ZAKLJUČCI / CONCLUSIONS

Globalna dekarbonizacija kao preduslov ublažavanja klimatskih promjena, i u vezi s tim predviđena tranzicija energetskega sektora ka obnovljivim izvorima, je jedan od najvećih globalnih izazova 21. stoljeća. Posebno je zahtjevna energetska tranzicija zemalja u razvoju koje su u velikoj mjeri oslonjene na ugalj, kao što su Bosna i Hercegovina (BiH) i neke druge zemlje Zapadnog Balkana, ali i neke zemlje EU.

U organizaciji Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (ANUBiH) i suorganizaciji JP Elektroprivreda BiH d.d. - Sarajevo kao pokroviteljem, dana 21. 11. 2019. u prostorijama ANUBiH održano je Savjetovanje pod naslovom “*Budućnost postojećih i novih termoelektrana u Bosni i Hercegovini u energetskeg tranziciji*”. Savjetovanje je motivirano potrebom da nauka i struka u BiH iznesu svoj stav o ulozi postojećih i zamjenskih termoelektrana u održivoj tranziciji BiH ka dekarboniziranom društvu do 2050. godine – što je cilj postavljen u EU. Pri tome, BiH nauka i struka želi poslati jasnu poruku prvenstveno Energetskoj zajednici, ali i svima drugima, da je opredijeljena pratiti i ispoštovati postavljene ciljeve, uvažavajući potrebu svake države pojedinačno, za vlastitom energetskeg održivošću tokom i nakon tranzicije. U tom pogledu je za BiH potrebno definirati jasnu viziju, sa prohodnim putem do postavljenog cilja, uzimajući u obzir sve relevantne direktive EU, ali i realne mogućnosti i potrebe BiH na tom putu.

Rezultati Savjetovanja, na kojemu su aktivno učestvovali istaknuti naučnici i stručnjaci pozvani kao predavači iz zemalja EU i Zapadnog Balkana, a čija se energetika značajno oslanja na ugalj: Njemačka, Poljska, Grčka, Srbija, Sjeverna Makedonija i BiH, uključujući i predstavnika Sekretarijata Energetske zajednice, su tokom Savjetovanja i završne diskusije pretočeni u Zaključke. Zaključci Savjetovanja daju se u nastavku, sa ciljem da zajedno sa izloženim prezentacijama, posluže nadležnim institucijama u BiH kao važan ulazni dokumenti za izradu Nacionalnog plana energetskeg tranzicije BiH do 2050. godine. Taj Plan treba uraditi u što je moguće kraćem roku.

Zaključci:

1. Globalna dekarbonizacija, kao preduslov ublažavanja klimatskih promjena, i u vezi s tim predviđena tranzicija energetskega sektora ka obnovljivim izvorima energije, treba biti socijalno i ekonomski održiva, i kao takva je izazov 21. vijeka.
2. Posebno je izazovna energetska tranzicija zemalja u razvoju koje su dominantno oslonjene na ugalj, među kojima je i Bosna i Hercegovina.
3. Zemlje EU i regiona koje su oslonjene na ugalj, Njemačka, Poljska, Grčka, Srbija, Sjeverna Makedonija, provode svoje vlastite programe energetskeg tranzicije:

Njemačka planira potisnuti ugalj do 2038. god. Ta godina još nije odobrena u Njemačkom Bundestagu, zbog zahtjeva za obezbjeđenje sredstava potrebnih za saniranje TE/ugljenog sektora u tranzicijskom periodu koja se mjere u milijardama EUR-a. Ipak, postoje ozbiljne intencije da se ugalj potisne čak i ranije. Paralelno raste udio OIE (uglavnom vjetar i solar), koji u kumulativu pokriva povećanje potražnje za energijom. Doprinos TE na ugalj u novom EES Njemačke baziranom na OIE, prelazi iz baze proizvodne jedinice u proizvodni objekat sa ulogom učešća u pokrivanju varijacija izlazne snage velikog udjela OIE, prvenstveno vjetroelektrana i fotonaponskih elektrana. U jednom takvom sistemu važno je osigurati visoku fleksibilnost, a to znači skratiti vrijeme starta i promjene opterećenja TE na ugalj – na što se trenutno stavlja fokus u modernizaciji TE na ugalj u ovoj zemlji. Po pitanju energetike u Njemackoj je istaknut aktivan angažman stručnjaka u pronalasku adekvatnog rješenja posljedice gašenja kogenerativnih termoblokova koji i toplinskeg energijom snabdijevaju okolna mjesta.

Poljska i danas dominantno električnu energiju dobija iz svojih TE na ugalj, blizu 80%. U zadnje vrijeme intenzivirana je izgradnja vjetroelektrana čiji udio u proizvodnji zadnjih godina raste, s projekcijom daljeg rasta u narednom periodu. Jedan dobar dio termoblokova na ugalj u Poljskoj snabdijeva se biomasom kao sekundarnim gorivom, uobičajeno do 20% udjela biomase sa ugljem. Na ovaj način poboljšava se karbonski „footprint“ Poljske proizvodnje iz TE na ugalj.

Grčka posjeduje značajne rezerve niskovrijednog lignita koje se trenutno koriste dominantno u TE na ugalj u sjeverozapadnoj Grčkoj regiji zapadna Makedonia, gdje nacionalna Grčka elektroprivreda trenutno gradi i novi lignitni termoblok na ugalj Ptolemaida snage 650 MWe. Blok je u podmakloj fazi izgradnje (blizu 70% radova je već završeno, izvođač je Micubiši-Hitači), i planiran je da bude pušten u pogon do 2023. god. U Grčkoj se trenutno vode velike polemike u vezi nedavne objave grčkog Ministra energetike da će ova zemlja potisnuti ugalj 2028. god, obzirom da je novi lignitni blok u završnoj fazi izgradnje.

Srbija namjerava održati dugoročno u pogonu svoje termoblokove na ugalj u TE Nikola Tesla i TE Kostolac. U revitalizaciju tih blokova se ulažu značajna sredstva i naponi, te se grade postrojenja odsumporavanja za termoblokove koji ostaju u pogonu. Međutim paralelno se u Srbiji odnedavno grade vjetroparkovi veće snage na više lokacija, s ciljem povećanja udjela energije iz OIE. Srbija dodatno u proizvodnom portfoliju planira i prirodni gas, u postrojenjima koja će proizvoditi električnu i toplinsku energiju (CCGT postrojenja).

Sjeverna Makedonija posjeduje samo jednu TE na ugalj, TE Bitola, koju planira ugasisi najdalje 2040 god. Nedostajuću proizvodnju nadomjestiće iz prirodnog gasa i OIE, shodno nacionalnoj energetske strategiji do 2040. god.

4. Bosna i Hercegovina raspolaže značajnim potencijalom za izgradnju energetskih kapaciteta na OIE, posebno hidroelektrana, i treba se usmjeriti na praktičan angažman tih resursa, za šta su potrebni stanovito vrijeme i finansijska sredstva. Sve tri nacionalne elektroprivredne kompanije su poduzele aktivnosti u ovom smjeru, koje treba dalje intenzivirati.
5. Energetski efikasni zamjenski termoblokovi u postojećim TE u BiH, uz visokoefikasnu kogeneraciju i korištenje biomase kao sekundarnog goriva, mogu reducirati godišnju emisiju CO₂ za iznose iskazane u milionima tona, i kao takvi mogu poslužiti kao podrška održivoj tranziciji BiH u periodu do 2050. te ispunjenju nacionalnog klimatskog plana. Za razliku od zamjenskih termoblokova, nove TE na nekim novim lokacijama povećavaju emisiju CO₂, te kao takvi mogu biti suprotni ciljevima nacionalnog klimatskog plana.
6. Podrška tranziciji se može uspostaviti i revitalizacijom i modernizacijom nekih od postojećih termoblokova koji će ostati u pogonu prema Nacionalnom planu smanjenja emisija - NERP BiH, čime će se tim blokovima, energetski efikasnijim i okolinski prihvatljivijim u odnosu na sadašnje stanje, poboljšati performanse, smanjiti emisije i produžiti životni vijek do kraja tranzicijskog perioda. Ova revitalizacija/modernizacija podrazumijeva implementaciju inovativnih tehnologija i izradu programa revitalizacije baziranih na prethodno obavljenim ekspertnim mjerenjima i analizama.
7. Dugoročni razvoj elektroenergetskog sektora će uveliko ovisiti o tržišnim uslovima, a to se odnosi i na intenzitet implementacije projekata na obnovljive izvore, razvoj decentraliziranog snabdijevanja energijom, a oslanjajući se i na uvezivanje elektroenergetskog sektora sa sektorima toplinarstva (grijanje i hlađenje), saobraćajem (elektromobil-

- nost), poljoprivredom, šumarstvom, industrijom, kao i ukupnim razvojem inovativnih tehnologija.
8. Dugoročni razvoj proizvodnog portfolija u BiH treba koncipirati tako da se u u realnim vremenskim okvirima dominacija u sve većoj mjeri prepušta obnovljivim izvorima. U samom tranzicijskom periodu zamjenski kogenerativni blokovi, dijelom bazirani na kosagorijevanju biomase (postojeći i zamjenski blokovi EPBiH, kao i neki drugi blokovi u postojećim TE u BiH), neophodni su kako bi se obezbijedio kontinuitet isporuke električne energije po prihvatljivim cijenama svim stanovnicima BiH, održala energijska neovisnost u što većoj mjeri, ali i obezbijedila okolinski i ekonomski prihvatljiva toplotna energija iz tih kogeneracijskih postrojenja.
  9. Koncept tranzicije u narednih 15-ak godina treba da uključuje implementaciju zamjenskih kogenerativnih visokoefikasnih termoblokova, intenzivnu izgradnju proizvodnih jedinica na obnovljive izvore, prvenstveno na intermitentne resurse uz koje će neophodno biti paralelno razvijati adekvatne balansne jedinice/opcije, zatim integraciju različitih koncepata hibridnih sistema sa mogućnošću skladištenja energije, ali i implementaciju biogoriva u procesu kosagorijevanja sa ugljem.
  10. Iskorištenje biomase kao drugog goriva u termoelektranama je poslovna prilika koja pruža mogućnost dugoročne upotrebe domaćih resursa za proizvodnju električne i toplotne energije, na okolinski i ekonomski održiv način. Ovdje je važna uspostava sistemskog pristupa prikupljanja biomase, odnosno uspostave održivih lanaca snabdijevanja, a paralelno s tim i razvoja tržišta biomase, na čemu se preporučuje intenzivno raditi.
  11. Do okončanja modernizacije / puštanja u rad zamjenskih termoblokova, rudnici moraju biti restrukturirani, modernizirani i spremni za dugoročno rentabilno poslovanje, pri čemu te procese treba pokrenuti odmah, kako bi termoelektranama omogućili nesmetan i pouzdan rad u tranzicijskom periodu. To znači da rudnici trebaju biti prilagođeni tranzicijskom planu proizvodnje, te pouzdani za kontinuiranu isporuku potrebnih količina uglja odgovarajućeg kvaliteta i cijene u tranzicijskom periodu do njihovog finalnog zatvaranja. Paralelno je potrebno početi odmah sa uvođenjem back-stop tehnologija u rudnike uglja.
  12. U skladu sa prednjim zaključcima, potrebno je uraditi na ekspertskom nivou srednjoročnu energetska strategiju BiH/FBiH/RS – nacionalni klimatski plan. Pri tome je potrebno uspostaviti saradnju struke i politike, npr. kroz model hibridnih instituta i sl., kako bi energetska strategija bila usklađena sa ciljevima dogovorenim s Energetskom zajednicom, i kako bi bila provodiva odnosno potpomognuta razvojem regulative.
  13. Kod planiranja gradnje elektroenergetskih kapaciteta od samog starta voditi računa o interesu lokalne zajednice.
  14. Izvršiti potrebnu paralelnu reviziju cijena električne energije, tarifnih sistema, te akcionih planova i mjera energetske efikasnosti, tako da se principijelno ne povećaju troškovi korištenja energije privrede i građana, a da se povećaju prihodi Elektroprivrede BiH i rudnika uglja u BiH.
  15. U sve nabrojane aktivnosti uključiti sopstvenu nauku i struku, sve raspoložive ali i nove naučno-istaživačke kapacitete i infrastrukturu, povezane, usmjerene i fokusirane na prioritetna i relevantna naučno-stručna istraživanja primjenom savremenih metoda, te edukaciju budućih stručnjaka koji će preuzeti odgovornost za realizaciju zacrtanih ciljeva energetske tranzicije BiH u narednim dekadama.

**4. PRILOZI: SLIDE PANELI /
APPENDICES: SLIDE PANELS**

SLIDE PANELI / SLIDE PANELS

I Energetska tranzicija u EU: iskustvo zemalja EU tradicionalno oslonjenih na ugalj	
1. <i>José Gomes, Ronald Rost</i> : Electricity market in Germany, volatile renewables vs. dispatchable units.....	59
2. <i>Michał Jabłoński</i> : Impact of EU environmental regulations on energy sector transition	67
3. <i>Emmanouil Karampinis, Dionysios Giannakopoulos, Panagiotis Grammelis, Emmanuel Kakaras</i> : The role of lignite in the Greek energy system: from the '50s till 2028	77
II Energetska tranzicija u EU: izazovi u zemljama Zapadnog Balkana oslonjenih na ugalj	
1. <i>Miloš Banjac</i> : Transformation challenges of the Serbian energy sector.....	83
2. <i>Gligor Kanevče</i> : The future of thermal power plants - challenges and opportunities for energy development in North Macedonia	97
3. <i>Ajla Merzić, Anes Kazagić, Mustafa Musić, Miroslav Nikolić, Zdravko Milovanović, Dušan Golubović, Petar Gvero</i> : Model srednjoročnog razvoja proizvodnog portfolija Bosne i Hercegovine do 2035. sa projekcijom razvoja do 2050. godine.	105
4. <i>Aleksandar Knežević</i> : Uspostaviti sistem korištenja znanja u razvoju energetskeg sektora Bosne i Hercegovine	111
III Eksploatacija postojećih TE: revitalizacija, modernizacija, obustava	
1. <i>Predrag Stefanović, Dejan Cvetinović, Zoran Marković, Milić Erić</i> : Povećanje snage, efikasnosti i uvođenje savremenih tehnologija za smanjenje zagađenja životne sredine u termoelektranama Srbije.....	117
2. <i>Ronald Rost, Dragomir Marković, Zoran Božović</i> : Fleksibilnost TPP postrojenja - Studija slučaja iz Nemačke	121
3. <i>Grzegorz Kotte</i> : Megatrends in the European energy sector and their impact on the transition of thermal power plants towards a sustainable model until 2050	129
4. <i>Emmanouil Karampinis, Panagiotis Grammelis, Emmanuel Kakaras</i> : Co-firing and biomass conversion experiences in Europe and the World	135
5. <i>Nijaz Delalić, Zdravko Milovanović, Dušan Golubović, Izet Smajević</i> : Produženje životnog vijeka termoelektrana - revitalizacija, povećanje snage i poboljšanje efikasnosti	141
IV Budućnost novih TE u održivoj tranziciji do 2050.	
1. <i>Miodrag Mesarović</i> : Is the twilight of coal for the benefit of all?.....	149
2. <i>Anes Kazagić, Petar Gvero, Miladin Trbić, Izet Smajević</i> : Budućnost novih termoelektrana u BiH oslonjenih na kogeneraciju, integraciju biogoriva i optimizaciju procesa	159
3. <i>Edin Lapandić, Omer Jukić, Dimšo Milošević, Boško Vuković</i> : Rudarstvo BiH u energetskeg tranziciji.....	169

Electricity Market Germany - Renewables vs. Dispatchable Power Plants -

Perspectives of thermal power plants in energy transition, Sarajevo, November 21st, 2019
José Gomes, Corporate Development

Overview

Introduction of Dornier Group and VPC GmbH

Electricity Market Germany – Main Drivers

Outlook 2035 on Power Production in Germany

Production structure of Wind- und Solar

Flexibilities on lignite and hard coal

Outlook on Dispatchable Units in Germany 2035

2

| Electricity Market Germany | 16.10.2019

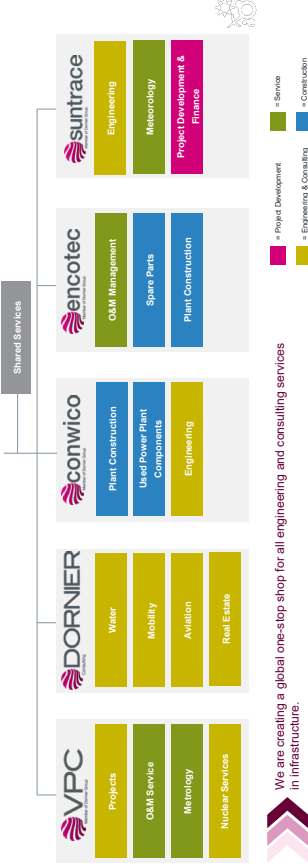
Future needs of mankind in infrastructure

Dornier Group GmbH | Creating a strong service provider for infrastructure

3

Strong service provider for Infrastructure

Dornier Group GmbH | Creating a strong service provider for infrastructure

4

VPC – The energy experts

DORNIER GROUP

Projects

- Project management
- Approval documents
- Claim & cost management
- Scheduling and control
- Electrical and I&C engineering
- Boiler engineering
- Health and environmental engineering

O&M Service

- Preparation, implementation of inspection overhaul
- Inspection of power plants and follow-up
- Maintenance planning
- Compiling of inspection books for containers and
- Damage investigation

Metrology

- Energy efficiency and plant performance
- Investigations and measurements
- Plant safety monitoring / combustion analysis
- Emission / Immission measurements
- Simulations
- Technical diagnostics

Nuclear Services

- Dismantling planning
- Disposal planning
- Packaging planning
- Repository documentation

250 Staff

34 million euros

Sales

~ 1000 Projects

per year

6 Offices

worldwide

Know-How

Practice-oriented planning based on many years of operating experience

Dornier Group GmbH | Creating a strong service provider for infrastructure | 5

DORNIER GROUP

Overview

Introduction of Dornier Group and VPC GmbH

Electricity Market Germany – Main Drivers

Outlook 2035 on Power Production in Germany

Production structure of Wind- und Solar

Flexibilities on lignite and hard coal

Outlook on Dispatchable Units in Germany 2035

Dornier Group GmbH | Creating a strong service provider for infrastructure | 7

VPC GmbH at a glance

DORNIER GROUP

Dornier Group GmbH | Creating a strong service provider for infrastructure | 6

34 million euros

Sales

~ 1000 Projects

per year

6 Offices

worldwide

250 Staff

Know-How

Practice-oriented planning based on many years of operating experience

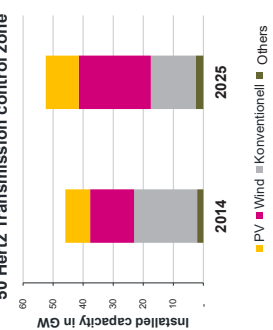

DORNIER GROUP

The German Power Transmission System (TSOs)

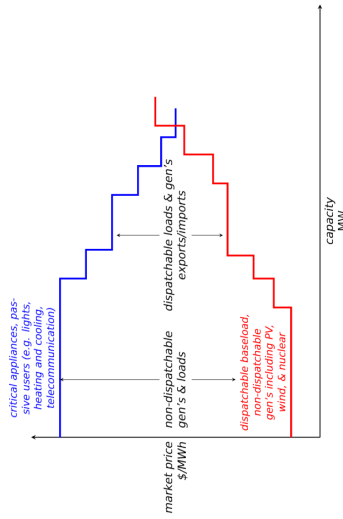

50 Hertz Transmission control zone

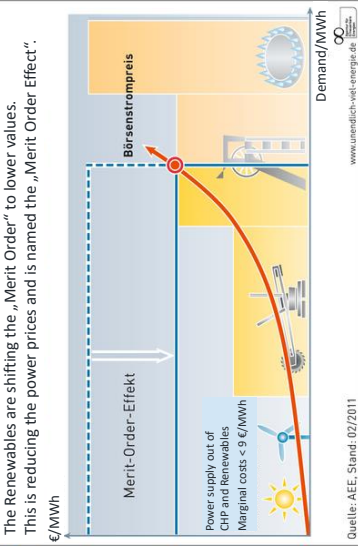
Dornier Group GmbH | Creating a strong service provider for infrastructure | 8

Electricity Exchange – „Merit Order“ mechanism

- The **cheapest supply offer** and the **highest price bid** will always win.
- OTC Contracts (e.g. PPA) will still be possible
- The price on the electricity exchange is making the pace for price building, also for OTC – Contracts
- Renewables will drive the changes in the liberalised markets due to higher competition

The „Merit Order Effect“ (Effect of wind & solar energy)

The Renewables are shifting the „Merit Order“ to lower values. This is reducing the power prices and is named the „Merit Order Effect“.

- The cheapest offer will always win on the commodities exchange. Power is a very unified commodity.
- Prices are depending on marginal costs
- Beyond renewables the „Merit Order“ is mainly depending on costs of fuel and CO₂
- Margins of dispatchable units are depending on flexibility

Marginal Costs of Power Plants – Need for Trading

The Marginal costs are mainly consisting of:

- Fuel costs
- Fuel related additional costs (Transport, Handling, Interests, Transport insurance, collateral, interests, fees and levies)
- Costs due to flue gas cleaning (probably reduced by benefits of selling ashes, gypsum or ammonium sulfate)
- Costs of CO₂ – Certificates incl. related purchase costs
- All other variable costs and benefits that goes along with the supply of electricity.
- Finally, system costs of power reduction (accelerated aging of components, loss in efficiency, etc.)

Trading: „There is always an additional penny in“

Important in liberalised Markets: Support of power plants by Trading

- Planning of production:
  - At least Weekly for the next 8 days, daily for the two-days after.
  - Further on, daily calculation and planning of notification for Day Ahead Market.
  - Intraday trading for corrective actions → All Power Plants will need trading support.
- Trading support: Don't produce electricity, if you can make or save more money by using someone else's production. „Buy cheap and sell more expensive“ → use also cross border deliveries
- Additional gains by improving product (and increasing risk exposure). → e.g. selling weekly, monthly or yearly products, but filling it in only partly by own deliveries
- Trading to mitigate own and third party trading risks → e.g. futures and options (derivative trading)
- Supply of control power to the TSO and balancing power for the own BRP or third parties

Finally: Selling power is only one of the products you can make money with. The other sources of earnings are related to dispatchability and flexibility.

Effects of renewables on the transmission system

Trend

- Loss of inertia within the grid an therefore additional demand for virtual inertia → fast reaction storage (e.g. Batteries, Flywheels)
- Decrease in dispatchable generation
- Increasing re-dispatch interventions as long as the grid is not suited to cope with renewables at any time.
- Falling Electricity market prices → “Merit order effect”

Consequences for the power plant operators

- Frequent but slow ramping, start-up and shut-down of conventional capacities not only along the demand but also along the availability of wind & solar power
- Rising maintenance costs
- Large reduction of full load operating hours
- Rising costs of dispatchable power generation
- Price fluctuations due to liberalization of markets (e.g. EEX power exchange)
- Falling wholesale prices
- Increasing of losses due to an increasing number of “must run” operating phases
- Increasing (changing) requirements by Federal Network Agency
- Rising operational expenses and efforts for operators (±10MW) in order to maintain margins.

| Electricity Market Germany | 16.10.2019

Net electricity generation in Germany – Outlook 2035

(public supply only)

| Electricity Market Germany | 16.10.2019

515 TWh (reduction of net exports down to 11 TWh)

625 TWh due to gas and heat pumps

Capacity factor of wind turbines in 2035: 41% or 3,600h/a.

Only flexibility and dispatchability on demand can cope with the very low marginal costs of renewables.

from 2026 on: PV: yearly growth of 5,000 MW/a
Wind energy: Growth of 5,000 MW/a (incl. Re-powering)

Project NordLink Water: 1,4 GW

Project NoGer: 1,4 GW

Legend: ■ Wasser ■ Biomasse ■ Atom ■ Braunkohle ■ Steinkohle ■ Gas ■ Sonstiges ■ Wind ■ Solar

Overview

| Electricity Market Germany | 16.10.2019

- Introduction of Dornier Group and VPC GmbH
- Electricity Market Germany – Main Drivers
- Outlook 2035 on Power Production in Germany**
- Production structure of Wind- und Solar
- Flexibilities on lignite and hard coal
- Outlook on Dispatchable Units in Germany 2035

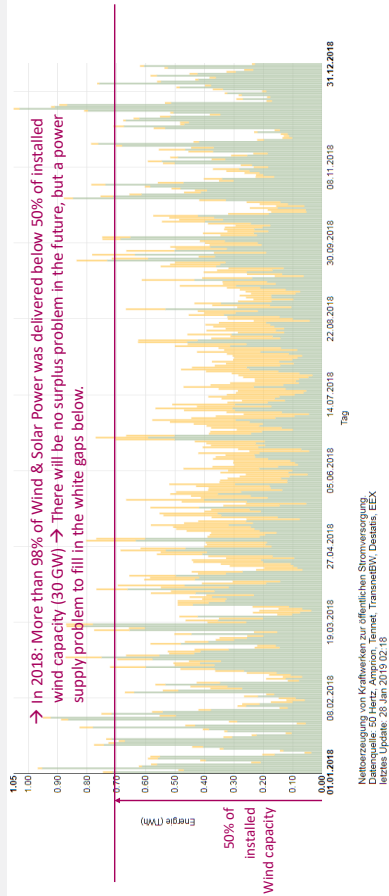
Overview

| Electricity Market Germany | 16.10.2019

- Introduction of Dornier Group and VPC GmbH
- Electricity Market Germany – Main Drivers
- Outlook 2035 on Power Production in Germany
- Production structure of Wind- und Solar**
- Flexibilities on lignite and hard coal
- Outlook on Dispatchable Units in Germany 2035

Yearly distribution of wind & solar power generation

– Wind- & Solar energy production are working mostly complementary -

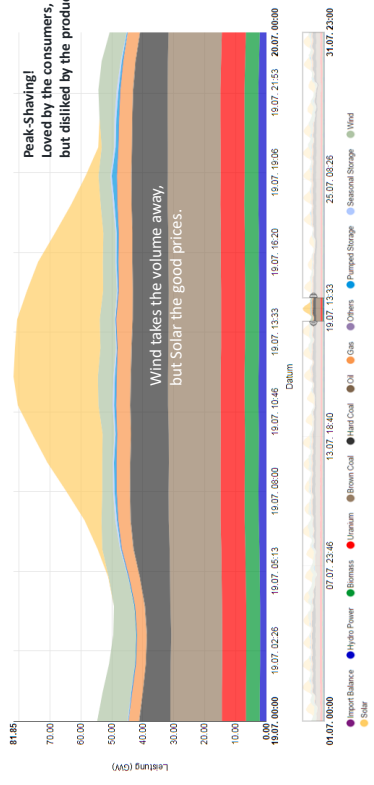

| Electricity Market Germany | 16.10.2019

17

Typical Summer Day in Germany (July 19th, 2018)

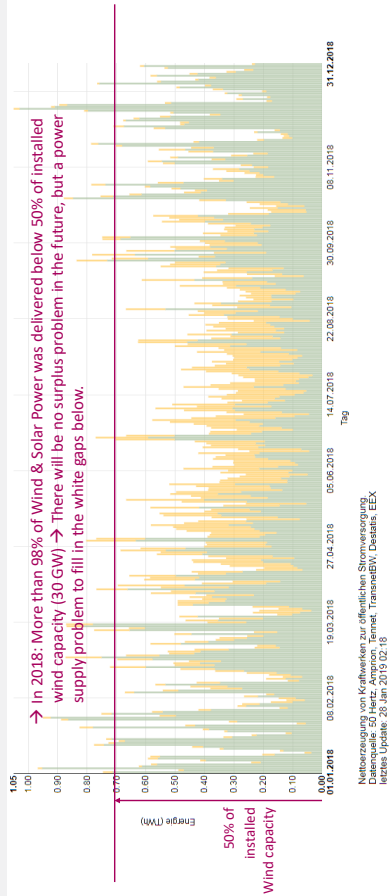
– The peak is going with the sun -

| Electricity Market Germany | 16.10.2019

18

Power Production in Germany – July 2018

| Electricity Market Germany | 16.10.2019

19

Overview

Introduction of Dornier Group and VPC GmbH

Electricity Market Germany – Main Drivers

Outlook 2035 on Power Production in Germany

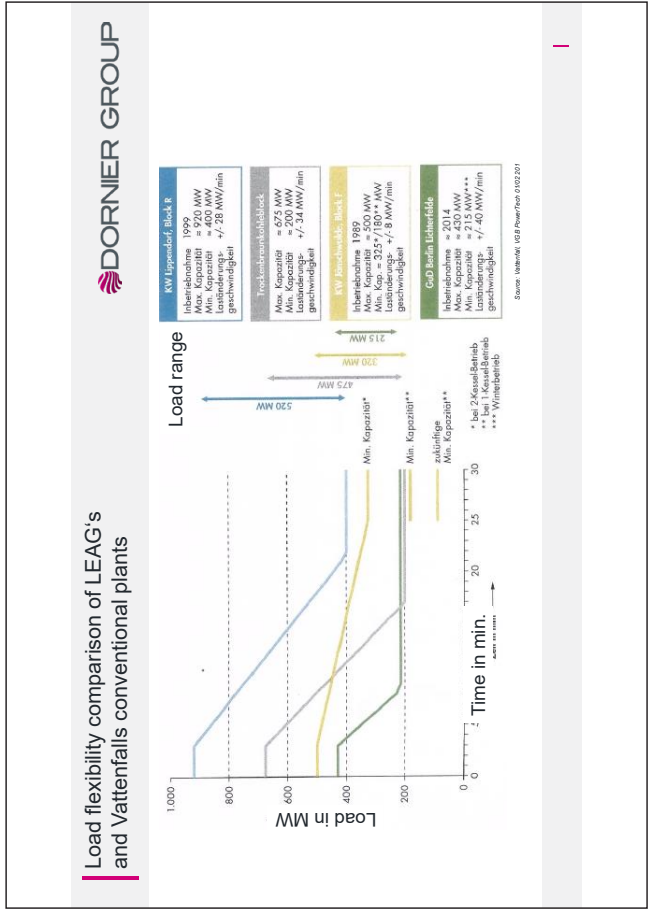
Production structure of Wind- und Solar

Flexibilities on lignite and hard coal

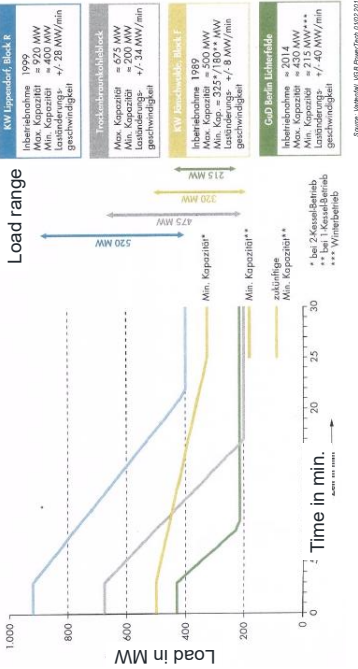
Outlook on Dispatchable Units in Germany 2035

| Electricity Market Germany | 16.10.2019

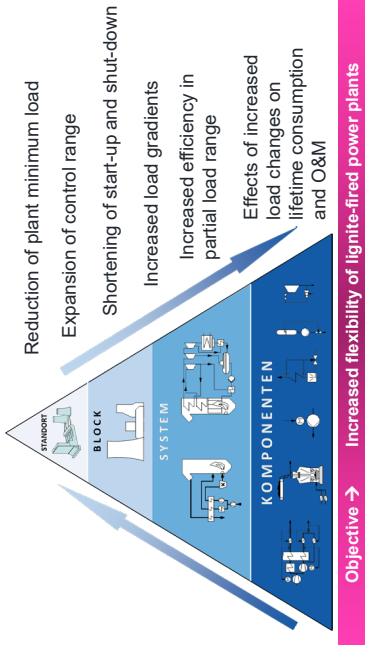
20

Load flexibility comparison of LEAG's and Vattenfall's flexGen program

Focal points of Vattenfall's flexGen program

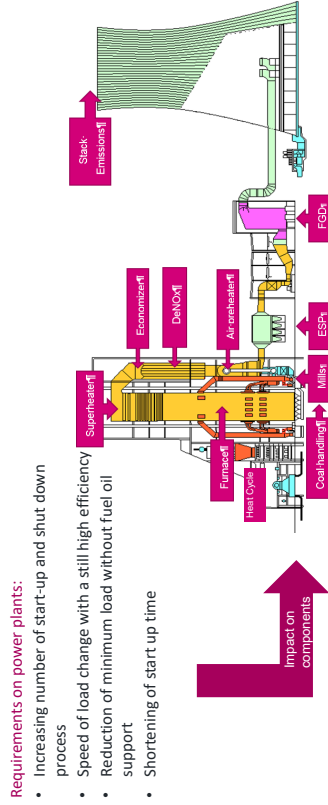

Background – Impact on plant components

Requirements on power plants:

- Increasing number of start-up and shut down process
- Speed of load change with a still high efficiency
- Reduction of minimum load without fuel oil support
- Shortening of start up time

Background – Impact on plant components

- Requirements on power plants:**
- Increasing number of start-up and shut down process
  - Speed of load change with a still high efficiency
  - Reduction of minimum load without fuel oil support
  - Shortening of start up time

Overview

Introduction of Dornier Group and VPC GmbH

Electricity Market Germany – Main Drivers

Outlook 2035 on Power Production in Germany

Production structure of Wind- und Solar

Flexibilities on lignite and hard coal

Outlook on Dispatchable Units in Germany 2035

Overview

- Distributed along the whole year only three modes will be relevant in 2035:
  - **Ca. 80 Days/a** → Power Supply only with Wind & Solar will be sufficient
Energy Storages will only align loads and power output throughout the day and provide inertia to the grid in order to ensure the frequency required
  - **Ca. 265 Days/a** → Along these days the energy output of Wind & Solar will not be sufficient
→ Dispatchable units between a total of 1 GW – 50 GW will be needed
  - **Ca. 20 Days/a** → **Very low wind & solar power** (Only relevant from Octobre until end of March)
→ Very low power output of wind & solar during working days with the related high demand.
→ The generation of dispatchable units will take over more than 90% of the generation.

In these days additional power of up to 20 GW out of the balancing power reserve of the TSOs maybe needed → This balancing reserve will only be accountable for not more than 0,5% of yearly power generation.

- The dispatchable Units will most probably consist of three components from Summer 2031 on:
  - **ca. 6 GW of Hydro power** (incl. NordLink & NorGer)
  - **Ca. 14 GW an flexibilized Biomass power plants** } „Energy only“ - Market
  - **Ca. 30 GW of Natural Gas- and oil power plants**
- **Autumn & winter time (Octobre 1st until March 31st): Up to 20 GW out of TSOs balancing power.**
This is not needed during Spring and Summer time.

The dispatchable Units will supply up to 50 GW, but only appr. 20% of the yearly energy needed.
 → 2/3 of that Energy will belong to Hydro and Biomass with only up to 20 GW
 → 1/3 will belong to Natural gas with up to 30 GW + 20 GW of gas and/or oil turbines.

VENTURE THE IMPOSSIBLE
TO ATTAIN THE BEST

PROF. CLAUDE DORNIER

Impact of EU environmental regulations on energy sector transition

Sarajevo, 21.11.2019

Michał Jabłoński
deputy director on environment protection

2

Agenda

- 1 TGPE – about us
- 2 Polish energy sector
- 3 EU Environmental requirements
- 4 New lignite power plant

- 5 Impact of Renewables
- 6 Conclusions

About us

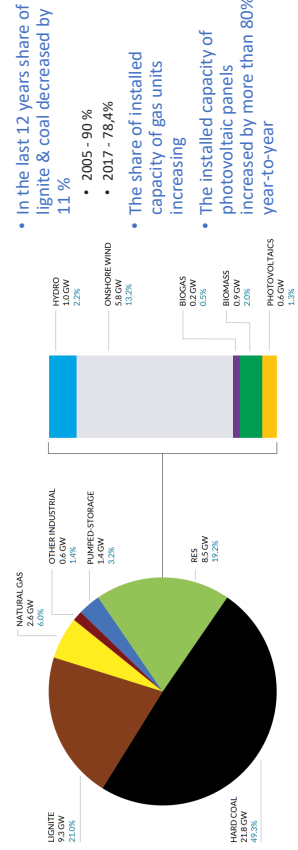
- ▶ 1990 - the establishment of the Polish Power Plants Association
- ▶ Members – power plants:
  - central dispatch units and others
  - 12 companies, total c.a. 25 GW - 71% of the Polish power system
  - lignite, hard coal, biomass, gas tpp and CHP plants
- ▶ Popular units: 200MW, 360MW, FB8, new supercritical
- ▶ Cooperation with power industry to initiate technical progress
- ▶ Participation in legislative process
- ▶ Personnel training and promotion
- ▶ Representation of system power plants towards central authorities

Sarajevo, 21.11.2019

3

Polish energy sector in 2018

- In the last 12 years share of lignite & coal decreased by 11 %
  - 2005 - 90 %
  - 2017 - 78,4%
- The share of installed capacity of gas units increasing
- The installed capacity of photovoltaic panels increased by more than 80% year-to-year

Source: based on data of the Agency Pynku Energi S.A. (APE), As of 31.12.2018

Source: © Energy

Sarajevo, 21.11.2019

4

**Towarzystwo Gospodarcze
Polskie Elektrownie**

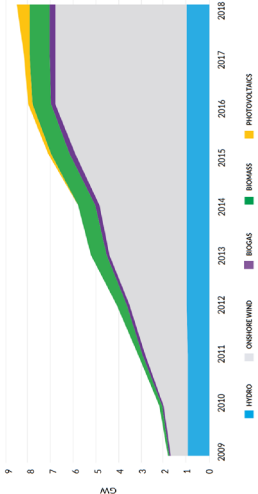
Polish energy sector in 2018

Sarajevo, 21.11.2019

5

Changes in installed RES capacity

- The installed PV capacity tripled to 560 MW in 2016-18. Currently – 1 GW
- Other renewable sources development is halted since 2016.

Source	Value
HYDRO	4.9 TWh
ONSHORE WIND	2.2 TWh
BIOGAS	1.7 TWh
BIOGAS	2.9 TWh
BIOGAS	3.8 TWh
ONSHORE WIND	0.4 TWh
BIOGAS	0.2 TWh
PHOTOVOLTAICS	21.6 TWh
RES	22.0 TWh
HARD COAL	83.3 TWh
LIQUITE	49.7 TWh
NATURAL GAS	7.2 TWh
OTHER INDUSTRIAL	2.9 TWh
OTHER INDUSTRIAL	1.7 TWh
BIOMASS STORAGE	0.4 TWh
BIOMASS STORAGE	0.2 TWh
RES	21.6 TWh
ONSHORE WIND	0.4 TWh
BIOMASS STORAGE	0.2 TWh
PHOTOVOLTAICS	21.6 TWh

Source: based on data of ARE.

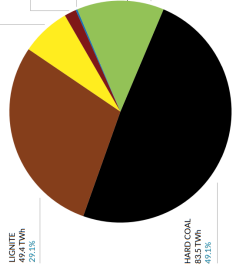

**Towarzystwo Gospodarcze
Polskie Elektrownie**

Polish energy sector in 2018

Sarajevo, 21.11.2019

6

Source	Value
LIQUITE	49.7 TWh
NATURAL GAS	7.2 TWh
OTHER INDUSTRIAL	2.9 TWh
OTHER INDUSTRIAL	1.7 TWh
BIOMASS STORAGE	0.4 TWh
BIOMASS STORAGE	0.2 TWh
RES	21.6 TWh
HARD COAL	83.3 TWh
LIQUITE	49.7 TWh
NATURAL GAS	7.2 TWh
OTHER INDUSTRIAL	2.9 TWh
OTHER INDUSTRIAL	1.7 TWh
BIOMASS STORAGE	0.4 TWh
BIOMASS STORAGE	0.2 TWh
RES	21.6 TWh
ONSHORE WIND	0.4 TWh
BIOMASS STORAGE	0.2 TWh
PHOTOVOLTAICS	21.6 TWh

Source: based on data of ARE.

Coal is the most important fuel in electricity production - its share was 78.1% compared to 78.4% in 2017.

The importance of gas is growing. Its share in the energy mix was 7.2% compared to 5.6% in 2017.

The share of RES in electricity production decreased to 12.7% from 14.1% in 2017.

**Towarzystwo Gospodarcze
Polskie Elektrownie**

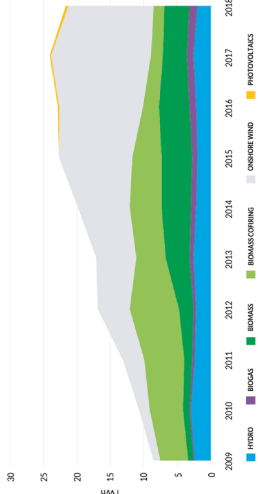
Polish energy sector in 2018

Sarajevo, 21.11.2019

7

Changes in installed RES production

- In 2018, the lowest production and the lowest share of RES in the mix after 2014 were noted.
- The decrease in production from onshore wind power plants is related to unfavourable legal regulations and less wind.

Source	Value
HYDRO	4.9 TWh
BIOGAS	2.2 TWh
BIOGAS	1.7 TWh
BIOGAS	2.9 TWh
BIOGAS	3.8 TWh
ONSHORE WIND	0.4 TWh
BIOGAS	0.2 TWh
PHOTOVOLTAICS	21.6 TWh
RES	22.0 TWh
HARD COAL	83.3 TWh
LIQUITE	49.7 TWh
NATURAL GAS	7.2 TWh
OTHER INDUSTRIAL	2.9 TWh
OTHER INDUSTRIAL	1.7 TWh
BIOMASS STORAGE	0.4 TWh
BIOMASS STORAGE	0.2 TWh
RES	21.6 TWh
ONSHORE WIND	0.4 TWh
BIOMASS STORAGE	0.2 TWh
PHOTOVOLTAICS	21.6 TWh

Source: based on data of ARE.

**Towarzystwo Gospodarcze
Polskie Elektrownie**

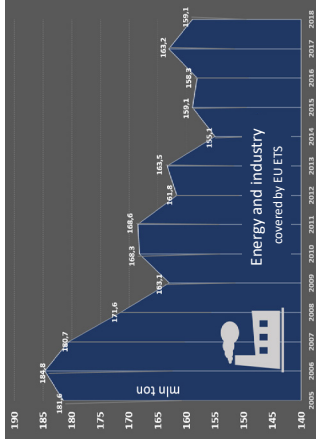
Polish energy sector in 2018

Sarajevo, 21.11.2019

8

- The share of imports in covering domestic energy needs is increasing. Record imports of electricity, coal and gas were noted.
- Energy mix diversification is progressing towards greater utilization of gas units.
- The share of gas in the energy mix is growing, last year it amounted to 7.2%, compared to 5.6% in 2017.
- The import of hard coal has tripled and covers about a quarter of domestic demand.
- In 2017, greenhouse gas emissions in Poland increased by 4% compared to 2016.
- Emissions only in the Energy sector remained unchanged in the last year.

Polish energy sector in 2018

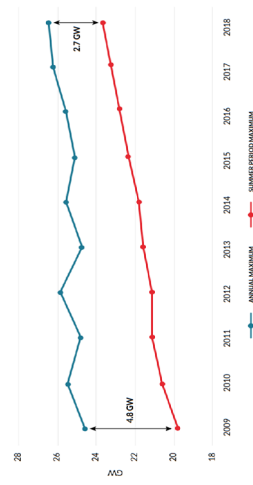
GHG emissions

- In 2017, total greenhouse gas emissions increased by 16 million tonnes or about 4% compared to the previous year.
- Emissions from the power sector decreased in 2018 by 2.5% compared to 2017.

Sarajevo, 21.11.2019

9

Polish energy sector in 2018

Change in peak power demand

- The annual maximum peak power demand in the Polish system is growing - in 2018 it reached a new record level of 28.45 GW.
- The problem of rapidly growing peak power demand in summer is worsening.

Source: based on data of the Public Sector Elektrowniegrazym S.A. PSE.

Source: Energy

Sarajevo, 21.11.2019

10

EU Environmental requirements

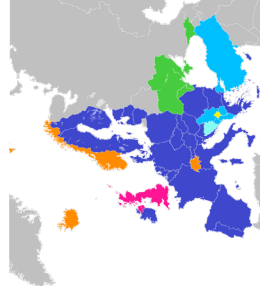
- Independent from CO2 and climate policy
- Pollutants affecting the environment and health:
  - continues tightening of existing emission limit values (SO2, NOx, dust)
  - New ELVs: mercury, HCl/HF and others
- They must be set in the integrated permits – non-compliance leads directly to stopping of operation – there is no „trading scheme“.
- BATc - EC decision – installations have to comply with BAT within 4 years from date of publication in OJEU – 17.08.2021

Sarajevo, 21.11.2019

11

EU Environmental requirements

- First step – Accession to EU
- Special provisions in Polish Accession Treaty (2004) for energy & industry sectors (TA App. XII, Part 13, let. D, sec. 2 let. b and c)
  - 6 years to adapt integrated permit system based on BAT
  - SO2, dust and NOx derogation up to 2017 (with decreasing total cap)
  - others
- Accession Treaty provisions have more legal force than the Directives and when used wisely can give sufficient time for adaptation

Sarajevo, 21.11.2019

12

**Towarzystwo Gospodarcze
Polskie Elektrownie**

EU Environmental requirements

13

- 1996 IPPC-Directive
- 2001 LCP-Directive
- 2010 Industrial Emissions Directive
- 2015 Medium Combustion Plant (MCP) Directive
- 2017 BAT conclusions for LCP
- **Next – IED revision, BAT for 20-50MW, new BAT conclusions**
- **NEC Directive, Mercury regulations**

What we do:

Support MoE with data and knowledge

Limited lifetime derogations, transition plans, district heating, BAT derogations

IED implementation   BAT Conclusions publication   BAT Conclusions implementation   New BAT Conclusions ?

Sarajevo, 21.11.2019

**Towarzystwo Gospodarcze
Polskie Elektrownie**

EU Environmental requirements

14

- ▶ Tightening of existing standards (SO₂, NO_x, dust)
  - Coal-fired installation above 500MW
- ▶ For new plants requirements almost 2 times stricter
- ▶ Less demanding requirements for peak-load plants (1500 h/y)
  - However: lack of economic mechanisms to compensate such a short time operation

Sarajevo, 21.11.2019

**Towarzystwo Gospodarcze
Polskie Elektrownie**

EU Environmental requirements

15

All member states of EU voted in regard to adoption of new air pollution limits – known as BREF

28th of April 2017 in Brussels

28 member states

member states	28
Minimum "Yes" required for adoption: (65%) 18	
Yes	20
No	8
Abstain	0

0% Population

Minimum "Yes" required for adoption: (65%)	
Yes	65.14
No	34.86
Abstain	0.00

Sarajevo, 21.11.2019

**Towarzystwo Gospodarcze
Polskie Elektrownie**

EU Environmental requirements

16

Coal-fired fluidised bed boilers and light-fired boilers of > 300 MW_{th}
BP 1.3.3.2.4 - BATc table '10.3

5th and 95th percentile of short term values are represented as span bars for NO_x

Sarajevo, 21.11.2019

EU Environmental requirements

Poland technical objections to BATc:

- NOx for lignite – incorrect selection of data to tighten ELVs and force to SCR/SNCR
- Hg for lignite - incorrect selection of data – preference for lower periodic measurement results over higher results from continuous monitoring,
- HCl for coal with high chlorine content – lack of data, not taking into account the specificity of fluidized bed boilers,
- Peak-load plants – do not fully take into account the specifics of the operation (small data base).

Currently waiting for Court of Justice of the European Union to set date of hearing (for almost 2 years...)

EU Environmental requirements

Thermal power (with aggregation rule) MWT	IED [mg/Nm ³]	BATAELs [mg/Nm ³]	
		Yearly av.	Daily av.
SO ₂	50-100	400	400
	100-300	250	250
	300-500	200	205 PC 180 FBC 220 CFB
NOx	50-100	300	300
	100-300	270	180
	>300-500	200	200 PC wagił kamieniy 175 FBC oraz PC wagił 220 FBC oraz PC wagił brunatny
Pyl	50-100	30	18
	100-300	25	14
	300-1000	20	12
HCl	<100	8	14
	>100	10/20	-
	>100	7/20	-
HF	<100	6/7	-
	>100	3/7	-
Hg	<300	9 kamieniy 10 brunatny	-
	>300	4 kamieniy 7 brunatny	-

BAT-AELs
Units working
more than
1500h/y
Existing before
7 Jan 2014

EU Environmental requirements

Thermal power (with aggregation rule) MWT	IED [mg/Nm ³]	BATAELs [mg/Nm ³]	
		Yearly av.	Daily av.
SO ₂	50-100	800	400
	100-300	800	250
	300-500	800	175 PC 200 CFB
NOx	50-100	450	300/340 210/240
	100-300	450	200/300 PC wagił kamieniy 210 FBC oraz PC wagił brunatny
	>300-500	30	28
Pyl	50-100	25	20
	100-300	20	14
	300-1000	20	14
HCl	<100	20	-
	>100	20	-
HF	<100	7	-
	>100	7	-
Hg	<300	9 kamieniy 10 brunatny	-
	>300	4 kamieniy 7 brunatny	-

BAT-AELs
Units working
less than
1500h/y
Existing before
7 Jan 2014

EU Environmental requirements

Thermal power (with aggregation rule) MWT	IED [mg/Nm ³]	BATAELs [mg/Nm ³]	
		Yearly av.	Daily av.
SO ₂	50-100	800	400
	100-300	800	250
	300-500	800	200 PC 220 CFB
NOx	50-100	450	300/340 210/240
	100-300	450	200/300 PC wagił kamieniy 210 FBC oraz PC wagił brunatny
	>300-500	30	28
Pyl	50-100	25	20
	100-300	20	14
	300-1000	20	14
HCl	<100	20	-
	>100	20	-
HF	<100	7	-
	>100	7	-
Hg	<300	9 kamieniy 10 brunatny	-
	>300	4 kamieniy 7 brunatny	-

BAT-AELs
Units working
less than
500h/y
Existing before
7 Jan 2014

**Towarzystwo Gospodarcze
Polskie Elektrownie**

EU Environmental requirements

Challenges:

- NOx: SCR for existing hc plants (< 150 mg/Nm3) or operating in peak-load mode; SNCR for existing lignite plants (< 175 mg/Nm3) and **SCR for new lignite plants**
- SO2 & dust: modernizations of FGD for PC boilers to achieve SO2 < 130 mg/Nm3 and ESP
- HCl/HF: very high chlorine content in polish hard coal – wet FGD for fluidised bed boilers
- Mercury: ....

Sarajevo, 21.11.2019

21

**Towarzystwo Gospodarcze
Polskie Elektrownie**

EU Environmental requirements

In most cases **lignite** fired plants will have problems to meet 7 µg/m3 (>300MW) without dedicated methods for mercury reduction.

Challenges for Operators:

- Dedicated mercury reduction techniques (np. activated carbon, halogenated activated carbon, sorbent polymer catalyst etc.);
- uncertainty and possible problems with management of flue gas cleaning products contaminated with mercury (i.e. gypsum)

In case of hard coal there is a possibility to meet 4 µg/m3 when using multiple flue gas treatment techniques (np. de-dust, SCR + FGD). However in some cases it may be necessary to use dedicated methods to reduce mercury – it is highly depend on mercury content in fuel.

Co-benefit methods:

- Coal: ESP + wet FGD : c.a. 70 % Hg reduction, with proper SCR even 90%;
- While lignite: ESP + wet FGD: 44%

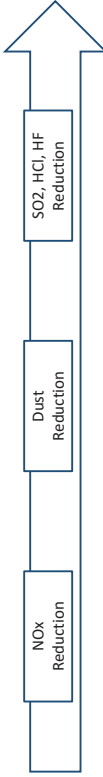
Sarajevo, 21.11.2019

22

**Towarzystwo Gospodarcze
Polskie Elektrownie**

EU Environmental requirements

	DE-NOx SYSTEM		DESULFURIZATION SYSTEM
SNCR (non-catalytic)			Semi-dry with additional de-dust
SCR (catalytic): High Dust, Low End		X	Semi-dry with integrated de-dust
Hybrid (SNCR + with catalyst)			Wet
	DENITRIFICATION REAGENT		DESULFURIZATION REAGENT
Ammonia		X	Limestone powder
Ammonia Water			Quicklime or hydrated
Urea			Sodium Sorbents
Salmiac			Other Sorbents

Sarajevo, 21.11.2019

23

**Towarzystwo Gospodarcze
Polskie Elektrownie**

EU Environmental requirements

Modernisation examples – NOx SNCR	Costs – netto [mln EUR]
Block 360 – 300 MWe Primary + SNCR From 400 – 600 mg/Nm ³ to 180 – 200 mg/Nm ³	14,5 – 16,5
Block 220 – 300 MWe (lignite) SNCR From 200 mg/Nm ³ to 175 mg/Nm ³	1,5 – 2,5
Boilers OP – 100 OP – 140, OP – 140, WP – 70 Primary+ SNCR From 500 – 600 mg/Nm ³ to 190 – 200 mg/Nm ³	2,7 – 4,5
Modernisation examples – NOx SCR	
Blocks 460 – 650 MWe From 500 – 600 mg/Nm ³ to <150 mg/Nm ³	25 – 40
Blocks 360 – 380 MWe From 500 – 600 mg/Nm ³ to <150 mg/Nm ³	16,2 – 19,5
Blocks 200 – 360 MWe, From 500 – 600 mg/Nm ³ to <150 mg/Nm ³	12 – 15,5
Boilers OP – 380, OP – 430, WP – 200 From 500 – 600 mg/Nm ³ to <150 mg/Nm ³	8,5 – 10,5

Source: Energopomiar - <https://www.energopomiar.com.pl/>

Sarajevo, 21.11.2019

24

	Scenario A lower	Scenario B upper	Scenario C upper	Scenario D upper
BAT/AELS	2021	2021	2021	2023
Entry into force	-	-	Yes	-
Dragation 15.4	4 054	2 080	2 080	2 080
Capex (mln EUR)	141 744	117 444	117 444	117 444
Fixed operational costs (thous. EUR/a)	275 588	241 033	241 033	241 033
Variable operational costs (kPLN/a)	4.15	2.67	2.67	2.67
Increase in electricity prices (PLN/MWh)	No possibility for the whole sector	No possibility for the whole sector	No possibility for the whole sector	Yes.
Technical ability of modernization in 4 years.	Worst case scenario	Most likely scenario	Optimistic scenario	Rather unlikely scenario
Summary				

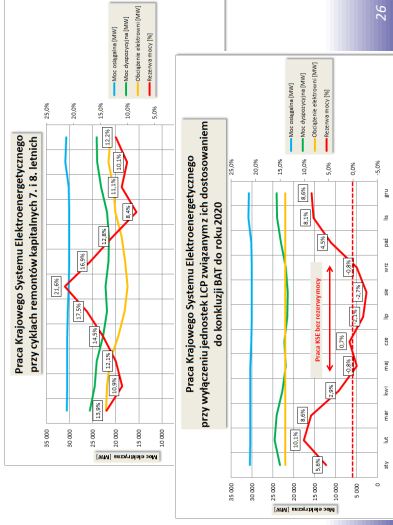
Sarajevo, 21.11.2019

25

Lack of necessary reserves to withdrawal in order to meet BAT in 4 years.

In discussion with EC we pointed black-out risk.

Key issue: more time allowing spread modernizations over time.

Sarajevo, 21.11.2019

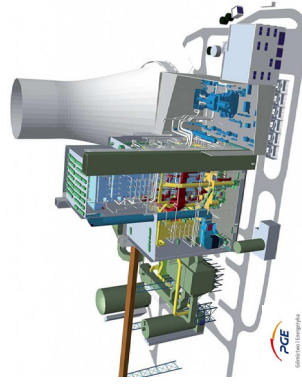
26

Block 7 PGE Turów PP

- Contract: July 2014
- Commissioning: Oct 2020
- General Contractor: Mitsubishi Hitachi Power Systems, Technicas Reunidas SA and Budimex S.A.
- Net rated power - 446 MWe
- Nominal net efficiency - 43%
- Block availability - c.a. 91%
- boiler maximum capacity up to 1270 t/h
- block technical minimum - 40%

Key issue – changing environmental requirements during investment process

Net cost: c.a. 800 mln EUR

Sarajevo, 21.11.2019

27

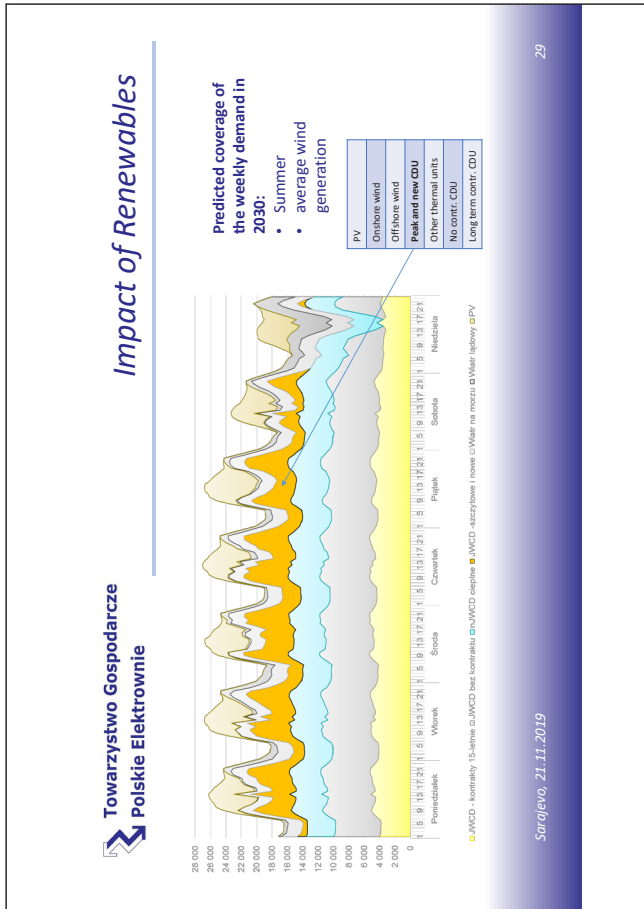
- SO₂, HCl, HF – Wet FGD on limestone powder, with high liquid-to-gas ratio;
- NO_x – primary (Low NO_x Burners, Air Staging etc.) and designed dedicated SCR – lowest NO_x emission from lignite in the world
- PM – ESP (5 zones) + WetFGD
- Hg – ammonium chloride with TRAC catalyst on SCR, WetFGD and as reserve – activated carbon with ESP
- Almost no wastewater (treatment and re-use) - salt microfiltration, high pressure reverse osmosis, salt crystallization

	Units	Yearly av.
1. SO ₂	mg/m ³ _{usr}	≤ 75
2. NO _x	mg/m ³ _{usr}	≤ 85
3. PM	mg/m ³ _{usr}	≤ 5
4. NH ₃	mg/m ³ _{usr}	≤ 3
5. HCl	mg/m ³ _{usr}	≤ 3
6. HF	mg/m ³ _{usr}	≤ 2
7. Hg	µg/m ³ _{usr}	≤ 4

Lignite	luj	Przemysłowy	Turów
Caloric net value	kJ/kg	11 300	10 650
Ash	% a.r.	14	29
Wet	% a.r.	36	39
Sulphur	% a.r.	1.4	1.4

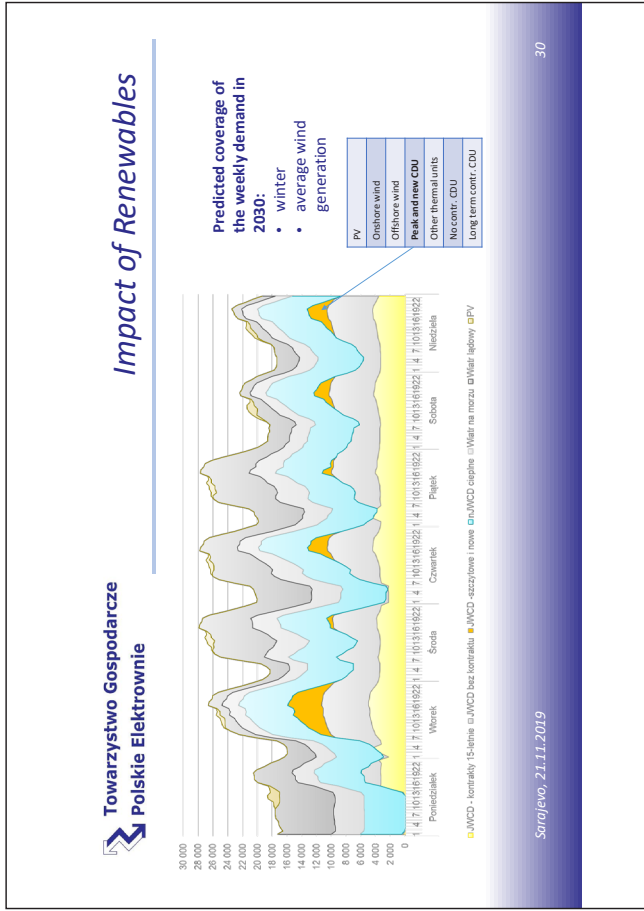
Sarajevo, 21.11.2019

28

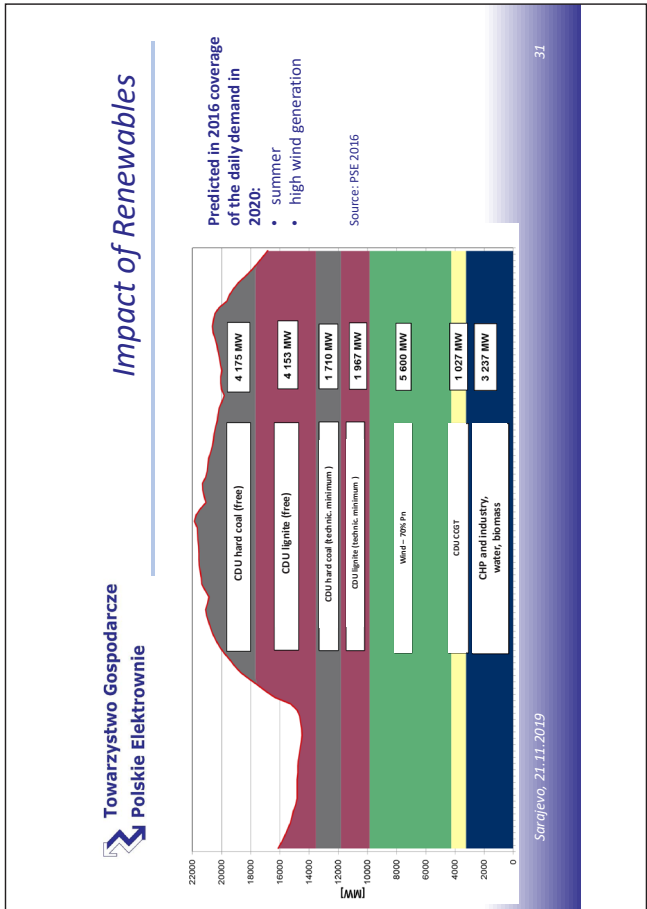
Sarajevo, 21.11.2019

29

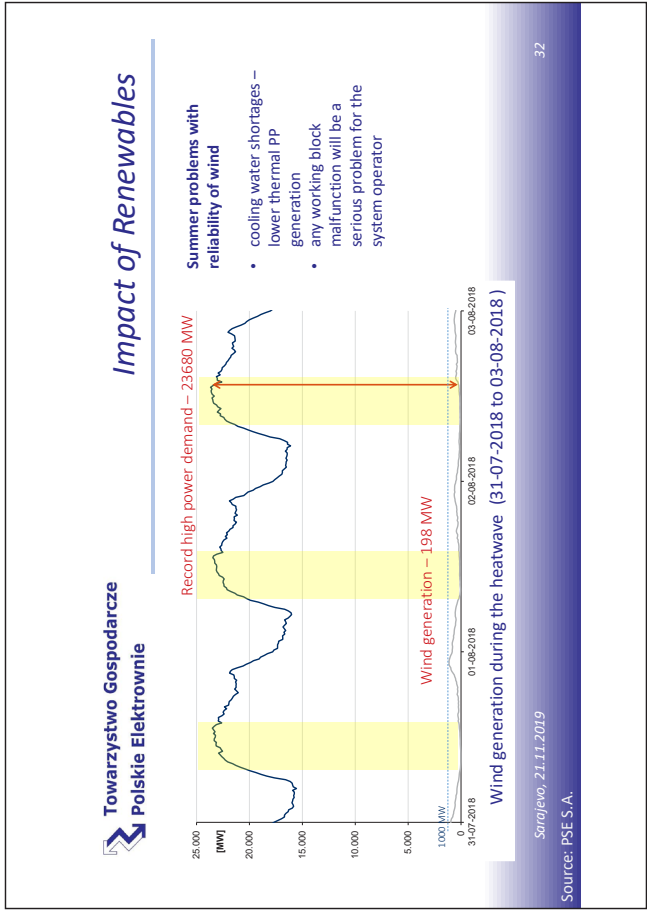
Sarajevo, 21.11.2019

30

Sarajevo, 21.11.2019

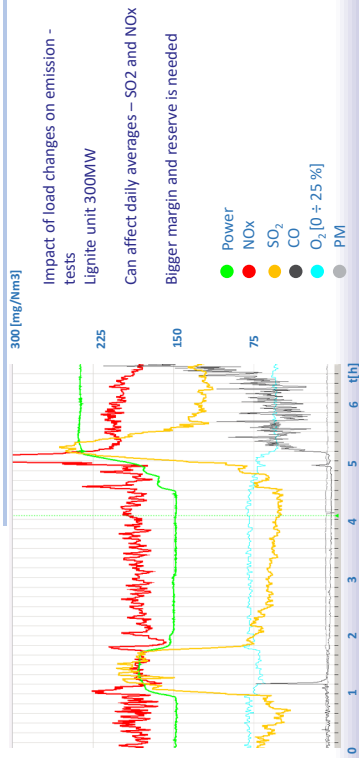
31

Sarajevo, 21.11.2019

32

Impact of Renewables

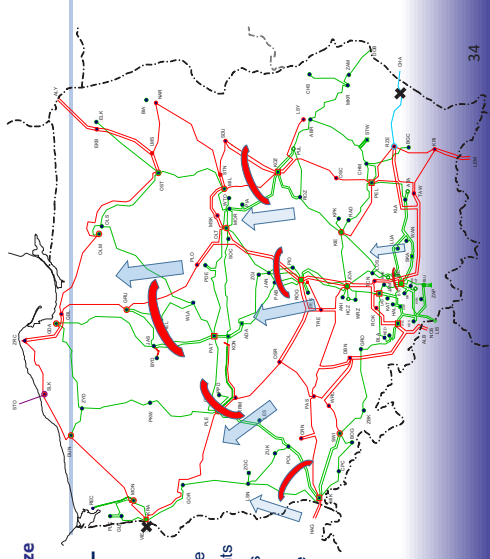
Sarajevo, 21.11.2019

33

Source: Energopomiar - <https://www.energopomiar.com.pl/>

Problems for system operator – low wind generation

- Power flow direction : S to N
- E-xport to SWE and LIT impossible
- Forced operation of northern plants
- Pumped storage (PSH) reserve is needed
- Some parts of grid are impossible to work at

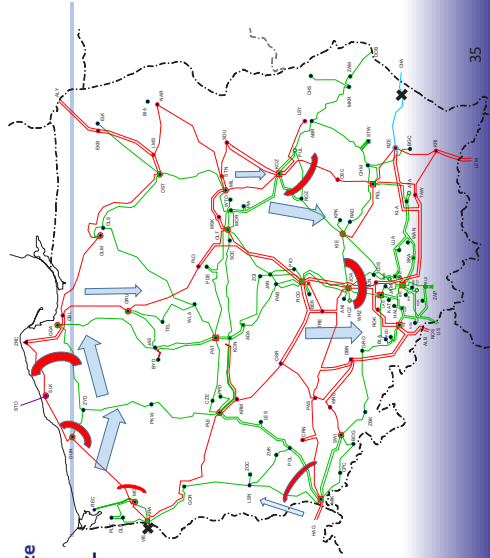
Sarajevo, 21.11.2019

Source: PSE S.A.

34

Problems for system operator – high wind generation

- Changes of power flow directions
- Import from SWE impossible
- Forced operation of southern plants
- Some parts of grid are impossible to work at
- Power balancing is difficult

Sarajevo, 21.11.2019

35

Source: PSE S.A.

Conclusions

- Technology is not a problem – environmental requirements are achievable - its affecting investment profitability, risks etc. – in the same time GHG emissions cost (ETS) are rising (up to 60 eur/t in 2040 – or more)
- Good cooperation with government is the key – emissions limits will be stricter every 6-8 years and we have to deal with it
- Increasing share of RES is forcing thermal units to work in regulatory regime with extreme various loads – which creating technical and emission problems
- Most important issue – to adapt market mechanisms that will cover the costs of peak-load and mid-merit plants
- Best peakers – gas turbines or old end-of-life coal units
- Competence problem - aging technical staff, outsourcing

Sarajevo, 21.11.2019

36

The role of lignite in the Greek energy system: from the '50s till 2028(?)

Perspectives of Thermal Power in Bosnia and Herzegovina
in Energy Transition
ANUBiH, Sarajevo, 21st November 2019

Emmanouil Karampinis*, Dionysios Giannakopoulos,
Panagiotis Grammelis, Emmanouel Kakaras
* Tel.: +30 211 1069518, Email : karampinis (at) certh.gr

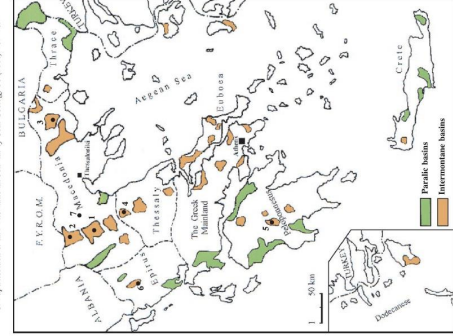

Contents

- ✓ Greek lignite: resources, reserves & fuel properties
- ✓ Public Power Corporation, lignite production, cost & role in the Greek energy system
- ✓ The mining areas: Aliveri, Western Macedonia, Megalopoli
- ✓ The Greek lignite Thermal Power Plants
- ✓ Future role of lignite?
- ✓ Ptolemaida V
- ✓ Final remarks

Greek lignite: resources & reserves

C. Papadimitrakou et al. / International Journal of Coal Geology 58 (2004) 147–169

Lignite resources: 4.6 billion tons

Lignite reserves: 2.9 billion tons

- ✓ (1), (2) Western Macedonia (Ptolemaida – Amyntaio – Florina): 1.5 billion tons / 80 % of production
- ✓ (3) Drama: 900 million tons / Not exploited
- ✓ (4) Ellassona: 170 million tons / Not exploited
- ✓ (5) Megalopoli: 225 million tons / 20 % of production

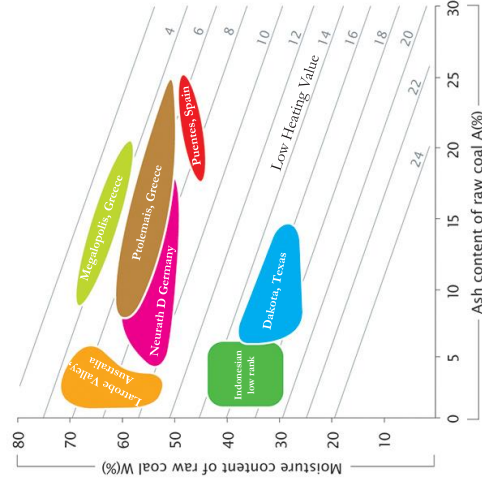
Around 30% of the total lignite reserves have been extracted to date

+ Peat reserve in Philippi: 4 billion m³

Source: EURACOAL

Greek lignite: fuel properties

Source: Allardice Consulting Ltd

Greek lignite: fuel properties

Coal basin	LHV (MJ/kg)	Moisture (% wt ar)	Ash (% wt ar)	C (% wt ar)	S (% wt ar)
Florina	5.4 – 9.8 (9.2)	38.1 – 43.8 (40)	9.9 – 28.4 (16.8)	16.0 – 45.9 (27.1)	0.4 – 1.2 (0.7)
Ptolemais / Amyntaio	4.6 – 6.5 (5.9)	43.4 – 60.6 (56)	6.7 – 24.6 (12.8)	9.4 – 36.0 (18.7)	0.2 – 0.8 (0.4)
Megalopolis	3.6 – 4.6 (4.0)	57.5 – 65.0 (60)	12.3 – 23.5 (14.9)	12.2 – 22.8 (15.2)	0.9 – 1.8 (1.2)

Sources: C. Papanikolaou, M. Chalkiadaki, A.E. Frascobis, Quality Characteristics of Greek Brown Coals and Their Relation to the Appraised Exploitation and Utilization Methods, Energy & Fuels 2005, 19, 2304-2319

✓ Greek lignite has a high content of limestone, CO₂ content ranging from 2 to 7 %

✓ CaO in the fly ash contributes to natural deluphrization of the flue gas / negative impact on ESP performance

▪ FGD installed only in units with low Ca/S ratios (Florina, Megalopolis)

✓ Florina lignite: xylitic content of 16 – 32 % wt ar

✓ Amyntaio lignite: high content of abrasive minerals → increased wear in mills & boiler

Station	Capacity (MW)	Year	Utilization (%)
Florina	72	2007	30%
Ptolemais	81	2007	30%
Megalopolis	60	2007	30%

Public Power Corporation S.A.

- ✓ Established in 1950
- ✓ 1957-1963: acquisition of municipal & private electricity producers in Greece – sole electricity producer
- ✓ Law 2773/1999: liberalization of the electricity market
- ✓ 2001: conversion into societe anonyme, wholly owned by the Greek state
- ✓ Currently, 51,123 % indirectly controlled by the Greek state

- ✓ Sole owner & operator of lignite TPPs in Greece (3,9 GWe)
- ✓ Major lignite mine operator & producer (some few private producers also operate)
- ✓ Sole owner & operator of large hydro PPs in Greece (3 GWe)
- ✓ Generation assets include natural gas PPs (2.3 GWe), oil PPs (in the non-interconnected islands) and renewables

Public Power Corporation S.A.–Hellas
Always by your side

Year ended (in thousands)	2022 ⁽¹⁾	2021 ⁽²⁾	2020
Installed Capacity (MW)	13.3	13.1	12.1
Percentage of Total Installed Capacity in Greece ⁽³⁾	74.5%	83.5%	60.5%
Net Generation (TWh) ⁽⁴⁾	27.4	32.6	30.3
Generation Market Share ⁽⁵⁾ (average annual)	13.9%	6.0%	62.7%
Electricity sold to end customers (TWh) ⁽⁶⁾	60.9	49.8	45.6
Energy Return ⁽⁷⁾ (average annual)	81.9%	86.7%	91.8%
Customers (in 1000s)	4.9	7.2	7.3
Number of employees on payroll	15,536	17,519	16,000

(1) Data for 2022 is preliminary. (2) Data for 2021 is preliminary. (3) Data for 2021 is preliminary. (4) Data for 2021 is preliminary. (5) Data for 2021 is preliminary. (6) Data for 2021 is preliminary. (7) Data for 2021 is preliminary.

Lignite production & installed capacity

- ✓ Production peaked in 2012 at 77,678 thousand short tons
- ✓ Greece has now fallen to the 4th place of lignite producers in the EU-28, behind Germany, Poland and Czech

Full lignite cost: the booz&co. study

Full Lignite Costs (EUR/t)

Germany	13.63
Czech Republic	12.89
Poland	13.68
Romania	16.05
Bulgaria	7.2
Serbia	11.59
Turkey	17.66
Greece (PPC)	10.65

Full Lignite Costs (2012) (calorific value)

Germany	1,863
Czech Republic	2,771
Poland	1,767
Romania	1,720
Bulgaria	1,350
Serbia	1,791
Turkey	1,150
Greece (PPC)	900

Full Lignite Costs (EUR/GJ)

Germany	1.36
Czech Republic	0.91
Poland	1.49
Romania	2.10
Bulgaria	0.95
Serbia	1.47
Turkey	1.87
Greece (PPC)	1.94

1) Including depreciation and cost of capital. Source: Eurostat, IEA, Eurostat, Annual reports, Deloitte, Statistical Office of Serbia, Turkish Statistical Institute, Neumann-Delius et al., Archivos, M.E.T.E. PPC, Booz & Company Analysis

Lignite production data source: <https://neoma.com/files/Greese/Topic/Energy/Coal/Production-of-lignite-coal>

Greek electricity mixture

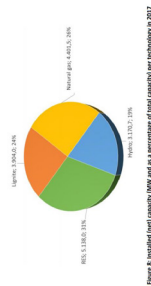
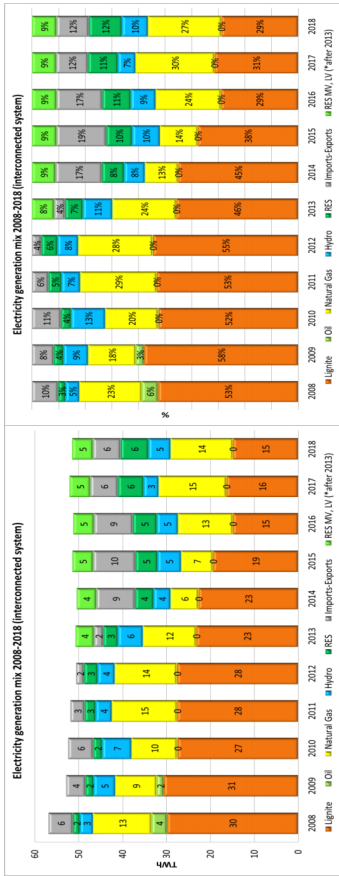

Figure 8: Installed power capacity (MW) and its percentage of total capacity per technology in 2017

The Western Macedonia mining area

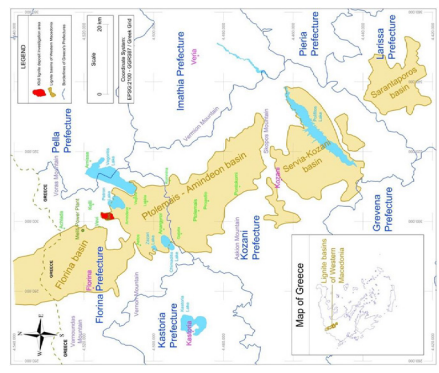
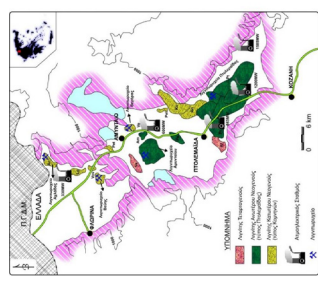

Image Sources: Mihalakopoulos et al. (2014). Discrete-Event Simulation of Continuous Mining Systems in Multi-Layer Lignite Deposits. 10.007/978-3-319-23011-2_11
CERTH/CPERI, Dr. N. Koukouras

- ✓ 160 km² / 30 km² already reclaimed (16 km² reforested, 10.5 km² agricultural land, 3 km² parks, lakes, etc.)
- ✓ Thickness of overburden from 12 to 230 meters
- ✓ Interburden of inert materials
- ✓ Average thickness of extractable lignite layers is 2 meters, the number of which ranges from 20 to 30
- ✓ Overburden-interburden-to-lignite ratio of 5.6 : 1 m³/t

The Aliveri mining area

- ✓ Mentioned by ancient Greek writer Pausanias
- ✓ 1833: first mining operations, aiming at use of lignite at shipyard ovens and steamboats
- ✓ 1886 – 1987: first underground mine (closed down due to flooding)
- ✓ 1918: establishment of the Aliveri Mining company (12,849 tons annually)
- ✓ 1949: production increases to 25,000 tons thanks to improved mining methods
- ✓ 1950 – 1951: ownership transferred to the Greek state and Public Power Corporation; establishment of the Aliveri TPP (final output of 230 MW)
- ✓ 1968: explosion takes the lives of 7 workers
- ✓ 1975: start of surface mining exploitation
- ✓ 1981: termination of underground mining
- ✓ 1988: termination of surface mining operations; Aliveri TPP retrofitted to heavy fuel oil firing

Image sources: <http://boxkasa.blogspot.com/2014/11/2146.html>

Open cast lignite mining

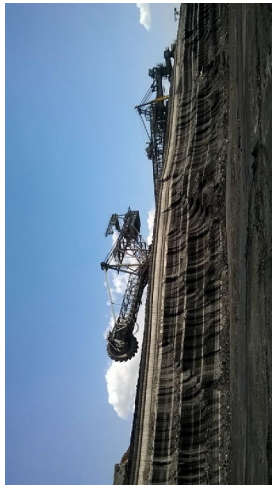

Image Source: Vasileki Gemeni, CERTH

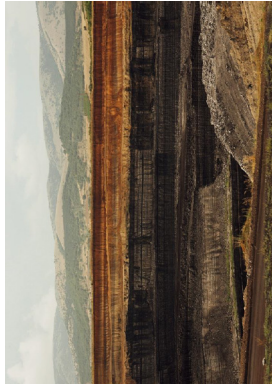

Image Source: https://www.lib.gr/fair/FILES/Environment_Articles/103131

The Western Macedonia mining area

Mining area of Western Macedonia (“the Greek Ruhr”)

- ✓ 1920 – 1938: fuel for domestic heating by some local pioneers (G. Pavlidis, K. Adamopoulos, N. Diamantopoulos)
- ✓ 1939: survey of Prof. Kegel, estimating the lignite deposits at 6 billion tons
- ✓ Increased interest by the Greek state; economic studies for exploitation undertaken / transfer of 180 tons of Greek lignite to Germany for testing
- ✓ 1957: inauguration of briquetting plant and 10 MWtp TPP of LIPTOL by Bodosakis
- ✓ 1959: transfer of 90 % of LIPTOL shares to PPC
- ✓ 1959 : Start-up of Ptolemaida TPP
- ✓ 1974: Start-up of Kardia TPP
- ✓ 1984: Start-up of Agios Dimitrios TPP
- ✓ 1987: Start-up of Amyntaio TPP
- ✓ 2003: Start-up of Meliti TPP; gross installed capacity reaching 4,395 Mwe
- ✓ 2010: Ptolemaida I enters cold reserve / Ptolemaida V project approved

Top: construction of LIPTOL. Source: Agnar Grenli / Kozanimedia
Bottom: Bucket-wheel excavator in frozen landscape. Source: PPC S.A.

The Megalopolis mining area

Mining area of Megalopolis

- ✓ Known from the early days of the independent Greek state; commercial exploitation was not successful due to low calorific value and idea that quantities were low
- ✓ 1957: new study by the Institute of Geology and Underground Research (I.G.E.Y.) calculated that just the reserves which were visible on the surface were more than 4,000,000 tons per square kilometre
- ✓ 1969: Public Power Corporation S.A. starts mining at the now depleted Thoknia mine (initial production of 4 mil. tons / year); new mining areas later established at Choremi, Maralhoussa and Kyparissia
- ✓ 1970: Start-up of Megalopolis I & II
- ✓ 1975: Start-up of Megalopolis III
- ✓ 1991: Start-up of Megalopolis IV
- ✓ 2011: Decommissioning of Megalopolis I & II
- ✓ 2015: Start-up of Megalopolis V gas power plant (811 MWtp)

- ✓ Total depth of 20 – 140 meters
- ✓ Lignite thickness layer ranging from a few centimeters to 5 meters
- ✓ Overburden-interburden-to-lignite ratio of 3.5 : 1 m³/t
- ✓ TPPs using direct firing with partial vapor discharge in order to avoid entry of excess moisture in the boiler (similar system employed in Elbistan, Turkey)

Greek lignite TPPs (112)

Most of the lignite units have an age of 35 years or more

Amyntaio + Kardia: in opt-out regime since 01.01.2016; operational extension granted by the Ministry for DH operation

Agios Dimitrios I – IV: undergoing or considered retrofits (dry FGD, primary measures for NOx reduction) for lifetime extensions

Agios Dimitrios V: wet FGD planned, in principle could remain operational > 2040

Megalopoli: Unit III in principle till 2025; Unit IV until mine runs out (2032)

Meliti: wet FGD equipped; in principle could remain operational > 2040

TPP / Unit	Start-up	Gross installed capacity (MWe)	Net installed capacity (MWe)	Thermal Capacity for DH (MWth)
Agios Dimitrios I	1984	300	274	N/A
Agios Dimitrios II	1984	300	274	N/A
Agios Dimitrios III	1985	310	283	67
Agios Dimitrios IV	1986	310	283	67
Agios Dimitrios V	1997	375	342	70
Amyntaio I	1987	300	273	25
Amyntaio II	1987	300	273	25
Kardia I	1975	300	271	N/A
Kardia II	1975	300	271	N/A
Kardia III	1980	306	280	50
Kardia IV	1981	306	280	50
Megalopoli III	1975	300	255	20
Megalopoli IV	1991	300	256	N/A
Meliti I	2003	330	289	70*
Current Total		4,337	3,904	
Ptolemaida V*	2020/2021	660	615	140

*Under construction

Greek lignite TPPs (212)

Most of the lignite units have an age of 35 years or more

Amyntaio + Kardia: in opt-out regime since 01.01.2016; operational extension granted by the Ministry for DH operation

Agios Dimitrios I – IV: undergoing or considered retrofits (dry FGD, primary measures for NOx reduction) for lifetime extensions

Agios Dimitrios V: wet FGD planned, in principle could remain operational > 2040

Megalopoli: Unit III in principle till 2025; Unit IV until mine runs out (2032)

Meliti: wet FGD equipped; in principle could remain operational > 2040

TPP / Unit	Start-up	Gross installed capacity (MWe)	Net installed capacity (MWe)	Thermal Capacity for DH (MWth)
Agios Dimitrios I	1984	300	274	N/A
Agios Dimitrios II	1984	300	274	N/A
Agios Dimitrios III	1985	310	283	67
Agios Dimitrios IV	1986	310	283	67
Agios Dimitrios V	1997	375	342	70
Amyntaio I	1987	300	273	25
Amyntaio II	1987	300	273	25
Kardia I	1975	300	271	N/A
Kardia II	1975	300	271	N/A
Kardia III	1980	306	280	50
Kardia IV	1981	306	280	50
Megalopoli III	1975	300	255	20
Megalopoli IV	1991	300	256	N/A
Meliti I	2003	330	289	70*
Current Total		4,337	3,904	
Ptolemaida V*	2020/2021	660	615	140

*Under construction

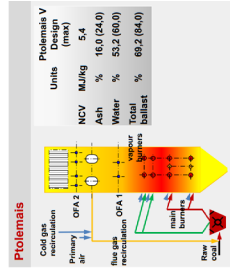
Greek lignite TPPs: specific CO₂ emissions

Source: ADME – Monthly Bulletins 2017 / ETS registry 2017, verified emissions

The “riddle” of Ptolemaida V (112)

- Technical characteristics**
- Capacity: 660 MW_g (gross), 615.7 MW_e (net) + 140 MW_{th} (district heating)
  - Net electrical efficiency: 41.5 %
  - SH: 603 °C / 258 bara, RH: 610 °C / 52 bara
  - Specific emissions: 1.05 tCO₂ / MWh
- Total investment:**
- 1.4 billion EUR / ~2,270 EUR/kW_{e,net}
- Commercial operation expected late 2020 / early 2021**

Schematic source: Mitsubishi Hitachi Power Systems Europe

Role of lignite in National Energy and Climate Plan

Draft National Energy and Climate Plan (NECP) / submitted January 2019 to European Commission

- Role of lignite in the Greek power system decreasing but maintained

Draft NECP projections	2016	2020	2025	2030
Lignite installed capacity (GW _{e,net})	3.9	3.4	3.5	2.7
Lignite share in electricity production	30.6%	25.5%	17.7%	16.0%

New Policy – Coal Phase-out by 2028

- PM Kiriakos Mitsotakis announced a coal phase-out by 2028 in the UN Climate Action Summit (23rd September 2019)
- Greece and Germany are so far the only major lignite producers in the EU to set a coal phase-out date; Greece is the only one to have set it before 2030
- A revised NECP is currently under discussion and expected to be submitted by the end of 2019

The “riddle” of Ptolemaida V (212)

H.A.P.H. «Πτολεμαίδα V» 1,4 δισ. ευρώ οπρω

Ηλεκτροπαραγωγή 660 MW

Προβλεπόμενη

Παράδοση

2020

2025

2030

2035

2040

2045

2050

2055

2058

2060

2065

2070

2075

2080

2085

2090

2095

2100

2105

2110

2115

2120

2125

2130

2135

2140

2145

2150

2155

2158

2160

2165

2170

2175

2180

2185

2190

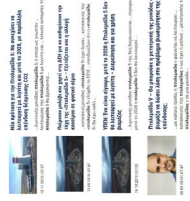
2195

2200

- Investment decision taken in 2010, in a totally different policy and market framework
- Rising CO₂ prices
- Exclusion for capacity mechanism (specific emissions > 550 gCO₂/kWh)
- Competition with natural gas units
- Coal phase-out

Lignite operation foreseen till 2028; alternatives are discussed in the public sphere

- Natural gas conversion?
- Conversion to biomass / biomass co-firing?
- Carbon Capture and Storage?
- Photovoltaics (?) / other ?
- Special reference to be included in revised Greek NECP

News sources: kalimerini.gr, energypress.gr, The Manifest / manifest.gr

Final Remarks...

- ✓ Greek lignite is the only major, indigenous fossil fuel resource (so far); its exploitation has played a crucial role in the development of the Greek economy since the 1950s
- ✓ Greek lignite is one of the poorest coals of the world; this has an impact in all aspects of its value chain, from extraction to power production costs
- ✓ Increased share of RES and natural gas in the Greek electricity market AND increasing cost of CO₂ have severely limited the profitability of the lignite sector
- ✓ Plans for decreased lignite power generation have been discussed for years; however the announced coal phase-out accelerates the developments and poses more ambitious goals
- ✓ The path for the Greek Coal Regions in Transition is not yet clear... many questions remain unresolved
  - Alternative DH network heat suppliers
  - Fate of ongoing investments (Ptolemaida V), retrofits and land reclamations
  - Serious socio-economic issues for the regions (Impact on GDP, employment)
  - Selection of new productive model(s)?

ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA (ANIBH)

PUBLIC ENTERPRISE ELEKTROPRIVREDA OF BOSNIA AND HERZEGOVINA, E.D. – SARAJEVO (EPBH)

PERSPECTIVES OF THERMAL POWER IN BOSNIA AND HERZEGOVINA IN ENERGY TRANSITION

ANUBiH, Bistrik 7, 71000 Sarajevo, November 21st, 2019

Izazovi transformacije energetskeg sektora Srbije

Prof. dr Miloš Banjac, pomoćnik ministra
Ministarstvo rudarstva i energetike Republike Srbije

Sadržaj prezentacije

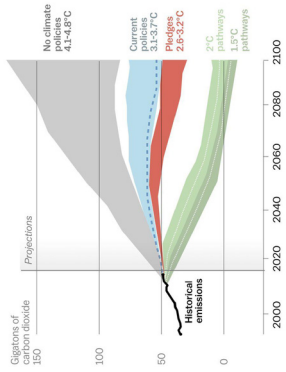
1. Energetska transformacija EU
2. Zahtevi za energetsom transformacijom Srbije
3. Strategija razvoja energetskeg sektora Srbije do 2025
4. Mogući scenariji za razvoj energetskeg sektora Srbije
  - Kreiranje softvera za modeliranje razvoja energetskeg sektora Srbije
  - Analiza stanja energetskeg sektora Srbije
  - Razmatrani uticajni faktori
  - Scenariji
5. Rezultati proračuna
6. Zaključci

1. Energetska transformacija EU

Pariski sporazum

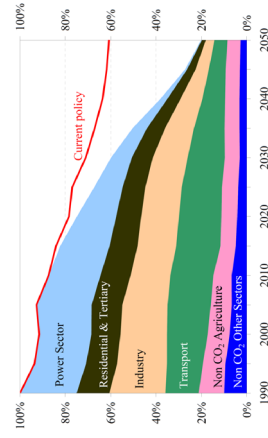
Trenutna obećanja i politike

Emisije GHG gasova

2050 Energy Strategy

- EU je postavila dugoročni cilj smanjenja emisije GHG gasova do 2050. godine za 80-95% u poređenju sa emisijom iz 1990. godine

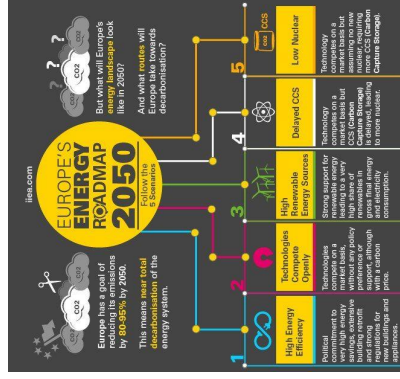

1. Energetska transformacija EU

The Energy Roadmap 2050

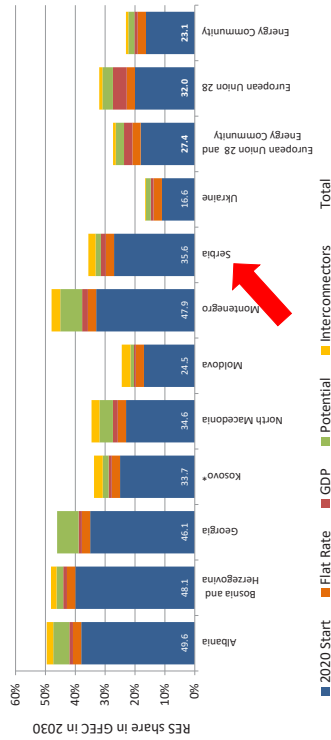
Ponudio model tranzicije energetskeg sistema na načine koji bi bili kompatibilni sa ovim ciljem smanjenja emisije GHG, uz istovremeno povećanje konkurentnosti i sigurnosti snabdevanja.

- **Povećanje energetske efikasnosti** - smanjiti potrošnju energije za 41% do 2050. godine u poređenju sa 2005-06.
- **Takmičenje tehnologija** na tržišnoj osnovi **bez ikakvih subvencija**, ali sa cenom emisije CO₂
- **Povećanje korišćenja OIE** - udeo u potrošnji 75% u 2050 i udeo u potrošnji električne energije 97%.
- **Dekarbonizacija** - hvatanja i skladištenja ugljenika (CCS) ali i prihvatanje nuklearnog energije podstaknute cenama CO₂
- **Nema novih nuklearnih** (osim onih koji se trenutno grade)

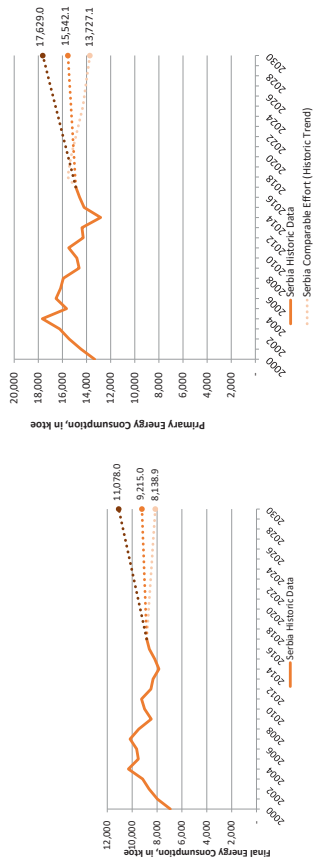

2. Zahtevi za energetsom transformacijom Srbije

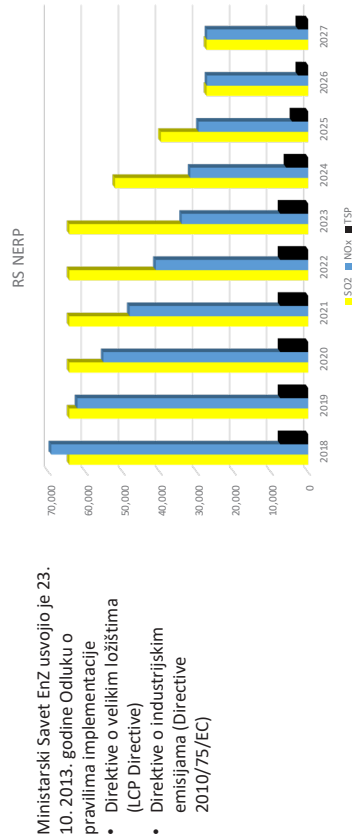
Predloženi ciljevi Sekretarijata EnZ za oblast OIE za 2030 (Izvor: Study on 2030 overall targets (energy efficiency, RES, GHG emissions reduction) for the Energy Community, 2019)

2. Zahtevi za energetsom transformacijom Srbije

Predloženi ciljevi Sekretarijata EnZ za oblast EE za 2030. (Izvor: Study on 2030 overall targets (energy efficiency, RES, GHG emissions reduction) for the Energy Community, 2019)

2. Zahtevi za energetsom transformacijom Srbije

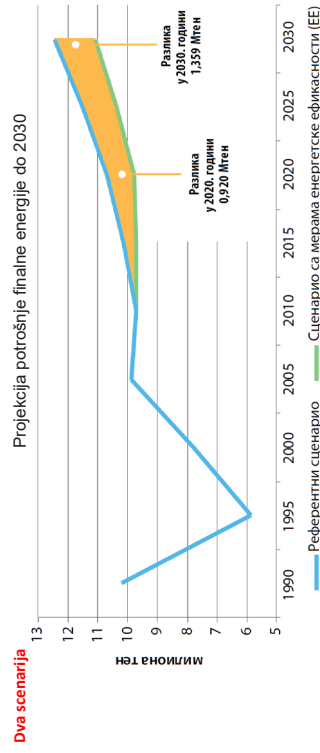

Maksimalne emisije definirane Nacionalnim planom za smanjenje emisija (NERP) iz starih velikih postrojenja za sagorevanje

Ministarski Savet EnZ usvojio je 23. 10. 2013. godine Odluku o pravilima implementacije

- Direktive o velikim ložištima (LCP Directive)
- Direktive o industrijskim emisijama (Directive 2010/75/EC)

3. Strategija razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine sa projekcijama do 2030. godine (iz 2015. godine)

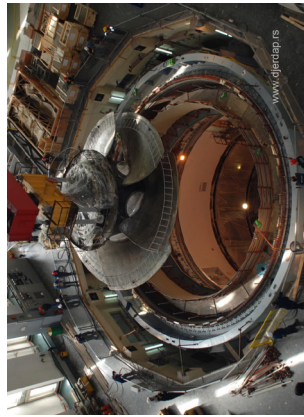
- energetski bilans za 2010. godinu
- model razvoja privrede - prosečan rast privrede od 3%
- stopom fertiliteta prema - 6.8 miliona u 2030

3. Strategija razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine sa projekcijama do 2030. godine

Revitalizacija HE „Đerdap 1“

- U toku je 5. faza revitalizacije agregata A2 HE „Đerdap 1“ - sa 176,3 MW (revitalizovano A1, A4, A5 i A6).
- 6. faza - agregat A3 – završetak u januaru 2021. godine

3. Strategija razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine sa projekcijama do 2030. godine

Revitalizacija HE „Zvornik“ A3

- Završena revitalizacija agregata A1 i A2
- Revitalizacija agregata A3 počela 11. januara 2018. godine - sa 23,2 MW na 31,4 MW
- Povećanje proizvodnje električne energije ove hidroelektrane na godišnjem nivou iznosiće i do 15%

3. Strategija razvoja energetike Republike Srbije do 2025. godine sa projekcijama do 2030. godine

Hidroelektrane - projekti u fazi pripreme

- Rehabilitacija HE „Đerdap 2“ planirani početak 2022. godine
- Rehabilitacija „Vlasinskih HE“ planirani početak 2020. godine
- Revitalizacija RHE „Bajma Bašta“
- Revitalizacija HE „Bistrica“
- Revitalizacija HE „Potpeć“

4. Mogući scenariji za razvoj energetskog sektora Srbije do 2050 Kreiranje softvera za modeliranje razvoja energetskog sektora

Development of Energy Planning Capacity

EuropeAid/135625/II/SER/RS

Contract no: 480000176/2014-28

This project is co-funded by
the Republic of Serbia

This project is funded by the
European Union

LDK Consultants
Engineers and
Planners SA

Center For
Renewable
Energy-Sources

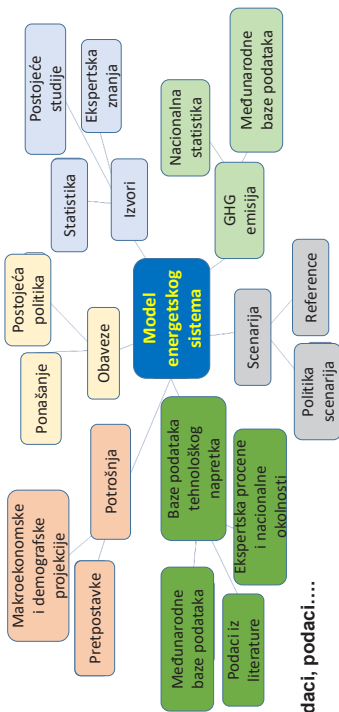

The Development of Energy Planning Capacity Project is helping Serbia to contribute to the Europe 2020 Energy Strategy, which will benefit citizens of the EU and Serbia alike, by combating climate change, increasing energy security and creating new jobs through strengthening competitiveness.

4. Mogući scenariji za razvoja energetskog sektora Srbije

Kreiranje softvera za modeliranje

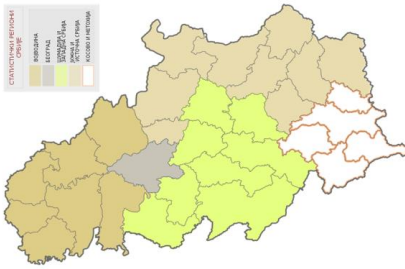
Srpski energetski sistem za modeliranje (SEMS) razvijen je korišćenjem TIMES-ovog generatora modela

4. Mogući scenariji za razvoja energetskog sektora Srbije

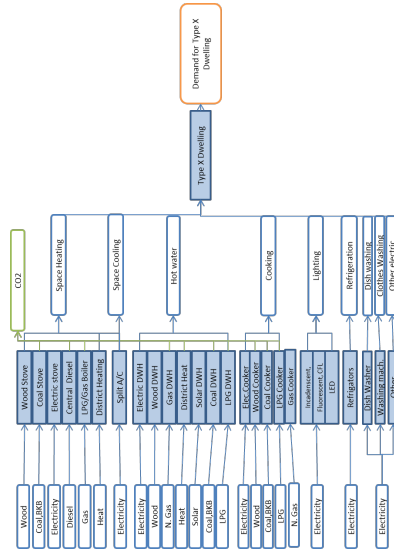
Kreiranje softvera za modeliranje

- Multiregionalni model (četiri regiona u Srbiji)
- Vrlo detaljan model odozdo prema gore - „bottom-up” model
  - Sektor električne i sektor toplotne energije predstavljen je na nivou pojedinih postrojenja.
  - Potencijal sopstvene proizvodnje nafte, gasa i lignita na osnovu detaljnih nacionalnih projekcija.
  - Sektora potrošnje je raščlanjen na:
    - 34 različite tipologije objekata u stambenom sektoru
    - 7 kategorija u tercijarni sektor,
    - 13 industrijskih podsektora,
    - 13 podgrupa transporta.

4. Mogući scenariji za razvoja energetskog sektora Srbije

Razvoj softvera za modeliranje

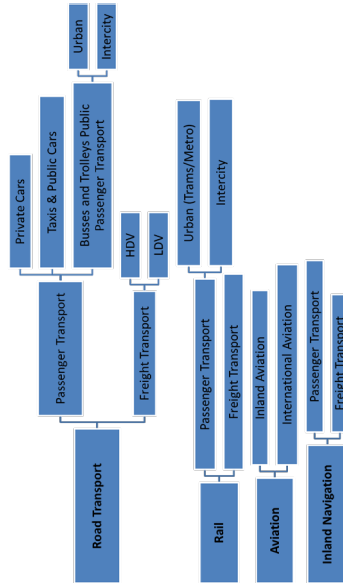
Za svaki od 34 po tipologiji različite vrste objekata stambenog sektora je izvršena procena potrošnje energenata, vode i emisije CO₂

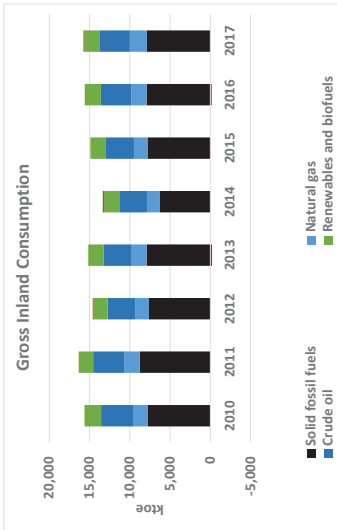
4. Mogući scenariji za razvoja energetskog sektora Srbije

Razvoj softvera za modeliranje

Za 13 podgrupa transporta je izvršena je procena potrošnje energenata

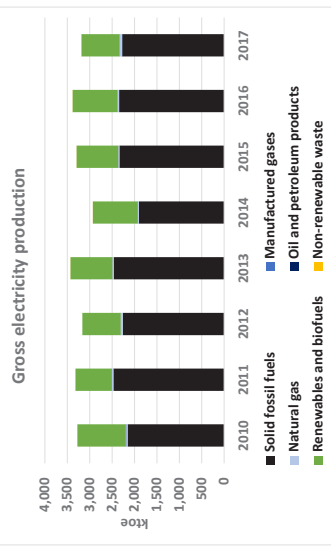
4. Mogući scenariji za razvoj energetskega sektora Srbije Analiza stanja energetskega sektora Srbije

Potrošnja primarne energije u periodu 2010-2017 (Izvor: Eurostat, 2019)

- Bruto domaća potrošnja energije u Srbiji je povećana za 1% u periodu 2010-2017
- Učešće prirodnog gasa je povećano za 14%, a čvrstih fosilnih goriva za 2%

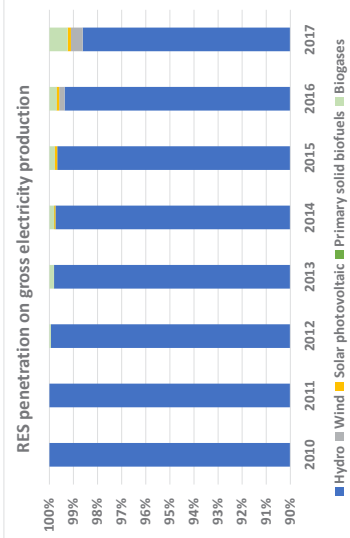
3. Mogući scenariji za razvoj energetskega sektora Srbije Analiza stanja energetskega sektora Srbije

Bruto proizvodnja električne energije u periodu 2010-2017 (Izvor: EuroStat, 2019)

- Bruto proizvodnja električne energije smanjena je za 3% u periodu 2010-2017. Najdominantnije gorivo u proizvodnji električne energije je čvrsto fosilno gorivo, uglavnom lignit, sa povećanjem udela od 66% u 2010. godini na 71% u 2017. godini.
- Udeo OIE za proizvodnju električne energije (uključujući hidroenergiju) smanjen je sa 33% u 2010. godini na 27% u 2017. godini

3. Mogući scenariji za razvoj energetskega sektora Srbije Analiza stanja energetskega sektora Srbije

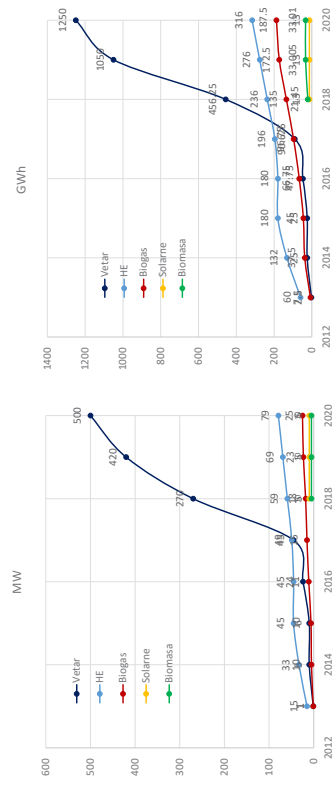
Udeli pojedinih OIE u bruto proizvodnji električne energije u periodu 2010-2017 (Izvor: EuroStat, 2019)

- Hidroenergija predstavlja najznačajniji obnovljivi izvor energije uprkos značajnom smanjenju proizvodnje električne energije, koja je u periodu 2010-2017. godine iznosila 22%.
- Ipak, ostale vrste OIE prikazuju značajne rastuće tendencije tokom poslednjih godina.

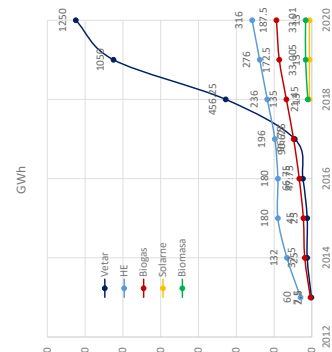
3. Mogući scenariji za razvoj energetskega sektora Srbije Analiza stanja energetskega sektora Srbije

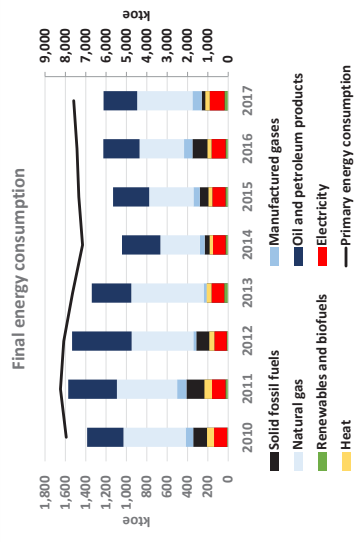
EXPECTED PRODUCTION OF ELECTRICITY FROM NEW RES IN SERBIA

Očekivana proizvodnja električne energije iz OIE

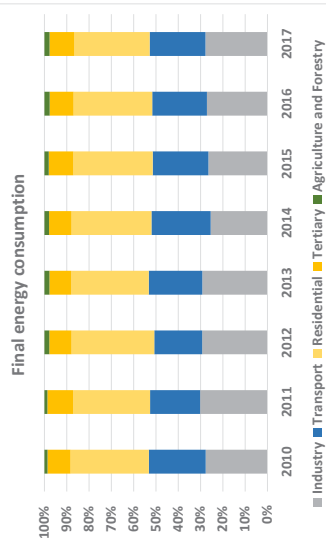
3. Mogući scenariji za razvoja energetskeg sektora Srbije Analiza stanja energetskeg sektora Srbije

Potrošnja finalne (i primarne) energije za različita goriva u periodu 2010-2017 (Izvor: Eurostat, 2019)

- **Potrošnja finalne energije je smanjena za 4%** u periodu 2010-2017.
- **Rastući trend za beležen u periodu od 2015. do 2017. godine**
- **Učešće nafte i naftnih derivata i električne energije je gotovo jednako i 2017. godine je iznosilo 31%, odnosno 29%**, dok je potrošnja čvrstih fosilnih goriva, prirodnog gasa i OIE manja i kreće se u rasponu od 6%-12%.

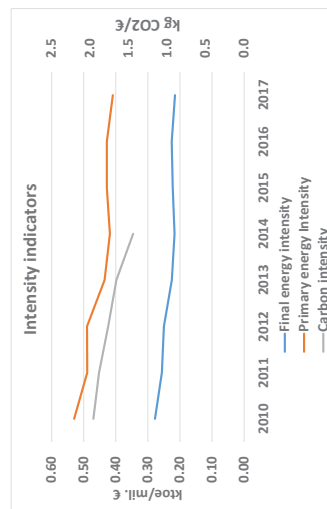
3. Mogući scenariji za razvoja energetskeg sektora Srbije Analiza stanja energetskeg sektora Srbije

Potrošnja finalne energije za različite sektore u periodu 2010-2017 (Izvor: Eurostat, 2019)

- **U periodu 2010-2017, zabeleženo je smanjenje finalne potrošnje energije u stambenom sektoru za 7%, industrijskom za 3% i saobraćajnom sektoru za 6%.**

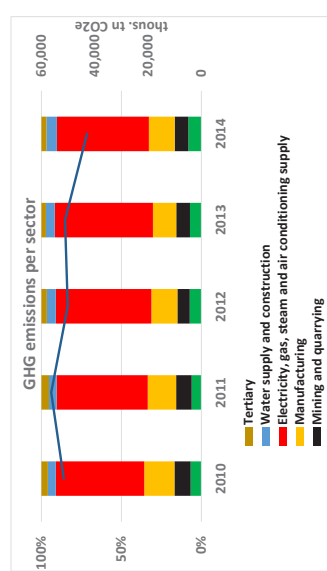
3. Mogući scenariji za razvoja energetskeg sektora Srbije Analiza stanja energetskeg sektora Srbije

Energetski i ugljenički intenzitet u periodu 2010-2017 (Izvor: Eurostat, 2019)

- **Intenzitet finalne i primarne energetske potrošnje poboljšanje u periodu 2010-2017 (smanjenje od 22%, odnosno 23%), što uglavnom predstavlja rezultat sprovedenih mera energetske efikasnosti.**
- **Pored toga, ugljenički intenzitet je takođe poboljšanje za 26%** u periodu 2010-2014.
- **Kao rezultat povećanog učešća OIE i intervencija energetske efikasnosti. Smanjenje emisija sa efektom staklene bašte iznosilo je 17% u periodu 2010-2014. dencijom daljeg pada.**

3. Mogući scenariji za razvoja energetskeg sektora Srbije Analiza stanja energetskeg sektora Srbije

Emisije GHG u periodu 2010-2017 (Izvor: Eurostat, 2019)

- **Elektroenergetski sektor, koji ima najveći doprinos (udeo od 57% u ukupnim emisijama gasova sa efektom staklene bašte u 2017), smanjio je emisije za 14% u periodu 2010-2014.**
- **Rudarstvo i kamenolomni smanjili su emisije GHG za 30%, proizvodnja za 29% i tercijarni sektori sa 36%, odnosno doprimele su sa 9%, 16% i 13% emisijama GHG u 2017. godini.**

3. Mogući scenariji za razvoj energetskeg sektora Srbije Razmatrani uticajni faktori

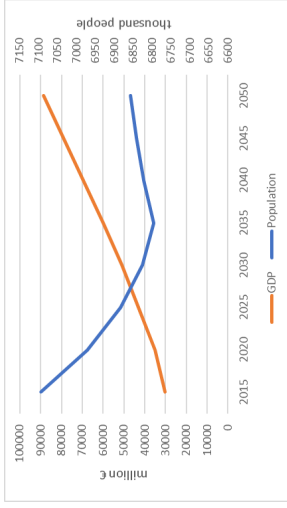
Faktori koji se bave budućom neizvesnošću, kao što su

- Projekcije BDP-a - sa 3,11% prosečna godišnja stope rasta od 2016. godine do 2050.
- Projekcije stanovništva - prema RZS-u sa prosečnom godišnjom stopom rasta od -0,10% od 2016. do 2050 (6,86 miliona ljudi do 2050)
- potencijal obnovljive energije

Faktori koji se odnose na odluke u domenu politika, kao što su

- primena sistema trgovanja emisijama,
- mere dekarbonizacije,
- kontrola zavisnosti od uvoza,
- uvođenje tehnologija s niskom prihvatljivošću i
- mere energetske efikasnosti
- „Nesigurne tehnologije“ - CCS u elektranama
- „Tehnologije sa niskom prihvatljivošću“ - tehnologije nuklearne energije

3. Mogući scenariji za razvoj energetskeg sektora Srbije Razmatrani uticajni faktori

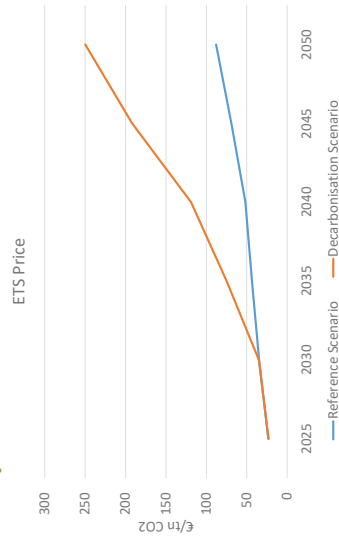

- **Projekcije BDP-a** - sa 3,11% prosečna godišnja stope rasta od 2016. godine do 2050.
- **Projekcije stanovništva** - prema RZS-u sa prosečnom godišnjom stopom rasta od -0,10% od 2016. do 2050 (6,86 miliona ljudi do 2050)

	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Stanovništvo (000)	7095	6972	6884	6826	6796	6822	6842	6858
BDP (mil. evra)	30312	35134	42916	51133	60014	69387	79021	88641
Prosečna godišnja stopa rasta								-0,10%
								3,11%

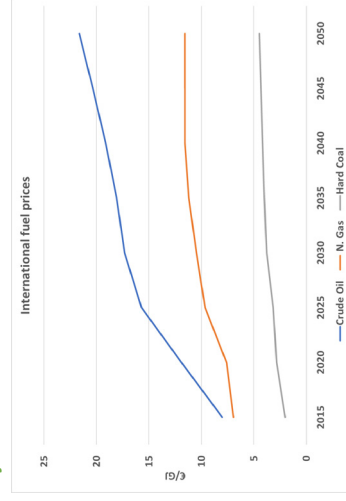
Kretanje BDP-a i stanovništva do 2050. godine (Izvor: GEM-E3 (EU) i RZS 2019).

3. Mogući scenariji za razvoj energetskeg sektora Srbije Razmatrani uticajni faktori

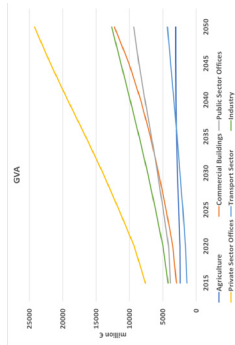
Razvoj cena ETS do 2050 (Izvor: Preporuke iz Uredbe o mehanizmima za praćenje i izveštavanje iz avgusta 2018. godine).

3. Mogući scenariji za razvoj energetskeg sektora Srbije Razmatrani uticajni faktori

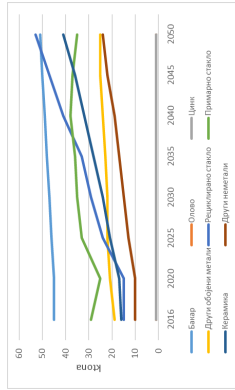

Razvoj međunarodnih cena goriva do 2050 (Izvor: Preporuke iz Uredbe o mehanizmima za praćenje i izveštavanje iz avgusta 2018. godine).

3. Mogući scenariji za razvoj energetskog sektora Srbije Razmatrani uticajni faktori

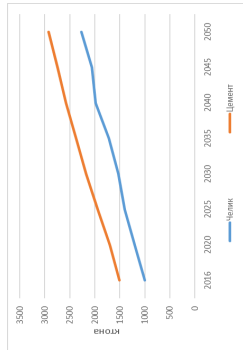

Kretanje bruto dodata vrednost za različite sektore ekonomskih aktivnosti do 2050. godine (Izvor: GEM-E3, 2019)

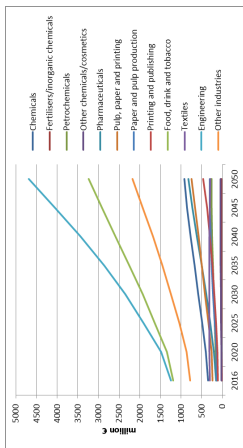

Kretanje fizičkih proizvoda energetski intenzivnih industrijskih podsektora do 2050. godine -1 (Izvor: GEM-E3, 2019).

3. Mogući scenariji za razvoj energetskog sektora Srbije Razmatrani uticajni faktori

Kretanje fizičkih proizvoda energetski intenzivnih industrijskih podsektora do 2050. godine -2 (Izvor: GEM-E3, 2019).

Kretanje bruto dodata vrednost drugih industrijskih podsektora do 2050. godine (Izvor: GEM-E3, 2019)

3. Mogući scenariji za razvoj energetskog sektora Srbije

REFERENTNI SCENARIO - scenario nepromenjene energetske politike

1. BDP - 3,11% prosečne godišnje stope rasta od 2016. godine do 2050
2. Stanovništvo - od -0,10% od 2016. do 2050 (6,86 miliona ljudi do 2050)
3. Ne primenjuje se ETS
4. Potencijal OIE - do 2050: **2.1 GW vetar**, **1 GW solarna**, **0.15 GW biogas CHP**, **50 MW CHP** na biomasu, **0.373GW** akumulacione HE, **2.88 GW** protočne HE, **0.471GW** male protočne HE, **1.3 Mtoe** šumske biomase, **0.7 Mtoe** biomase iz poljoprivrednog otpada, **0.2Mtoe** komunalnog otpada
5. Unapređenje energetske efikasnosti
  - Nema raspoloživih unapređenih i naprednih tehnologija u sektorima potražnje
  - Ne postoje opcije za adaptaciju zgrada
6. Ograničenje CO₂ - Smanjenje od 9,8 % u 2030. godini u odnosu na nivo iz 1990. godine
7. Bez kontrole zavisnosti od uvoza

3. Mogući scenariji za razvoj energetskog sektora Srbije

SCENARIO ODRŽIVOG RAZVOJA - razvoj energetskog sistema u okviru politika koje su usklađene postojećim politikama EU u pogledu energije i životne sredine

3. ETS - primenjuje **nakon 2025. godine**, i to predstavlja glavni faktor podsticaja za uvođenje obnovljive energije za proizvodnju električne energije
4. OIE - do 2050: **4 GW vetroelektrana**, **3 GW solarnih**, **0.15 GW biogas CHP**, **50 MW CHP** na biomasu, **0.373 GW** akumulacione HE, **2.88 GW** protočne HE, **0.471GW** male protočne HE, **1.3 Mtoe** šumske biomase, **0.7 Mtoe** biomase iz poljoprivrednog otpada, **0.2Mtoe** komunalnog otpada
5. Unapređenje energetske efikasnosti
  - Poboljšane i napredne tehnologije su dostupne za uvođenje na strani potražnje za sve namene
  - Maksimalna stopa adaptacija za građevinski sektor je ograničena na **1% postojećeg** (neadaptiranog) inventara na godišnjem nivou
6. Ograničenje CO₂ - Smanjenje od 9,8 % u 2030. godini u odnosu na nivo iz 1990. godine
7. Bez kontrole zavisnosti od uvoza

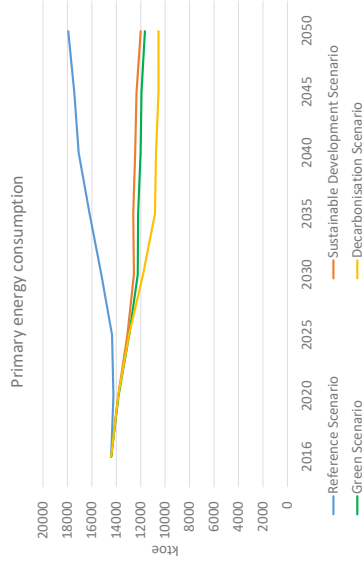
3. Mogući scenariji za razvoj energetskeg sektora Srbije

ZELENI SCENARIO - razvoj energetskeg sistema uz intenzivniju politiku u pogledu zaštite životne sredine

- ETS** - primenjuje nakon 2025. godine, koristeći visoke CO₂ cene, koje se primenjuju samo u ETS sektoru, a u skladu sa Referentnim scenarijom EU iz 2016. godine, koji predlaže Evropska komisija za Nacionalne energetske i klimatske planove
- OIE** - do 2050: **4 GW vetroelektrana, 3 GW solarnih, 0.15 GW biogas CHP, 50 MW CHP** na biomasu, 0.373GW akumulaciona HE, 2.88 GW protočne HE, 0.471GW male protočne HE, 1.3 Mtoe šumske biomase, 0.7 Mtoe biomase iz poljoprivrednog otpada, 0.2Mtoe komunalnog otpada
- Unapređenje energetske efikasnosti za sve namene**
  - Sve poboljšane i napredne tehnologije su dostupne za uvođenje na strani potražnje
  - Maksimalna stopa adaptacija za građevinski sektor je ograničena na **5 %** postojećeg (neadaptiranog) inventara na godišnjem nivou
- Ograničenje CO₂** - Smanjenje od 9,8 % u 2030. godini u odnosu na nivo iz 1990. godine
- Bez kontrole zavisnosti od uvoza**

4. Rezultati proračuna

Potrošnja primarne energije

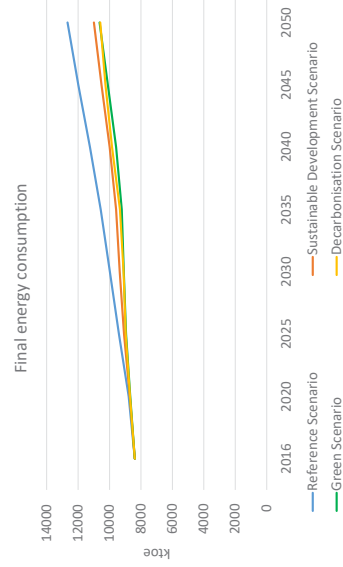
3. Mogući scenariji za razvoj energetskeg sektora Srbije

SCENARIO DEKARBONIZACIJE - koristi za istraživanje stepena reagovanja energetskeg sistema u Srbiji na veoma visoke podsticaje za dekarbonizaciju i namenjen je za predstavljanje ekstremne granice

- ETS** - primenjuje nakon 2025. godine, koristeći visoke CO₂ primenjuju na emisije iz svih sektora
- OIE** - do 2050: **4 GW vetroelektrana, 3 GW solarnih, 0.15 GW biogas CHP, 50 MW CHP** na biomasu, 0.373GW akumulaciona HE, 2.88 GW protočna HE, 0.471 GW mala protočna HE, 1.3 Mten šumske biomase, 0.7 Mten biomase iz poljoprivrednog otpada, 0.2Mten komunalnog otpada
- Unapređenje EE za sve namene**
  - Sve poboljšane i napredne tehnologije su dostupne za uvođenje na strani potražnje
  - Maksimalna stopa adaptacija za građevinski sektor je ograničena na **5 %** postojećeg (neadaptiranog) inventara na godišnjem nivou
- Ograničenje CO₂** - Smanjenje od 9,8 % u 2030. godini u odnosu na nivo iz 1990. godine
- Bez kontrole zavisnosti od uvoza**

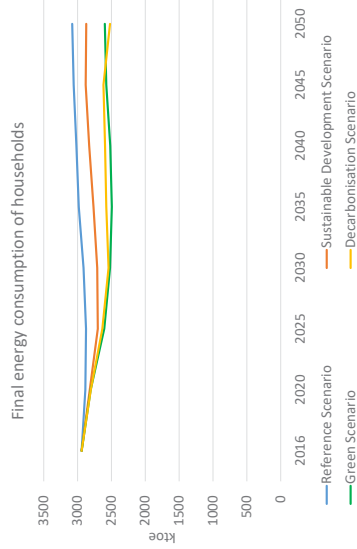
4. Rezultati proračuna

Potrošnja finalne energije

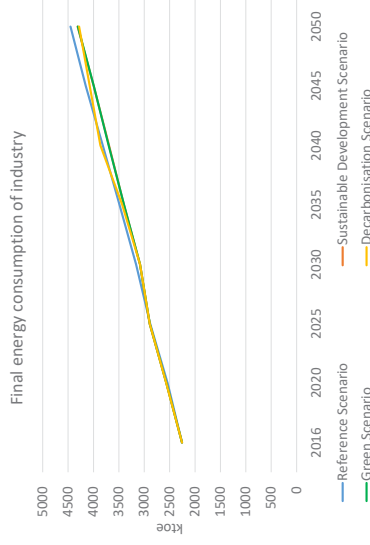
4. Rezultati proračuna

Finalna potrošnja energije u domaćinstvima

4. Rezultati proračuna

Finalna potrošnja energije u industriji

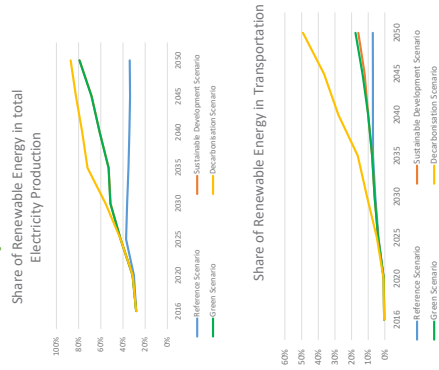
4. Rezultati proračuna

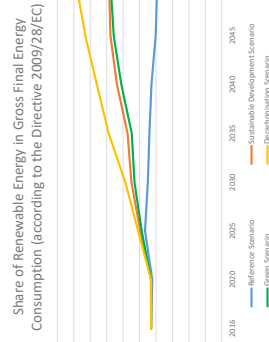
Uvoz električne energije

4. Rezultati proračuna

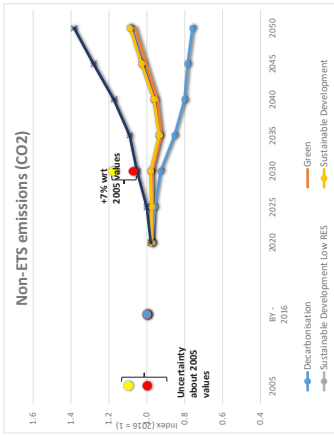
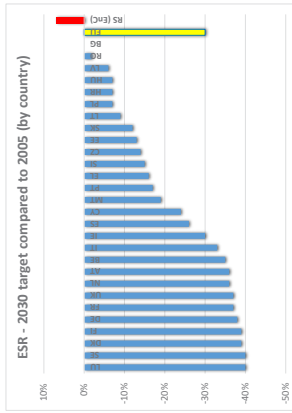

Share of Renewable Energy in Transportation

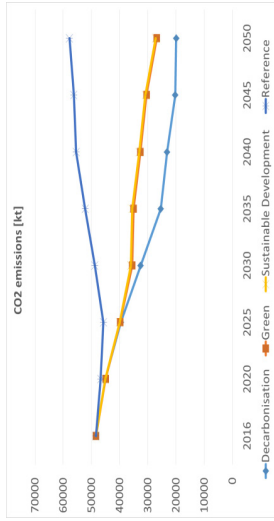
Udeo OJE u proizvodnji električne energije, transportu i potrošnji finalne energije

5. Zaključci

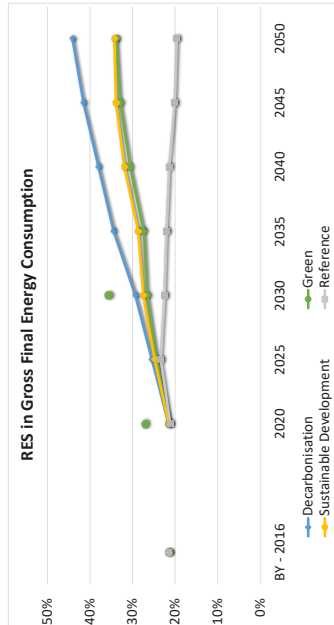
Ciljevi Uredbe za emisije koje nisu obuhvaćene sa ETS (domaćinstva, zgrade, saobraćaj, poljoprivreda, usluge i manje industrije) i poređenje projekcijama emisija za različite scenarije

5. Zaključci

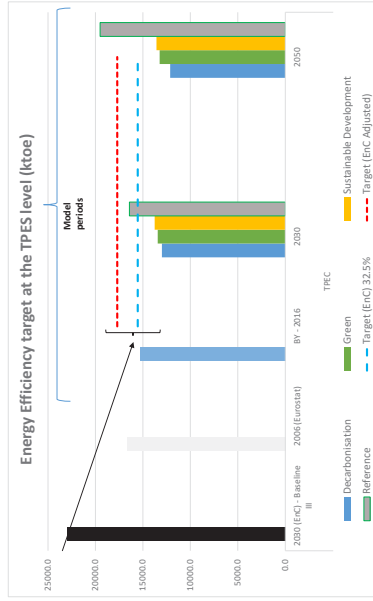
- Svi razmatrani scenariji, osim Referentnog bez ETS, pokazuju da energetska sistem Srbije ima značajan potencijal za dekarbonizaciju.
- Energetski sektor je prvi koji će reagovati u slučaju implementacije ETS, kako bi se prilagodilo višim troškovima proizvodnje električne energije.

5. Zaključci

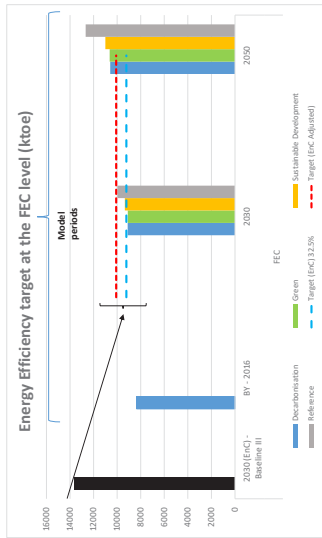
- Obnovljiva energija može odigrati glavnu ulogu u dekarbonizaciji energetskeg sistema Srbije, mada udeo OJE u bruto finalnoj potrošnji energije ne može tako lako da dostigne ciljeve koji su razmatrani za 2020. godinu u važećoj Energetskoj strategiji i koje je predložila Energetska zajednica za 2030. godinu.

5. Zaključci

- Opšti zaključak za rezultate scenarija je da se ciljevi za 2030. mogu ostvariti kako za ukupnu primarnu potrošnju energije, tako i za finalnu potrošnju energije.

5. Zaključci

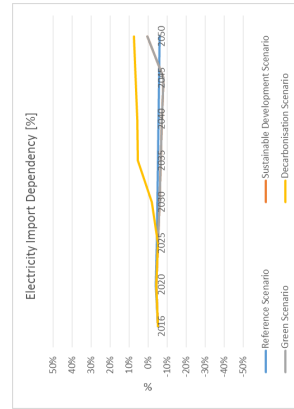

Međutim, u periodu do 2050. godine više pažnje treba posvetiti sektorima potražnje kako bi se stabilizovao ili čak još više smanjio nivo potrošnje finalne energije. Sadašnja kombinacija mera pokazuje da će ukupna primarna potrošnja energije stabilizovati nakon 2030. godine.

5. Zaključci

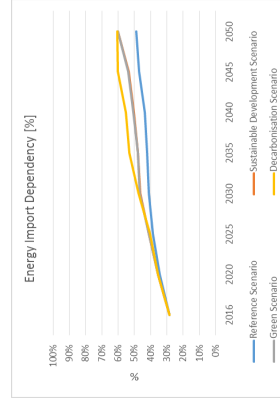
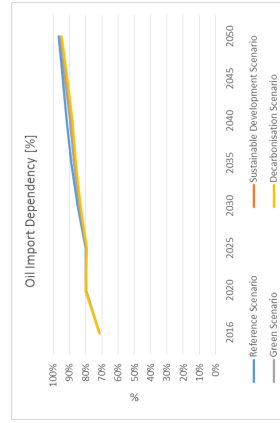
Naziv scenarija	2030				2050					
	FPE (kton)	Emisije CO ₂ koje nisu obuhvaćene sa ETS (kt)	% povećanje CO ₂ iz sektora koji nisu obuhvaćeni sa ETS u odnosu na 2005.	Ukupne ekvivalentne emisije CO ₂ (kt)	Smanjenje emisije CO ₂ u odnosu na 2005.	FPE (kton)	Emisije CO ₂ koje nisu obuhvaćene sa ETS (kt)	% povećanje CO ₂ iz sektora koji nisu obuhvaćeni sa ETS u odnosu na 2005.	Ukupne ekvivalentne emisije CO ₂ (kt)	Smanjenje emisije CO ₂ u odnosu na 2005.
Referentni scenarij	9980	11373	-46%	49423	-21%	12676	14856	-30%	58602	-6%
Scenarij održivog razvoja	9349	10607	-50%	36650	-41%	10997	11884	-44%	27970	-55%
Zeleni scenarij sa visokim cenama ETS	9116	10468	-51%	36001	-42%	10538	11547	-45%	23253	-63%
Scenarij dekarbonizacije	9107	10089	-52%	33194	-47%	10589	8807	-58%	20992	-66%

5. Zaključci

Zavisnost od uvoza energije može se smatrati prvim indikatorom energetske sigurnosti. Sveukupna tendencija koja se primećuje u svim scenarijima je povećanje ukupne zavisnosti od uvoza energije i zavisnosti od uvoza prirodnog gasa i nafte, što je očekivano zbog postepenog smanjenja domaćih resursa

5. Zaključci

Gligor Kanevče
Macedonian Academy of Sciences and Arts,
Research Center for Energy and Sustainable Development

The future of thermal power plants - challenges and opportunities for energy development in Macedonia

Sarajevo, November 21, 2019

Macedonian Academy of Sciences and Arts,
Research Center for Energy and Sustainable Development

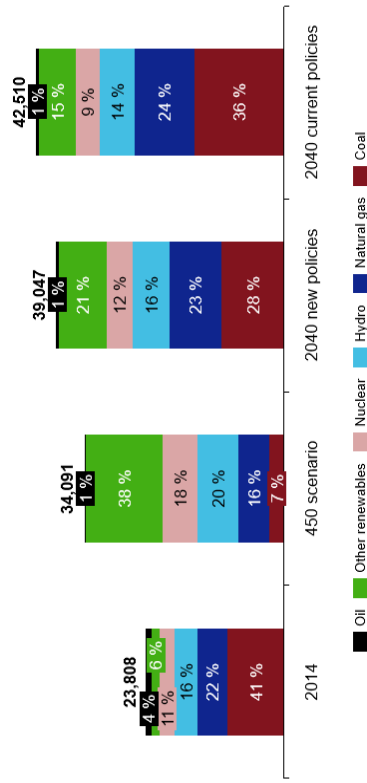
The Strategy for Energy Development of the Republic of Macedonia until 2040

UK Government,
PricewaterhouseCoopers (PwC)

Macedonia's Fourth National Communication and Third Biennial Update Report on Climate Change under the UNFCCC

UNDP

World energy generation by source, 2014 – 2040, TWh

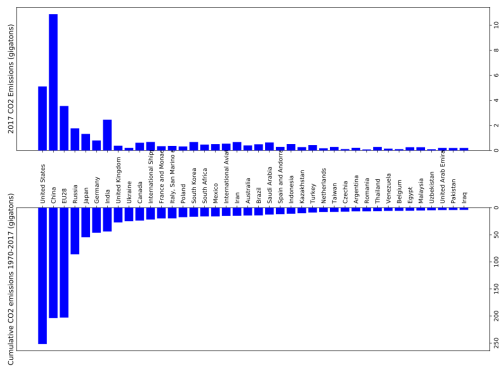
Msop: IEA World Energy Outlook

The Paris Agreement, December 2015

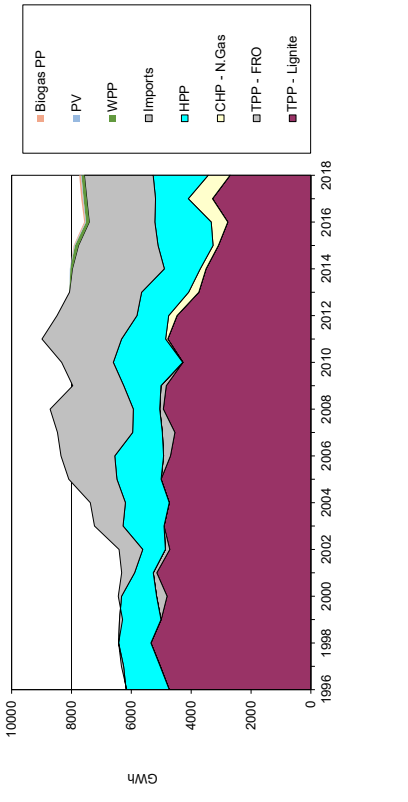
To this date, 187 Parties have ratified of 197 Parties to the Convention

Essential elements:

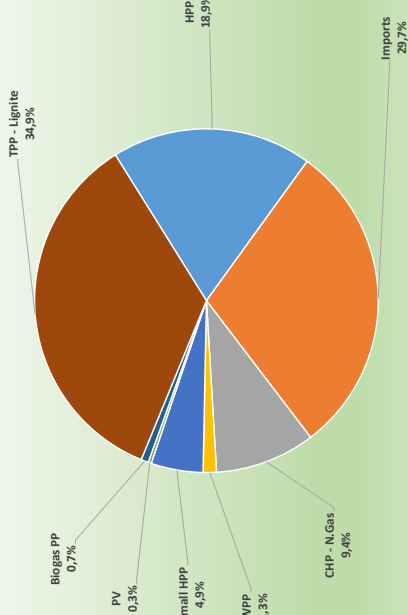
- Keeping a global temperature rise this century well below 2 degrees Celsius above pre-industrial levels and to pursue efforts to limit the temperature increase even further to 1.5 degrees Celsius;
- Enhanced transparency of action and support through a more robust transparency framework;
- Appropriate financial flows, a new technology framework and an enhanced capacity building framework will be put in place, thus supporting action by developing countries and the most vulnerable countries, in line with their own national objectives.

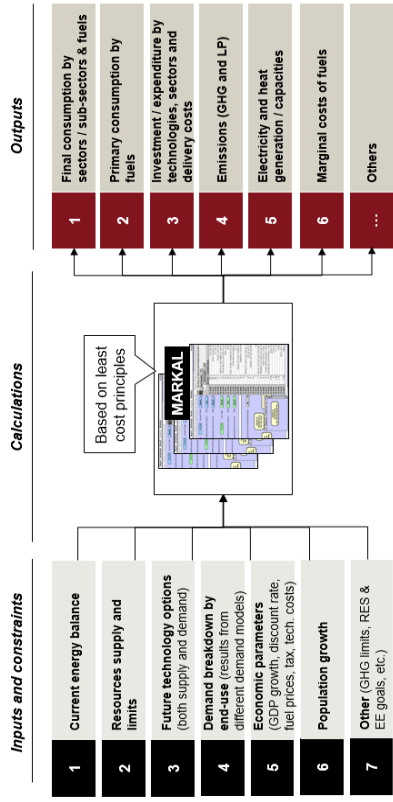
Electricity supply, MK 1996-2018

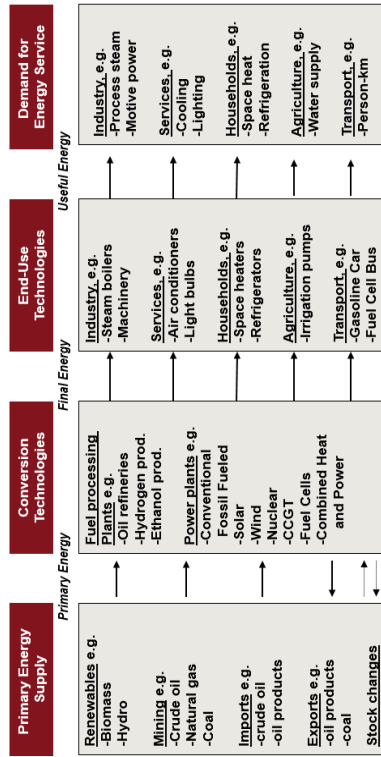
Electricity supply, MK 2018

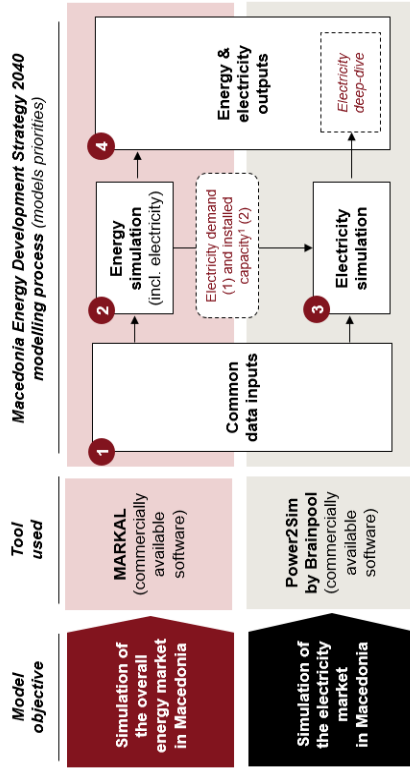
MARKAL model energy structure

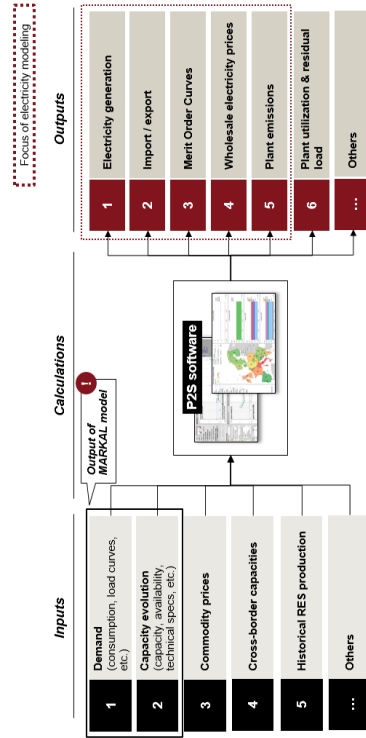
MARKAL model key components

Modelling framework

Electricity model (P2S) structure

Overview of scenarios for the development of Macedonian energy system until 2040

Reference scenario

- Current energy policies
- ETS entrance – 2027
- Commodity prices - Current policies scenario (WEO 2017)

Moderate Transition scenario

- Progressive policies – RES and EE
- ETS entrance – 2025
- Commodity prices – New policy scenario (WEO 2017)

Green scenario

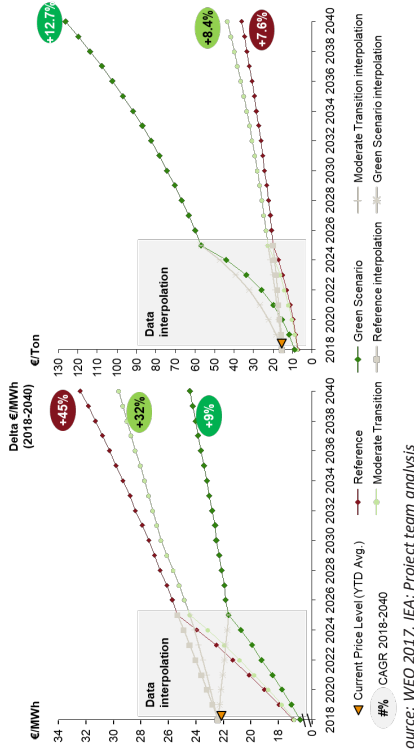
- Radical transition from conventional to new policy – RES and EE
- ETS entrance – 2023
- Commodity prices – Sustainable development scenario (WEO 2017)

CO₂ price projections, 2015 – 2050

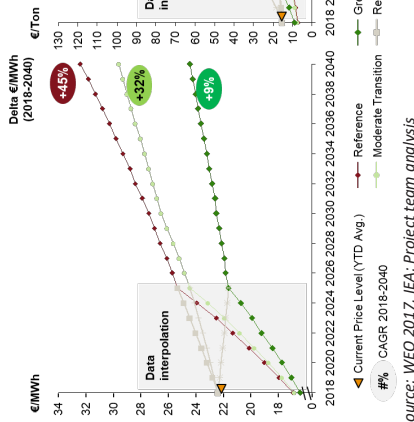
Izvor: Referentno scenario EU 2016

CO₂ price projections, 2018 - 2040

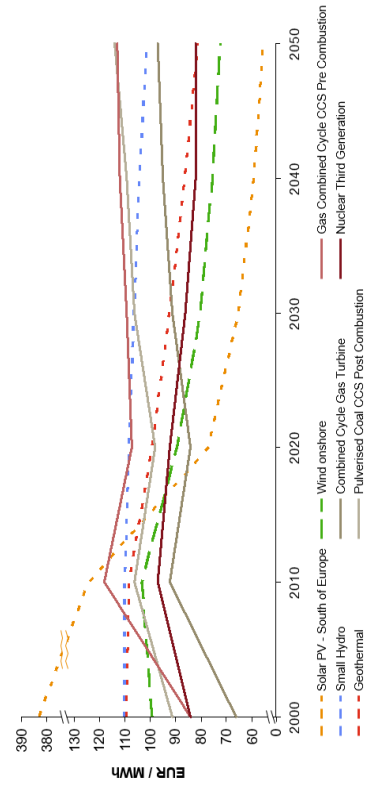

Source: WEO 2017, IEA; Project team analysis

Gas price projection, 2018 – 2040

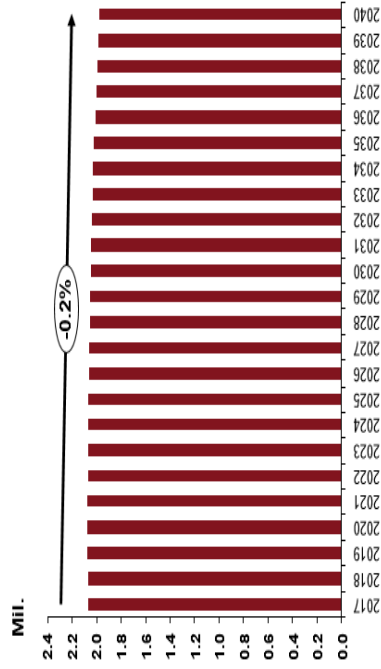

Levelized costs for electricity generation technologies, 2000 – 2050

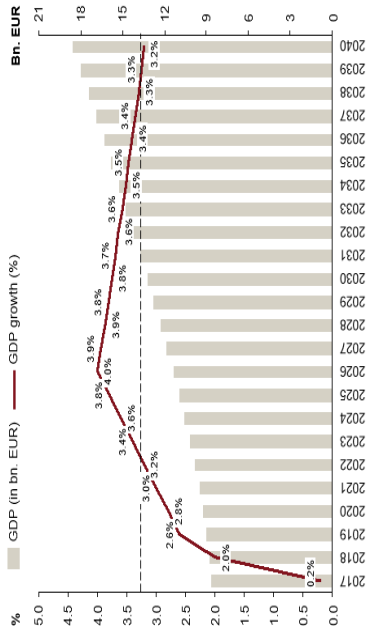
Source: EU Reference Scenario 2016, Project team analysis

Macedonia population growth

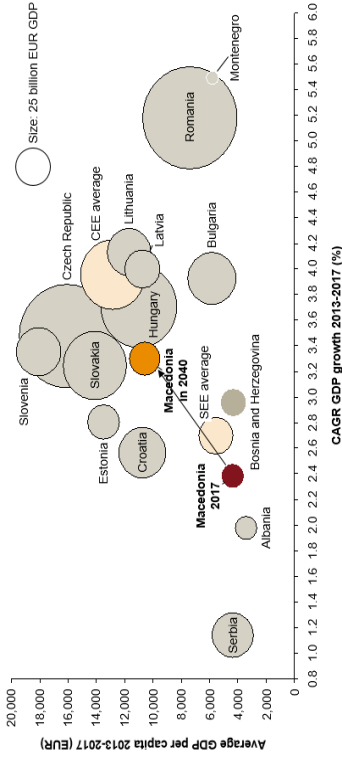
Source: State Statistical Office, UN

Macedonia GDP projections

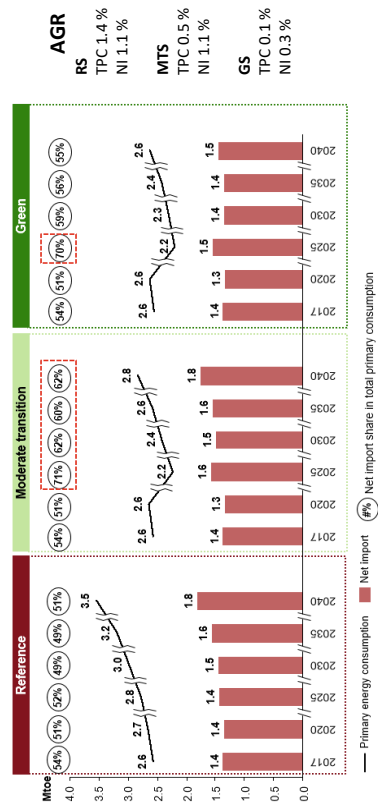

Source: IMF + Project team estimations after 2024

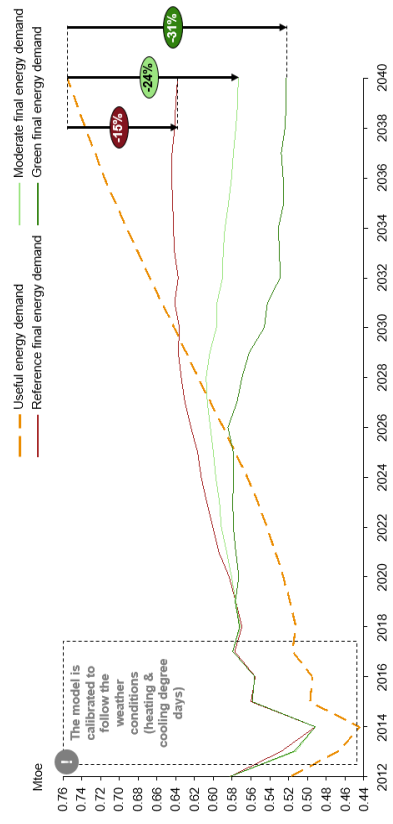
CEE and SEE GDP trends

Total primary consumption and net import share in total primary consumption

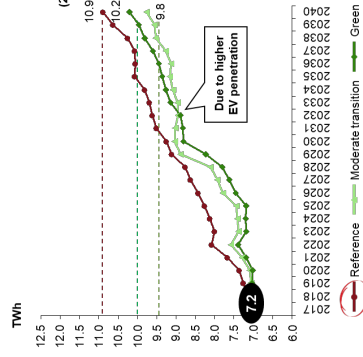
Useful vs. final energy consumption in household sector, by scenario

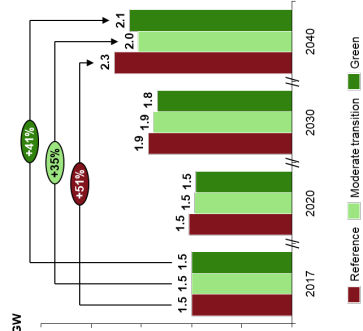
Macedonia electricity market evolution in a nutshell

Focus	2040		
	Reference	Moderate Transition	Green
Demand	Demand 2.3 GW (+51%) Consumption 10.9 TWh	Demand 2.0 GW (+35%) Consumption 9.8 TWh	Demand 2.1 GW (+41%) Consumption 10.2 TWh
Supply	RES production @ 71% (45% Hydro)	RES production @ 78% (44% Hydro)	RES production @ 90% (49% Hydro)
Supply & Demand balance	Negative net import balance @ 14% and negative theoretical reserve margin @ -5%	Negative net import balance @ 5% and negative theoretical reserve margin @ -4%	Negative net import balance @ 12% and negative theoretical reserve margin @ -23%
Wholesale electricity prices	66 €/MWh (+38% vs. +91% avg. commodity prices)	63 €/MWh (+31% vs. +109% avg. commodity prices)	72 €/MWh (+50% vs. +370% avg. commodity prices)
Emissions	2.5 Mt CO ₂ (-42% vs. -17) and 9 k tons local pollutants (-33% vs. -17)	0.7 Mt CO ₂ (-94% vs. -17) and 0.7 k tons local pollutants (-99% vs. -17)	0.3 Mt CO ₂ (-93% vs. -17) and 0.4 k tons local pollutants (-99% vs. -17)

Electricity consumption evolution

Electricity peak demand

Macedonia electricity market evolution in a nutshell

Focus	2040		
	Reference	Moderate Transition	Green
Demand	Demand 2.3 GW (+51%) Consumption 10.9 TWh	Demand 2.0 GW (+35%) Consumption 9.8 TWh	Demand 2.1 GW (+41%) Consumption 10.2 TWh
Supply	RES production @ 71% (45% Hydro)	RES production @ 78% (44% Hydro)	RES production @ 90% (49% Hydro)
Supply & Demand balance	Negative net import balance @ 14% and negative theoretical reserve margin @ -5%	Negative net import balance @ 5% and negative theoretical reserve margin @ -4%	Negative net import balance @ 12% and negative theoretical reserve margin @ -23%
Wholesale electricity prices	66 €/MWh (+38% vs. +91% avg. commodity prices)	63 €/MWh (+31% vs. +109% avg. commodity prices)	72 €/MWh (+50% vs. +370% avg. commodity prices)
Emissions	2.5 Mt CO ₂ (-42% vs. -17) and 9 k tons local pollutants (-33% vs. -17)	0.7 Mt CO ₂ (-94% vs. -17) and 0.7 k tons local pollutants (-99% vs. -17)	0.3 Mt CO ₂ (-93% vs. -17) and 0.4 k tons local pollutants (-99% vs. -17)

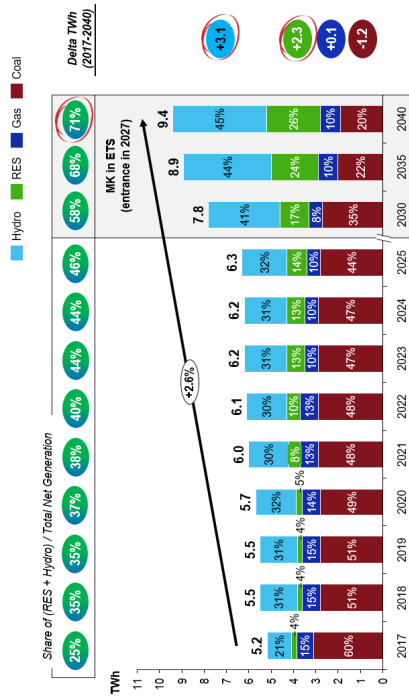
Planned generation capacity phase-outs – Reference Scenario

Plant	Tech-nology	Capacity (Net, MW)	Phase-out (Year)
Oslomej	Lignite	100	2019
Negotino	Oil	198	2020
Total phased-out capacity (GW)		0.3	2019-2020

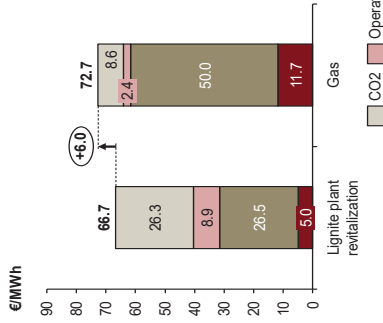
Plant	Tech-nology	Capacity (Net, MW)	% on tot.	Entrance (Year)
New Wind promoted	Wind	113	5%	2018-2023
New Wind non-prom.	Wind	350	15%	2031-2040
New PV promoted	Solar	457	20%	2020-2040
New PV non-prom.	Solar	400	17%	2028-2036
New Biogas	Biogas	23	1%	2020-2040
Cebren	Hydro	123-458	20%	2028-2037
Gradec	Hydro	75	3%	2030
Veles	Hydro	96	4%	2030
Glabocica II	Hydro	20	1%	2037
Kanal Vardar – Kozjak	Hydro	126	5%	2030
New Small Hydro	Hydro	223	10%	2019-2040
Total new capacity (GW)		2.3	100%	2018-2040

Tables do not include plants revitalizations such as Etiloa or Gas CHP plants (file extension of 260 MW from 2033)

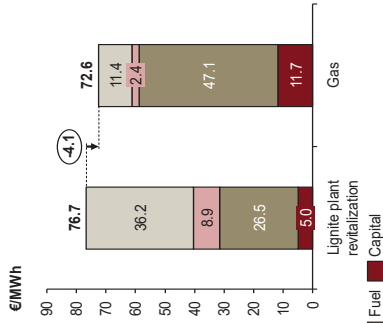
Evolution of total net generation mix – Reference scenario, 2017 - 2040

Impact of CO₂ tax on coal fired PPs – Reference scenario

Impact of CO₂ tax on coal fired PPs – Moderate transition scenario

Planned generation capacity phase-outs – Moderate Transition Scenario

Plant	Capacity (Net, MW)	Phase-out (Year)	Plant	Tech-nology	Capacity (Net, MW)	Phase-out (Year)	Entrance (Year)	Capacity % on tot.
Osimej	100	2019	New Wind promoted	Wind	113	2019	2015-2023	4%
Bitola	636	2025	New Wind non-prom.	Wind	450	2025	2029-2040	15%
Negotino	186	2020	New PV promoted	Solar	547	2020	2025-2036	18%
			New PV non-prom.	Solar	610	2020	2018-2040	20%
			New Biogas	Biogas	23	2033	2020-2036	1%
			New Biomass	Biomass	15	2033	2020-2035	0%
			New Large Hydro (Chern. Grab. Veleš. AV. Kozjak, Glibokaz)	Hydro	775	2037	2029-2037	26%
			New Small Hydro	Hydro	223	2040	2019-2040	7%
			New Gas TPP	Gas	85	2025	2025	3%
			New Gas CHP 1	Gas	119	2039	2039	4%
			New Gas CHP 2	Gas	61	2040	2040	2%
			Total new capacity (GW)		3.0			100%

N.B. Tables do not include Gas CHP plants revitalization (life extension of 260 MW from 2033)

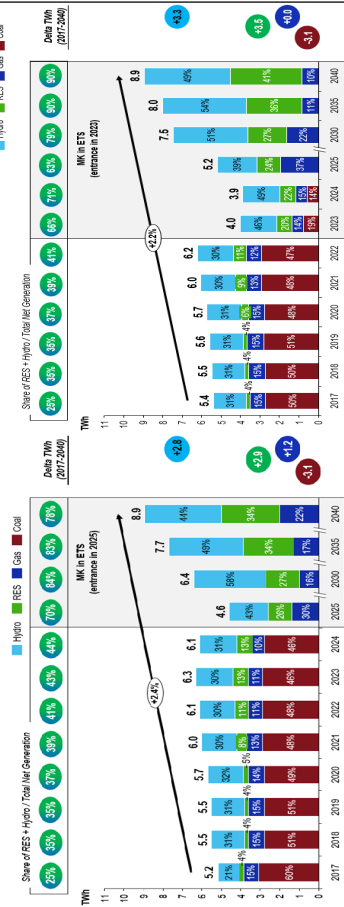
Planned generation capacity phase-outs – Green Scenario

Plant	Capacity (Net, MW)	Phase-out (Year)	Plant	Tech-nology	Capacity (Net, MW)	Phase-out (Year)	Entrance (Year)	Capacity % on tot.
Osimej	100	2019	New Wind promoted	Wind	113	2019	2015-2023	3.5%
Bitola	636	2025	New Wind non-prom.	Wind	600	2025	2029-2040	18.5%
Negotino	186	2020	New PV promoted	Solar	597	2020	2025-2039	18.4%
TE-TO (CHP)	230	2033	New PV non-prom.	Solar	760	2034	2018-2040	23.4%
			New Biogas	Biogas	23	2036	2020-2036	0.7%
			New Biomass	Biomass	15	2035	2020-2035	0.5%
			New Large Hydro (Chern. Grab. Veleš. AV. Kozjak, Glibokaz)	Hydro	775	2037	2029-2037	23.9%
			New Small Hydro	Hydro	223	2040	2019-2040	6.9%
			New Gas TPP	Gas	141	2025	2025	4.5%
			Total new capacity (GW)		3.2			100%

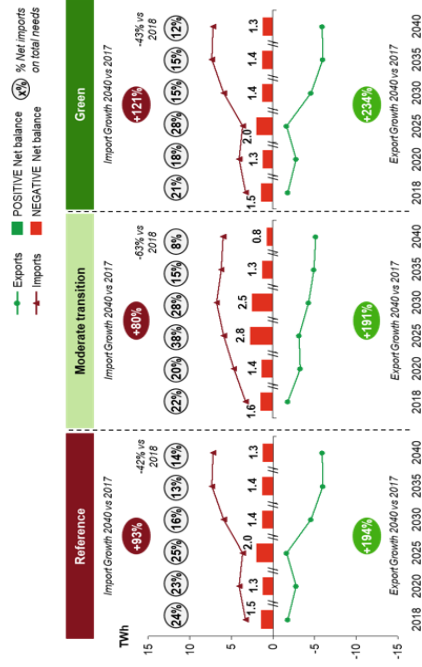
N.B. Tables do not include Gas CHP plants revitalization (life extension of 70 MW from 2033)

Planned key generation capacity investments – GS

Evolution of total net generation mix –2017-2040 Moderate transition scenario

Evolution of total net generation mix –2017-2040

Opportunities for TPP Bitola

- Natural Gas TPP
- Photovoltaic systems (PV),
- New technologies development, Energy efficiency and RES Projects,
- Hydro-pumped Storage Power Plants - Cebren

Savjetovanje o budućnosti postojećih i novih termoelektrana u BiH u energetskej tranziciji
Sarajevo, 21. novembar 2019.

MODEL SREDNJOROČNOG RAZVOJA PROIZVODNOG PORTFOLJA BOSNE I HERCEGOVINE DO 2035. SA PROJEKCIJOM RAZVOJA DO 2050. GODINE

Mid-term Generation Portfolio Development Model for Bosnia and Herzegovina
until 2035 with a Projection until Year 2050

Ajla Merzić, Anes Kazagić, Mustafa Musić, Miroslav Nikolić,
Zdravko Milovanović, Dušan Golubović, Petar Gvero

Savjetovanje o budućnosti postojećih i novih termoelektrana u BiH u energetskej tranziciji

Sadržaj prezentacije

- Umjesto uvoda
- Identifikacija problema
- Konceptualizacija modela tranzicije
- Rezultati

Savjetovanje o budućnosti postojećih i novih termoelektrana u BiH u energetskej tranziciji

Umjesto uvoda

- ❖ ČINJENICA: Negativan uticaji energetskog sektora na okolinu

„... izgaranje fosilnih goriva učestvuje sa oko 90% u ukupnim globalnim emisijama CO₂, od čega 80% uzrokuje energetski sektor...”

- ❖ ČINJENICA: Sve rigorozniji zahtjevi u borbi protiv klimatskih promjena

„... zadržati porast globalne prosječne temperature znatno ispod 2 °C u odnosu na predindustrijske razine...”

Renewable Energy Policy Network for the 21st Century,
Renewables - Global Futures Report 2012, Japan, 2013.

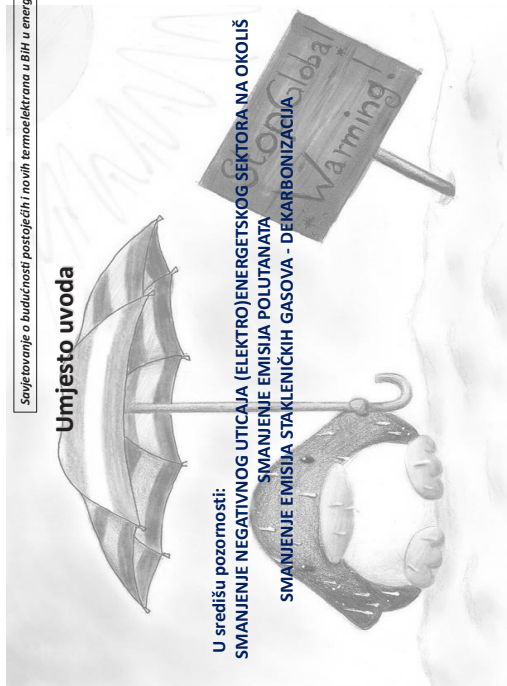
Paris Agreement, United Nations Framework Convention on
Climate Change (UNFCCC), 2016.

Savjetovanje o budućnosti postojećih i novih termoelektrana u BiH u energetskej tranziciji

Umjesto uvoda

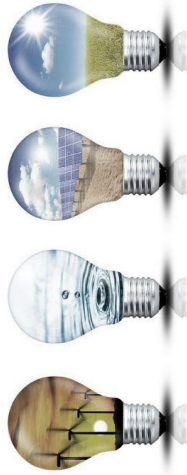
U središu pozornosti:

SMANJENJE NEGATIVNOG UTICAJA (ELEKTRO)ENERGETSKOG SEKTORA NA OKOLIŠ
SMANJENJE EMISIJA POLUTANATA
SMANJENJE EMISIJA STAKLENIČKIH GASOVA - DEKARBONIZACIJA

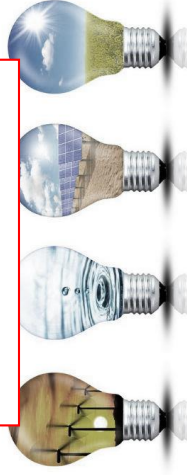
Umjesto uvoda

Ključne mjere:
LIMITIRANJE EKSPLOATACIJE FOSILNIH GORIVA
POVEĆANJE ENERGIJSKE EFIKASNOSTI
INTENZIVNA INTEGRACIJA OBNOVLJIVIH IZVORA ENERGIJE

Umjesto uvoda

Ključne mjere:
INTEGRACIJA OBNOVLJIVIH IZVORA ENERGIJE
ENERGETSKA TRANZICIJA

Identifikacija problema

- ❖ Bosna i Hercegovina i aktuelni status:
  - zemlja u razvoju
  - konvencionalni proizvodni portfolio:
    - instalisani kapaciteti u konvencionalnim izvorima na prijenosnoj mreži:
      - TE: 1.885 MW
      - HE: 2.095 MW
    - instalisani kapaciteti u nekonvencionalnim izvorima na prijenosnoj mreži:
      - VE: 86.6 MW
    - proizvodni portfolio dominantno baziran na uglju (cca. 60%) (neto) izvoznik električne energije
    - značajan potencijal u OIE

- ❖ Energetska tranzicija i „novi“ uslovi rada:
  - smanjenje emisija
  - intenziviranje integracije proizvodnih EEO na bazi OIE
  - intermitentnost resursa, proizvodnje i izlazne snage
  - obezbjeđenje balansne snage
  - intenzivna uspostava tržišta električne energije

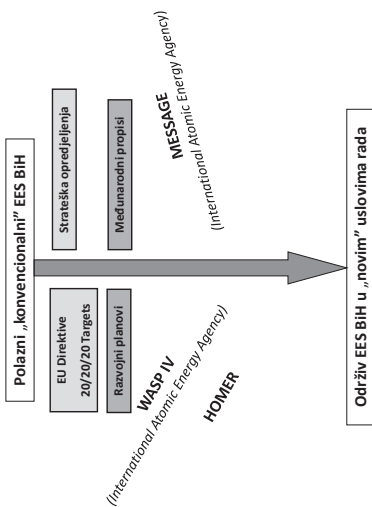
Identifikacija problema

- ❖ Bosna i Hercegovina i aktuelni status:
  - zemlja u razvoju
  - konvencionalni proizvodni portfolio:
    - instalisani kapaciteti u konvencionalnim izvorima na prijenosnoj mreži:
      - inst
      - pro
      - (neto) iz
      - značajan
    - - Identifikacija problema -
      - - „konvencionalnog“ elektroenergetskog sistema zemlje u razvoju u održiv elektroenergetski sistem u „novim“ uslovima rada
      - - Elektroenergetski sistem budućnosti –

- ❖ Energetska tranzicija i „novi“ uslovi rada:
  - smanjenje emisija
  - intenziviranje integracije proizvodnih EEO na bazi OIE
  - intermitentnost resursa, proizvodnje i izlazne snage
  - obezbjeđenje balansne snage
  - intenzivna uspostava tržišta električne energije

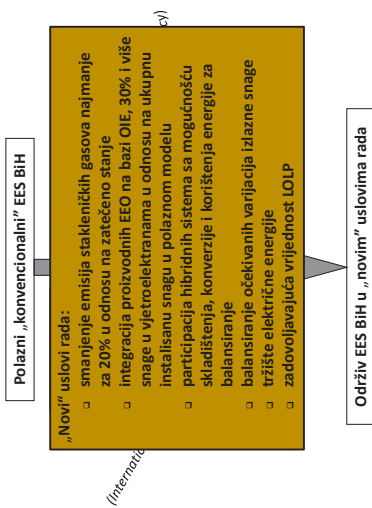
Savjetovanje o budućnosti postojećih i novih termoelektrana u BiH u energetske tranziciji

Konceptualizacija modela tranzicije

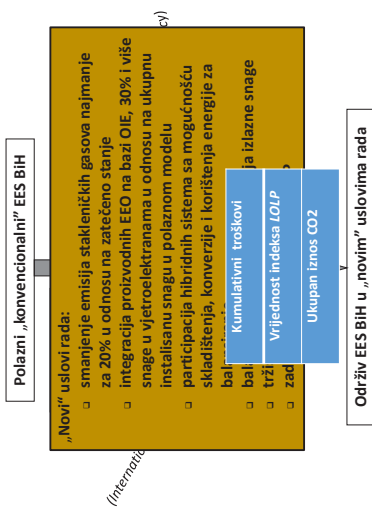
Savjetovanje o budućnosti postojećih i novih termoelektrana u BiH u energetske tranziciji

Konceptualizacija modela tranzicije

Savjetovanje o budućnosti postojećih i novih termoelektrana u BiH u energetske tranziciji

Konceptualizacija modela tranzicije

Savjetovanje o budućnosti postojećih i novih termoelektrana u BiH u energetske tranziciji

Modeli tranzicije konvencionalnog elektroenergetskog sistema u sistem u „novim“ uslovima rada

Polazni elektroenergetski sistem

- Konvencionalna struktura proizvodnog portfolija
- Dominantna proizvodnja iz TE na uglji
- Godišnja stopa porasta potrošnje 3,3% (predviđanja za EES zemalja u razvoju - prema International Energy Outlook)
- Vremenski period do 2035. godine
- Godišnja diskontna stopa 8%

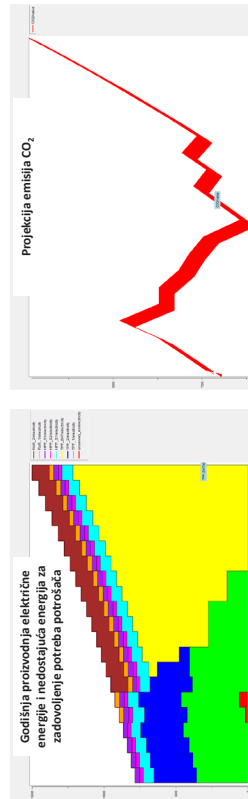

Modeli tranzicije konvencionalnog elektroenergetskog sistema u sistem u „novim“ uslovima rada

Model 0: Model tradicionalnog pristupa planiranja razvoja – Polazni scenarij

- Dosadašnja praksa razvoja proizvodnog portfolija EES-a u zemljama u razvoju (TE (BAT) i HE)
- Uvaženo smanjenje emisija SO_x (NERP)
- Bez ograničenja na emisije stakleničkih gasova
- Bez značajne integracije proizvodnih jedinica na alternativne izvore

Kumulativni troškovi (relativni iznos)	1
Vrijednost indeksa LOIP u granicama	DA
Ukupno CO ₂ (relativni iznos)	1

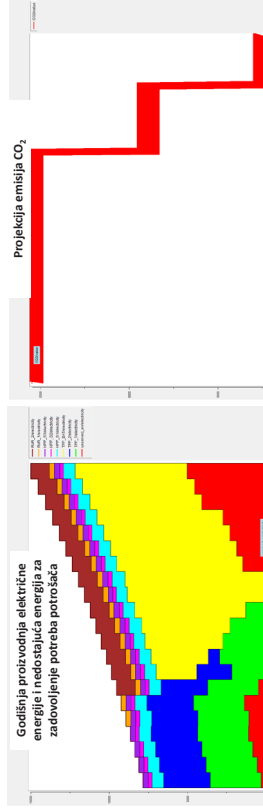

Modeli tranzicije konvencionalnog elektroenergetskog sistema u sistem u „novim“ uslovima rada

Model 1: Model tradicionalnog planiranja razvoja uz poštovanje ograničenja emisija

- Dosadašnja praksa razvoja proizvodnog portfolija EES-a u zemljama u razvoju (TE (BAT) i HE)
- Uvažena ograničenja na emisije CO₂ i SO_x (NERP)
- Bez značajne integracije proizvodnih jedinica na alternativne izvore

Kumulativni troškovi (relativni iznos)	0,980
Vrijednost indeksa LOIP u granicama	NE
Ukupno CO ₂ (relativni iznos)	0,846

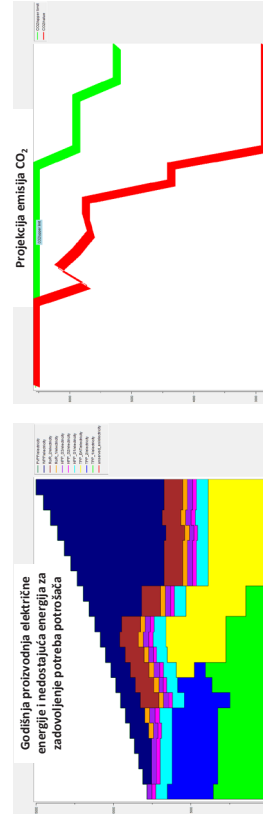

Modeli tranzicije konvencionalnog elektroenergetskog sistema u sistem u „novim“ uslovima rada

Model 2: Model tradicionalnog planiranja razvoja uz intenzivnu integraciju VE i postvojanje ograničenja emisija

- Uvažena ograničenja na emisije CO₂ i SO_x (NERP)
- Intenzivna integracija VE

Kumulativni troškovi (relativni iznos)	0,894
Vrijednost indeksa LOIP u granicama	-
Ukupno CO ₂ (relativni iznos)	0,664

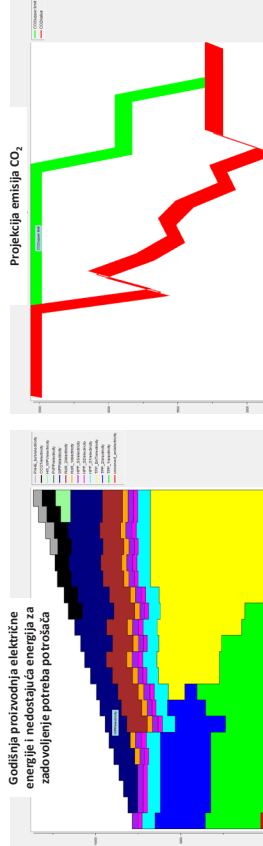

Modeli tranzicije konvencionalnog elektroenergetskog sistema u sistem u „novim“ uslovima rada

Model 3: Miks model

- Integracija proizvodnih jedinica na alternativne izvore (VE i FNE)
- Omogućena integracija CCGT, hibridnih sistema (HSVS; autonomni HS i PAHE - VE) i UVOZ
- Geografska disperzija proizvodnih jedinica na intermitentne izvore
- Uvažena ograničenja na emisije CO₂, SO_x (NERP)

Kumulativni troškovi (relativni iznos)	0,846
Vrijednost indeksa LOIP u granicama	DA
Ukupno CO ₂ (relativni iznos)	0,774

Modeli tranzicije konvencionalnog elektroenergetskog sistema u sistem u „novim“ uslovima rada

- **Razmatrni faktori održivosti F_i po modelima:**
  - sistemski faktori: pouzdanost snabdijevanja, sigurnost snabdijevanja, efikasnost proizvodnog portfolija, neovisnost elektroenergetskog sistema, diverzifikacija proizvodnog portfolija,
  - okolinski faktori: smanjenje emisija CO₂, smanjenje emisija polutanata, očuvanje biološke i kulturne raznolikosti, udio obnovljivih izvora u ukupnoj proizvodnji,
  - ekonomski faktor: kumulativni troškovi;
  - socijalni faktor: transfer tehnologija.

Modeli tranzicije konvencionalnog elektroenergetskog sistema u sistem u „novim“ uslovima rada

- Valorizacija faktora održivosti F_i po modelima:

Faktori održivosti	Model 0	Model 1	Model 2	Model 3
Kumulativni troškovi (relativan iznos)	1	0,990	0,894	0,846
Vrijednost indeksa LOLP u granicama	DA	NE	-	DA
Ukupno CO ₂ (relativan iznos)	1	0,846	0,664	0,774

Kako dalje?!

- Intenzivno koristiti „resource“ energetske efikasnosti
- Intenzivirati korištenje OIE
- Uspostaviti regionalno tržište balansne snage kroz nove interkonekcije EES-a
- Razvijati hibridne sisteme na nivou mikromreža
- Koristiti tehnologije za pohranu električne energije
- Uspostaviti nove subjekte na mreži – „prosumer“ (donošenje regulative)
- Uspostaviti nove koncepte tržišta na principima block chain-a
- Uvezivati elektroenergetski sektor, sektor toplinarstva, te sektor hlađenja
- Koristiti tehnologije CCS i CCU

Umjesto zaključka

„Planovi su ništa, ali planiranje je sve“
Dwight David Eisenhower (1890–1969)

ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA (ANUBIH)

PUBLIC ENTERPRISE ELEKTROPRIVREDA OF BOSNIA AND HERZEGOVINA D.D. – SARAJEVO (EPBiH)

USPOSTAVITI SISTEM KORIŠTENJA ZNANJA U RAZVOJU ENERGETSKOG SEKTORA BOSNE I HERCEGOVINE

To establish a system of the implementation of knowledge in the development of the energy sector of Bosnia and Herzegovina

dr. Aleksandar Knežević
iji: IMPULSIO
 POKRET ZA VLADAVINU ZNANJA
 MOVEMENT FOR THE RULE OF KNOWLEDGE
a.knezevic@impulsio-sarajevo.org

Sarajevo, 21. novembar 2019.

AKADEMIJA NAUKA I UMETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE
 АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
 ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Special Editions
 Volume CLXX
 Department of Technical Sciences
 Committee for Energy and Environment
 Volume 18

Colloquium
 ENERGY SECTOR OF BOSNIA AND HERZEGOVINA
 AT A CROSSROADS
 The Role of Knowledge in Decision-making and Transitions

Sarajevo, November 30, 2016

ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

SCIENTIFIC COLLOQUIUM
 DECISION-MAKING PRINCIPLES IN BUILDING OF ELECTRIC POWER SOURCES

PROGRAMME

Sarajevo, March 27-28, 2008

A. Umjesto uvoda

U ovoj državi postoji samo jedna stvar gora od političara.

To je akademska zajednica.

In this country it doesn't matter what you know, but whom do you know

U ovoj državi nije važno šta znaš, nego koga znaš.

U bivšoj Jugoslaviji postojala je pitalica:

Šta je to, što je veće lakše se promašiti?

Odgovor: investicija!

A. Instead of an introduction

There is only one thing worse than politicians in this country.

It is an academic community.

In the former Yugoslavia, there was a question mark:

What is it, the bigger the easier to miss?

Answer: investment

Šta se pojačava pred izbore?

Sindrom hidroelektrane u Suhom Dolu

Syndrom of hydropower plant in Dry Valley

Prof. dr. Aleksandar Knežević
 Sindrom hidroelektrane u Suhom Dolu je problem koji se pojavljuje u svim zemljama koje imaju hidroelektrane. Njega se govori da će nastati na kraju ovog desetljeća u Srbiji, ali to nije tako. Njega se govori da će nastati na kraju ovog desetljeća u Srbiji, ali to nije tako. Njega se govori da će nastati na kraju ovog desetljeća u Srbiji, ali to nije tako.

PROPALE YU-INVESTICIJE
 Starijim generacijama su poznate velike propale investicije u Jugoslaviji: Feni u Makedoniji, Obrovac u Hrvatskoj, hidroelektrana u gornjem toku Drine. Cilj je bio

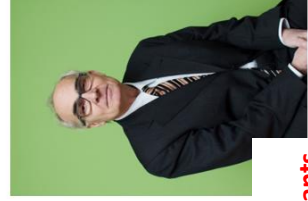
područja, ali su iene pogrešne. Ili nije bilo

planovima gradnje na područjima koja moraju biti proglašena područjima zaštite prirode

OSLOBODENJE

Piše: Prof. dr. Aleksandar Knežević;
 Objavljeno: 05.07.2014.

Termoelektrane i udjivi razvoj
 Nije istina da imamo viška električne energije
 It is not true that we have excess electricity

Samoubistvo iz zasjede elektroprivrednih organizacija Zapadnog Balkana

Suicide from the ambush of the Western Balkans electricity power plants

PROF. DR. ALEKSANDAR KNEŽEVIĆ

OSTROVOJENJE • SINDIKAT • 12. ZOOJUN

Upravljači troškovima a ne cijinama energije

Pomozi čovjeku da potroši što manje energije

Mogućnosti da se smanji potrošnja energije i time poveć ekonomičnost privrednika, inače u periodu do tri godine, neki za nekoliko mjeseci, a neki samo za nekoliko dana

Manage costs, not energy prices

Help the person to consume as little energy as possible

Aleksandar Knežević: Energjska efikasnost vs. atavizam socijalizma

Prije nekih osam godina, posredstvom njemačke vladine organizacije GIZ u Sarajevu je došlo nekoliko njemačkih stručnjaka za energiju da ispitaju uvjete za djelovanje ove organizacije u Bosni i Hercegovini. Priznali su da domaće stručnjake kako bi se informacije u Bosni i Hercegovini (našoj i strani)

13. MAR 2015. | © B&H | Prof. dr. Aleksandar Knežević

Energy efficiency vs. atavism of socialism

Buy energy or pay for energy service

Kupiti energiju ili platiti energijsku uslugu

Energija pokreće svijet i uječe na kvalitet života. Ona je sirovina u svim privrednim granama. No, ona zagađuje okolinu i izaziva klimatske promjene. Kako usaglasiti dobre stane energije i zaštite okoline i suzbijanja klimatskih promjena? Vrlo jednostavno i vrlo teško. Jednostavno – treba samo promijeniti način razmišljanja. – Teško – jer se teško mijenja način razmišljanja

OSTROBOJENJE • LUTOKA ZA DECEMBAR/PROSINAC 2016

Treba naučiti koristiti ugljal

One must learn to use coal

U svijetu su razvijene u sektoru umrežene energije biće velike

Pisac: ALEKSANDAR KNEŽEVIĆ

OSLOBODENJE

Pogledi, str. 27; 3. januar 2015

Prof. dr. Aleksandar KNEŽEVIĆ

Mada oni nisu pitali

ODGOVORITE RUDARIMA

Answer the miners

NOVO VRIJEME

Prof. dr. Aleksandar Knežević: Ouzelenjavanje uglja u Bosni i Hercegovini

Ugljal je crne boje, a crni senaraji razvoja elektroenergetskog sektora u Bosni i Hercegovini bio bi odustajanje od korištenja uglja. Bosna i Hercegovina ovi je tređne elektricne energije bogati obnovljivim izvorima energije. Međutim, kad bi se koristili svi kapaciteti energije vjetro koji se spominju, ne bi se mogla osigurati proizvodnja koju bi omogućio blok TE Tuda 7 snage 450 MW čija je izgradnja planirana. Trebamo ići ka obnovljivim izvorima energije, ali se od uglja ne može ni reći da tek tako odostati

28. ZOP 2015. | © B&H | Prof. dr. Aleksandar Knežević

Ugljal je crne boje, a crni senaraji razvoja elektroenergetskog sektora u Bosni i Hercegovini bio bi odustajanje od korištenja uglja.

NOVO VRIJEME 41

KOLUMNA

Back-stop tehnologije za rudnike uglja u BiH

Back-stop technologies for coal mains

Prof. dr. Aleksandar Knežević: Ouzelenjavanje uglja u Bosni i Hercegovini

Vijesti • Sport • Ekonomija • Interju • Kultura • Otkrivanje • Dijaspora • English

Porodica i izdavanje • Životna sredina • Fotografija • Auto • Tehnologija • Fortuna • Zanimljivosti

UK BIH Reform assistance to Bosnia and Herzegovina
Bosniska reformarnia u Bosni i Hercegovini

B. U čemu je stvar ?

Nemoguća kombinacija
An impossible combination

(Framework of energy strategy in Federation of B&H to 20135.)

OKVIRNA ENERGETSKA STRATEGIJA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE DO 2035.

Praksa energetske politike
Practice of energy policy in B&H

B. What is a problem?

INFORMACIJA
O AKTIVNOSTIMA IZ OBLASTI ENERGETIKE I PROMETU
ZAJEDNIČKO VLADANJE U PROJEKT
IZGRADNJE BLOKA 7 U TEŽEVU
Trenutni status realizacije projekta

2015.

Državna agencija za energiju

STUDIJA IZVODIVOSTI
IZGRADNJA BLOKA 7 U TERMOELEKTRANI TUZLA

2015.

Državna agencija za energiju

STUDIJA IZVODIVOSTI
IZGRADNJA BLOKA 7 U TERMOELEKTRANI TUZLA

2015.

Državna agencija za energiju

Dynamics of construction of new energy facilities by 2010, 1985

STUDIJA IZVODIVOSTI
IZGRADNJA BLOKA 7 U TERMOELEKTRANI TUZLA

2015.

Državna agencija za energiju

Struktura i dinamika izgradnje proizvodnih objekata u elektroenergetskom sistemu BiH do 2010. odnosno 2010. godine, sa posebnim osvrtom na period 1991.-1995. godine -studija-

Složena organizacija udruženog rada za proizvodnju, prenos i distribuciju električne energije "Elektroprireda Bosne i Hercegovine" Sarajevo; Institut za elektroprivredu – Sarajevo; Sarajevo, april 1985. godine

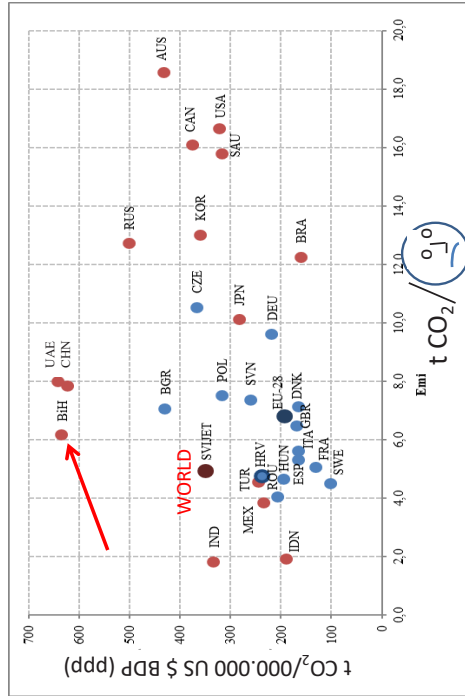
Struktura i dinamika izgradnje proizvodnih objekata u elektroenergetskom sistemu BiH do 2010. odnosno 2010. godine, sa posebnim osvrtom na period 1991.-1995. godine -studija-

Složena organizacija udruženog rada za proizvodnju, prenos i distribuciju električne energije "Elektroprireda Bosne i Hercegovine" Sarajevo; Institut za elektroprivredu – Sarajevo; Sarajevo, april 1985. godine

Deveta sjednica CK SK; prilagodavanje privrednog sistema zahtjevima stabilizacije razvoja privrednog sistema sa stanovišta ekonomske stabilizacije, regionalni aspekt razvoja Jugoslavije; strategija i osnove politike razvoja; Sarajevo, 1983.

Documentary of the League of Communists of Yugoslavia, 1983

Karbonska intenzivnost - Carbon intensity

izvor: Strategija niskouglednog razvoja Hrvatske, 2017
Source: Strategy of low carbon development of Croatia, 2017

Uzroci visoke karbonske intenzivnosti u Bosni i Hercegovini:

- strukturna poštošača energije
- niska efektivnost vlasti i
- niska energijska efikasnost.

Ne postoji projekat u BiH sa većom potencijalnom efektivnošću od povećanja energetske efikasnosti.

To ne znači odustajanje od gradnje TE Tuzla 7, nego znači mogućnost formiranja realne cijene električne energije na tržištu.

- Causes of high Carbon intensity in Bosnia and Herzegovina:**
- the structure of the energy consumer
  - low government effectiveness and
  - low energy efficiency.

There is no project in BiH with greater potential effectiveness from increasing energy efficiency.

This does not mean that the construction of TPP Tuzla 7 should be backtracked but means being able to form a realistic price for electricity on the market

Prvi čas na predmetu Ekonomika energije

Upravljati troškovima, a ne cijenama energije.

Cijene energije rastu i treba da rastu, ali troškovi korištenja energije ne smiju da rastu.

To se postiže primjenom principa mrkve i batine, pri čemu je batina najava da će energija stalno poskupljivati, a mrkva vladine mjere da ne porastu troškovi korištenja energije.

Energy prices are rising as they should rise, but the costs of its use must not follow suit.

First lecture on Energy Economics

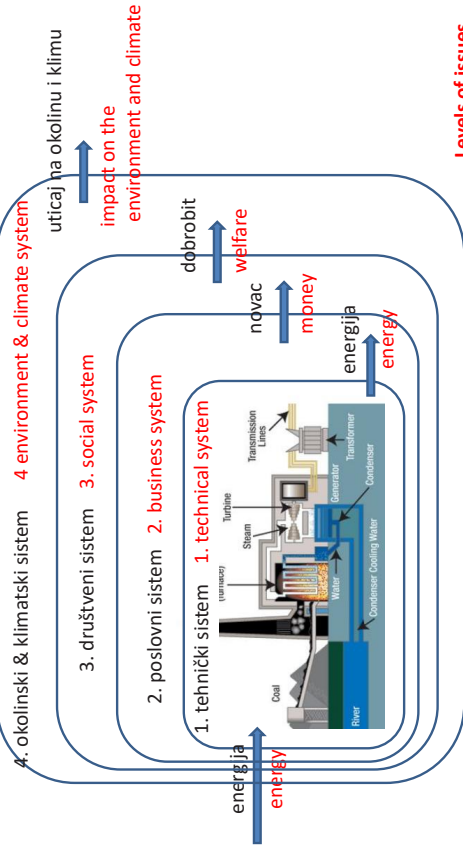
Manage costs, not energy prices.

Energy prices are rising and should be rise, but energy costs should not rise.

This is achieved by applying the carrot-and-stick principle, where the announcement that the price of energy will be steadily rising is a proverbial stick,

and the government measures to prevent the costs of electricity from rising play a role of carrot.

Nivoi problematike

Levels of issues

I energetska strategija (nivo 3) i projekat tehničkog sistema TE (nivo 1) treba da obrade sva četiri nivoa

Takav pristup poboljšava održivost poslovnog sistema (2)

Povećanjem energetske efikasnosti potrošača energije moguće je povećati održivost poslovnog sistema.

Both the energy strategy (level 3) and the TPP technical system project (level 1) should handle all four levels.

Such an approach enhances business system sustainability (2)

The sustainability of the business system can be increased by increasing the energy efficiency of energy consumers

The financial sustainability of TPP Tuzla 7 is questionable, but surely there is socio-economic sustainability

Finansijska održivost TE Tuzla 7 je upitna, ali sigurno postoji društveno-ekonomska održivost

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine
Odsjek za tehničke nauke
Odbor za energiju, energetiku i okoliš
Sarajevo, 20. 12. 2017. godine

**Negodovanja u vezi
Okvirne energetske strategije BiH**

• pet profesora sa
tri bh. univerziteta i
*Odbor za Energetiku BiH

SAOPŠTENJE ZA JAVNOST

STAV O OKVIRNOJ ENERGETSKOJ STRATEGIJI BOSNE I HERCEGOVINE DO 2035. GODINE

Polazeći od misije, ciljeva i primarnih zadataka Odbor za energiju, energetiku i okoliš formiran pri Odsjeku tehničkih nauka ANUBiH, razmotrio je, na sjednici održanoj u decembru, finalni nacrt Okvirne energetske strategije Bosne i Hercegovine.

Statement of B&H Energy Strategy - Press Release

**Resentments in a relationship
the framework energy strategies of BiH
- five professors with
three B&H universities and
- EEE ANUBiH Board**

Političke okolnosti koje nose ekonomski razvoj BiH
ANALIZA OKVIRNE ENERGETSKE
STRATEGIJE BiH DO 2035. GODINE

prof. dr. Azudin Husika
prof. dr. Nasilha Pozder
prod. dr. Sanela Klaric

Netransparentnost

Cijeli postupak izrade okvirne energetske strategije i studija vezanih za razvoj energetskog sektora i pojedinih termoelektrana se odvijao u strogoj tajnosti.

Non-transparency

The whole process of creating a framework energy strategy and studies related to the development of the energy sector and some thermal power plants were kept strictly confidential.

Troškovi garancije od strane Vlade FBiH za zaduživanje Elektroprivreda BiH kod kineske eksim banke

Senad Saikić, izvršni direktor za investicije Elektroprivreda BiH će u ime dobivanja garancije Vladi FBiH:

- uplatiti nešto više od 40 miliona KM,
- dati pod hipoteku dva vrijedna energetska objekta kao kolateral, te
- assignaciju na određeni broj velikih kupaca (naplata u periodu od pet godina).

izvor: <http://www.federalna.ba/bhs/vijest/268733/obvorenje-studio-13032019> (18-ta minuta)

Gradnja termoelektrane Tuzla – blok 7

Iznos novca koji će se utrošiti na teritoriji Bosne i Hercegovine

Od ukupne vrijednosti kredita za izgradnju TE Tuzla 7 tačno 33 % će biti utrošeno u Bosni i Hercegovini za radove od strane bh. preduzeća.

Nermin Dindić, Ministar za energiju, industriju i rudarstvo FBiH; Radio bh 1, 1. juni 2019 (zabilježio A. Knežević)

Nema javne recenzije

No public review

C. Prijedlog

1. Uvesti sistem hibridnih instituta za energiju - povezati raspoloživ kadar, elektroenergetske organizacije i političare – nosioce vlasti.

C. Proposal

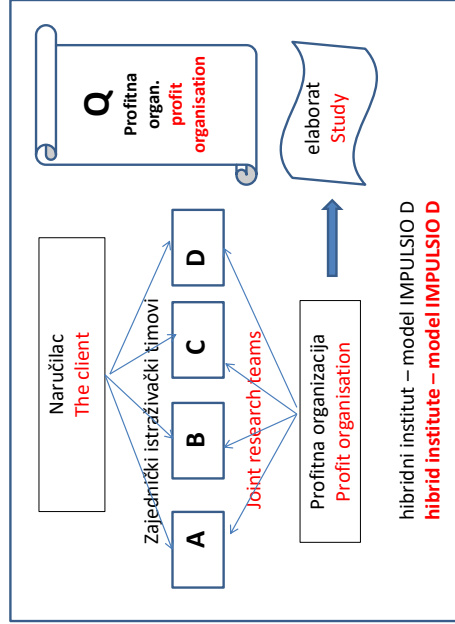
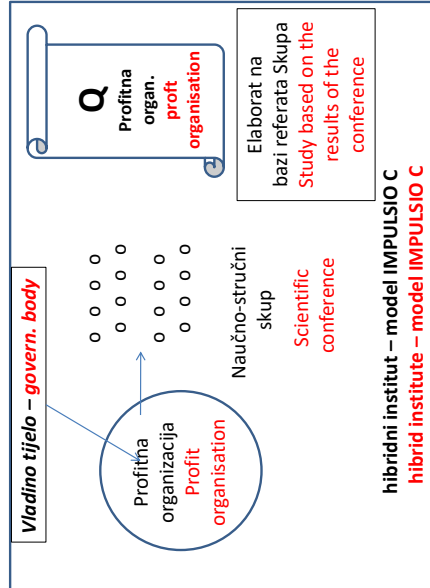
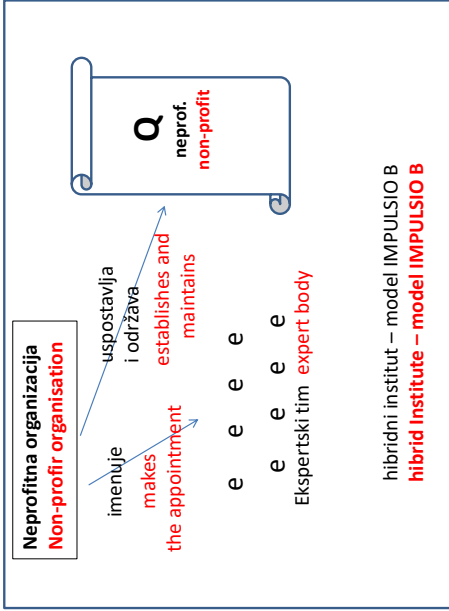
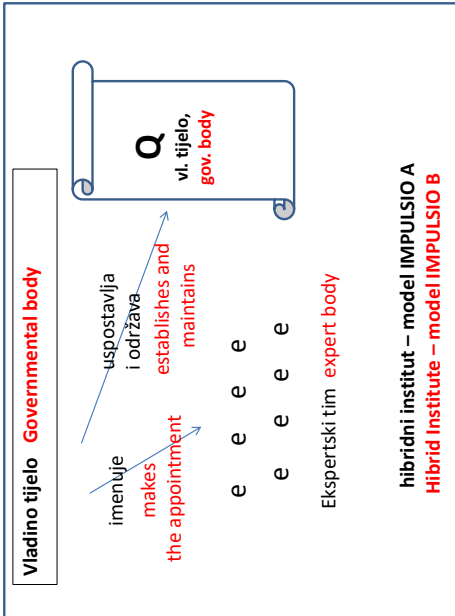
1. To instal a system of hybrid energy institutes - to interconnect available professionals, power organizations and policy-makers

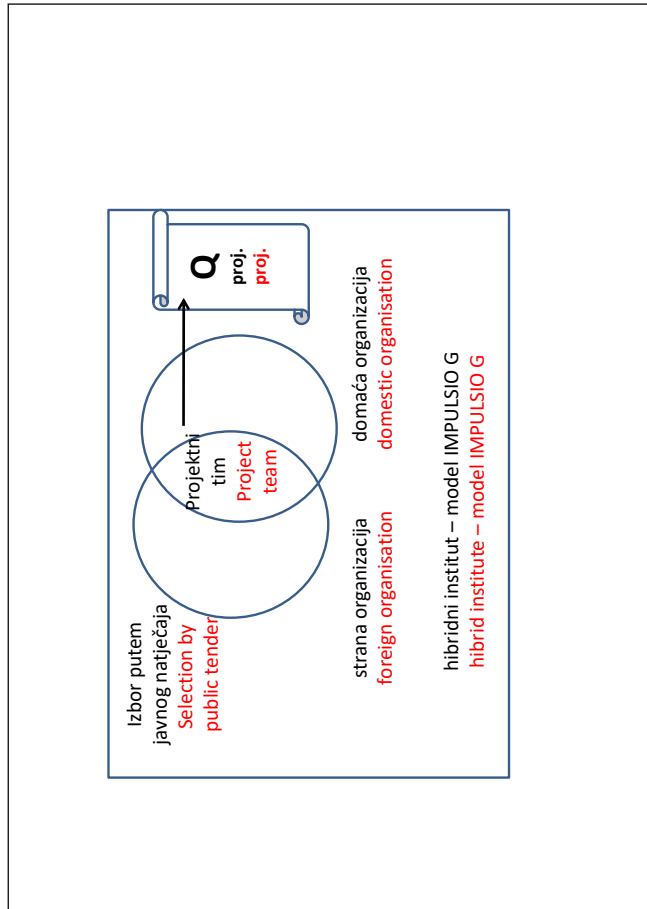
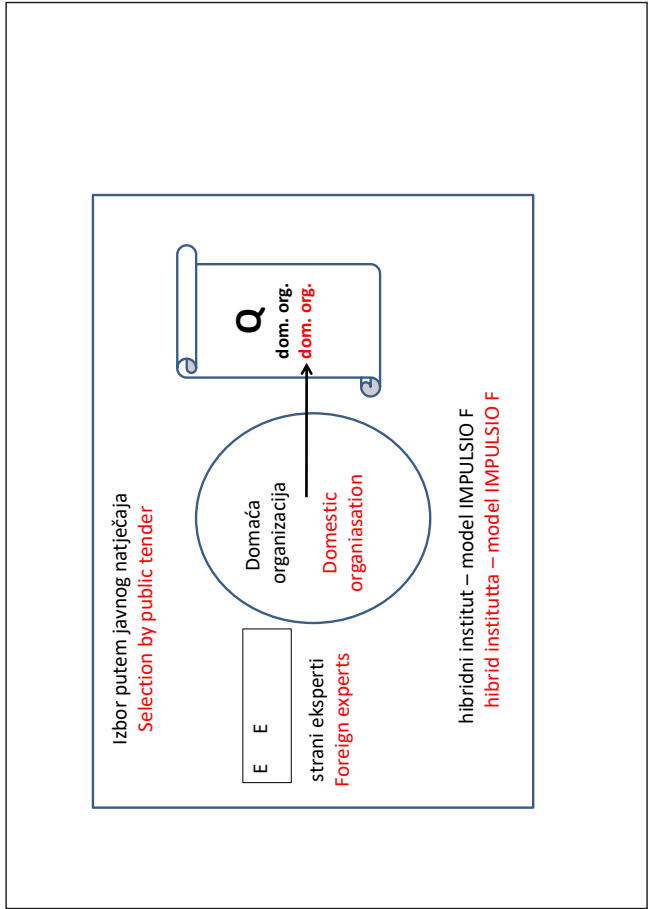
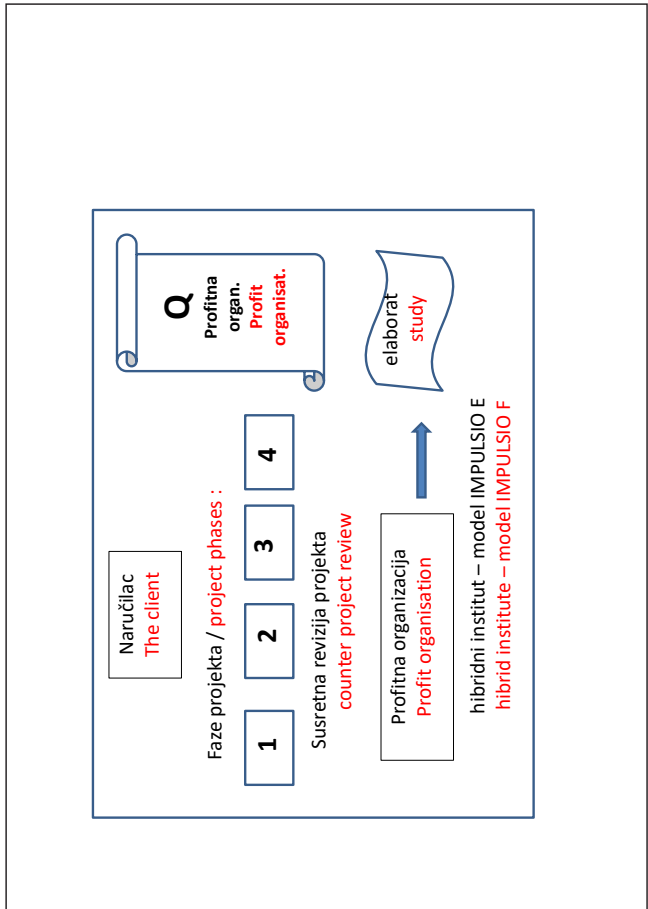
Centralno mjesto u uspostavljenim sistemima je Sistem kvaliteta, koji mora postojati, koji je javan i koga se treba pridržavati.

The following are seven model systems.

2. Javna preduzeća treba da podležu javnoj recenziji projekta.

2. Public companies should be subject to public review of the project.

Zaključak

Kroz energetske projekte razvijati domaće znanje. Domaće znanje će to višestruko da vrati.

Ponuđen je veći broj modela uključivanja domaće znanja u projekte.

Krucijalna stvar je utvrđivanje sistema kvaliteta koji će biti korišten kod realizacije projekta.

Projekti javnih preduzeća treba da podležu javnoj recenziji.

Conclusion

Through energy projects develop local knowledge. Domestic knowledge will multiple to give back.

A number of models of incorporating local know-how into projects have been offered.

It is, of course, crucial to have the quality system established that will be used in the project implementation.

Public company projects should be subject to public review.

k r a j

t h e e n d

Povećanje snage, efikasnosti i uvođenje savremenih tehnologija za smanjenje zagađenja životne sredine u termoelektranama Srbije

Predrag Stefanović^{1*}, Dejan Cvetinović¹, Zoran Marković¹, Milić Erić¹
e-mail: pstefan@vinca.rs

¹ Univerzitet u Beogradu, Institut za nuklearne nauke "Vinča",
Laboratorija za termotehniku i energetiku, P.p 522, 11001 Beograd,
Srbija

NAUČNO-STRUČNO SAVJETOVANJE

BUDUĆNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TERMoeLEKTRANA U BOSNI I HERCEGOVINI U ENERGETSKOJ TRANZICIJI
21. novembar 2019. godine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrik 7, 71000 Sarajevo

Povećanje snage i efikasnosti termoblokova na lignit u JP EPS-u

Problema pouzdanosti i sigurnosti rada termoblokova kao i veliki broj neplanskih ispada (zbog havarija pre svega na cevnom sistemu kotla) tj. skraćeni period rada na mreži i sa smanjenom snagom u odnosu na nominalnu su bili osnovni problem na početku XXI veka. Paralelno sa rešavanjem ovih problema kroz projekte produženja radnog veka bloka, rađeno je na uvođenju digitalnih sistema upravljanja, povećanju produkcije kotla, povećanju snage i efikasnosti blokova na lignit.

Faza 1. Svaki od ovih projekata je imao obimne i složene pripreme (kao što su: detaljna analiza rada/otkaza, sistematsko uzorkovanje u cevnom sistemu kotla, analiza naslaga i korozionih oštećenja u uzorcima, procena preostalog veka pojedinih komponenti cevnog sistema/postrojenja, termotehnička merenja parametara rada pojedinih postrojenja, idejno rešenje, tehnio-ekonomsku analizu opravdanosti investicija u predloženo rešenje kao i izradu tehničke i tenderske dokumentacije za izvođenje).

Faza 2. Za realizaciju projekta bitno je formiranje kvalitetne i iskusne stručne komisije za praćenje kvaliteta i dinamike realizacije projekta jer se najčešće na istom bloku finalizuju paralelno više različitih projekata tj. istovremeno, u kratkom vremenskom periodu tokom godišnjih ili kapitalnih remonata.

Faza 3. Na kraju realizacije projekta nezavisna akreditovana institucija sa odgovarajućim referencama vrši garancijska ispitivanja (Test A) a na kraju garantnog perioda i ponovljena garancijska ispitivanja (Test B).

NAUČNO-STRUČNO SAVJETOVANJE

BUDUĆNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TERMoeLEKTRANA U BOSNI I HERCEGOVINI U ENERGETSKOJ TRANZICIJI
21. novembar 2019. godine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrik 7, 71000 Sarajevo

Proizvodnja u JP ELEKTROPRIVREDA SRBIJE

2001. godine (bez postrojenja na Kosovu i Metohiji)

Za uglj	Proizvodnja uglja Mt	Za TE Mt	Za ostale potrošače	Proizvodnja otkrivke Mm ³
2001. godine				
Kolubarski basen	25,334	23,378	1,956	38,172
Kostolački basen	5,165	4,897	0,268	11,864
Podzemna eksploatacija	0,555	0,112	0,443	

Za električnu energiju 2001. godine	Snaga na pragu MW _e	Proizvodnja GWh/god	Udeo u ukup. proizvodnji %
TE na uglj	3936	18973	63,1
TE-TO na gas/tečno gorivo	353	466	1,6
Hydroelektrane	2831	10622	35,3

NAUČNO-STRUČNO SAVJETOVANJE

BUDUĆNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TERMoeLEKTRANA U BOSNI I HERCEGOVINI U ENERGETSKOJ TRANZICIJI
21. novembar 2019. godine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrik 7, 71000 Sarajevo

Povećanje snage i efikasnosti 2 termobloka TE Kostolac B 2*348,5 MW

Kotao SES Timače po licenci Sultzer, turbina Zalmeg i generator Dolmel Poljska Od početka rada (B1 od 1989 i B2 od 1991) i pored nastojanja isporučio opreme, oba bloka su imala trajnu snagu ispod 320 MW a kasnije ispod 300 MW.

Detaljna i brojna ispitivanja su ukazala na brojne razloge za to: a) nepravilno projektovan sistem napajanja kotla vodom zbog čega je dolazilo do kavitacije i nekoliko havarija napojnih pumpi pa je projektant ograničio njihov kapacitet u cilju sprečavanja ponovnih havarija pumpi, ali je time i ograničio snagu bloka na 320-330 MW; b) mlinska postrojenja nisu mogla dostići nominalni kapacitet od 76 tugijs/h jer su kanali aerosmeše poddimenzionisani i stvarali veliki otpor kao i nepravilnu raspodelu ugijenog praha i gasne smeše po visini gorionika i ložišta, c) nepravilna organizacija sagorevanja uz podignutu vatra u ložištu, pojavu zašljakivanja, povećani otpor u gasnom i parnom traktu, pregrevanje metala cevnog sistema, nepravilnosti u regulaciji rada bloka, nepravilnosti u održavanju režima kvaliteta napojne vode itd.

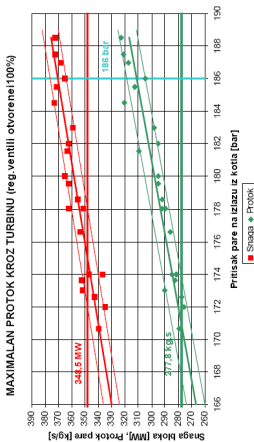
Otklanjanje uočenih nedostataka je realizovano u više faza: rekonstrukcija kanala aerosmeše 1998, modernizacija sistema napajanja kotla vodom i skidanje ograničenja kapaciteta napojnih pumpi 2002, detaljna termotehnika i balansna ispitivanja kotla uz kratkotrajna dostizanja snage iznad 340 MW, zaptivanje LUV-a, ložišta i mlinskih krugova u cilju smanjenja prisisa hladnog „fajš“ vazduha, ugradnja žaluzina u aerokanale, unapređenje organizacije sagorevanja u ložištu, unapređenje regulacije temperature pare iza P2, hemijsko čišćenje dela cevnog sistema i unapređenje kvaliteta napojne vode.

NAUČNO-STRUČNO SAVJETOVANJE

BUDUĆNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TERMoeLEKTRANA U BOSNI I HERCEGOVINI U ENERGETSKOJ TRANZICIJI
21. novembar 2019. godine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrik 7, 71000 Sarajevo

Povećanje snage i efikasnosti 2 termobloka TE Kostolac B 2*348,5 MW

Detaljna ispitivanja posle remonta 2003. godine pri radu bez automatske regulacije sagorevanja su ukazala na mogućnost ostvarenja produkcije pare i do 1150 t/h i snage bloka do 375 MW uz garantovane stepene korisnosti kotla >87%

Tokom 2004. unapređenjem automatske regulacije sagorevanja i ujednačavanjem dotoka uglja iz bunkera, granulacije ispod 60 mm, znatno su ublažene i oscilacije parametar kotla

NAUČNO-STRIČNO SAVETOVANJE
 BUDUĆNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TERMOELEKTRANA U BOSNI I HERCEGOVINI I ENERGETSKOJ TRANZICIJI
 21. novembar 2019. godine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrik 7, 71000 Sarajevo

Povećanje snage i efikasnosti termobloka TENT A6 (308,5MW)

Nominalni režim Parametar	Originalno stanje	Posle modernizacije	
Električna snaga	MW	308,5	348,4
Maseni protok sveže pare	t/h	920	975
Pritisak sveže pare na ulazu u turb.	bar	177,5	177,5
Temperatura sveže/pregrejane pare	°C	540/540	540/540
Pritisak u kondenzatoru	bar	0,049	0,055
Specifična potrošnja toplote turbopostrojenja bruto	kJ/KWh	7815	7719,5

u 2011 godini, termoblok na lignit TENT A6 je ostvario najduži rad na mreži od 8224 h i od svoje prve sinhronizacije ostvario najveću godišnju proizvodnju od 2484 GWh. Ostvarena prosečna (na nivou cele 2011. godine) snaga na mreži od oko 302 MW!

NAUČNO-STRIČNO SAVETOVANJE
 BUDUĆNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TERMOELEKTRANA U BOSNI I HERCEGOVINI I ENERGETSKOJ TRANZICIJI
 21. novembar 2019. godine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrik 7, 71000 Sarajevo

Povećanje snage i efikasnosti termobloka TENT A6 (308,5MW)

Kotao RAFAKO po licenci Sultzer, turboagregat CEM Francuska Pušten u rad 1979, 2 teške havarije na turbopostrojenju i dugotrajne zastoje 1. od 29. 12. 1985. do 23. 6. 1988, 12. od 10. 7. 1989. do 27. 4. 1991. Rad na revitalizaciji i podizanju snage u periodu od 2006 do 2010. god. Detaljna ispitivanja su ukazala da postoje značajne rezerve na generatoru i blok trafua a da će glavni radovi/investicije biti na kotlovskom i turbinskom postrojenju.

Remontni radovi 2008. i 2010. godine. Na kotlovskom postrojenju: 1. Cevni sistem kotla i parovodi-savremeni čelici i povećan sveti otvor. 2. Unapređenje zaplivanja LUV-a, ložnog uređaja, ložišta i dimnog trakta 3. Podizanje kapaciteta mlinova sa 100 na 110 t/h i spuštanje jezgra plamena (ugradnja novih aero kanala sa žaluzinama za preraspodelu ugljenog praha po visini gorionika) 4. podizanje produkcije pare sa 920 na 1050 t/h i stepena korisnosti kotla sa 84% na 88%. Modernizacija EF za emisiju <50 mg/Nm³. Na turbinskom postrojenju: 1. retrofit TVP, TSP, kompletne ventilne blokove TVP i TSP i unutrašnji modul TNP. 2. Zamenjene kondenzatorske cevi, vraćanje u funkciju ZVP.

Garancijska ispitivanja kotla, EF i turbinskog postrojenja izvršena su početkom 2011. i potvrdila garantovane parametre!

NAUČNO-STRIČNO SAVETOVANJE
 BUDUĆNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TERMOELEKTRANA U BOSNI I HERCEGOVINI I ENERGETSKOJ TRANZICIJI
 21. novembar 2019. godine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrik 7, 71000 Sarajevo

Proizvodnja u JP ELEKTROPRIVREDA SRBIJE 2011/2001. godine (bez postrojenja na Kosovu i Metohiji)

2011 ----- = 2001	Proizvodnja uglja Mt/god	Za TE Mt/god	Za ostale potrošače Mt/god	Proizvodnja otkrivke Mm ³ /god
Kolubarski basen	31,061 ----- = 122,6%	29,355 ----- = 125,6%	1,706 ----- = 87,2%	71,67 ----- = 187,8%
Koštolčki basen	25,334 ----- = 178,7%	23,378 ----- = 181,2%	1,956 ----- = 133,2%	38,17 ----- = 333,2%
	9,230	8,873	0,357	39,54
	5,165	4,897	0,268	11,867

Električne energije	2001 [GWh]	2011 [GWh]	Povećanje [%]
PD TENT	16150	20205	125,1
PD Kostolac	2823	6257	221,6

NAUČNO-STRIČNO SAVETOVANJE
 BUDUĆNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TERMOELEKTRANA U BOSNI I HERCEGOVINI I ENERGETSKOJ TRANZICIJI
 21. novembar 2019. godine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrik 7, 71000 Sarajevo

Povećanje snage i efikasnosti termobloka TENT B1 (618,5MW)

Kotao RAFAKO po licenci Sultzer, turboagregat BBC/ALSTOM ATLANTIQUE Pušten u rad 1983, i do kraja 2011. godine je ostvario > 200000 h na mreži i isporučio 107 000 GWh

Rad na revitalizaciji i podizanju snage u periodu od 2007. god. Detaljna ispitivanja su ukazala da će u cilju podizanja produkcije sa 1880 na 2000t/h i snage na 665,2 MW, glavni radovi/investicije biti na kotlovskom i turbinskom postrojenju.

I faza: Remontni radovi od 2008. do 2012. godine. Na kotlovskom postrojenju: 1. Deo isparivača iznad kote 72m zamenjen-savremeni čelici i povećan sveti otvor, zamena P2, MP2 i MP3 2. Ugrađen dodatni EKO 1A u pararleli sa EKO 1 radi dodatnog iskorišćenja otpadne energije dimnih gasova 3. Podizanje kapaciteta minova na 140 t/h i spuštanje jezgra plamena (ugradnja žaluzinama za preraspodelu ugljenog praha po visini gorionika) 4. podizanje produkcije pare sa 1880 na 1990 t/h. Modernizacija EF za emisiju <50 mg/Nm³. Na turbinskom postrojenju: 1. Komplet nova TVP, zamena rotorskih lopatica na stupnjevima 1-15 na TSP, stupnjevima 1-5 TNP1 stupnjevima 1-4 TNP2, 2. Zamenjene kondenzatorske cevi, vraćeni su u funkciju ZVP

Garancijska ispitivanja EF i turbinskog postrojenja izvršena početkom 2013 su potvrdila emisiju PM < 50mg/Nm³ i mogućnost ostvarenja ciljne produkcije kotla i snage bloka ali se zbog velikog pada pritiska u vodeno-parnom traktu kotla, mora izvršiti i faza II gde će se zameniti preostali deo isparivača sa povećanim svetlim otvorom, i uvesti primarne mere za smanjenje emisije NOx < 200mg/Nm³ i CO < 200mg/Nm³

NAUČNO-STRUČNO SAVJETOVANJE
BUDIĆUŠNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TERMOELEKTRANA U BOSNI I HERCEGOVINI U ENERGETSKOJ TRANZICIJI
21. novembar 2019. godine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrik 7, 71000 Sarajevo

Povećanje snage i efikasnosti termobloka TENT A3 (305 MW)

U kapitalnom remontu 2014 godine uvedene su primarne mere za smanjenje emisije NOx < 200mg/Nm³ i CO < 200mg/Nm³, modernizovan je EF za emisiju PM < 50mg/Nm³ i modernizovana je turbina u cilju povećanja snage bloka na 328,5 MW pri nominalnom režimu (bez povećanja produkcije pare u kotlu)

Garancijska ispitivanja EF, kotlovskog i turbinskog postrojenja izvršena početkom 2015 su potvrdila ostvarenje svih ciljanih parametara!

Povećanje snage i efikasnosti termobloka TENT A4 (308,5MW)

U kapitalnom remontu 2018 godine uvedene su primarne mere za smanjenje emisije NOx < 200mg/Nm³ i CO < 200mg/Nm³, unapređen je EF za emisiju PM < 50mg/Nm³ i modernizovana je turbina u cilju povećanja snage bloka na 332,8 MW pri nominalnom režimu (bez povećanja produkcije pare u kotlu) i maksimalno na 342,9 MW. Garantovana specifična potrošnja toplote turbo postrojenja <7764 kJ/kWh,

Vrednost: investicije 41+donacija 8,5+remontni radovi 4M€

Garancijska ispitivanja EF, kotlovskog i turbinskog postrojenja izvršena krajem 2018 su potvrdila ostvarenje svih ciljanih parametara!

NAUČNO-STRUČNO SAVJETOVANJE
BUDIĆUŠNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TERMOELEKTRANA U BOSNI I HERCEGOVINI U ENERGETSKOJ TRANZICIJI
21. novembar 2019. godine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrik 7, 71000 Sarajevo

Problem ujednačavanja kvaliteta uglja koji se isporučuje termoelektarnama

Problem ujednačavanja kvaliteta lignita koji se sa površinskih kopova isporučuje termoelektarnama je bio prisutan od početka rada termoelektarna.

Problem je vrlo izražen kod lignita iz Kolubarskog basena, a naročito je akutan od 2014 godine, posle velikih poplava na glavnim kopovima koje su napravile ogromne štete i smanjenu proizvodnju lignita i struje u TENT-u u narednim godinama).

Samo obnova, čišćenje i modernizacija rudarske opreme koja je poplavljena 2014. godine koštala je 29,5 M€).

Studija koju smo radili 2010. godine je kvantifikovala veliki uticaj promjenljivog kvaliteta kolubarskog lignita na efikasnost rada kotlova, potrošnju tečnog goriva, raspoloživost i proizvodnju termoblokova (naročito u zimskom periodu kada je struja najpotrebnija) ali i efikasnost savremenih tehnologija za smanjenje загаđenja životne sredine.

U uslovima velikih i brzih promena kvaliteta lignita kakva su danas prisutna, naročito je otežana efikasna primena primarnih mera za smanjenje emisije azotnih oksida ali i efikasna rad elektrofilterskih postrojenja.

NAUČNO-STRUČNO SAVJETOVANJE
BUDIĆUŠNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TERMOELEKTRANA U BOSNI I HERCEGOVINI U ENERGETSKOJ TRANZICIJI
21. novembar 2019. godine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrik 7, 71000 Sarajevo

Problem ujednačavanja kvaliteta uglja koji se isporučuje termoelektarnama

Na bazi ove dokumentacije odobren je međunarodni "zeleni" kredit za uvođenje sistema upravljanja kvalitetom lignita (uključujući i selektivno otkopavanje i homogenizaciju) u zapadnom delu Kolubarskog basena (projekat 54,4 M€, finansiran kreditom KfW banke + donacije banke+ učešće EPS-a).

Takođe je planiran projekat uvođenja sistema upravljanja kvalitetom lignita u istočnom delu Kolubarskog basena (projekat 90 M€, finansiran od EPS-a). Ovi projekti treba da obezbede ujednačavanje kvaliteta uglja, podizanja energetske/poslovne efikasnosti i snage a smanjenje emisije iz Termoelektarna "Nikola Tesla" koje proizvode 50 % struje u Srbiji.

U Kostolačkom basenu od 2010 godine u eksploataciji je samo površinski kop "Drmmo" a lignit je relativno ujednačenog kvaliteta ali sa relativno velikim sadržajem sumpora i sklon ka zašljakanju. Projekat uvođenja sistema upravljanja kvalitetom lignita iz površinskog kopa "Drmmo" je realizovan (vrednost 5,23 M€) a u završetku je i projekat (iz kineskog kredita) podizanja kapaciteta sa 9Mt/god na 12Mt/god za potrebe novog termobloka TE Kostolac B3 snage 350 MW.

NAUČNO-STRUČNO SAVJETOVANJE
BUDIĆUŠNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TERMOELEKTRANA U BOSNI I HERCEGOVINI U ENERGETSKOJ TRANZICIJI
21. novembar 2019. godine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrik 7, 71000 Sarajevo

Uvođenje savremenih tehnologija za smanjenje zagađenja iz TE

JP termoblok na lignit	EPS filteri	Mere za smanjenje NOx		Postrojenje DeSOx	Novi sistem transporta pepela	Tretman otpadnih voda
		Primarne	Sekundarne			
TENT A1	2007	Planirano za 2022. godinu procena investicije 36M€				Zajedničko za TENT A1-A6
TENT A2	2006	Planirano za 2023. godinu procena investicije 36M€				Zajedničko za TENT A1-A6
TENT A3	2014		2014			Zajedničko za TENT A1-A6
TENT A4	2008/2018		2018	Zajedničko za TENT A3-A6 u izgradnji		Zajedničko za TENT A1-A6
TENT A5	2005		2015		65,8 M€	2018
TENT A6	2010	2010/2020/12,2M€				
TENT B1	2012	2021/ 12,3M€		Zajedničko TENT B1-B2		
TENT B2	2011	2022/ 12,3M€		190 M€		

NAUČNO-STRUČNO SAVJETOVANJE
BUDUĆNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TERMOELEKTRANA U BOSNI I HERCEGOVINI U ENERGETSKOJ TRANZICIJI
Z1. novembar 2019. godine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrik 7, 71000 Sarajevo

Novi Termo blok Kostolac B3 350 MW u izgradnji !

Investicija	M\$	715,6
Snaga na generatoru	MW	350
Produkcija sveže pare	t/h	1032
Pritisak sveže pare	MPa	25,4
Temperatura sveže pare	°C	271
Stepen korisnosti kotla	%	88,8
Bruto specifična potrošnja bloka	kJ/kWh	8571,43
Sopstvena potrošnja bloka	%	11,98
Bruto/neto termiki stepen korisnosti bloka	%	42/37
Emisija PM, Nox, SOx	mg/Nm ³	10/200/150

NAUČNO-STRUČNO SAVJETOVANJE
BUDUĆNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TERMOELEKTRANA U BOSNI I HERCEGOVINI U ENERGETSKOJ TRANZICIJI
Z1. novembar 2019. godine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrik 7, 71000 Sarajevo

Uvođenje savremenih tehnologija za smanjenje zagađenja iz TE

JP EPS termoblok na lignit	Elektro filteri	Mere za smanjenje NOx		Postrojenje DeSOx	Novi sistem transporta pepela	Tretman otpadnih voda
		Primarne	Sekundarne			
TE Kolubara A1		32 MW Planirano zatvaranje Juna 2022, preostalo 11026 radnih sati na dan 1.01.2019.				
TE Kolubara A2		32+65+32 MW Planirano zatvaranje Jula 2021, preostalo 8712 radnih sati na dan 1.01.2019.				
TE Kolubara A4		110 MW Planirano zatvaranje decembra 2023, preostalo 14650 radnih sati na dan 1.01.2019.dan				
TE Kolubara A5	2010	125 MW Planirano zatvaranje jula 2022, preostalo 11158 radnih sati na dan 1.01.2019.				
TE Morava	2016	planirana investicija 27M€			2018	2022
TE Kostolac A1	2005	2022/ 10M€		2023./49M€		
TE Kostolac A2	2008			2017		
TE Kostolac B1	2014	2014		2017		2020
TE Kostolac B2	2012	2019-2020/ 12,3M€		2017		
TE Kostolac B3	✓	✓		✓	✓	✓

NAUČNO-STRUČNO SAVJETOVANJE
BUDUĆNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TERMOELEKTRANA U BOSNI I HERCEGOVINI U ENERGETSKOJ TRANZICIJI
Z1. novembar 2019. godine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrik 7, 71000 Sarajevo

Power Generation Flexibilisation Case Studies from Germany

Ronald Rost, Dragomir Marković, Zoran Božović

2 | VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

Agenda

Need for Flexibilisation

flexGen Jaenschwalde

Moorburg Flexibilisation

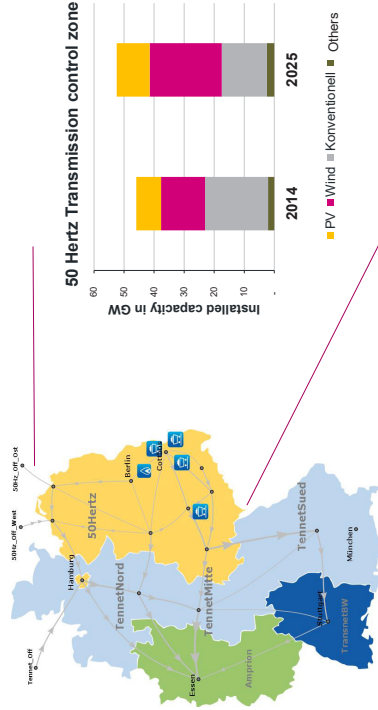
CCGT Leipzig

SMM-EMS Regulatory Area

2

The German Power System

3 | VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

Effects on conventional power plants

Trend

- Increasing number of extreme situations with generation peaks
- Decrease in continuous generation
- Increasing re-dispatch interventions
- Falling Electricity market prices

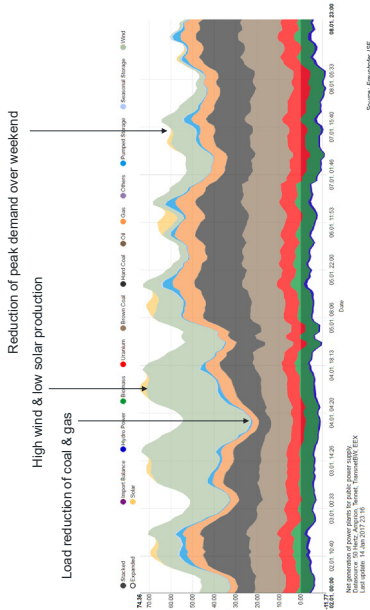
Consequences for the power plant operators

- Frequent ramping, start-up and shut-down of conventional capacities
- Rising maintenance costs
- Less full load operating hours
- Rising costs of power generation
- Price fluctuations on the EEX power exchange
- Falling wholesale prices
- Increasing requirements by Federal Network Agency
- Rising operational expense for operators (±10MW)

4 | VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

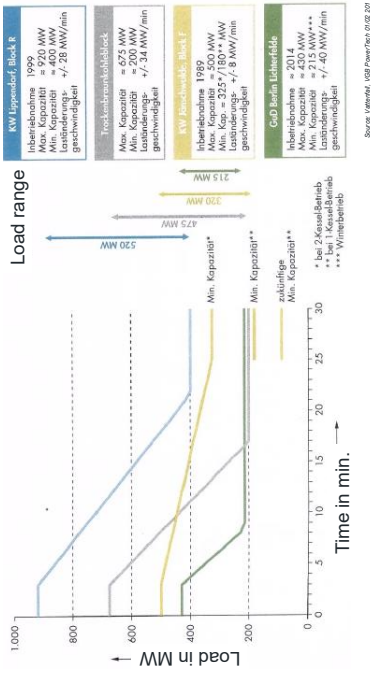
Power production in Germany – calendar week 01/2017

VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

5

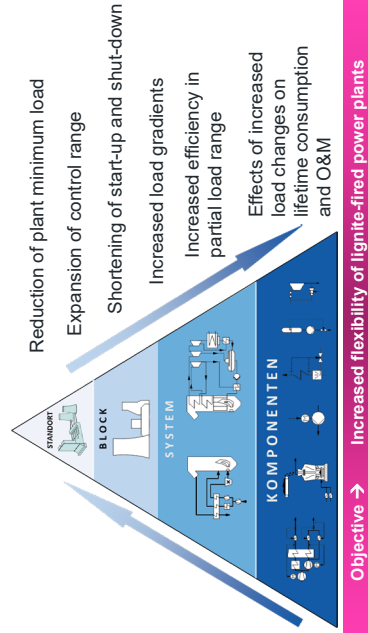
Load flexibility comparison of Vattenfall's conventional plants

VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

6

Focal points of Vattenfall's flexGen program

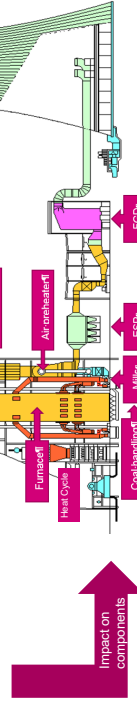

VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

7

Background – Impact on plant components

- Requirements on power plants:
- Increasing number of start-up and shut down process
  - Speed of load change with a still high efficiency
  - Reduction of minimum load without fuel oil support
  - Shortening of start up time

VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

8

Agenda

Need for Flexibilisation

FlexGen Jaenschwalde

Moorburg Flexibilisation

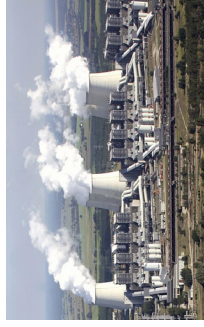
CCGT Leipzig

SMM-EMS Regulatory Area

9 | VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

Power Station Jaenschwalde (6 x 500 MW)

Construction period 1977–1988
Continuous operation 1982/1985/1988

Technical data:

Live steam temperature 535 °C
Live steam pressure 172 bar
Intermediate steam temp. 540 °C
Live steam delivery 2 x 226 kg/s
Preheating stages 7
Feed-water temperature 245 °C
Cooling water temp. 20 °C
Exhaust steam pressure 50 mbar
Generator output 530 MW
Fuel lignite, RDF
Heat extraction 348 MW_e
Commissioning year 1981/82 / 1983/85 / 1987/88

10 | VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

Project objectives

Dried lignite fueled ignition and support firing system for steam generator F2 at Jaenschwalde Power Plant

Max. load

Measures

- Increase in the effective control range of a 815 t/h steam generator at the Jaenschwalde Power Plant by halving its technical minimum load from
  - currently 180 MW
  - to 90 MW.
- Prevention of grid-related shut-down and start-up processes and therefore avoidance of lifetime consumption and higher maintenance costs.
- Replacement of heavy fuel oil support firing by dried lignite.
- Increase in load gradients.

Technical minimum load (minimum load without fuel oil support firing)

Minimum load with proposed measures

Potential

11 | VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

LEAG Dry Lignite: Analytical Data

Grain: Residue to 0.20 mm	in%	<13
water	in%	<40
ash	in %	10
Fl. ingredients	in %	5
sulfur	in %	47
calorific value	in GJ / t	0.7
		21

Dry Lignite advantages:

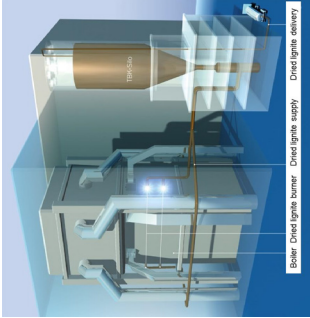
- Significant cost advantage over oil and gas
- Calculable price development
- Long-term security of supply
- High application comfort
- Comprehensive, competent service

12 | VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

Dried lignite fuelled ignition and support firing system for steam generator F2 at Jämschwalde Power Plant

- Replacement of oil burners by 8 dried lignite burners
- One dosing tank supplies the 4 lignite burners on each level
- Each burner has a rotary weigh feeder, conveyor air blower, dust line, combustion air fan and ignition system (plasma ignition)
- The thermal output of each burner is infinitely variable between 7.5 and 30 MWth, controlled by the rotary weigh feeder
- CO2 inertization system, tank capacity 5.4 t, with liquid CO2
- Dried lignite – 21000 kJ/kg

Boiler, Dried lignite burner, Dried lignite supply, Dried lignite delivery

13 | VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

Source: Valfenfall

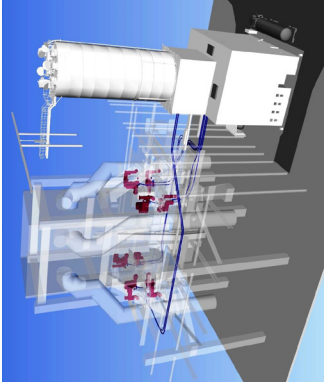

Special plasma burner for dried lignite

First fire

3D Model of dried lignite silo building, fuel piping and burners arranged at the 815 th boiler no. F2

14 | VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

Source: Valfenfall

Agenda

- Need for Flexibilisation
- flexGen Jaenschwalde
- Moorburg Flexibilisation
- CCGT Leipzig
- SMM-EMS Regulatory Area

15 | VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

Moorburg Thermal Power Plant

Construction period 2008 – 2012
Continuous operation 28.02. / 30.08.2015

Technical data:

Live steam temperature	°C	600
Live steam pressure	bar	276
Reheat steam temp.	°C	610
Live steam delivery	kg/s	574
Preheating stages		0
Feed-water temperature	°C	293
Exhaust steam pressure	mbar	25 (abs.)
Nominal output	MW	2,427
Net efficiency	%	46.5
CHP efficiency	%	59
Fuel		bituminous coal (LHV: 26 MJ/kg)
Heat extraction		designed for 450, actual 30
Commissioning year	MW _{th}	2014

17 | VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

Source: Valfenfall

MoorFlex - Reduction of technical minimum load

Objective:

- reduction from 35% (related to live steam quantity) to 26%
- plant operation must be ensured in pure coal operation, i.e. without additional oil firing or the use of auxiliary steam generators.

Measures:

- Control system adjustments
  - Retrofit of automated NH4OH dosing of SCR DeNOx
  - Reduction of the temperatures (live and RH) in the steam lines already during the shutdown process
  - Adjustment of water-steam cycle diagram
  - Adjustment of classification of emission data
- 9 minimum load tests have been undertaken
 → 24% minimum load has been achieved, tests down to 20%
 → Definition of new minimum load with OEM confirmation

MoorFlex - Increasing load gradients & shortening start-up times

Objective:

- check possibilities for increasing the load gradients during load operation
- shortening the start-up and shutdown times

Measures:

- Electrical heating of thick-walled components (not realized)
  - Optimization of the individual step chains and parallelization of sequences (50 minutes during the start-up process were saved)
  - Optimization of starting fire performance
  - Air-side bypass of mill air heat exchanger
- Definition and implementation of test programs
 → Optimization of individual step chains and parallelization of sequences
 → Shortened start up time warm-start by 30 min (104 to 78 min)
 → 35% (49 to 32 t) fuel oil reduction achieved

MoorFlex - Expansion of warm start capability

Objective:

- Extend the warm start capability to a standstill period of > 48 hours to approx. 60 hours.

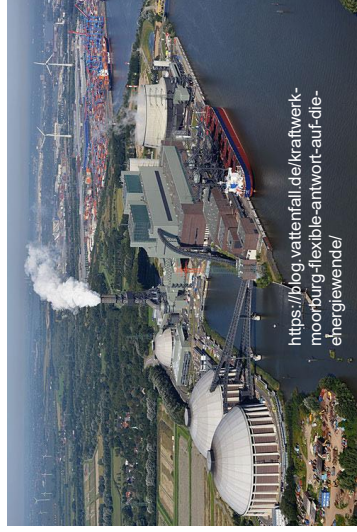
Measures:

- Installation of flue gas isolation valves with heated locking air system
- Installation of gas isolation valve at combustion air system with lock air system
- Pressure control with external steam load (not realized due to T24 material)
- Expansion of water level measurement bottle (not realized due to cost-benefit analysis)
- Retrofitting of automated butterfly valves at pulveriser locking air to avoid pressurizing the combustion chamber

Source: Vitec/dell

MoorFlex – online information

Source: Vitec/dell

Agenda

About VPC

flexGen Jaenschwalde

Moorburg Flexibilisation

CCGT Leipzig

SMM-EMS Regulatory Area

22 | VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

Efficiency increase and flexibilisation of CCGT Leipzig

Client: Municipal Utility of Leipzig city

Source: Vattenfall

Project:
Design engineering and implementation support during optimisation of the 172 MWe / 180 MWth CCGT CHP: modification of unit load control and heat cycle technology of the CHP Leipzig (2 x Siemens V64.3 each 65 MW + extraction backpressure turbine ENG 69/3 of 46 MW).

Period: 04/2012 – 12/2014

Results:

- Increasing operational flexibility
- Efficiency increase by 1.5% power / 3% overall
- Provision of +3.5 MW primary and +30 MW secondary control power

VPC Services:

- Feasibility Study
- Concept and basic design
- Detail design of all systems
- Interface coordination
- Site supervision and quality assurance
- Commissioning
- Operational plant documentation

23 | VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

Agenda

About VPC

flexGen Jaenschwalde

Moorburg Flexibilisation

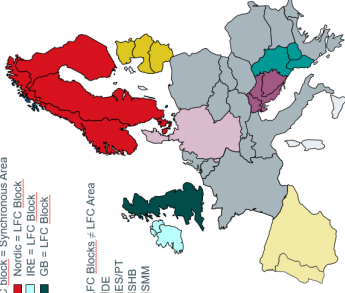
CCGT Leipzig

SMM-EMS Regulatory Area

24 | VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

Currently applied European synchronous areas/Load-frequency control (LFC)

LFC blocks = Synchronous Area
 Nordic = LFC Block
 IRE = LFC Block
 GB = LFC Block

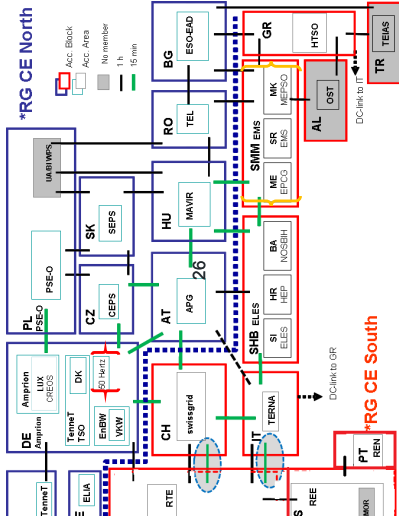
CE: LFC Blocks ≠ LFC Area
 DE
 ES/PT
 SHB
 SMM

Source: Commission Regulation (EU) Guideline on electricity transmission system operation

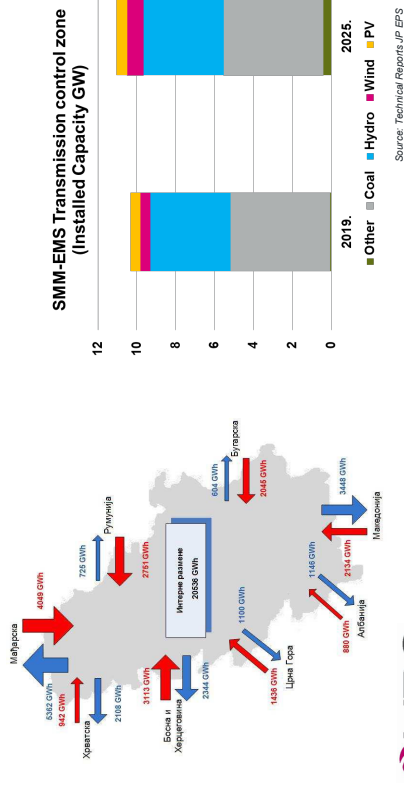

25 | VPC GmbH | Flexibilisation case studies | 2019-10-16

Structure and organization of control blocks and regulatory areas in Europe

The Serbian Power System

SMM-EMS Power System Characteristics

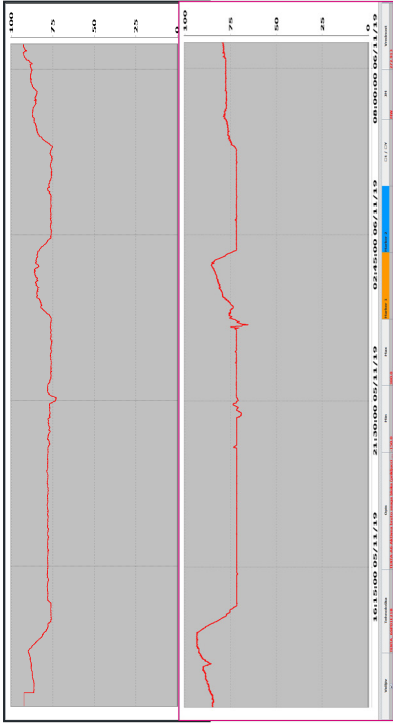
Generation portfolio	Lignite	Hydro	Wind	Total
EP Serbia	4200	2936	394 (5.2%)	7530
EPCG	225	649	72 (7.6%)	946
ESM	700	554	37 (2.9%)	1291
Total	5125	4139	503 (5.1%)	9767

Available secondary reserve in Serbia

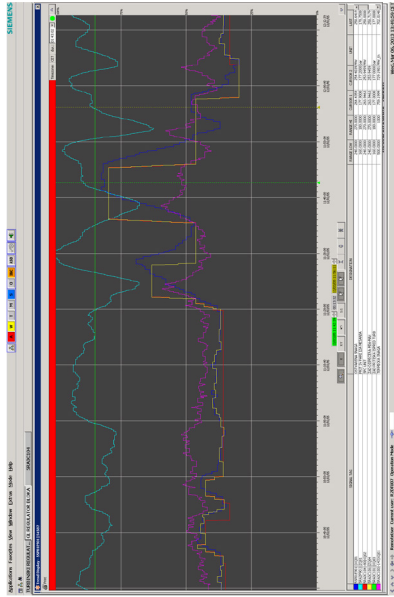
Plant	HPP Djerdap	HPP Bajina Basta	HPP Bistrica	RHE Bajina Basta	TPP TENT AS-A6	Total
Secondary Reserve	6x90 MW	4x35 MW	2x28 MW	2x45; 1x60; 1x40;	996 MW (14%)	

- Prior to activation of the wind turbine, a reserve in the range of 150-200 MW (2.8%) was contracted
- Upon entry into operation of the 394 MW wind turbine, it will be necessary reserve to contract >500 MW (requested 868 MW)

Share of TENT A units 329 MW and 347,5 MW in balancing wind turbines in Serbia (68 MW)

Restrictions on thermal power plants for secondary regulation

TENT A3-A6 plants Load change speed:
 ≤ 3 MW/min
 (similar to Jaenschwalde before FlexGen)

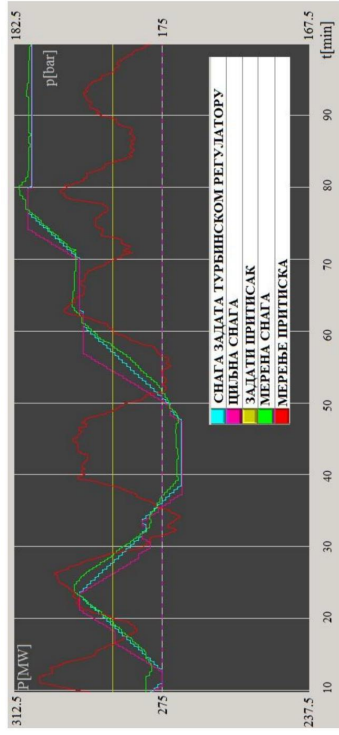
Negative effects of cyclic load changes on the operation of thermal units:

- Live steam pressure
- Boiler thermal load

Source: TEFV- checkpoint diagram

Restrictions on thermal power plants for secondary regulation

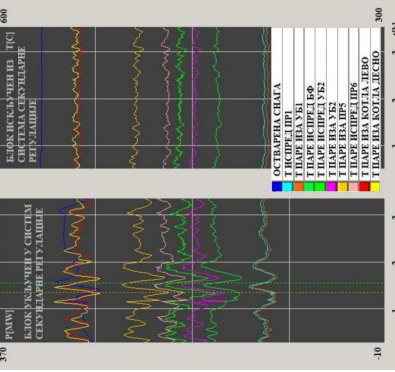

Pressure drop with sudden increase in active power - a consequence of secondary regulation.

Source: TEFV- checkpoint diagram

Restrictions on thermal power plants for secondary regulation

Source: TEFV- checkpoint diagram

- Comparison of steam temperatures in one line of a high-pressure superheater when the TENT A, 340 MW unit is switched on to the secondary control system and when the unit is not included in the secondary control system
- Material degradation processes due to cyclic loading: creep and fatigue
- Comprehensive calculation of the real costs of regulation that takes into account all the consequences for the equipment (mechanical, electrical and control) including Equivalent Forced Outage Rate – EFOR.

Conclusions

- The expansion of renewables into power systems, in addition to reducing the need for conventional (fossil) energy sources and the undoubted effects of environmental protection, imposes the need for efficient and rapid regulation of the system.
- The flexibility of old thermal power plants (especially those designed for base loads) requires a very careful and systematic approach. This implies:
  - Feasibility Study, Concept, Basic and Detail design of all Systems
  - Works Supervision, Commissioning, Operational plant Documentation etc.
- Key requirements for thermal power plants:
  - Increasing number of start-up and shut down process, Speed of load change with a still high efficiency, Reduction of minimum load without fuel oil support, Shortening of start up time...

VPC can reliably support you. German ("50Hertz Transmission") experience with balance of ~23GW Wind Turbines and PV with ~21GW Fossil Fuel Fired Power Plants is on our side.

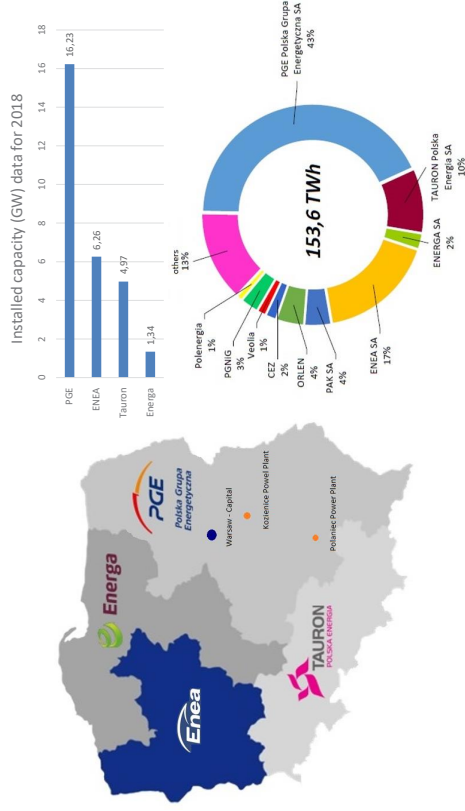

Megatrends in the European energy sector and their impact on the transition of thermal power plants towards a sustainable model until 2050

Grzegorz Kotte
 COO, VP for Power Generation
 Technical Director of Koziencice Power Plant

Sarajevo, 21st November 2019

Energy Sector in Poland

Source: Ministry of Energy and UIRE 2018

Koziencice Power Plant

The Koziencice Power Plant is the largest hard coal-fired power plant in Poland.

The plants key parameters are:

- Max. production capacity – ~ 20 [TWh]/year
- Installed power – 4 016 [MW]
- Heating power – 266 [MWt]
- Base fuel – bituminous coal (hard coal)
- Hard coal consumption – 7 – 8 mln [t]/year

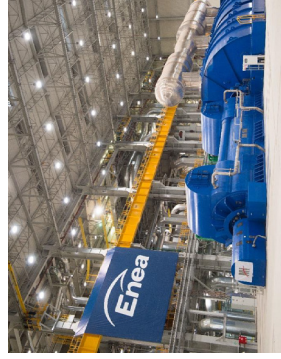
LOCATION

- The power plant stands next to some of the most valuable natural areas in Poland. It is surrounded by the Koziencice Landscape Park and The Central Vistula Valley – the area that constitute the European Natura 2000 Ecological Network.

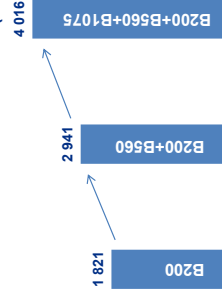

Koziencice Power Plant

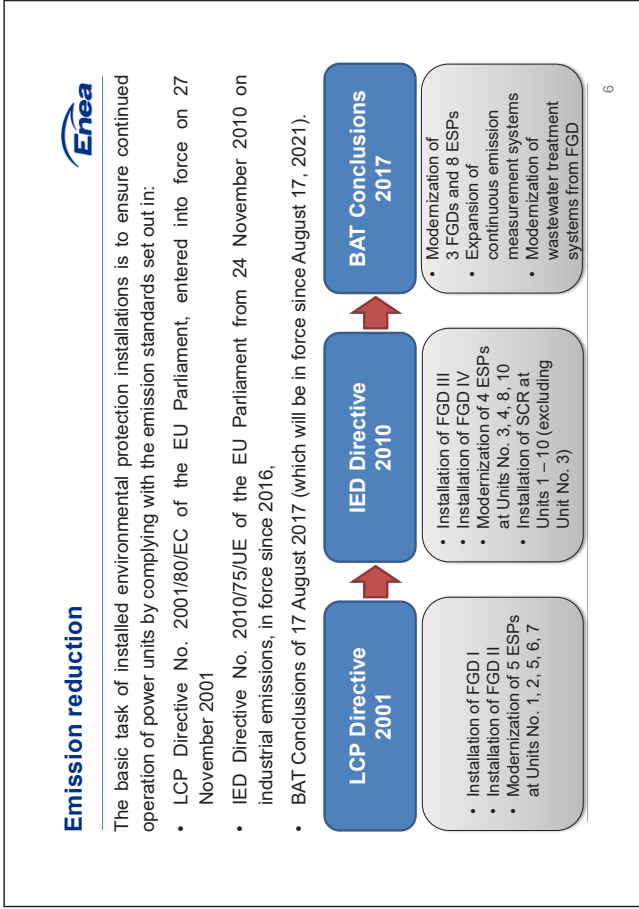
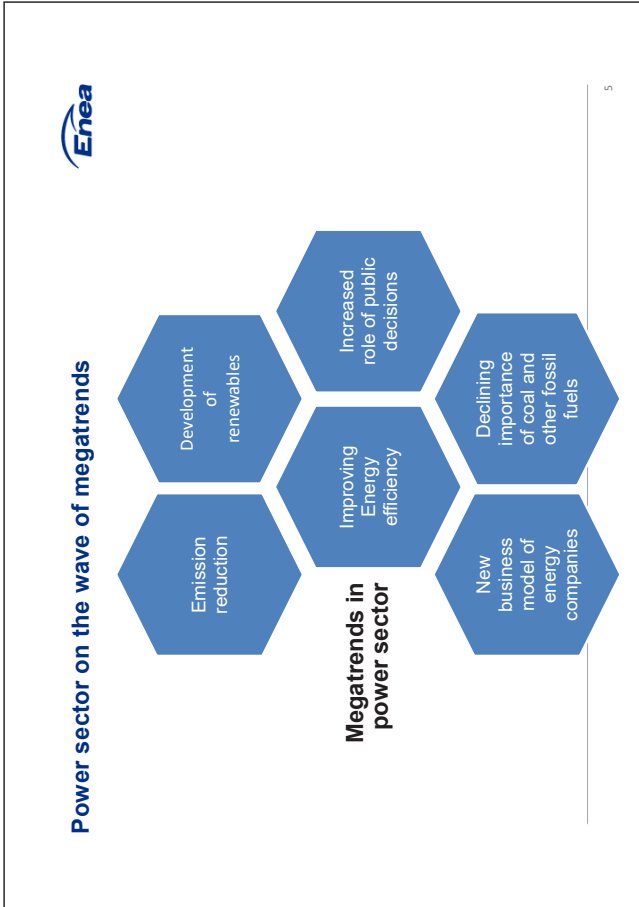
In December 2017, the power unit for supercritical parameters with a capacity of 1 075 MW gross was commissioned at the Koziencice Power Plant. The unit is one of the largest and the most efficient installations of this type in the world.

Power increase of Koziencice Power Plant in the context of a series of units (MWe)

Units	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10	B11
Installed power [MW]	228	228	225	228	228	228	228	228	228	560	1 075
Voltage [kV]	220	110	220	220	220	110	220	220	400	400	400

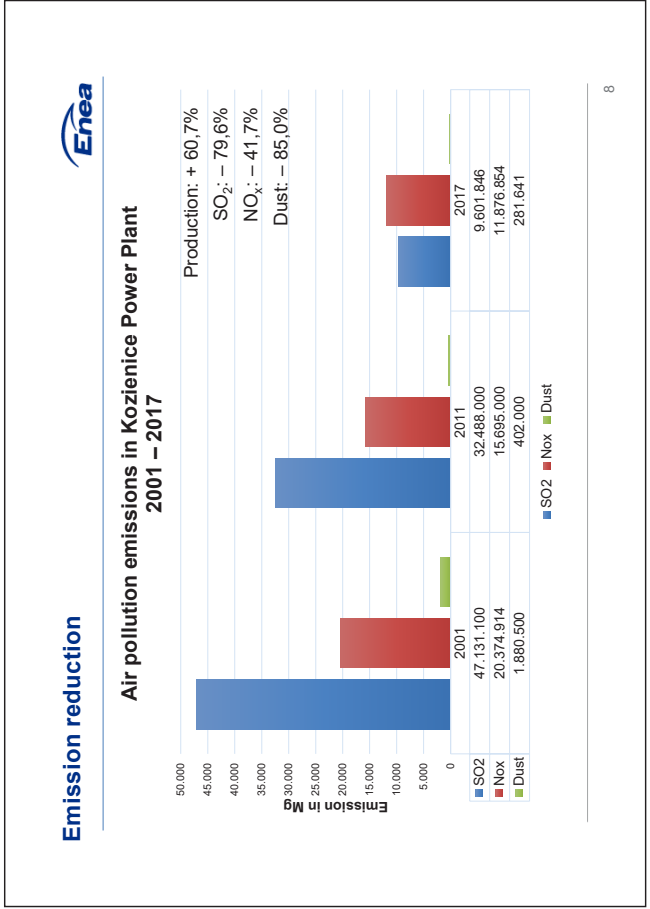

Three Questions We Have to Answer About Climate Change

- MUST we change?**
- CAN we change?**
- WILL we change?**

Enea

7

Emission reduction

Parameter	Installations	Expenditure incurred in 2001 – 2017 [min. €]	Expenses to bear 2018 – 2021 [min. €]
SO ₂	Flue Gas Desulphurization Installations (FGD)	257	5
NO _x	Flue Gas Denitrification Installations (SCR)	93	35
Dust	Electrostatic Precipitator (ESP)	56	33
Emission measurement	All stacks downstream of FGD	-	1
Other	HCl, HF, Mercury, Sewage from FGD	-	3
Total		406	77

FGD

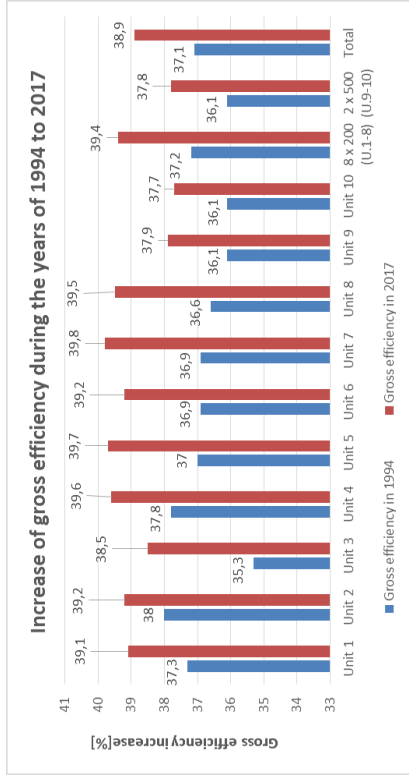
SCR

ESP

9

Improving energy efficiency

10

Improving energy efficiency

No.	Technical parameters	Units 200 MW	Unit 1 075 MW
1. Life-steam parameters			
• Pressure	127,5 bar	242,5 bar	
• Temperature	535 °C	600 °C	
• Flow	650 t/h	2 894 t/h	
2. Efficiencies			
• Efficiency gross of the unit	39,4%	45,6%	
• Efficiency net of the boiler	92,3%	95,0%	
3. Emissions			
• NO _x	≤ 100 mg/Nm ³	≤ 100 mg/Nm ³	
• SO _x	≤ 100 mg/Nm ³	≤ 100 mg/Nm ³	
• Dust	≤ 10 mg/Nm ³	≤ 10 mg/Nm ³	
• CO ₂	860 g/kWh	740 g/kWh	

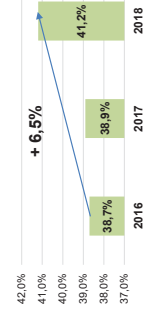
11

Improving energy efficiency

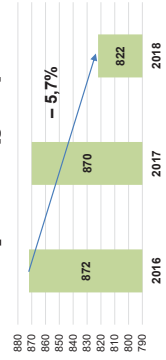

Technical parameter	Unit	Unit No.	2016	2017	2018
1. Gross electricity generation efficiency	%	1 – 10	38,7%	38,9%	39,2%
		1 – 11	-	-	41,2%
2. Unit consumption of chemical energy of the fuel for gross electricity	kJ/kWh	1 – 10	9 301	9 259	9 188
		1 – 11	-	-	8 736
3. Gross electricity production	MWh	1 – 10	13 770 055	12 863 581	11 291 279
		1 – 11	-	-	17 130 463
4. Hard coal consumption (total)	Mg	1 – 10	5 701 888	5 426 572	4 763 936
		1 – 11	-	-	6 886 727

Gross electricity generation efficiency

CO₂ emission [g/kWh]

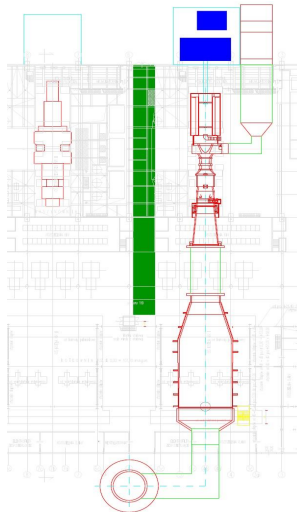

12

Declining role of coal and other fossil fuels / Emission reduction

Enea is carrying analyses to extend lifetime of Kozienice Power Plant operation with keeping existing output. In order to minimise CAPEX, usage the existing infrastructure is taken into consideration. The following solutions are analysed:

- Replacement of two existing 200 MW units with one 474 MW CCGT unit (gas turbine class F), expected efficiency > 57%.
- Replacement of three existing 200 MW units with one 650 – 700 MW CCGT unit (gas turbine class H), expected efficiency > 59%
- Emission: $\leq 350 \text{ g CO}_2/\text{kWh}$

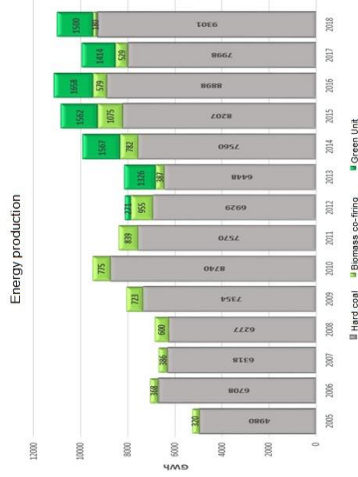
13

Declining role of coal and other fossil fuels / Emission reduction / Development of Renewables

Green Unit and Biomass co-firing in the existing 200 MW Units.

GREEN UNIT (Biomass)

- Construction date: 2012
- Annual Energy Prod.: 1,5 TWh
- Net Electricity Capacity: 190 MW
- Efficiency: 39 %

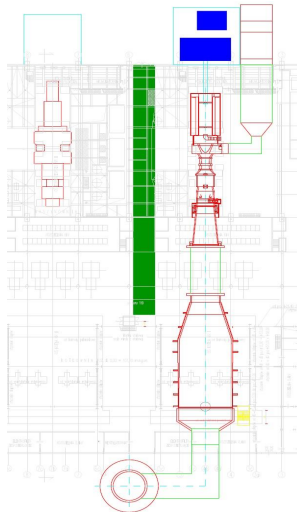

14

Declining role of coal and other fossil fuels / Emission reduction

Enea is carrying analyses to extend lifetime of Kozienice Power Plant operation with keeping existing output. In order to minimise CAPEX, usage the existing infrastructure is taken into consideration. The following solutions are analysed:

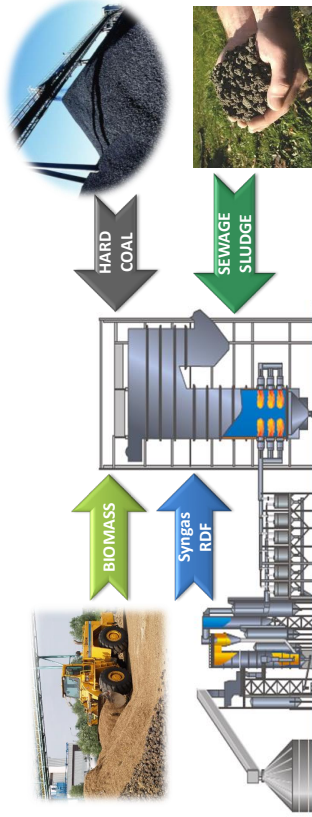
- Replacement of two existing 200 MW units with one 474 MW CCGT unit (gas turbine class F), expected efficiency > 57%.
- Replacement of three existing 200 MW units with one 650 – 700 MW CCGT unit (gas turbine class H), expected efficiency > 59%
- Emission: $\leq 350 \text{ g CO}_2/\text{kWh}$

13

Declining role of coal and other fossil fuels / Emission reduction / Development of Renewables

Currently conceptual work is underway at Enea Polaniec Power Plant to obtain an answer regarding the possibility of using multi-fuel to generate energy on one of the 200 MW unit.

Project will meet emissions accordingly with EU's Clean Energy Package (under 550 g CO₂ / kWh)

15

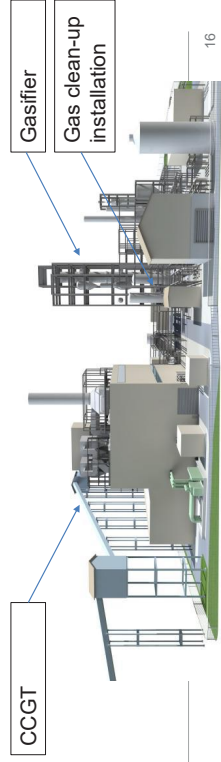
Declining role of coal and other fossil fuels / Emission reduction / Development of Renewables

IGCC is the cutting-edge technology, using coal resources as effectively as possible for power generation. Its demonstration successfully finished.

Two commercial projects have started in Japan with following parameters:

- Output: 540 MW gross / 480 MW net
- Plant efficiency: 48% net (LHV)
- Gas turbine type: 701 F4 (Mitsubishi)
- Emission: 630 g CO₂ / kWh (coal only)

The conceptual works are underway to build IGCC installation in Bogdanka Coal Mine with co-firing of biomass to reach emission level below 550 g CO₂/kWh.

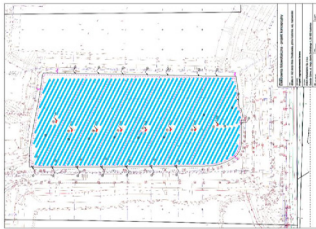
16

New Business Model and Role of Traditional Energy Companies / Development of Renewables

Renewable Energy Projects (2020 – 2025)

- PV at the ash&sludge landfill of Koźienice Power Plant
  - Power – ca. 8 MWe
  - Area – 117 000 m²

- PV for local communities (different locations)
  - Power – ca. 100 MWe (1 – 40 MWe)
  - Area – 1 460 000 m²

- Pumping hydropower plant
  - Power – 1 000 MWe
  - Area – 1 520 000 m²

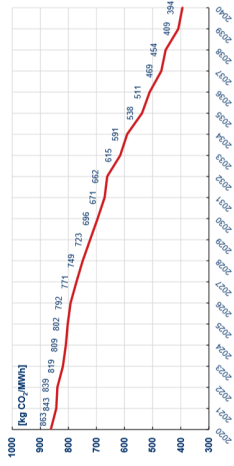
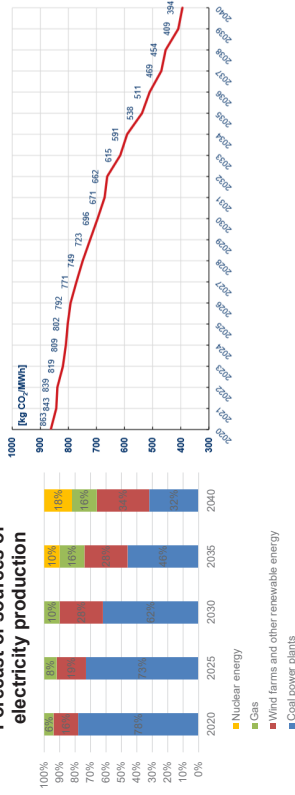

17

Poland's development strategy according to the Polish Energy Policy 2040

Forecast of sources of electricity production

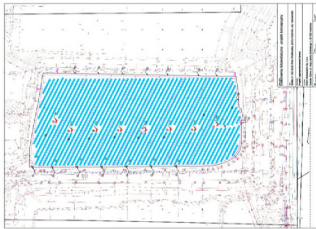

18

Can "black" coordinate with "green"?

- Small falcon at the "ash" landfill

- Smooth snake – one of the rarest European snakes enlisted at IUCN Red List (*Coronella austriaca*)

- European mantis (*Mantodea religiosa*)

- Breeding colony of rooks built on high voltage poles

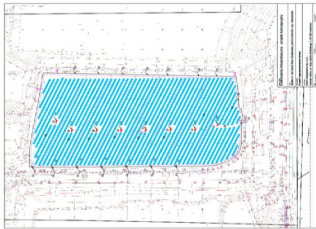

19

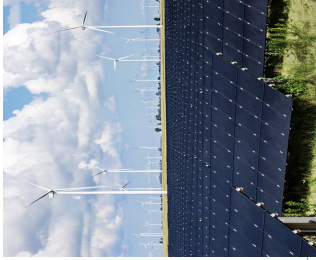
Courtship of white-tailed eagles above cooling tower, Koźienice Power Plant

- Sandcastle swallows on the landfill of ash and slag mixture

- European beaver (*Castor fiber*)

- Breeding colony of rooks built on high voltage poles

20

CERTH
CENTRE FOR
RESEARCH & TECHNOLOGY
HELLAS

CPERI
Chemical
Process
Energy
Resources
Institute

Co-firing and biomass conversion experiences in Europe and the world

**Perspectives of Thermal Power in Bosnia and Herzegovina
in Energy Transition**
ANUBiH, Sarajevo, 21st November 2019

Emmanouil Karampinis*, Panagiotis Grammelis, Emmanouel Kakaras
* Tel.: +30 211 1069518, Email : karampinis (at) certh.gr

Contents

- ✓ Definition of bioenergy retrofitting for fossil power plants
- ✓ Motivations for biomass co-firing / conversions
- ✓ Technology options
- ✓ Status of co-firing / conversions in the EU
- ✓ Policy issues and RED II
- ✓ Barriers & Opportunities
- ✓ Geographical Outlook
- ✓ The BIOFIT project case studies

Biomass co-firing & conversions

- ✓ **Co-firing vs. conversions**
- ✓ **Co-firing**: no rigorous / legal definition available
  - "Co-firing is the simultaneous combustion of two or more fuels in the same plant in order to produce one or more energy carriers" (Hansson et al., 2009)
  - "Biomass co-firing consists of combusting biomass and fossil fuels, mostly coal but also natural gas, in the same power plant" (ETSAP & IRENA Technology-Policy Brief E21, 2013)
  - "Partial substitution of coal as a main fuel in a utility boiler with biomass or waste" (IEA Bioenergy Task 32) – does not include cases where coal is partially substituting biomass
  - Not strictly defined: Same plant / unit / boiler? Fuel mixture ratio? Hours of co-firing operation per year?
- ✓ **Conversions**: no rigorous / legal definition available
  - main fuel (usually coal) fully substituted by biomass in a boiler

Motivation: opportunity fuels

Waste wood, RDF / SRF, exhausted olive cake (occasionally) and others can be cheaper than coal

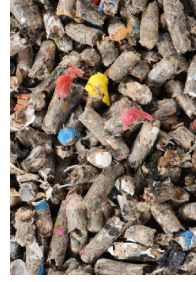

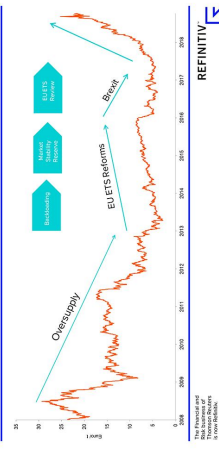
Image sources:

- Waste wood / ENDS Waste & Bioenergy
- Tire Derived Fuel (TDF), East Kentucky Power Cooperative
- Subcoal® RDF / SRF pellets / NLP Group BV - NLP RECYCLING BV - NLP International BV
- Olive cake / OLIVKETS Global Energy Ltd.

Motivation: CO₂ prices and limits

Emissions Trading Scheme (ETS)

Carbon price development since 2008

Capacity Markets

- ✓ Exclusion from capacity reserve mechanisms of facilities that generate more than 550 gCO₂ of fossil fuel origin per kWh of electricity
- 350 kg CO₂ of fossil fuel origin on average per year per installed kW

Motivation: support mechanisms

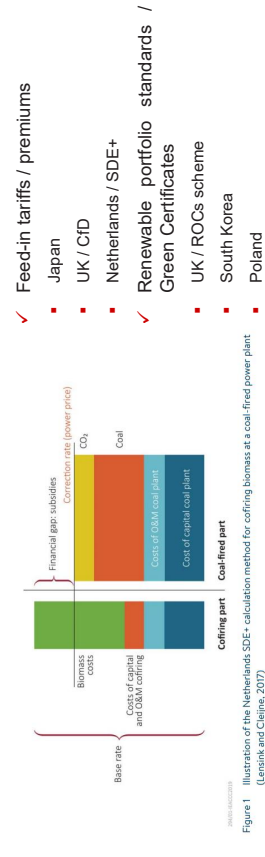

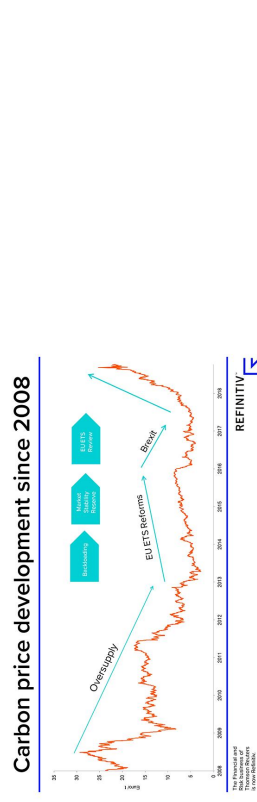
Figure 1 Illustration of the Netherlands SDE+ calculation method for cofiring biomass at a coal-fired power plant (Lensink and Cleijne, 2017).

TABLE 2 DUTCH SDE+ SUBSIDIES FOR 2017 (LENSINK AND CLEIJNE, 2017)			
Parameters	Existing capacity	New capacity	
Base rate, €/MWh	0.108	0.111	
Base price, €/MWh	0.031	0.031	
Weighted number of full load hours, h/y	5839	-	
Provisional correction rate, €/MWh	0.032	0.032	

Source: Zhang X. (2019). Support mechanisms for cofiring biomass with coal (IEE CCC Report 204)

Overview of technology options

Carbon price development since 2008

- CHP: steam power process
- Co-firing/separate milling
- Direct co-firing/separate burners
- Parallel co-firing
- Parallel co-firing
- Thermal treatment of biomass

Capacity Markets

- ✓ Exclusion from capacity reserve mechanisms of facilities that generate more than 550 gCO₂ of fossil fuel origin per kWh of electricity
- 350 kg CO₂ of fossil fuel origin on average per year per installed kW

Direct co-firing

- ✓ Description: Biomass and coal combusted in the same furnace, using same or different mills and burners as appropriate
- ✓ Co-firing fuel: Woody biomass, herbaceous & forest residues, RDF / SRF, exhausted olive cake, etc.
- ✓ Typical biomass share: up to 20 % fuel input for wood, usually lower for agrobiomass / RDF
- ✓ # industrial references: > 100 (<http://task32.iea.bioenergy.com/database-biomass-cofiring-initiatives/>)
- ✓ Easy to implement, low cost, facility can easily switch back to coal-firing if no biomass available
- Limited substitution rate, mixing of ashes, continued reliance on coal

Ostroleka (PO) 10 % thermal share various biomass (forest, agro, food industry, energy crops)

Studstrup (DK) 10 % thermal share straw (from 2016, conversion to 100 % wood pellets)

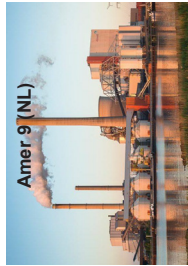
Fusina (IT) 5 % thermal share RDF

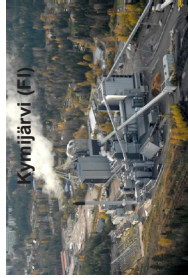
Indirect (gasification) co-firing

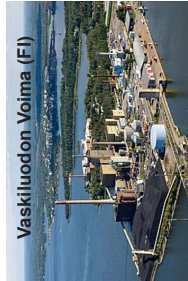
- ✓ Description: Biomass gasifier to produce syngas, combustion of syngas in coal boiler
- ✓ Co-firing fuel: Wide range, including "difficult" fuels such as wood waste, waste fractions, etc.
- ✓ Typical biomass share: up to 40 % of fuel input
- ✓ # industrial references: ~ 5
- ⊕ No mixing of ashes, utilization of "difficult" fuels possible, less strict requirements for quality of syngas compared to dedicated gasification
- ⊖ Higher cost (installation of new gasifier)

Waste wood 83 MW_{th} (5% of fuel input)

Recycled energy fuel (REF), sawdust, bark, wood chips, wood wastes 45-70 MW_{th} (15% of fuel input)

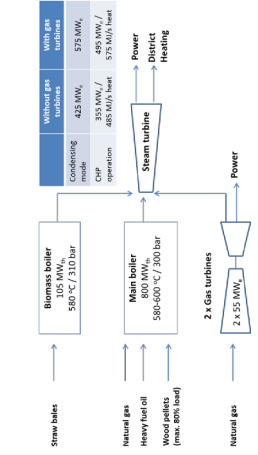
Forest residues 140 MW_{th} (up to 40 % fuel input)

Parallel co-firing

- ✓ Description: Separate biomass boiler, coupled with coal boiler on steam side
- ✓ Co-firing fuel: Wide range, including difficult fuels such as straw
- ✓ Typical biomass share: N/A
- ✓ # industrial references: ~ 5
- ⊕ No mixing of ashes, utilization of "difficult" fuels, higher efficiency than stand-alone biomass
- ⊖ Higher cost (but not as high as stand-alone biomass power plant)

Biomass conversions

- ✓ Description: complete retrofit of coal boiler / mills to accommodate very high shares of biomass co-firing
- ✓ (Co-)firing fuel: wood pellets (white), wood chips (rarely)
- ✓ Typical biomass thermal share: up to 100 %
- ✓ # industrial references: > 15
- ⊕ Equivalence with dedicated bioenergy installations, complete coal phase-out
- ⊖ Handling of large biomass volumes, safety issues, operation in CHP mode is rare

2,595 MW_e in total, 100% biomass (wood pellets)

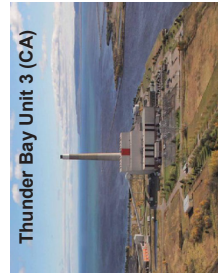
125 MW_e, 100% biomass (wood pellets)

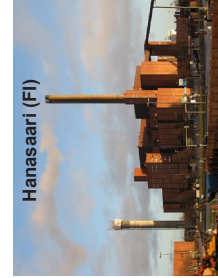
Thermally treated biomass

- ✓ Description: thermally treated biomass is used to directly substitute coal
- ✓ Co-firing fuel: Thermally treated (torrefied, steam exploded, etc.) wood pellets
- ✓ Typical biomass share: up to 100 %
- ✓ # industrial references: 1 commercial case (Thunder Bay Unit 3), several demonstrations
- ⊕ Minimum plant retrofitting / investment required, handling of biomass similar to coal
- ⊖ Thermally treated biomass market still in development

First 100 % retrofit to Arbaflame (steam exploded) wood pellets. Commercial operation in 2015. Retrofit cost ~ 30 €/kW_e

Demonstration in 2015 of up to 30 % co-firing of Blackwood torrefied wood pellets

Status of co-firing / retrofits in EU

Operating co-firing boilers by Member States
(in 2017, number of units by aggregated capacity, MW)

Member State	Number of units	Capacity (MW)
Germany	10	7500
France	5	3100
Spain	1	60
Italy	1	132
Poland	2	195
Czechia	4	889
Other	2	320
Sweden	7	541
Finland	5	130
Denmark	9	665
Other	1	110
UK	1	340
Other	2	358

EU Solid Biomass Electricity Generation 2015
Total: 91TWh

- Co-firing in Coal Power Plants: 17%
- Other Solid Generation: 60%

Source: Sandbag (2017)

Co-firing: PO, FI, DK, CZ, HU over 88% of the co-fired biomass in 2015

Conversions: primarily in UK, BE, DK

Country situations are also an outcome of major differences in national policies.

Source: Bioenergy Europe (2018). Co-firing: clarifying a concept Factsheet

RED II: Impact on co-firing / retrofits

Directive (EU) 2018/2001 – “RED II”

- Bioenergy can a) be accounted towards the overall RES-target and sectorial sub-targets, b) be eligible for public financial support
- Biomass is carbon neutral for ETS only if compliant with sustainability criteria
- Specific sustainability criteria for different types of biomass
- Specific requirements for electricity-only installations
- No use of fossil fuels as “main fuels” (acceptable share not clarified yet)
- No cost-effective potential for highly efficient CHP (Article 14 of Directive 2012/27/EU)
- Requirements based on size (fuel input)
  - < 50 MW: no additional requirements
  - 50 – 100 MW: Best-available technology associated energy efficiency levels or use Biomass CCS
  - > 100 MW: Electrical efficiency of 36 % or applying Biomass CCS
- GHG emissions saving criteria
  - > 70 % for installations starting operation after 1 January 2021
  - > 80 % for installations starting operation after 1 January 2026
- Member states can apply stricter sustainability criteria or higher energy efficiency requirements

Barriers & Opportunities

Barriers / Challenges

- Appropriate policy framework required
- Mobilization of huge biomass volumes
- Sourcing (e.g. involvement of producers)
- Infrastructure (especially for thermally treated biomass)
- Sustainability issues
- Public opposition
- Technical limitations under RED II (efficiency)

Opportunities

- Coal phase-out
- Several members states & utilities plan to be coal-free before 2030
- Utilization of capital assets (coal power plants) that would otherwise have to be abandoned
- Non-stochastic renewable or low-carbon back-up plants needed to stabilize an electricity grid with high shares of intermittent RES (wind, solar)
- Towards harmonized EU framework with RED II

Geographical Outlook

European Union

- Both co-firing and conversions are well-established technologies
- Co-firing is expected to subside in the long run due to RED II and coal phase-outs
- New projects focusing on conversions: support scheme is required and needs to be justified and proven
- Biomass conversions as part of the strategy for Coal Regions in Transition?
- New biomass sourcing options (e.g. agrobiomass) investigated

Western Balkans & Turkey

- Coal power is expected to remain important in the electricity mix
- To our knowledge, no commercial co-firing experience at the moment (only demonstrations)
- Co-firing as a short-term solution to reduce GHG emissions can be developed
- Retrofits more challenging, more complicated fuel sourcing due to inland coal plant location

Res of the world

- Co-firing with opportunities fuels is already deployed in several cases
- Interest and projects with in high co-firing shares or conversions in some industrialized Asian countries (e.g. Japan, South Korea, China) thanks to favorable policies

BIOFIT
Bioenergy Retrofits for Europe's Industry

Biomass co-firing & conversion case studies

Elektroprivreda BiH
Bosna i Hercegovina

- ✓ Elektroprivreda BiH / Tuzla power plant Unit 6 (215 MW_e)
  - Up to 30 % (mass basis) co-firing with local biomass sources (sawdust, agricultural residues)
- ✓ Elektroprivreda BiH / Kanakj CHP plant Unit 5 (118 MW_e)
  - 100 % biomass conversion

EP PRODUZIONE

- ✓ EP Produzione / Fiume Santo power plant Unit 4 (320 MW_e) in Sardinia
  - 100 % biomass conversion

The BIOFIT project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No 817299. The sole responsibility for the content of this publication lies with the authors. It does not necessarily reflect the opinion of the European Union. Neither the INEA nor the European Commission are responsible for any use that may be made of the information contained therein.

PRODUŽENJE RADNOG VIJEKA TE REVITALIZACIJA, POVEĆANJE SNAGE, POBOLJŠANJE EFIKASNOSTI

Dijagnostika:

- Monitoring, mjerenja, kompjuterske simulacije

Rješenja:

- Nove metode uklanjanja naslaga, ...

Nijaz Delalić, Zdravko Milovanović, Dušan Golubović, Izet Smajević

1. Uvod

Pad pouzdanosti, efikasnosti i raspoloživosti postrojenja, te posljedično povećano ugrožavanje okoliša tokom dugotrajnog pogona, zahtijeva u određenom periodu radikalnu modernizaciju energetskeg bloka, uključivo i revitalizaciju njegovih komponenti koje ostaju u pogonu

Odluka o revitalizaciji postojećeg ili izgradnji novog energetskeg bloka proističe iz rezultata Studije izvodivosti, u okviru koje se porede ekonomski, okolinski i socijalni parametri ova dva zahvata

Metode za procjenu preostalog životnog vijeka postrojenja se baziraju na zahtjevnim procedurama, koje podrazumijevaju poznavanje historije pogona, kao i ispitivanje osobina materijala komponenti bloka

2. Procjena stanja i preostalog radnog vijeka termoelektrane

Polazeći od podataka o ugrađenim materijalima, kao i konstrukciji, dimenzijama, te projektnim i radnim parametrima ogrjevnih površina, neophodno je izvršiti analizu svih prethodnih otkaza, vodeći strogo računa o mogućim uzrocima tih otkaza

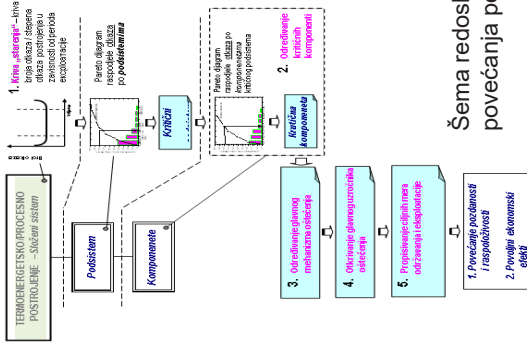
Derogiranje cijevnog sistema kotlovskeg postrojenja, u načelu, se zasniva na 22 osnovna mehanizma, Tabela 1.

Rezultati istraživanja u TE Ugljevik su pokazali da osnovne uzročnike oštećenja kotlovskeg cijevi čine sjedeći mehanizmi: erozija letećim pepelom, korozija, visokotemperaturno pužanje, kratkotrajno pregrijavanje, erozija mlazom iz duvača gara, korozija plamene strane isparivača, deformacije i erozija usljed pada šljake, zamor materijala ...

Tabela 1. Osnovni mehanizmi oštećenja kotlovskeg cijevi, izvod

Mehanizam oštećenja	Mogući uzročnik	
Oštećenje usljed napona	- kratkotrajno pregrijavanje; zavari raznorodnih materijala;	Održavanje i predistorija kotla (projekat kotla, proizvodnja opreme, režim eksploatacije i sl.)
	- visokotemperaturno pužanje	Pogonski režim vodeno-parne struje
	- korozija vodene strane	Hemijski režim vodeno-parne struje
Korozija vodene strane	- kausitična korozija; naponsko-korozione pukotine;	Održavanje i predistorija kotla (projekat kotla, proizvodnja opreme, režim eksploatacije i sl.) i hemijski režim vodeno-parne struje
	- vodonično oštećenje/korozija;	Održavanje i predistorija kotla (projekat kotla, proizvodnja opreme, režim eksploatacije i sl.) i hemijski režim vodeno-parne struje
	- Pitting (lokalna korozija)	Održavanje i predistorija kotla (projekat kotla, proizvodnja opreme, režim eksploatacije i sl.)
	- erozija pepelom; erozija usljed mlaza iz duvača gara;	Održavanje i predistorija kotla (projekat kotla, proizvodnja opreme, režim eksploatacije i sl.)
Erozija	- i drugo	

Procjena preostalog radnog vijeka termoelektrane

Primjer: RITE Ugljevik I (300 MWe)

Ocjena zatečenog stanja i prognoza ponašanja složenog sistema termoelektrane je najpogodnija analizom toka otkaza u funkciji trajanja pogona

Analiza toka otkaza, kako je pokazano krivom 1. na slici, treba da pokaže trend „starenja“ postrojenja. Analizom učestalosti otkaza, vremena trajanja zastoja i ekonomskih pokazatelja, određuje se pravac aktivnosti na podizanju kvaliteta bloka

Šema redoslijeda aktivnosti na razradi programa za povećanja pouzdanosti i raspoloživosti postrojenja

Zamjenski blok TE Gacko II (1x350 MWe)

Izgradnjom zamjenskog bloka TE Gacko II, koja je značajna kapitalna investicija u regionu će:

- zadovoljiti javni interes šire društvene zajednice, i postići kontinuitet u proizvodnji električne energije na tom području,
- omogućiti dugoročno daljnjsko grijanja grada i prigradskih naselja,

Toplotna snaga sistema za grijanje TE i grada je max. 55 MWt, dužina primarnog cjevovoda za grijanja grada je oko 4 km, temperatura vode u primarnom cjevovodu je 130/70 °C.

Predviđena godišnja proizvodnja električne energije za 7304 časova rada iznosi 2556.4 GWh bruto, i to će se pozitivno odraziti na privredu i ekonomiju RS i BiH u cjelini.

Na kompleksu TE Gacko je većina pomoćnih objekata u startu izgrađena na duple kapacitete, te će služiti i za potrebe TE Gacko II.

Dio zajedničkih pogona i postrojenja za TE Gacko I i TE Gacko II

3. Garantna i normativna ispitivanja termoeenergetskih blokova

Stava primopredaja novoizgrađenog ili revitalizovanog termoeenergetskog postrojenja zahtijeva izvođenje garantnih ili normativnih ispitivanja, s ciljem utvrđivanja dostignutih vrijednosti pogonskih parametara.

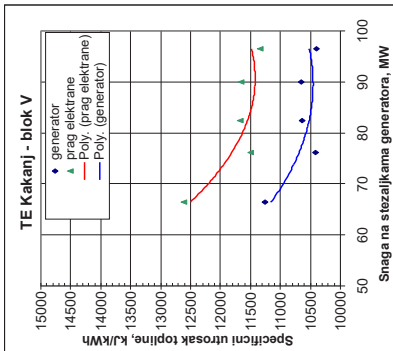
Normativna ispitivanja se izvode periodično i mogu ih vršiti samo ovlaštene vanjske profesionalne institucije. Rezultati koji se dobijaju omogućavaju formiranje slike o tehničko-tehnološkom stanju postrojenja prije i poslije remonta, odnosno o postignutom benefitu.

Odgovarajućim standardima su propisani način mjerenja i parametri koji se mjere, kao naprimjer:

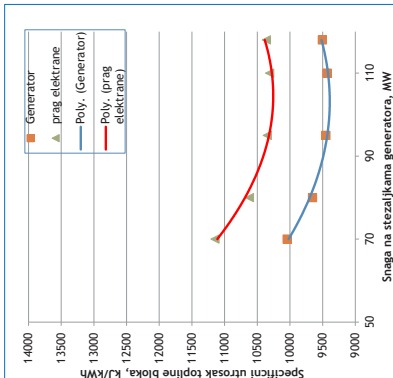
- parametri stanja i maseni protok proizvedene pare,
- vlastita potrošnja pomoćnih postrojenja,
- stepen korisnosti kotla, turbinskog ciklusa i cijelini; gubici,
- padovi pritiska i protoci u toku radnog medija, vazduha i d. plinova,
- temperatura i protok rashladne vode, i drugo...

TE Kakanj Blok 5, Normativ potrošnje bloka

prije revitalizacije i modernizacije

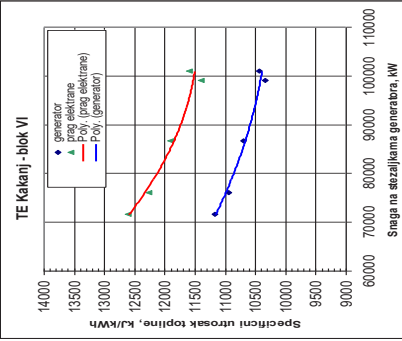

poslije revitalizacije i modernizacije

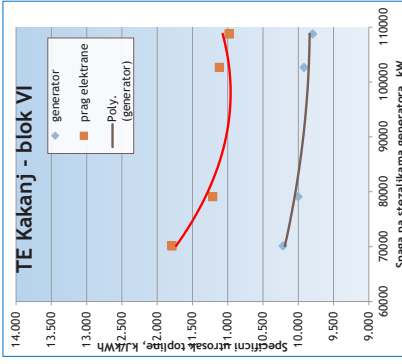

TE Kakanj Blok 6, Normativ potrošnje bloka

prije revitalizacije i modernizacije

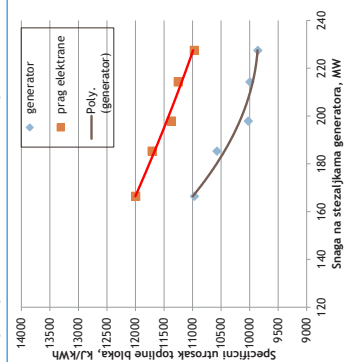

poslije revitalizacije i modernizacije

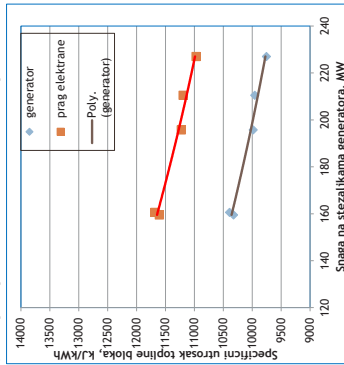

TE Kakanj Blok 7, Normativ potrošnje bloka

prije djelimične rekonstrukcije

poslije djelimične rekonstrukcije

4. Kompiuterska simulacija procesa u TE

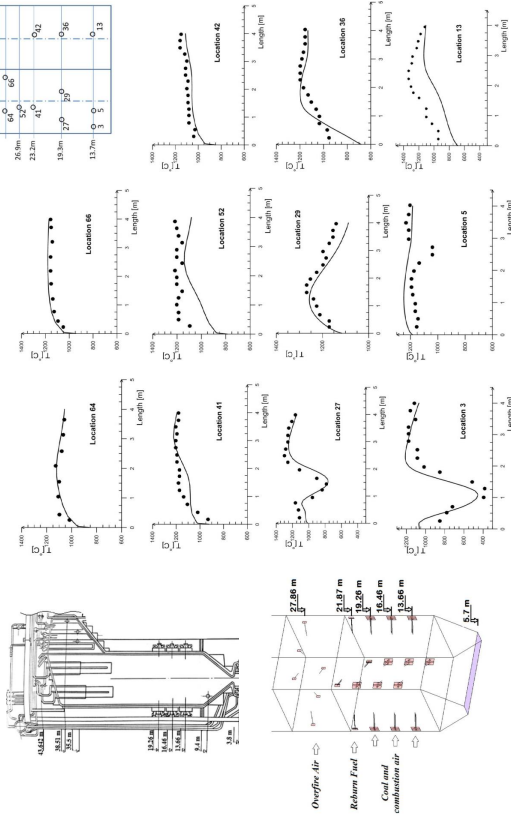
Kompiuterska simulacija je eksperimentu komplementarna naučno-istraživačka i razvojna metoda.

Značajno je jeftinija i komfornija od eksperimenta.

Metoda je validna ako je verificirana na odgovarajućem testnom eksperimentu.

Validirana metoda kompiuterske simulacije često omogućava uvid i u detalje procesa čije parametre je teško, ili čak nemoguće tačno izmjeriti.

Ekperimentalna validacija kompjuterske simulacije: Temperature u ložištu kotla 500 MWt (Chernetskiy et al 2018)

5. Inovativne tehnologije za povećanje energijske efikasnosti i snage

Detonaciono-impulsni postupak čišćenja ogrijevnih površina u pogonu kotla

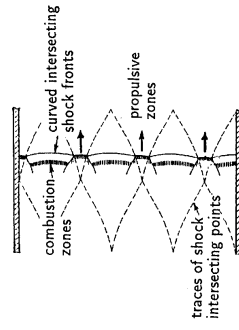

Klasična metoda čišćenja, puhanje parom:

- lokalno čišćenje
- erozija zidova cijevi
- učestalo pucanje cijevi
- učestali zastoji bloka
- porast troškova održavanja
- pad raspoloživosti bloka

Puhanje parom: erodirane zone i tragovi mlazeva pare na cijevima

Detonacioni i udarni talas - osnove

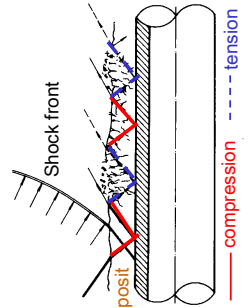
Generisanje i struktura detonacionog fronta

- udarni talasi se generišu paljenjem homogenizirane smjese gorivo-oksidant u cijevi izvan kotla

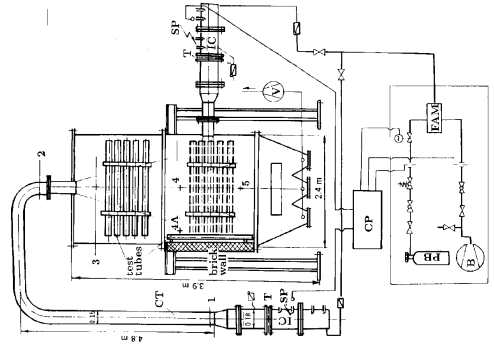
Šema djelovanja talasa na lomljenje i uklanjanje depozita

- udarni talas prodire kroz depozit i odbija se od površinu cijevi smjenjujući se zatim u depozitu kao kompresioni i ekspanzioni

Depozit razara ekspanzioni talas

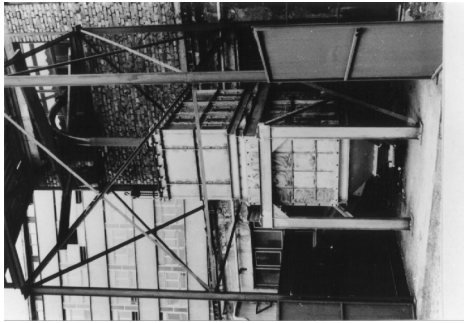
Laboratorijsko istraživanje, MFSa 1981-1985. u saradnji: EPBiH/TE Kakanj, MF Sarajevo, SIZ za nauku SR BiH

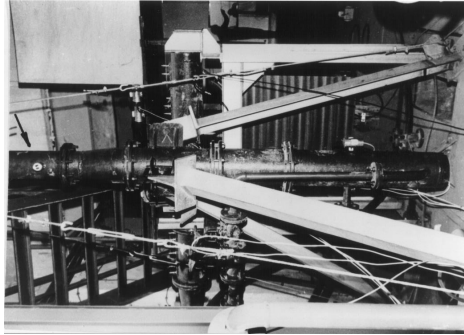
Šematski prikaz laboratorijske linije

- B Puhaljka
- CP Kontrolni panel
- CT Spojna udarna cijev
- FAM Mješac goriva i zraka
- IC Detonaciona komora
- PB Propanbutan boca
- SP Svjećice
- T Turbulizator
- V Isisni ventilator
- 1-5 Davač pritiska

Laboratorijsko istraživanje, MFSa 1981-1985.

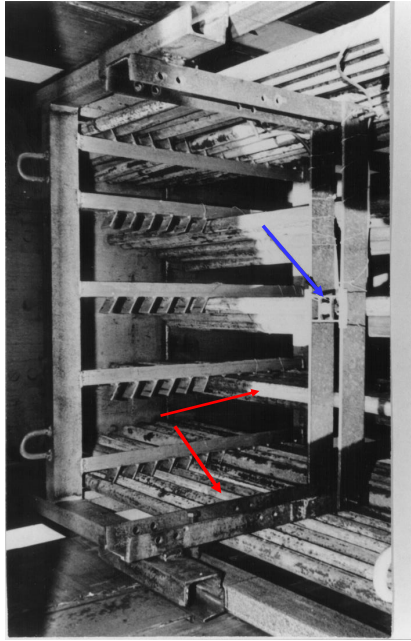

Ekperimentalni model kotla

Detonacione komore

Unutrašnjost modela kotla

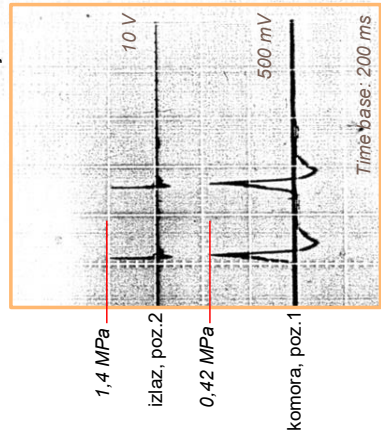

- paket piezoelektričnih cijevi iz TE Kakanj sa originalnim naslagama iz pogona
- piezoelektrični davač pritiska

Oscilogram talasa, pozicije 1, 2 i 4-model kotla

deton. komora i udarna cijev

... u modelu kotla, poz.4

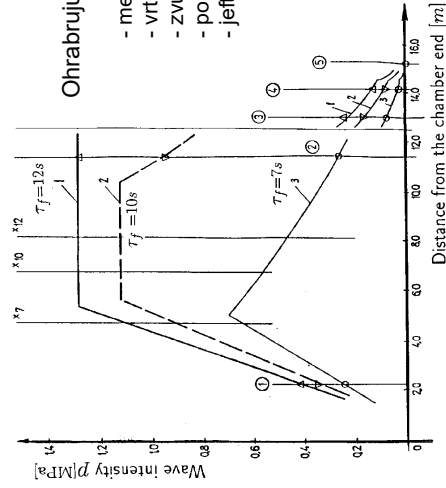

$\tau=12s$

Pajenje najdonjom svjećicom

τ - vrijeme punjenja sistema gorivom [s]

Intenzitet talasa u detonacionoj komori i modelu kotla

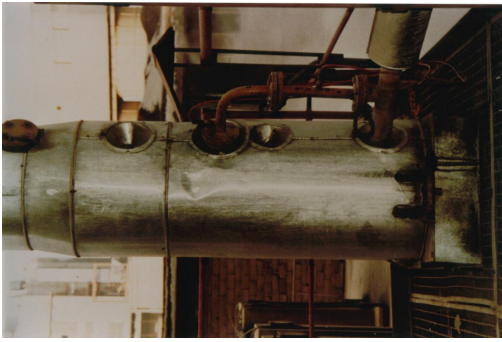
Ohrabrujući laboratorijski rezultati

- mehanička energija
- vrtloženje
- zvuk ⇒ čišćenje cijelog kotla
- pouzdano
- jeftino

patentirano
testiranje u pogonu

X_7, X_{10}, X_{12} : doseg smiješe goriva i zraka pri punjenju od $\tau = 7, 10$ i 12 s

Testiranje i pogon u TE Kakanj

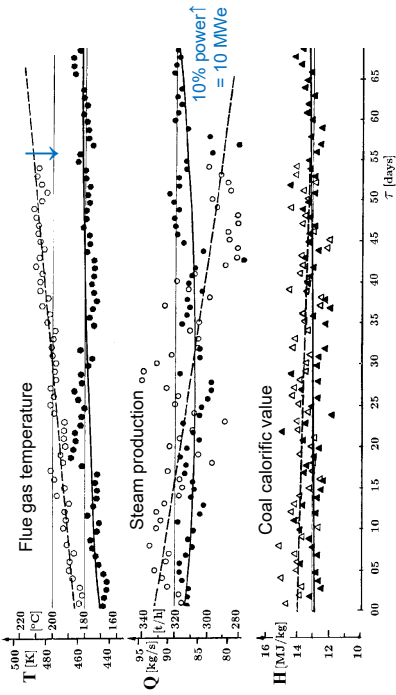

Detonaciona komora instalirana na bloku V, TE Kakanj

U TE Kakanj je na dva kotla (2x360 MWt) instalirano ukupno pet ovakvih komora

Testiranje detonaciono-impulsnog čišćenja u pogonu

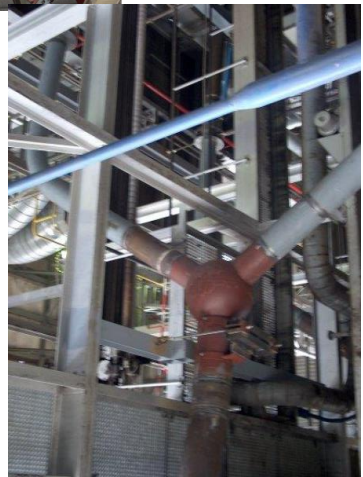
Prazni simboli: 18 parnih puhača gara, bez deton-impulsnog čišćenja (55 dana)
 Puni simboli: deton-impulsno čišćenje + 6 puhača gara (70 dana)

Tokom 27 godina pogona u TE Kakanj: - uštedeno 60 miliona KM!
 - 10⁶ t CO₂ manje u atmosferi!

... izvan Bosne i Hercegovine

Kotao u Njemačkoj, produkcija pregrijane pare 980 t/h

Detonacione komore 1 i 2

Detalj: račva spojne udarne cijevi

Interes za ovo tehničko rješenje su pokazali

- 2002, SAD: Pratt & Whitney, Aerospace Lab, Seattle
- 2003, Njemačka: Kotao na uglji/ Termoblok, 980 t/h pregrijane pare
- 2004, Italija: RUTHS-termička obrada otpada, Filago/ Bergamo, Lombardy
- 2005, Grčka: TE Kardias 1250 MW, Public Pow. Corp (DEH), West Macedonia
- 2009, Kina... i drugi
- BiH: 1984. EPBIH/TE Kakanj – implementirano na 2 blokai, 27 godina u pogonu!
 1986. Čeličana II RMK Zenica, 1992. INCEL Banja Luka

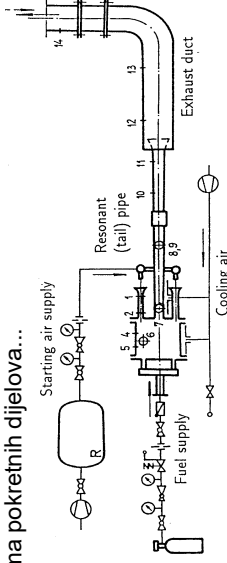
Termička obrada komunalnog otpada - Filago, Italija 2004. g.

6. Sljedeća faza razvoja ...

Gorionik za pulzirajuće sagorijevanje gasovitog goriva i spraašenog uglja

Malootpadna tehnologija sagorijevanja DC IX: [Vlada RBiH i TE Kakanj](#)

- poboljšano sagorijevanje i prenos toplote
- učestalo gašenje: smanjuje srednju temperaturu sagorijevanja
- manja emisija NOx i povoljni uslovi za manju emisiju SOx
- nema pokretnih dijelova...

Linija za lab. istraživanje gorionika za pulzirajuće sagorijevanje
Šematski prikaz, **MF Sarajevo, 1988-2008**.*

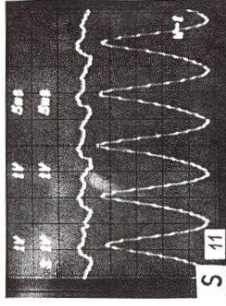
* sa prekidom 1992-1998.

Gasni pulzirajući gorionik: eksperiment, MFSa

Gorionik

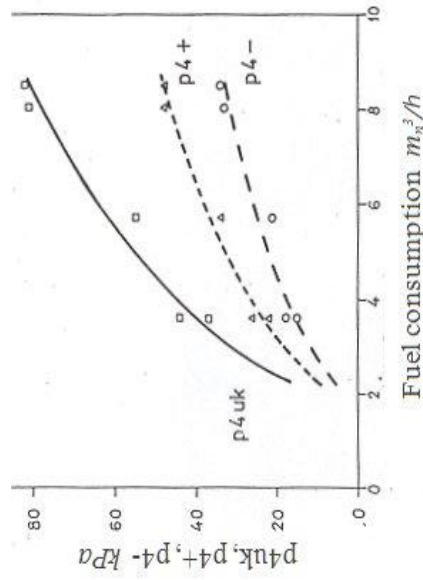
- vlastita konstrukcija
- bez pokretnih dijelova
- f: 80-180 Hz
- Δp_k : do 100 kPa
- f - učestalost paljenja
- Δp_k - oscilacije pritiska u komori

Osciloskop: snimak pulzirajućeg pritiska
dole: komora za sagorijevanje, gore: rezonantna cijev

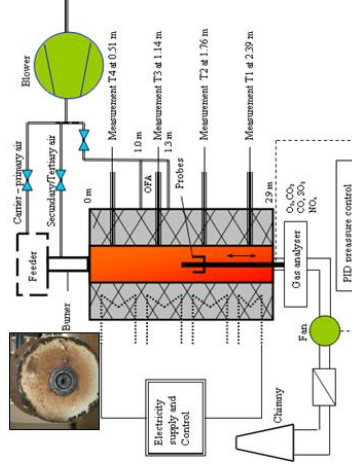
I. Smajević, Istraživanje pulzirajućeg sagorijevanja gasovitog goriva sa analizom mogućnosti primjene, doktorska disertacija, Mašinski fakultet Sarajevo, 1991.
I. Smajević, K. Hanjalic, 1995, A computational model of an aerodynamically-valved Helmholtz-type pulse combustor. In: K. Hanjalic and J. M. Kim (Eds), Proc. 2nd Int. Forum on Expert Systems and Computer Simulation in Energy Engineering (Erlangen, Germany, 1992), Begell House Inc., New York, Wallingford, ISBN 1-56700-031-02, 316-321

Rezultati istraživanja pulzirajućeg sagorijevanja, izvod

Pozitivna (p4+), negativna (p4-) i ukupna (p4uk) amplituda pritiska u komori za sagorijevanje

7. Kosagorijevanja *bh uglja i biomase*
preduslov za unaprjeđenje tehnologije sagorijevanja u TE BiH
Istraživanje u laboratoriji*, MF Sarajevo, 1988-2016.

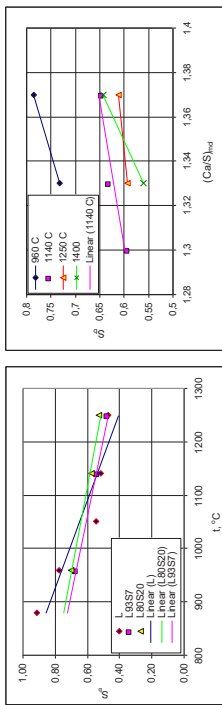

20 kW PF ispitno ložište
detalj iz laboratorije

Šematski prikaz laboratorijske linije

*uz fin. podršku RMU Kakanj, TE Kakanj, Vlade SR Njemačke, Vlada KS i FBiH, Vijeća ministara BiH

Izbor iz rezultata lab. istraživanja kosagorijevanja

Stepen vezivanja sumpora za mineralnu komponentu goriva

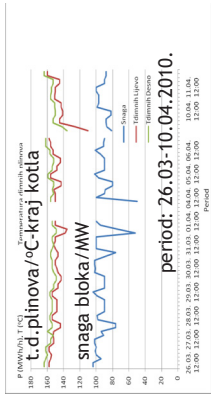

Istraživanje sklonosti prijanju kotlovskih ogrijevnih površina pri kosagorijevanju bh uglja i otpadne biomase

8. ZAKLJUČAK

1. Bez obzira na odluke i rješenja realno je očekivati da će bar nekoliko termoenergetskih blokova na uglju u BiH morati biti u pogonu bar do 2040. ili 2050. godine
2. Revitalizacijom tih blokova bi se moglo postići ne samo veća proizvodnja el. energije, već i znatno smanjenje potrošnje uglja i smanjeno zagađenje okoline (penali na CO2!)
3. Revitalizacija postojećih termoelektrana je moguća podrška energetske tranziciji u BiH
4. Planiranje obima revitalizacije i pojedinačnih zahvata mora biti podržano numeričkim simuliranjem procesa i eksperimentalnim mjerenjima u pogonu, sa analizom rezultata
5. Inovativne tehnologije u revitaliziranim termoelektranama i visokoeffikasna ko(tri)generacija doprinise porastu energetske efikasnosti i snage postrojenja, zaštiti okoline i smanjenju rizika od daljnog intenziviranja klimatskih promjena

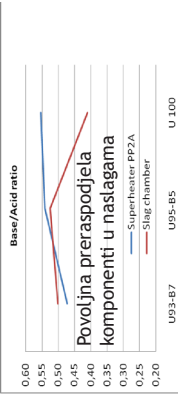
Kosagorijevanje uglja i otpadne drvene biomase Pilot projekat u TE Kakanj - blok 5, 2009-2011.

Depo: 4000 m³ biomase pomiješano sa ugljem

Rastresita naslaga U93-B7*

Rezultati:

- do 10% biomase u smješi se ne javljaju poteškoće u pogonu
- nema dodatnog ulaganja: elektrostatički odvajajući pepela rade bolje
- manja je vlastita potrošnja bloka, veći stepen iskoristištenja

U93-B7* mješavina: 93% uglja i 7% biomase

Reference

Hanjalić, K., Smajević, I., 1994, Detonation-wave technique for on-load deposit removal from surfaces exposed to fouling, Pt.1: Experimental investigation and development of the method, *ASME J. of Engineering for Gas Turbines and Power*, 116(11): 2323-2330.

Hanjalić, K., Smajević, I., 1994, Detonation-wave technique for on-load deposit removal from surfaces exposed to fouling, Pt.1: Full-scale application, *ASME J. of Engineering for Gas Turbines and Power*, 116(11): 2302-2316

Hanjalić, K., Smajević, I., 1993, Further experience in using detonation waves for cleaning boiler heating surfaces, *Int. J. of Energy Research*, 17: 583-595

Smajević, I., Hanjalić, K., 2004, Twenty-years of successful application of on-load detonation-wave technique for cleaning gas-side boiler surfaces in a coal-fired power plant, *Power Techn. (also in German)*, VGB, 5: 1-5.

Smajević, I., Hanjalić, K., 1992, Pulsating combustion - laboratory investigation and analysis of possible application in large boilers' (in Serbocroatian), *Elektroprivreda*, 1-2: 60-65.

Smajević, I., Hanjalić, K., 1991, Some results of experimental investigation of pulsating combustion of gaseous fuels' (in Czech), *Energetika*, 8(4): 257-261.

Smajević, I., Hanjalić, K., 1995, A computational model of an aerodynamically-valved Helmholtz-type pulse combustor, In: K. Hanjalić and J.M. Kim (Eds), *Expert Systems and Computer Simulation in Energy Engineering*, 2nd Int. Forum, Erlangen, Germany, 17-20 March 1992). Begell House Inc., New York, Wallingford (UK), ISBN 1-56700-031-3:16-321.

Smajević, I., Kazagić, A., Musić, M., Bečić, K., Hasanbegović, I., Sokolović, S., Delić, N., 2012, Co-Firing Bosnian Coals with Woody Biomass: Experimental Studies on a Laboratory-Scale Furnace and 110 MW Power Unit, *Thermal Science*, Vol. 16(3): 789-804

Kazagić, A., Smajević, I., 2009, Synergy Effects of Co-firing of Wooden Biomass with Bosnian Coal, *Energy (Elsevier)*, 34(2008), doi: 10.1016/j.energy.2008.10.007: 695-707

Milovanović, Z.N., Knezović, D., Milasinović, A., Dumonjić-Milovanović, S.B., Ostojić, D., 2012, Modified method for reliability evaluation of condensation thermal electric power plant, *J. Safety Eng.*, 1(4): 57-67

Milovanović, Z.N., Milasinović, A.N., Knezović, D.M., Skundrić, J.B., Dumonjić-Milovanović, S.R., 2016, Evaluation and monitoring of condition of turbo generator: the example of Thermal Power Plant Ugljevik 1x300 MW, *American J. of Mechanical and Industrial Engineering*, 1(3): 50-57

Burdakov, A.P., Popov, V.I., Chernetskiy, M.Yu., Dekterev, A.A., Hanjalić, K., 2014, Mechanical activation of micronized coal: Prospects for new combustion applications, *Applied Thermal Engineering*, 74: 174-181

Chernetskiy, M.Yu., Dekterev, A.A., Burdakov, A.P., Hanjalić, K., 2014, Computational modelling of autothermal combustion of mechanically-activated micronized coal, *FUEL - The Science and Technology of Fuel and Energy*, 135: 443-458.

Chernetskiy M., Dekterev A., Chernetskaia N., Hanjalić K., 2018, Effects of reburning mechanically-activated micronized coal on reduction of NOx: Computational study of a real-scale tangentially-fired boiler, *FUEL, The Sci and Tech of Fuel and Energy* 229: 215-229.

Dugum A., Hanjalić K., 2019, Numerical simulation of coal-air mixture flow in a real double-swirl burner and implications on combustion anomalies in a utility boiler, *Energy* 170, 942-953.

BUDUĆNOST POSTOJEĆIH I
NOVIH TERMOELEKTRANA
U BOSNI I HERCEGOVINI U
ENERGETSKOJ TRANZICIJI
ANUBiH, Sarajevo, 21. novembar 2019.

PERSPECTIVES OF THERMAL
POWER PLANTS IN BOSNIA
AND HERZEGOVINA IN THE
ENERGY TRANSITION

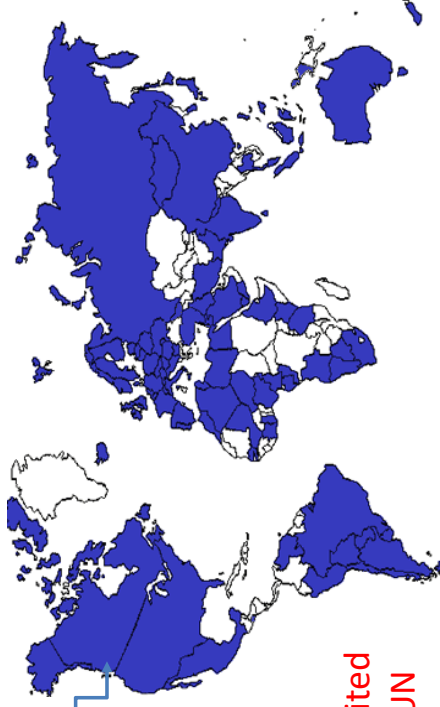
IS THE TWILIGHT OF COAL FOR THE BENEFIT OF ALL?

OUTLINE OF MY PRESENTATION

- 1 Energy transition as a remediation issue
- 2 The new role of RES in energy supply
- 3 Efforts to reach Paris objectives globally
- 4 European energy and climate policy
- 5 TRACER project for coal intensive regions
- 6 Coal in 2012 Energy Community Strategy
- 7 Coal perspectives in Western Balkans
- 8 Coal twilight in the Serbian climate strategy
- 9 Concluding remarks

2019 - 95th ANNIVERSARY OF WEC

WEC
MCS

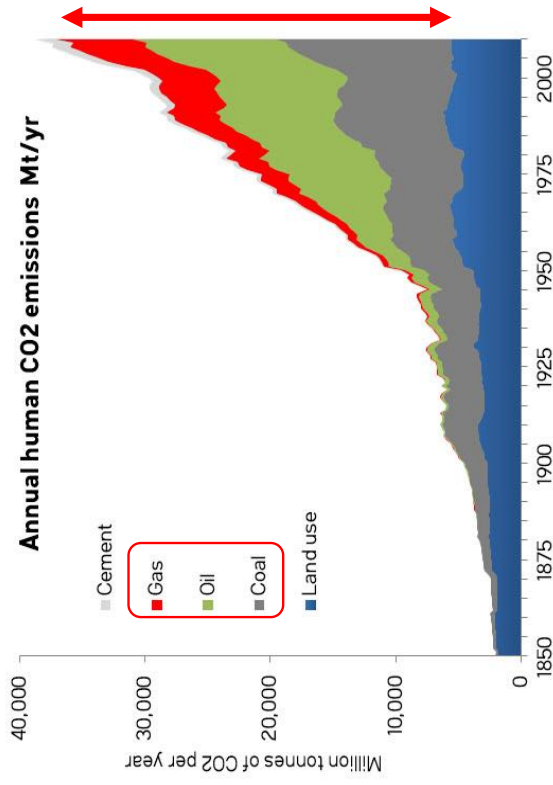
> 90%
World
Energy

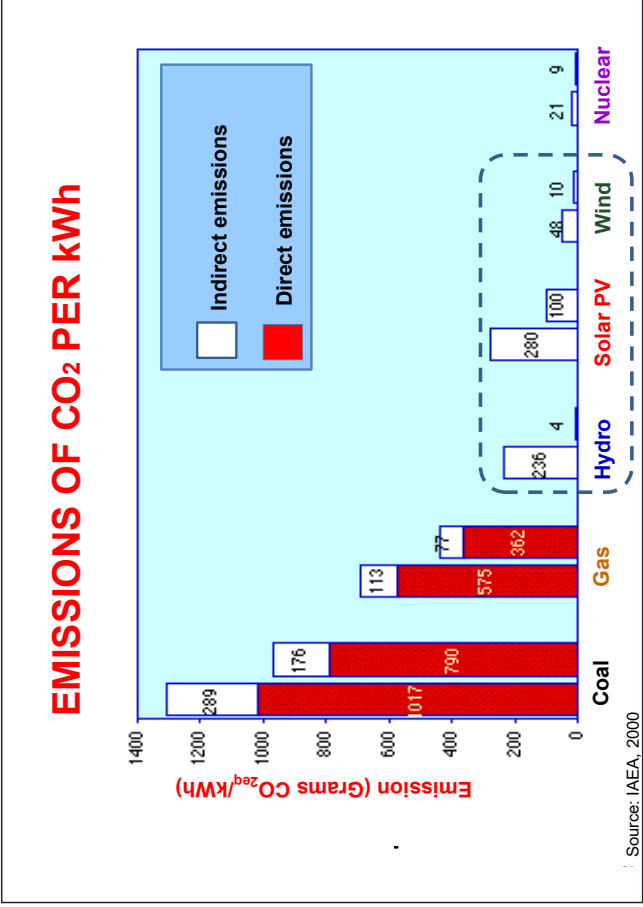
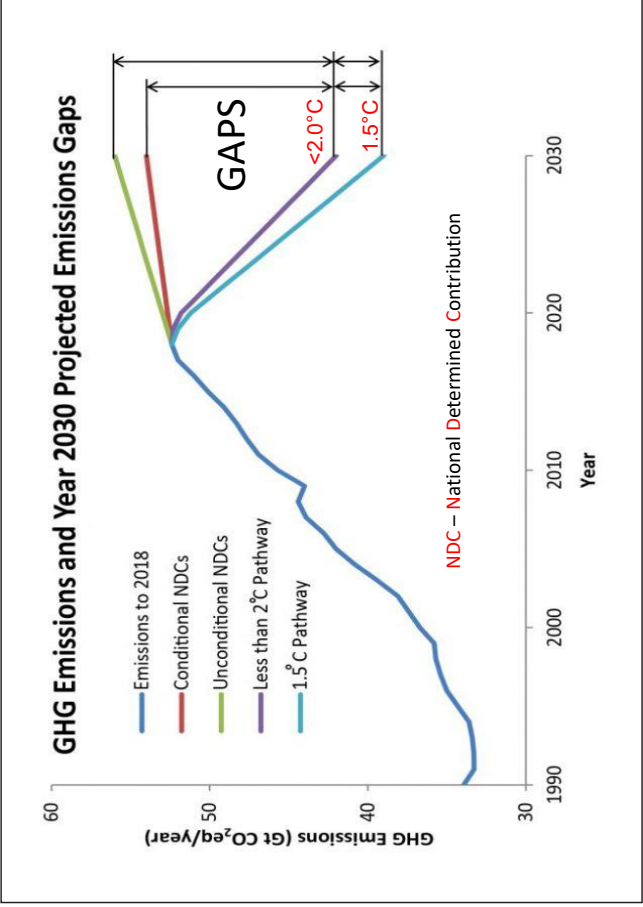
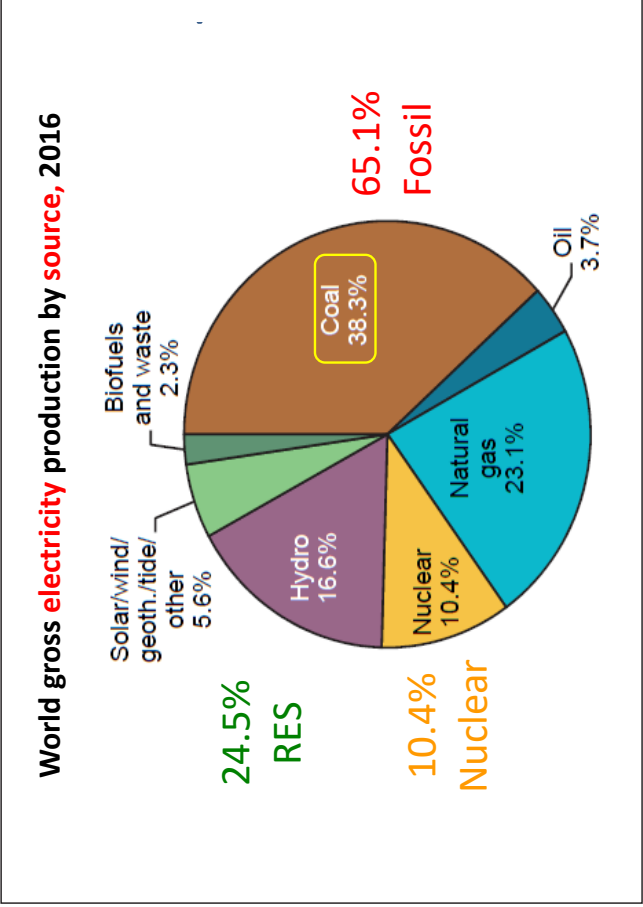
Accredited
in the UN

WEC Motto: **SUSTAINABLE ENERGY SUPPLY
FOR THE GREATEST BENEFIT OF ALL**

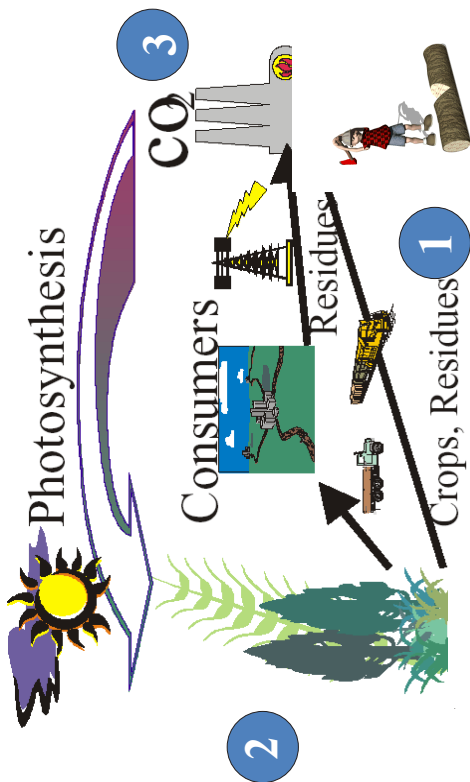
2/16/2021

PRINCIPAL DRIVING FORCE

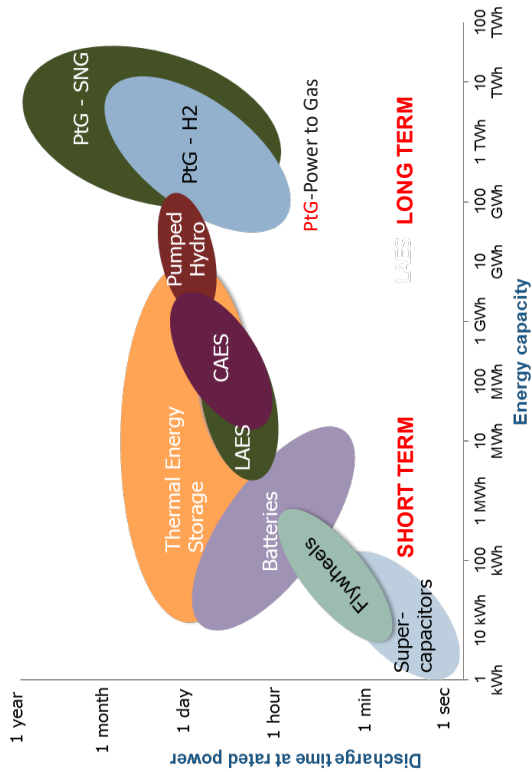

CONTROVERSIES OVER BIOMASS

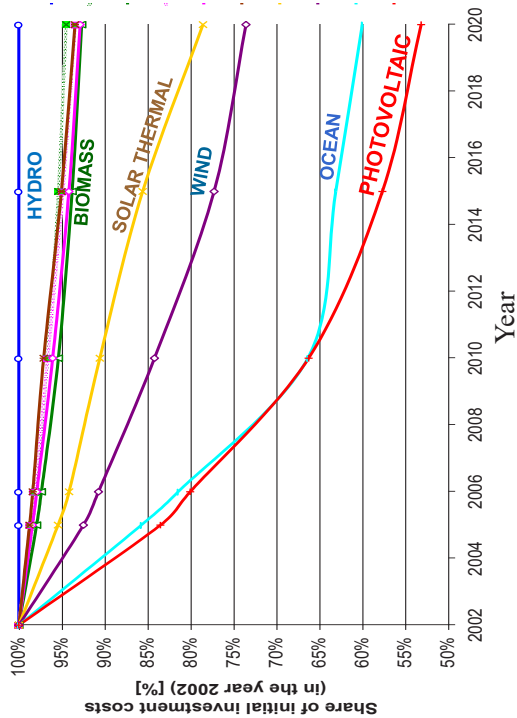
ENERGY STORAGE

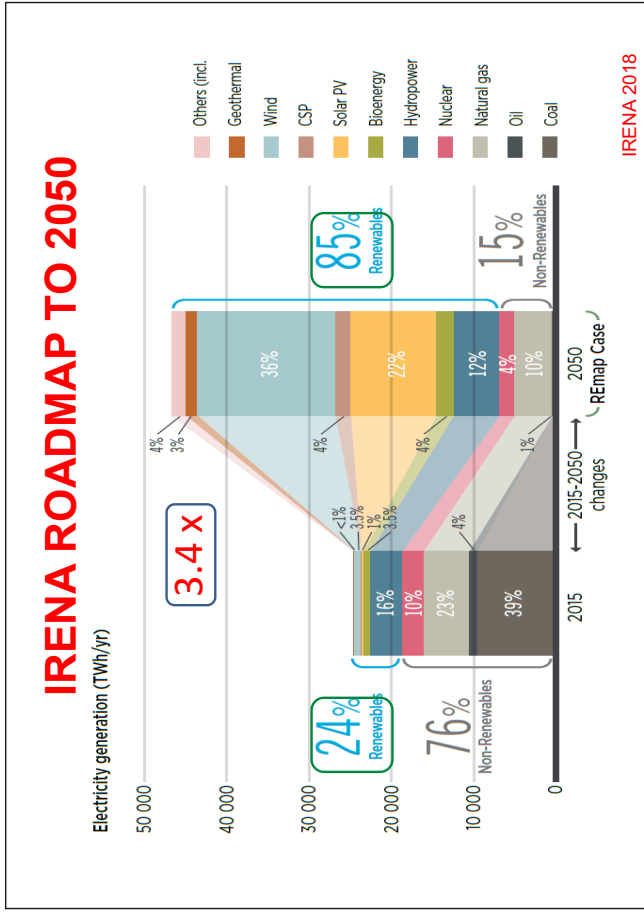
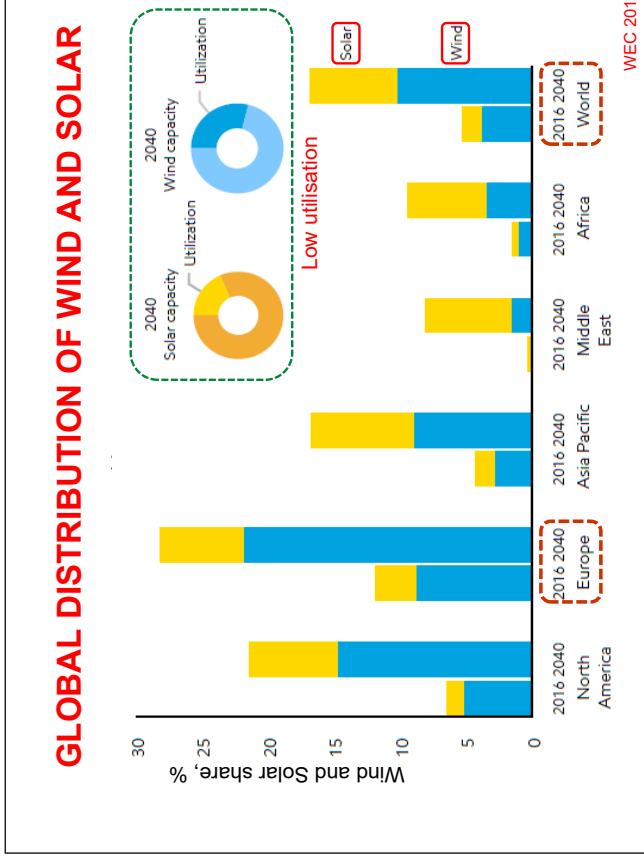
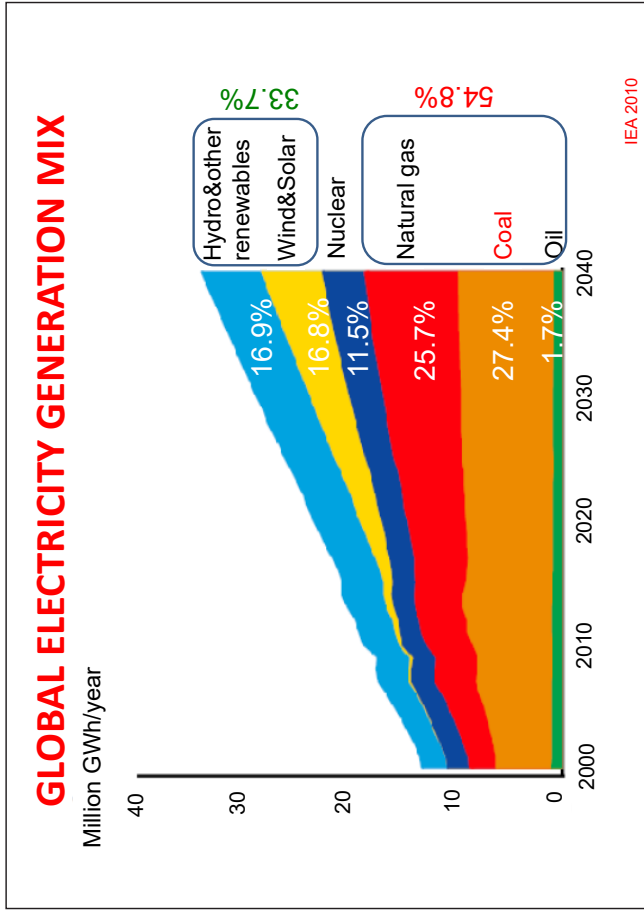
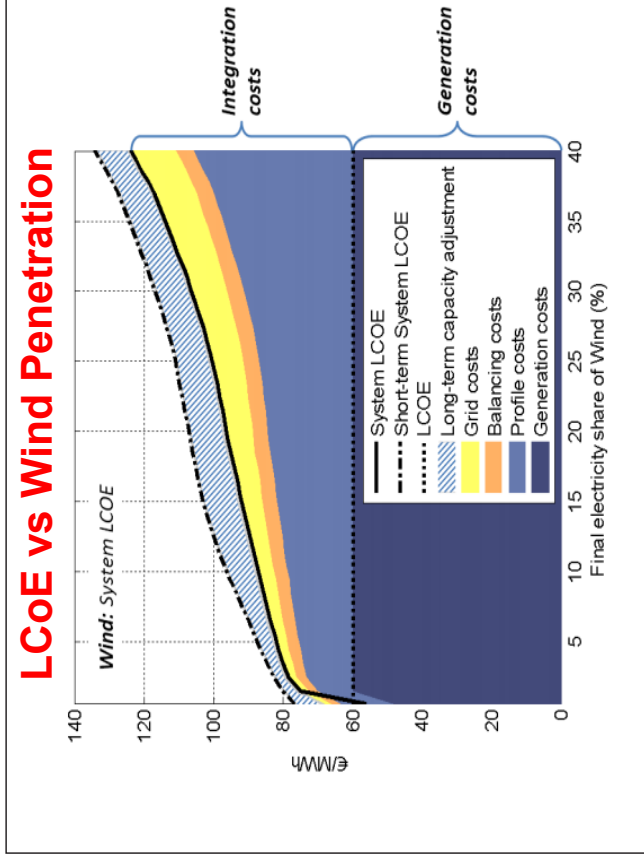

LITHIUM-ION BATTERY STORAGE

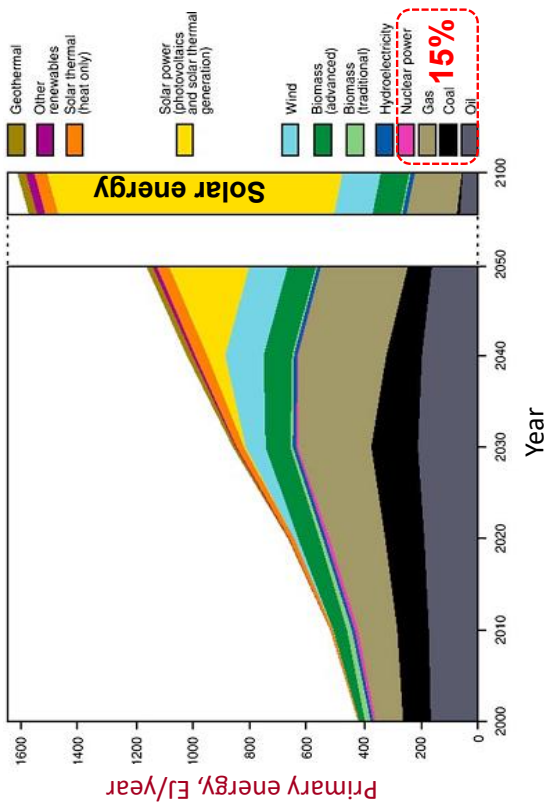

DROP OF INVESTMENT COSTS

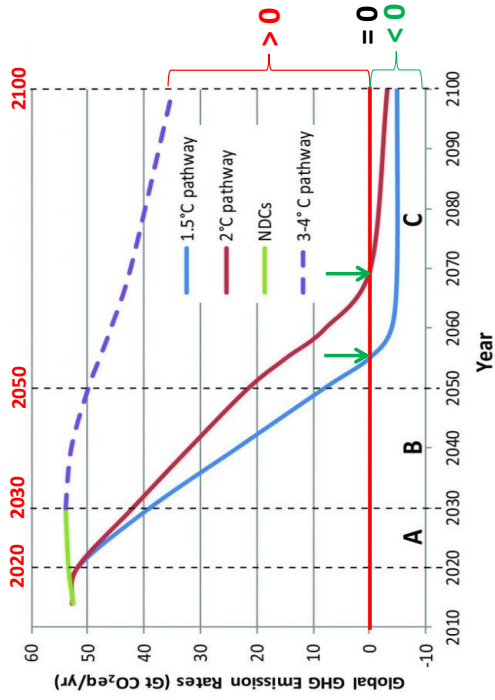

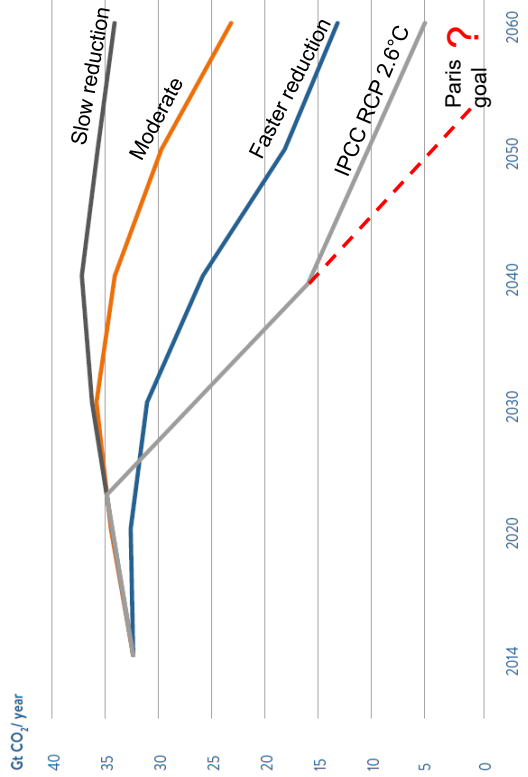
A BRIGHT FUTURE FOR SOLAR

PROJECTED GHG EMISSION PATHWAYS

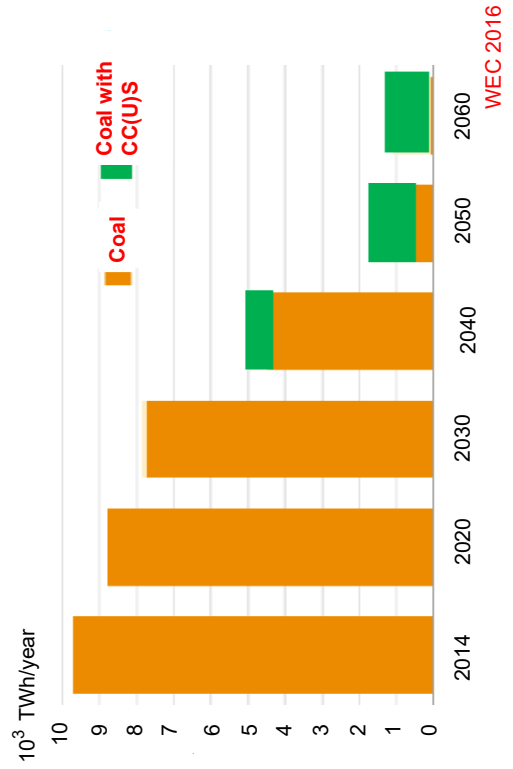

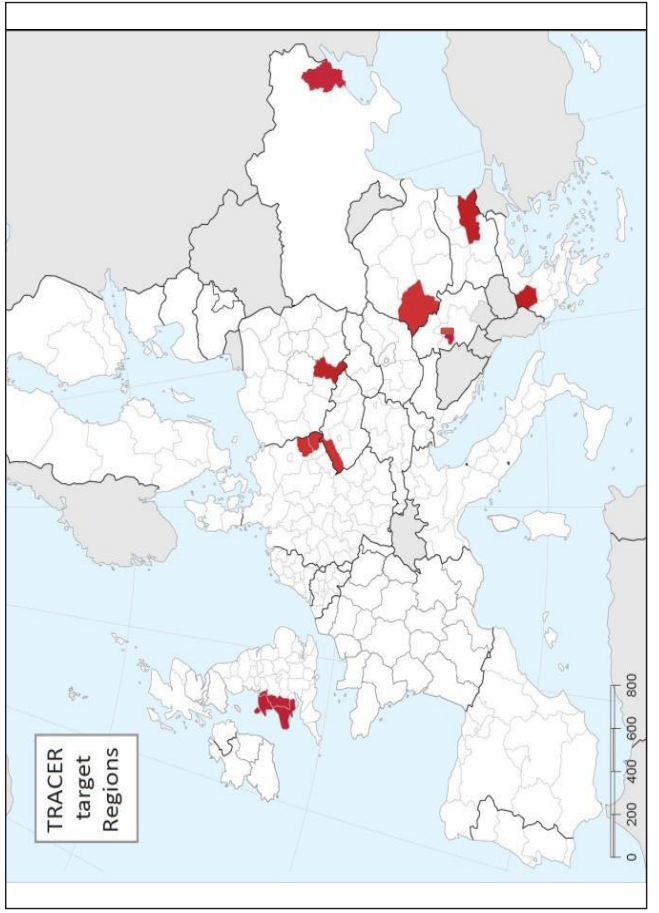
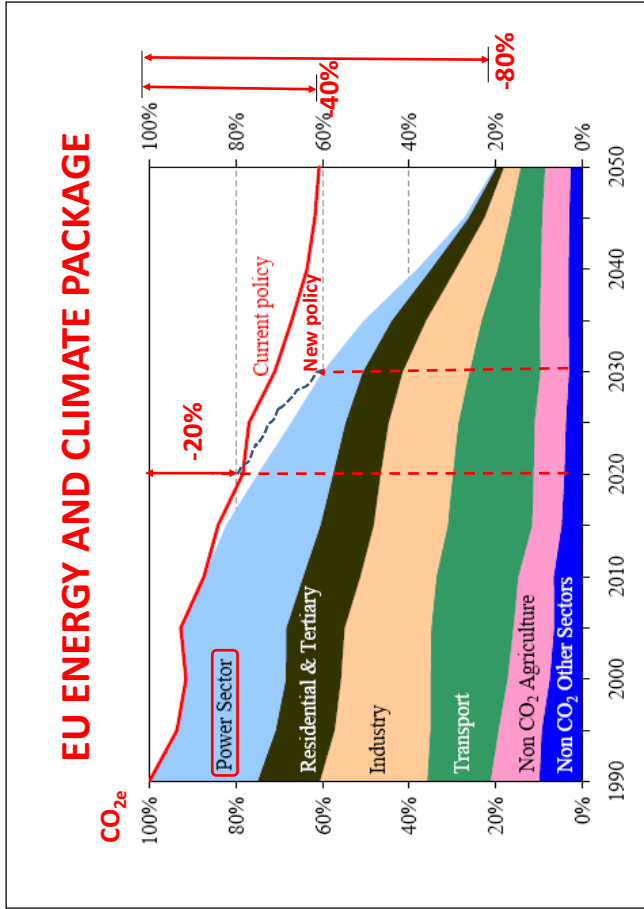
THREE WEC SCENARIOS BY 2060

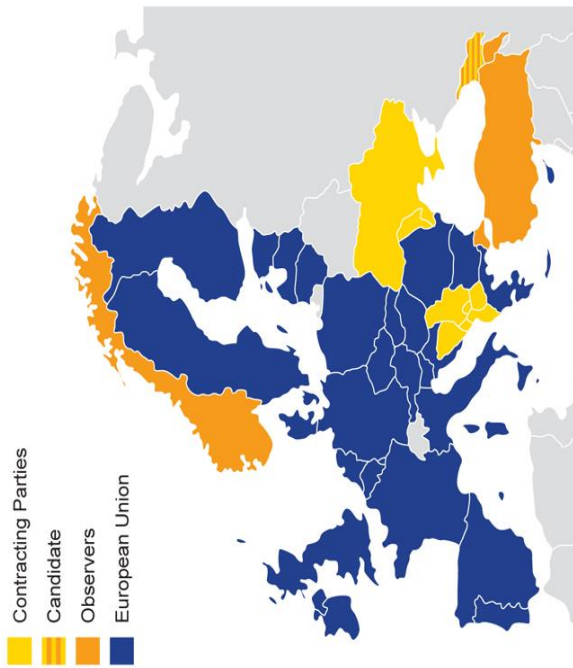
COAL FOR POWER GENERATION

WEC Faster Reduction Scenario

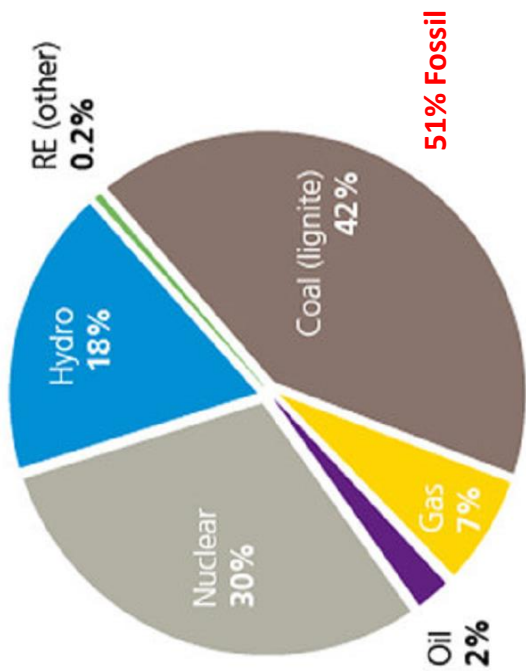

ENERGY COMMUNITY STRATEGY

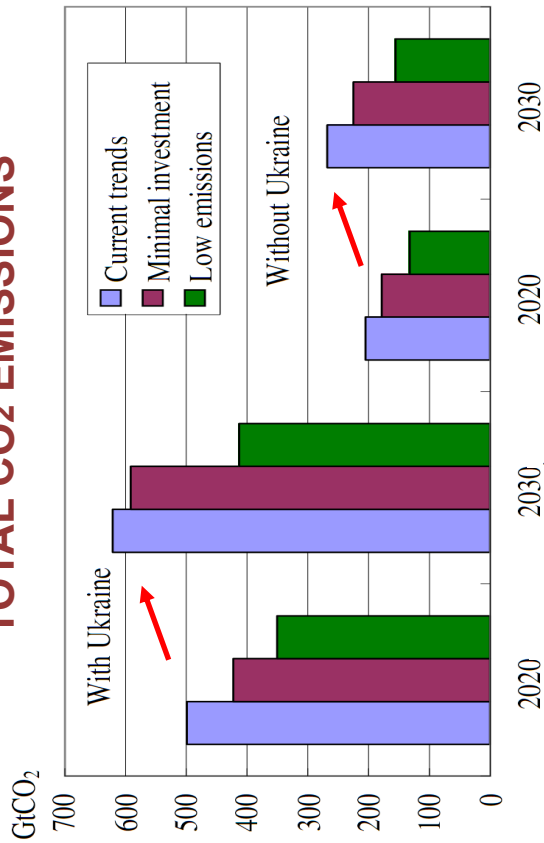

EnC POWER GENERATION SOURCES

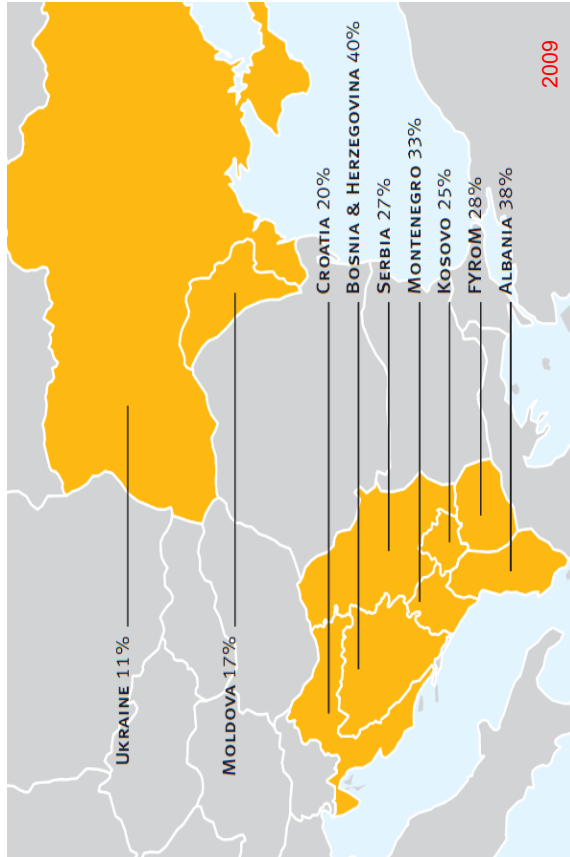

EnC 2012

TOTAL CO₂ EMISSIONS

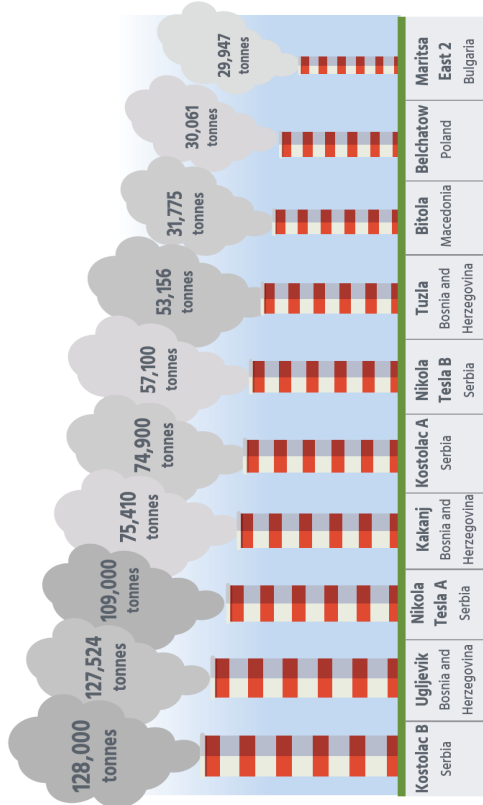

BINDING RES TARGETS IN THE EnC

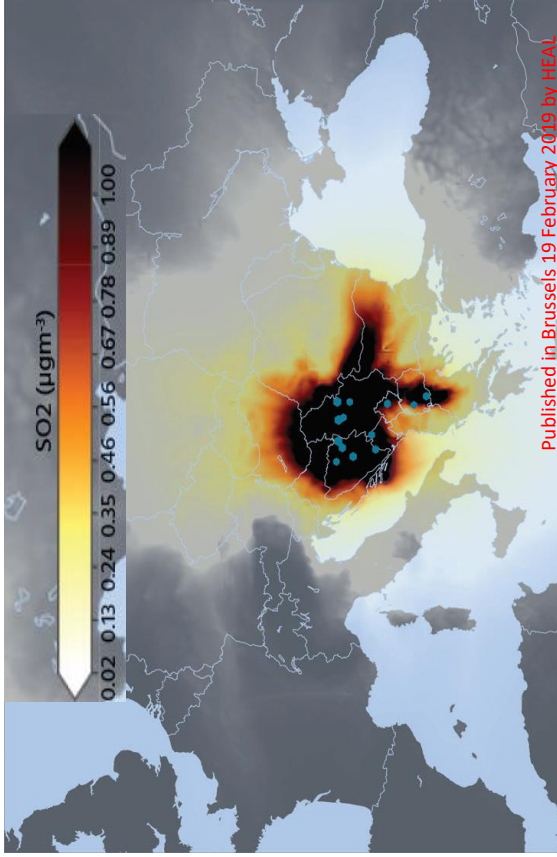
COAL POLLUTION - EU ACTION ON THE WESTERN BALKANS

Fig. 6 Top 10 polluting plants in Europe by SO2 emissions in 2016

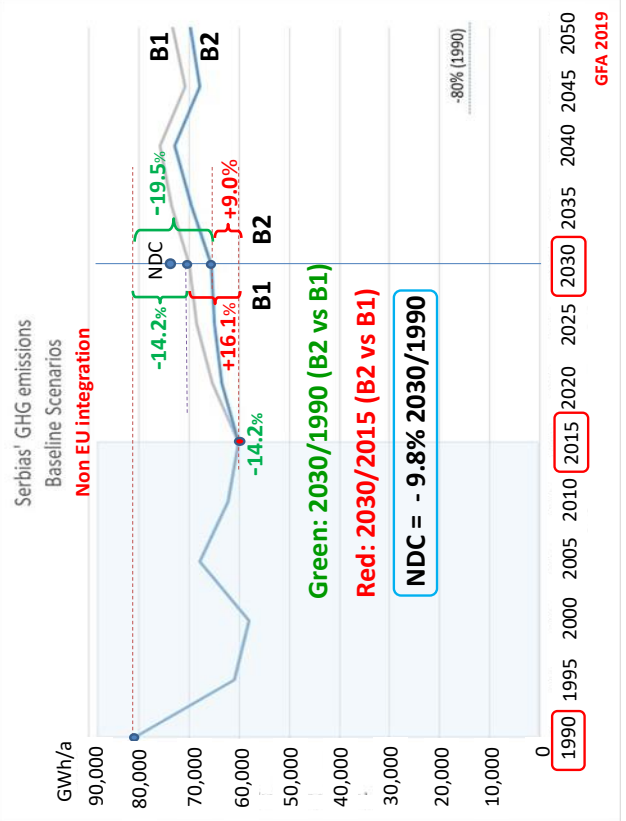

Published in Brussels 19 February 2019 by HEAL

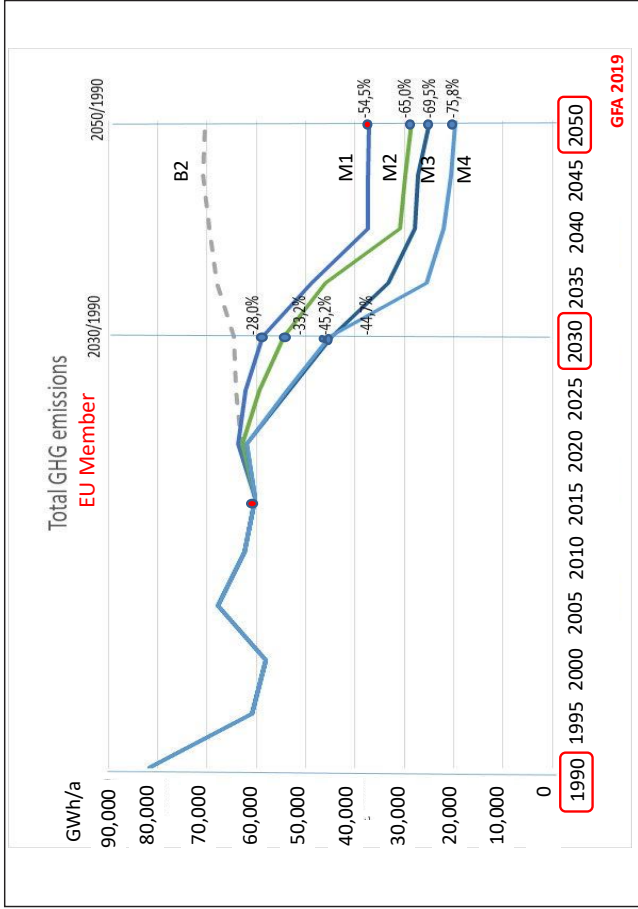
EU FOCUS ON COAL FIRED PLANTS IN WESTERN BALKANS

Published in Brussels 19 February 2019 by HEAL

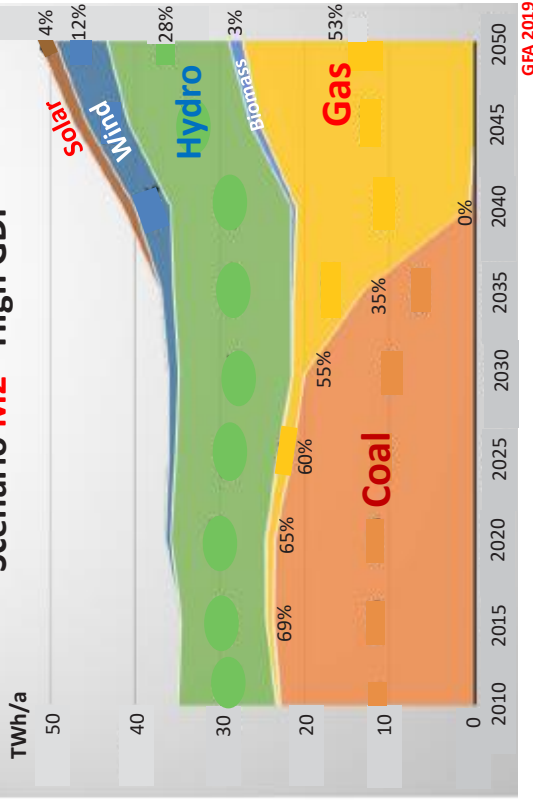

GFA 2019

GFA 2019

NET ELECTRICITY GENERATION BY TYPE Scenario M2 - High GDP

HISTORICAL „KOLUBARA B“ PROJECT IN SERBIA

CONCLUSION

2024.01.18

- Paris Agreement means temperature rise $\leq 2^{\circ}\text{C}$;
- **All countries** should decrease their CO_2 emissions;
- Paris goals require coal use to decrease **abruptly**;
- For **developing countries** this goal is very difficult;
- These **countries** are **prevented** to benefit from the use of their coal resources for own development;
- **Developed countries** already **benefited** from coal and **some continue so** by denying human impact;
- These countries indirectly **benefit** even if assist poor countries financially by selling technology.
- **Common** transitional **goals** - but **different paths**.

ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS OF
BOSNIA AND HERZEGOVINA (ANUBiH)

PUBLIC ENTERPRISE ELEKTROPRIVREDA OF
BOSNIA AND HERZEGOVINA (EPBiH)

Budućnost novih termoelektrana u BiH oslonjenih na kogeneraciju, integraciju biogoriva i optimizaciju procesa

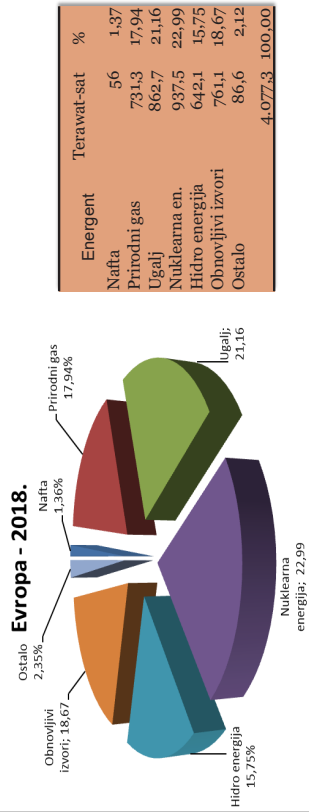
dr. Anes Kazagić, EPBiH
Prof. Dr. Petar Gvero, Uni Banja Luka
mr. Miladin Trbić, TE Stanari
Prof. dr. Izet Smajević, ANUBiH

NAUČNO-STRUČNO SAVJETOVANJE

BUDUĆNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TE U BOSNI I HERCEGOVINI U ENERGETSKOJ TRANZICIJI

21. novembar 2019. godine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrićki 7, 71000 Sarajevo

Učešće energenata u proizvodnji el. energije u Evropi (2018) vs klimatske promjene

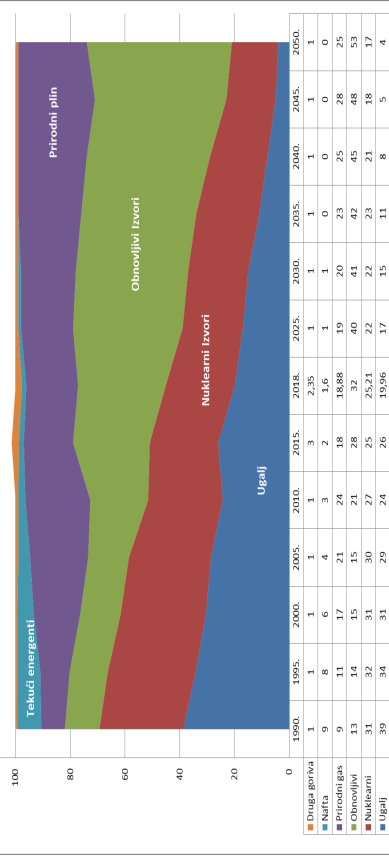

Evropa i EU nisu toliko ovisne o proizvodnji el. energije iz fosilnih goriva. Učešće fosilnih goriva u proizvodnji električne energije u Evropi i EU je na nivou 40,5% što je još uvijek dosta visok procenat koji se vrlo sporo smanjuje.

Podaci IEA

Budućnost novih termoelektrana u BiH
oslonjenih na kogeneraciju, integraciju
biogoriva i optimizaciju procesa
– iz globalne perspektive

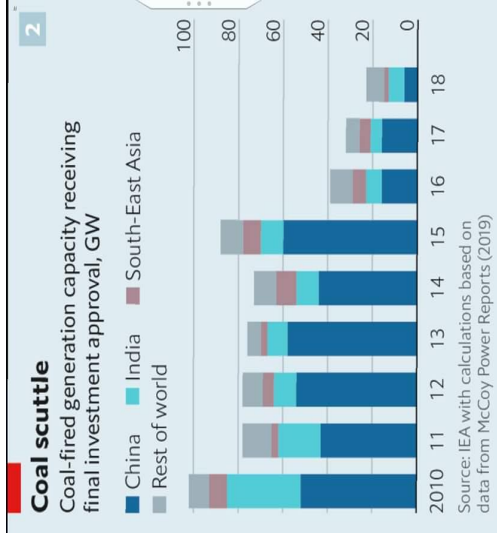
PROJEKCIJE PROIZVODNJE EL. EN. U EU DO 2050.

Dekarbonizacija EU – ciljevi do 2050.

- Prirodni gas: povećanje na 25%
- Obnovljivi izvori: Solar, hidro i vjetar - povećanje na 53%
- Nuklearna energija: smanjenje na 17%
- Nafta: potpuno izbacivanje
- Ugalj: smanjenje na 4-6%

Investicije u TE na uglj u svijetu 2010-2018.

Coal phase-out - neke činjenice

Neke najrazvijenije zemlje Evrope razmatraju ili planiraju potpuno izbacivanje uglja (Coal Phase-out) iz proizvodnje el. energije do 2050. (npr. Njemačka do 2038), a samo je nekolicina do sada donijela takve odluke (npr. Danska, Finska, Holandija, Irska), ali se to ne odnosi na TE koje koriste coal/biomass/gas co-firing.

Postoje kontroverzne izjave i u samoj EU: Grčka je npr. najavila mogućnost izbacivanja uglja do 2028, a ujedno gradi termoblok na domaći lignit Ptolemaida 660 MW, puštanje u pogon je do 2023.

KLJUČNA PITANJA U PROCESU ENERGETSKE TRANZICIJE

- Klimatske promjene se neupitno dešavaju i predstavljaju prijetnju za civilizaciju - utimativno je da se poduzmu mjere kako bi se ublažile. **Potrebno je značajno smanjenje emisije CO2 !!**
- Učešće fosilnih goriva je 64% a uglja 38% u proizvodnji el. en. na svjetskom nivou. **Ovi procenti se sporo mijenjaju.**
- Naglo izbacivanje fosilnih goriva, a prije svega uglja iz upotrebe dovelo bi do manjka i poskupljenja el. energije, što bi ugrozilo i najmoćnije ekonomije svijeta. **Fosilna goriva, tako i uglj, je stoga jedino moguće postepeno izbaciti iz upotrebe.**
- Obnovljivi izvori učestvuju sa 9% - procjene govore da će 2050. kada na zemlji bude 9,7 milijardi stanovnika (Studija Ujedinjene nacije) OI moći podmiriti oko 20% potreba za el. energijom. **Broj stanovnika se konstantno povećava kao i potražnja za energijom, i veliki je izazov kako će se dugoročno obezbijediti potrebna energija.**
- Obnovljivi izvori nisu potpuno upravljivi. Tek se treba desiti ključni tehnološki napredak u pogledu skladištenja energije.

Budućnost novih termoelektrana u BiH oslonjenih na kogeneraciju, integraciju biogoriva i optimizaciju procesa

-- iz nacionalne BiH perspektive

Postojeće termoelektrane na uglj u BiH

1. TE Kakanj, 450 MWe (+300/30 MWt), 1956. god.
2. TE Tuzla, 723 Mwe (+220/150 MWt), 1963. god.
3. TE Gacko, 300 MWe, 1982. god.
4. TE Ugljevik, 300 MWe, 1985. god.
5. TE Stanari, 300 MWe, 2016. god.

Total: 2073 MWe (+520/180 MWt)

Zamjenski blokovi vs nove TE na uglj u BiH

1. TE Tuzla, Blok 7*, - zamjenski blok (mijenja blokove 1-5).
2. TE Kakanj, blok 8, - zamjenski blok (mijenja blokove 1-6).
3. TE Gacko, - zamjenski blok postojećeg bloka.
4. TE Ugljevik, - zamjenski blok postojećeg bloka.
5. TE Banovići, - nova TE.
6. TE Kongora, - nova TE.
7. TE Kamengrad, - nova TE.

Zamjenski blokovi smanjuju emisiju CO₂, nove TE povećavaju emisiju CO₂!

Značaj proizvodnje električne energije na uglj u BiH - neke činjenice

- Uglj je energent koji na nivou BiH učestvuje sa 60% a na nivou FBiH sa 80% udjela u ukupnoj proizvodnji električne energije.
- Sektor uglja obezbjeđuje masovno zapošljavanje: cca 16.000 radnika + prateće industrije
- FBiH 11.200 radnika u rudnicima (Rudnici Koncerna EP BiH 8.300, RMU Banovići 2.900) EP BiH 4.430 radnika, UKUPNO: 15.630 radnika
- BiH ukupno uposlenih u elektroprivrednim kompanijama 27.224 radnika, F BiH 17.759 i EP RS 9.465 radnika
- HEP ima 11.000 radnika, u Srbiji broj radnika u rudnicima je 24.000.
- EU 240.000 ljudi: 180.000 u rudarstvu i oko 60.000 u termoelektranama na uglj.
- Sektor OIE u BiH ne može zaposliti tako značajan broj ljudi.
- **Klimatske promjene su prijetnja - Fosilna goriva treba zamijeniti sa OI i u BiH, ali postupno, sa realnim planom, dinamikom i jasnom alternativom.**

ENERGETSKA TRANZICIJA U BIH - OTVORENA PITANJA

- BiH je ovisna o proizvodnji el. energije iz uglja 60% i ne može bez uglja u bližoj perspektivi zadovoljiti svoje potrebe za električnom energijom.
- **Ako bi se desila brza transformacija i izbacivanje uglja iz upotrebe, desio bi se veliki poremećaj tržišta el. energije u BiH, u smislu snabdijevanja i cijena el. energije.**
- **Naglim izbacivanjem uglja iz upotrebe slijedi potpuno gašenje rudarskog sektora, veliko otpuštanje radnika, BiH gubi energetske neovisnost, gubitak prihoda što će uzdrmati BDP BiH, a posljedice bi bile velike za penzioni i zdravstveni fond te prateće industrije i sve što prati rudarski i energetski sektor.**
- **Uklanjanju uglja mora se ponuditi jasna i održiva alternativa, a energetska tranziciju mora pratiti odgovorna socijalna tranzicija (tranzicija zanimanja, promjena školskih programa i dr.).**

Rezerve i kvalitet uglja u BiH

- domaći energetske resursi vs uvozna energija

- Rezerve uglja u BiH su cca 5.6 milijardi tona.
- Mrki ugljevi u BiH su relativno dobrog kvaliteta sa prosječnom toplotnom vrijednošću oko 16,750 kJ/kg, ali sadrže znatne količine ukupnog sumpora (2-6%), pepela (10-45%) i vlage (10-25%).
- Ligniti u BiH su kvalitetni, čisti, toplotne vrijednosti; 7.500-12.600 [kJ/kg], 0,2-1,0% ukupnog sumpora, pepela 5-20% i vlage 30-50%.

Resursi biomase u BiH

- domaći energetske resursi vs uvozna energija

Table 34. Quantities, types, structure and energy-related potentials of wood residues in Bosnia and Herzegovina (based on an average volume of cutting in the period of 2007 – 2016.)

Item	Quantities (m ³ /a)	Quantities (t/a)	Minimum calorific value (GJ/t)	Energy potential (TJ/a)
Wood residues from forestry	broadleaf	296.529	10.28	2.187
	conifers	202.866	10.28	838
Sawdust	broadleaf	283.300	10.29	2.097
	conifers	145.227	10.28	872
Sawmill wood residues	broadleaf	212.475	10.28	1.573
	conifers	145.227	10.28	872
Total	1.284.624	791.733	-	8.139

Type of biomass to be used in TPP BiH:

- Forest residues
- Waste wooden biomass - swadust and chips
- Agricultural biomass residues
- Energy crops

Ključna pitanja za dugoročni rad TE u BiH

- Proizvodni troškovi (pogonski troškovi, cijena uglja, naknade, okolinski zahtjevi, takse za CO₂)
- Struktura proizvodnog portfolia i uloga postojećih TE.
- Redukcija emisija prema NERP, IED, NECP (CO₂)
- Dinamika realizacije investicija u postojeće TE
- Planovi realizacije zamjenskih kapaciteta u postojećim TE
- Potrebe za ugljem, status i poslovanje rudnika
- Finansijski položaj EP / investicioni kapacitet
- Cijene električne energije: Otvaranja tržišta i pojava konkurencije, (ne)ekonomske cijene domaćinstava
- En. zajednica i EU ciljevi (OIE, emisije, efikasnost, Takse CO₂, Coal phase-out...)
- Mogućnost visokofiksnse kogeneracije
- Mogućnost korištenja biomase kao sekundarnog goriva

Ključni uticajni faktori - obaveze iz ugovora o ENZ i pristupa EU - IED/NERP i NECP

1. Realizacija NERP-a (2018-2027)
2. EU ciljevi 2021-2030 u odnosu na ref. god. (1990?, 2012?):
  - Smanjenje emisija stakleničkih plinova za **40%**
  - Povećanje udjela obnovljivih izvora do učešća od **32%** u ukupnoj finalnoj potrošnji energije
  - Povećanje energetske efikasnosti za **32,5%**

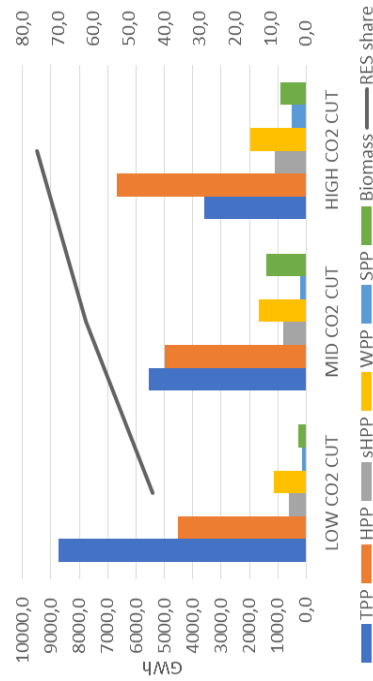
Za emisije koje su u ETS-u **-43% CO₂** u odnosu na 2005, za BiH prema NECP mogući zahtjev je **-12%** CO₂ u odnosu na 2014 ili 2016. do 2030.

Budućnost novih termoelektrana u BiH oslonjenih na kogeneraciju, integraciju biogoriva i optimizaciju procesa

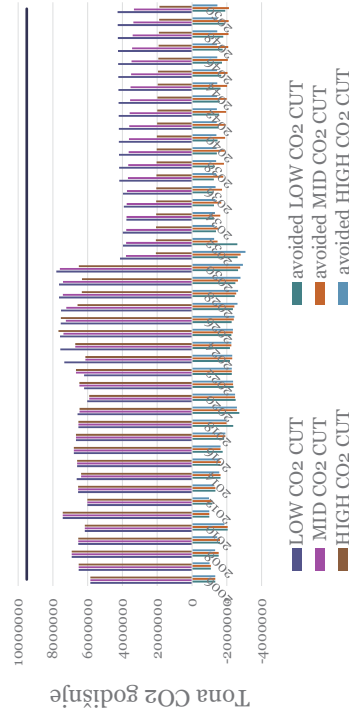
Dugoročni ciljevi Elektroprivrede

- energetska neovisnost - korištenje domaćih resursa za proizvodnju električne i toplinske energije.
- ekonomski rast - konkurentne cijene energije i više radnih mjesta.
- okolinski prihvatljivo poslovanje.
- zadovoljstvo i zaštita krajnjih potrošača.
- **da se kroz tranziciju u realnom vremenskom okviru primat prepušta obnovljivim izvorima energije.**
- Zamjenski termoblokovi EP su potrebni da bi se obezbijedila priuštiva električna energija za svakog stanovnika BiH, priuštiva toplinska energija za okolne gradove (Primjer TE Tuzla u Tuzlanskom kantonu), te omogućila **održiava tranzicija ka EES baziranom na OIE.**

Primjer projekcije portfolia EPBiH - 2050

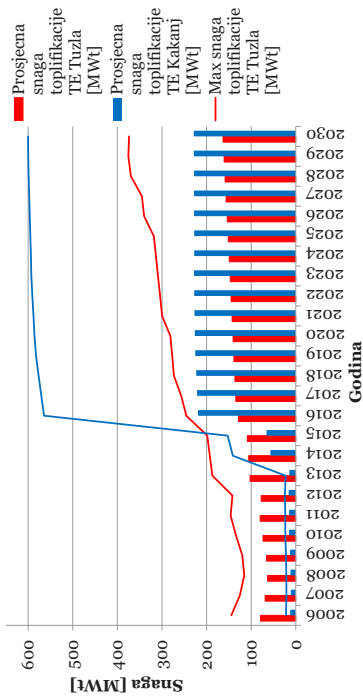
Scenariji smanjenja CO2 u EPBiH do 2050

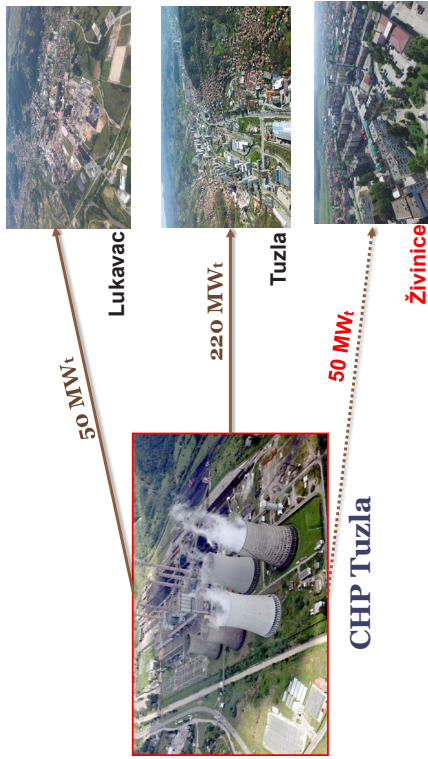
Proširenje kogeneracije - primjer Tuzla i Kakanj - novi sistemi daljinskog grijanja

- DHS Živnice - from Tuzla CHP (+50 MWt)
- DHS area to/incl. Sarajevo (+300 MWt) – from Kakanj TPP

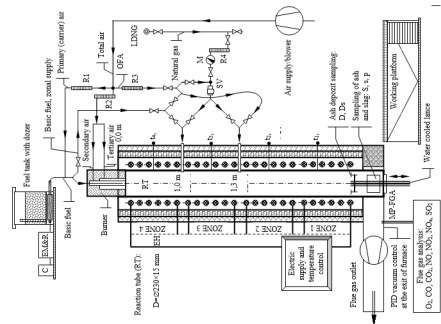
Visoki scenarij kogeneracije

Tuzla DHS - moguća visokoeffikasna kogeneracija

Projekti kosgorijevanja s biomasaom u TE BiH - R&D - Lab-scale tests na MFS

- 1 TE15:WB = 93:7%W
- 2 TE15:WB = 85:15%W
- 3 TE15:M = 93:7%W
- 4 TE17:WB = 85:15%W
- 5 TE17:WB:M = 80:13:7%W
- 6 TE17:WB:M = 75:15:10%W
- 7 TEK6:WB = 85:15%W
- 8 TEK6:WB = 75:25%W
- 9 TEK6:M = 93:7%W
- 10 TEK8:WB = 75:25%W
- 11 TEK8:WB:M = 85:8:7%W
- 12 TEK8:WB:M = 75:15:10%W

0.1-rate biomass co-firing trial run at Kakanj CHP

Characteristics of wooden biomass supplied:

- Particle size: max 8 mm (wooden sawdust)
- Hd = 12-14 MJ/kg, W = 20%, A = 0.3%

BIOFIT - pokrenuti su projekti s biomasaom EPBiH

- ✓ Kosagorijevanje (do 30%w) na bloku 6, 223 MWe u TE Tuzla
- ✓ Potpuna konverzija na biomasa u bloku 5, 118 MWe u TE Kakanj

✓ Blok 7 TE Tuzla moći će u perspektivi koristiti biomasa kao sekundarno gorivo

Okolinski indikatori EPBiH sa zamjenskim blokovima

Okolinski aspekt	2017	2020	2025	2030	2030/17	
SO ₂	t/a	151.517	125.550	29.449	4.065	-97%
NOx	t/a	15.075	13.188	6.645	4.354	-71%
PM	t/a	1.011	792	272	225	
CO ₂	hijl. t/a	6.469	5.517	5.551	5.769	-11%
Neto efikasnost TE	%	30,9	30,6	34,7	38,5	25%
Okolinski aspekt	2017	2020	2025	2030	2030/17	
SO ₂	t/MWh	25,2	24,3	12,2	0,7	-97%
NOx	t/MWh	2,5	2,5	1,9	0,6	-76%
PM	t/MWh	0,17	0,15	0,05	0,04	
CO ₂	t/MWh te	1,08	1,07	1,00	0,92	
CO ₂	t/MWh uk	0,92	0,83	0,74	0,68	

TE Stanari, pušten u pogon 2016.

Blok TE Stanari je instalisane snage 300 MW sa potkritičnim parametrima pare i CFS kotlom (sagorijevanje u cirkulacionom fluidizovanom sloju).

Osnovni tehnički podaci o bloku 300 MWe Stanari su:

- garantovana vremenska raspoloživost 90%
- godišnja prizvodnja el. energije na bazi 7500 radnih sati 2.000 GWh
- časovna potrošnja projektnog uglja 304 t
- Specifična vrijednost CO₂ za gorivo 1,01 kg/kg
- godišnja potrošnja projektnog uglja 2-315.000 t
- sopstvena potrošnja bloka 27 MW
- snaga na pragu TE 273 MW
- specifična potrošnja toplote 9-365 KJ/kg
- stepen korisnosti bloka-bruto 40%
- stepen korisnosti-neto 36%

Izgradnja TE Stanari

Iskustva TE Stanari, 2016

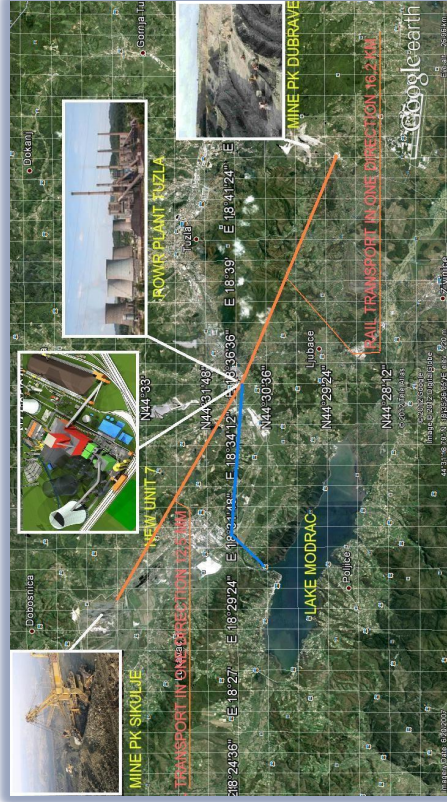
- Kotao je opremljen uređajima za redukciju emisije SO₂. Emisija SO₂ redukuje se dodavanjem krečnjaka kao sorbenta direktno u ložište kotla.
- Buggy dust filters.
- TE ima suvi rashladni sistem (vazduhom hlađeni kondenzator), potpunu preradu otpadnih voda bez ispuštanja u okolne vodotokove a odlaganje pepela se vrši u posebno pripremljene vodonepropusne kasete.
- Ostvarena proizvodnja (neto prag) u prethodnom periodu je 2017 . – 2.040.592 , a 2018 – 2.056.001 (MWh)
- Srednje mjesečne vrednosti emisija za period januar 2017– decembar 2018. su: SO₂ - 196 mg/mm³, NO_x 169 mg/mm³ i čvrste čestice 6,65 mg/mm³
- Emisije u vazduh u potpunosti ispunjavaju ELV definisane lokalnim propisima i LCP direktivom, a uzmemmo li u obzir zahtjeve IED direktive (koji stupaju na snagu najkasnije 1. 1. 2028. godine) vidljivo je da TE Stanari može da ih poštuje.

Blok 7 - State-of-the-art CCT

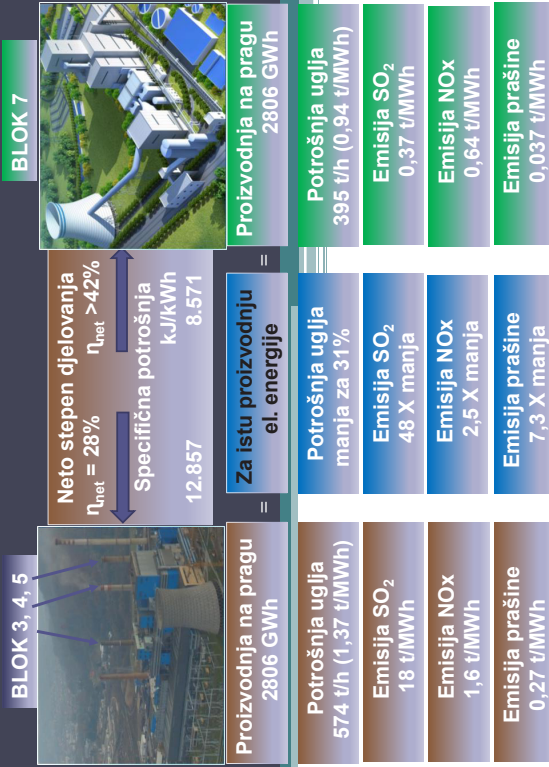
- Izgradnjom bloka 7 (450 MWe, 270 MWt) obezbjeđuje se djelomična zamjena kapaciteta postojećih blokova koji izlaze iz pogona (2x32 MW + 1x100 MW + 2x200 MW = 564 MWe, 220 MWt).
- Izgradnjom bloka 7 se obezbjeđuje racionalni kontinuitet proizvodnje uglja i prestrukturiranje Rudnika «Kreka» u sklopu Koncerna JP EPBIH.
- Blok 7 se gradi kao kogeneracijski blok, čime se obezbjeđuje dugoročno snabdijevanje toplotnom energijom okolnih gradova (270 MWt), umjesto bloka 3 i bloka 4 sa kojih se sada obezbjeđuje daljinsko grijanje (220 MWt).
- Povećanje energetske efikasnosti i u skladu s tim smanjenje emisije stakleničkih plinova (blokovi koji izlaze iz pogona imaju stupanj korisnosti cca 30%, a novi blok 7 u kondenzacionom režimu 42,64%, a u kogenerativnom radu preko 50%).
- Blok 7 se projektuje u skladu sa najboljim raspoloživim tehnikama za postrojenja za sagorijevanje – LCP BAT (Best Available Techniques) kao i u skladu sa Direktivom 2010/75/EU o industrijskim emisijama (IED) koji se odnosi na postrojenja za sagorijevanje (Poglavlje III, Annex V).

BLOK 7 Tuzla kao energetski kompleks integriran s OIE

TE Tuzla i rudnici Kreka, HE Modrac, SDG Tuzla iz kogeneracije sa integriranim modulima biomass co-firing, solar thermal kolektorima i toplinskim pumpama

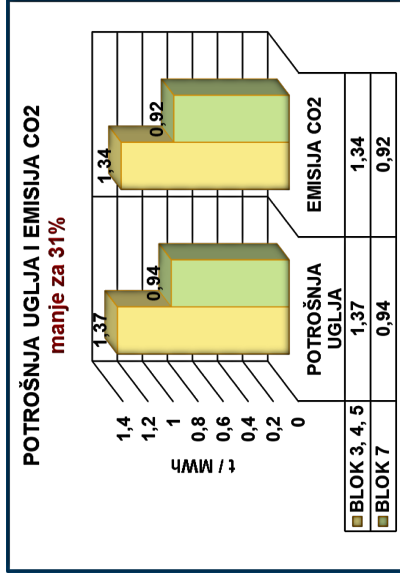
EKOLOŠKI ASPEKTI ZAMJENSKOG BLOKA 7

Smanjenje potrošnje uglja i smanjenje emisije CO2 izgradnjom bloka 7

Za predviđeni godišnji rad od 6720 sati blok 7 će u odnosu na stare blokove trošiti manja uglja za 1.206.508 t/god.

Za predviđeni godišnji rad od 6720 h blok 7 će u odnosu na stare blokove emitovati manje CO2 za 1.178.520 t/god

Izgradnjom bloka 7 Grad Tuzla i TK dobijaju:

- Moderniji i efikasniji energetske kompleks
- Dugoročno okolinski prihvatljivo snabdijevanje toplinskom energijom priuštive cijene
- Značajno manje lokalno zagađenje i trajno rješavanje deponije šljake/pepela
- Mogućnost integracije OIE u SDG (biomasa, solar thermal)
- Image efikasne kogeneracije i regionalnog energetskog lidera
- Industrijsku intenzivnost
- Zadovoljstvo građana zbog poboljšanja okolinskog, ekonomskog i socijalnog aspekta

ZAKLJUČCI - Ključni rizici za nove i zamjenske termoblokove u BiH

- Nacionalni plafon emisije CO₂ prema NECP. Termoblokovi na novim lokacijama povećavaju emisiju CO₂, zamjenski blokovi u postojećim TE smanjuju emisiju CO₂
- Visoka investicija, zatvaranje finansijske konstrukcije
- Troškovi u životnom vijeku (pogonski troškovi, cijena uglja, naknade, okolinski zahtjevi, takse na CO₂)
- Dugoročna održivost rudnika
- Struktura proizvodnog portfolia i uloga novih TE (broj radnih sati u budućem EES)
- Cijene električne energije: tržišta, (ne)ekonomske cijene domaćinstava, cijena taksi na emisije CO₂
- En. zajednica i EU ciljevi (OIE, emisije, efikasnost, Takse CO₂, Coal phase-out...)
- Mogućnost visokofikasne kogeneracije
- Mogućnost korištenja biomase kao sekundarnog goriva

ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA (ANUBiH)

PUBLIC ENTERPRISE ELEKTROPRIVREDA OF BOSNIA AND HERZEGOVINA D.D. - SARAJEVO (EPBH)

RUDARSTVO BIH U ENERGETSKOJ TRANZICIJI

dr. Edin Lapandić
dr. Omer Jukić
dr. Dimšo (Dušan) Milošević
dr. Boško Vuković

NAUČNO-STRUČNO SAVJETOVANJE

BUDUĆNOST POSTOJEĆIH I NOVIH TERMoeLEKTRANA U BOSNI I HERCEGOVINI U ENERGETSKOJ TRANZICIJI

21. novembar 2019. godine, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrik 7, 71000 Sarajevo

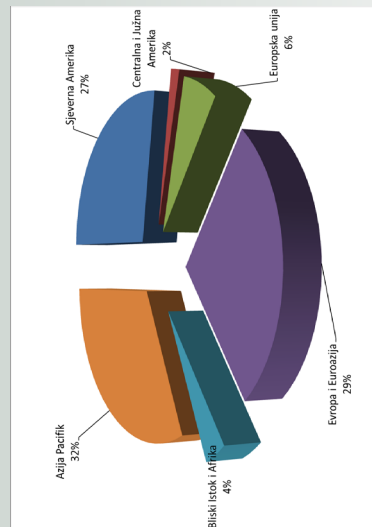
REZERVE UGLJA U SVIJETU - REGIONALNA ZASTUPLJENOST

Prema dosadašnjim istraživanjima i dokazanim rezervama

- Rezerve uglja su raspodijeljene širom svijeta
- Ima ih na svakom kontinentu, u preko 70 zemalja

REZERVE NISU RAVNOMJERNO RASPOREDENE

- Gotovo sve rezerve su smještene u Sjevernoj Americi, Euroaziji i pacifičkom dijelu Azije što je ukupno 88%
- Najbogatije države sa ugljem u svijetu su: SAD, Rusija, Australija, Kina i Indija i one posjeduju 75,7% ukupnih svjetskih rezervi, gdje prednjače SAD sa 23,7%

R.l.b.	Države	2010	2018
		MIL. t.	%
1.	SAD	237,3	27,6
2.	Rusija	127,6	14,5
3.	Australija	75,4	8,6
4.	Kina	114,5	13,3
5.	Indija	60,6	7,0
6.	Indonezija	5,529	0,6
7.	Njemačka	40,699	4,7
8.	Ukrajina	33,873	3,9
9.	Poljska	33,8	3,9
10.	Kazastan	33,8	3,9
11.	BIH	5,647	0,7
12.	Ostali	90,076	10,6
	UKUPNO	860,84	100,0

ZNAČAJ UGLJA U PROIZVODNJI ELEKTRIČNE ENERGIJE

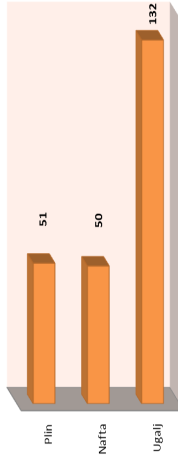
Važnost uglja u svijetu je velika

- 25% svih energetske potrebe pokriva se iz uglja
- Drugi izvor primarne energije nakon nafte
- Glavni energent za proizvodnju električne energije

- Obezbeđuje sigurnost dobave i balansira proizvodnju el. en.
- Ključna komponenta u proizvodnji čelika i betona
- Važan za privredni razvoj, podržava poslovanje, industriju i obezbeđuje masovna zapošljavanja

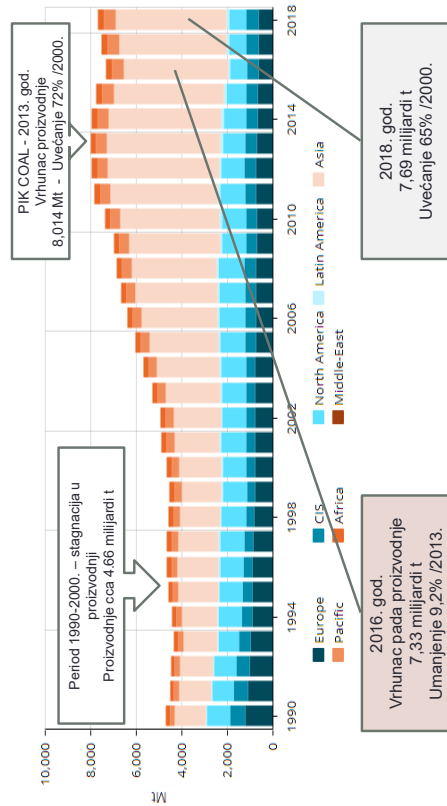
Vrijeme trajanja eksploatacije

- Najrasprostranjenije gorivo s najdužim trajanjem rezervama
- Dokazane rezerve uglja iznose 1,055 milijardi tona

PROIZVODNJA UGLJA PO REGIJAMA 1990-2018.

- Period 1990-2018. karakteriše stagnacija, uspon, pad i oporavak proizvodnje uglja
- Najbrže rastući globalni izvor energije
- Od početka trećeg milenija proizvodnja uglja je u velikom porastu (Kina, Indija, Indonezija, Australija, Japan, Južna Koreja, Turska, Kazastan i dr.)

UČEŠĆE ENERGENATA U PROIZVODNJI EL. EN. (2018)

UČEŠĆE ENERGENATA U PROIZVODNJI EL. ENERGIJE (2018)

Energent	Teravati sat	%
Nafta	52,5	1,60
Obnovljivi	731,3	17,94
Hidro	65,7	1,96
Prirodni gas	65,7	1,96
Ugalj	827,4	22,99
Nuklearna en.	344,8	10,51
Hidro energija	642,1	15,75
Obnovljivi izvori	761,1	18,67
Ostalo	88,6	2,12
Ukupno	3.262,3	100,00

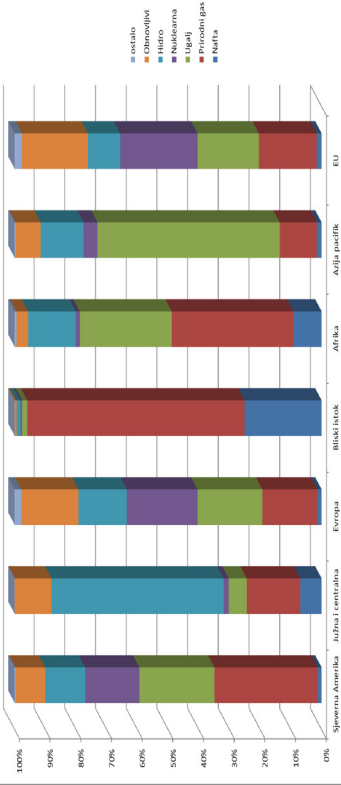
Energent	Teravati sat	%
Nafta	56	1,37
Obnovljivi	731,3	17,94
Hidro	65,7	1,96
Prirodni gas	65,7	1,96
Ugalj	827,4	22,99
Nuklearna en.	344,8	10,51
Hidro energija	642,1	15,75
Obnovljivi izvori	761,1	18,67
Ostalo	88,6	2,12
Ukupno	4.077,3	100,00

Energent	Teravati sat	%
Nafta	6,1828	23,25
Obnovljivi	10,1005	37,95
Hidro	2,7014	10,15
Nuklearna en.	4,1931	15,75
Obnovljivi izvori	2,4804	9,32
Ostalo	153,8	0,88
Ukupno	26,6148	100,00

- SVIJET**
- Fosilna goriva u proizvodnji el. energije učestvuju sa 64%.
  - Od ukupno proizvedenih 26,614 TVh el. en. 17,086 TVh se proizvede iz fosilnih goriva.
  - Ugalj je najvažniji resurs za proizvodnju električne energije na svjetskom nivou.

- Evropa i EU**
- Nisu toliko ovisne o proizvodnji el. energije iz fosilnih goriva.
  - Učesće fosilnih goriva:
    - Evropa: **41,22%**
    - EU: **41,19%**
  - Na području Evrope i EU energenti ravnopravno učestvuju u proizvodnji el. energije.
  - Nuklearna energija predstavlja okosnicu u proizvodnji el. en. u Evropi i EU.

UČEŠĆE ENERGENATA U PROIZVODNJI EL. EN. REGIJE (2018)

- Najrazvijenije i najmnogoljudnije regije u svijetu koriste ugalj kao dominantni energent u proizvodnji električne energija. Tu prednjače Azija, Sjeverna Amerika i dijelom Evropa.
- U Evropi zavisnost od uglja nije tako visoka kao što se generatno misli i niža je nego u drugim OECD ekonomijama. Nuklearna energija je glavni energent za proizvodnju el. energije.
- Prirodni gas je dominantno gorivo koje se koristi za proizvodnju električne energije u Sjevernoj Americi, Zajednici nezavisnih Država, Bliskom istoku i Africi.
- Južna i Centralna Amerika više od polovine svoje moći dobija od hidroelektrana.

Regije za proizvodnju električne energije najviše koriste resurse koje im je priroda dodijelila.

Ovisnost regija i zemalja o proizvodnji el. en. iz uglja 2018.

Najveći proizvođači el. energije iz uglja i njihova ovisnost

Rb.	Zemlja	TWh	%
1.	Kina	4.732,40	66,54
2.	SAD	1.245,80	27,93
3.	Indija	1.176,30	75,35
4.	Japan	347,20	33,02
5.	Južna Koreja	281,30	43,97
6.	Njemačka	229,00	35,30
7.	Južna Afrika	225,00	87,89
8.	Australija	166,60	59,91
9.	Indonezija	156,40	58,51
10.	Poljska	134,70	79,19
11.	Taiwan	126,60	46,27
12.	Turska	111,70	36,93
13.	Vijetnam	86,70	40,72
14.	Malezija	74,10	44,00
15.	Kazastan	70,20	65,55
16.	Mongolija	4,80	95,1
17.	SAD	27,93	

Izvor: BP Statistical Review of World Energy, June 2019.

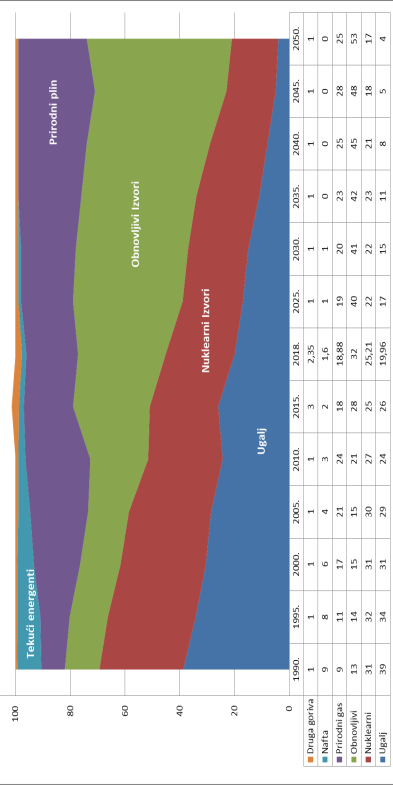
Najveći ovisnici o proizvodnji el. en. iz uglja Redoslijed po procentu ovisnosti

Rb.	Regija	TWh	%
1.	Azija	7.290,80	59,40
2.	Sjeverna Amerika	1.334,30	24,49
3.	Evropa	862,70	21,16
4.	Južna i centralna Amerika	76,50	5,86
5.	EU	655,20	19,96
6.	Afrika	295,90	29,98
7.	Zajednica Nez. Država CIS	259,00	18,27
8.	Bliski Istok	21,30	1,72
9.	Svijet Ukupno	10.100,50	37,95

Izvor: BP Statistical Review of World Energy, June 2019.

Najveće svjetske sile najviše ovise o proizvodnji el. energije iz uglja

PROJEKCIJE PROIZVODNJE EL. EN. EU DO 2050.

- Plan dekarbonizacija EU – ciljevi do 2050.**
- Prirodni gas: povećanje na 25%
  - Obnovljivi izvori: Solar, hidro i vjetar - povećanje na 53%
  - Nuklearna energija: smanjenje na 17%
  - Nafta: potpuno izbacivanje
  - Ugalj: smanjenje na 4%

KO JE ŠTA URADIO? Energetsko-klimatski paket za 2020.

Države	2010			2018			2018/2010		
	Ligniti	kameni	Ukupno	Ligniti	kameni	Ukupno	Ukupno	t	%
1. Njemačka	169,4	12,9	45,1	227,4	166,3	44,5	213,6	-13,8	-8,2
2. Poljska	56,3	76,6	13,4	446,3	58,5	63,4	19,7	141,6	-3,22
3. Turska	69	2,8	26,9	98,7	1,1	37,1	125,9	27,2	27,55
4. Ukrajina	0,2	54,4	15,6	70,2	0,1	33,3	21,4	54,8	-15,4
5. Češka Republika	43,8	11,4	1,9	57,1	39,2	4,5	33	76,7	34,22
6. Grčka	56,5	0	0,6	57,1	36,5	0	0,4	36,9	-20,2
7. Srbija	37,2	0	1,2	38,4	37	0	0,4	37,4	-1
8. Bugarska	27,2	3	3,5	33,7	30,3	0	0,8	31,1	-2,6
9. Rumunija	27	2,2	1	30,2	23,5	0	0,9	24,4	-5,8
10. BiH	11	0	0,7	11,7	14,1	0	1,5	15,6	3,9
UKUPNO	497,6	163,3	109,9	770,8	493,2	105,1	159,7	758,0	33,33

Izvor: EUROCOAL members - 2018 data

KONSTATACIJA

- Ukupno smanjenje: 12.8 miliona tona ili 1.66%

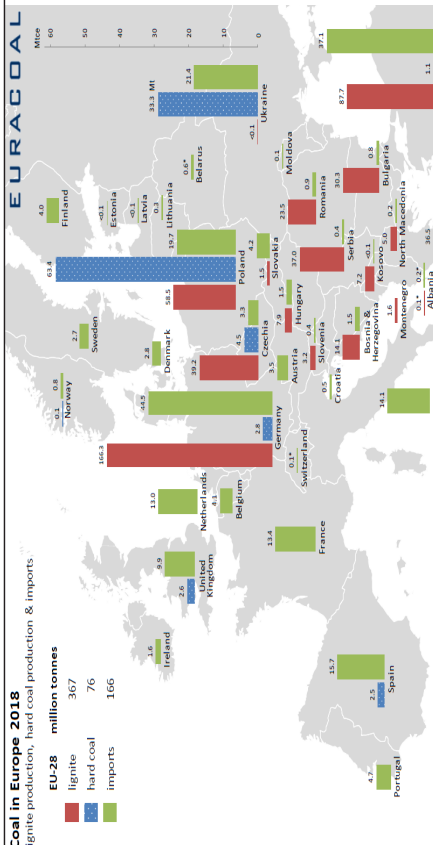
- Ligniti: smanjenje za 4.4 miliona tona ili 0.8%

- Kameni: smanjenje za 58.2 miliona tona ili 35%

- Uvoz: povećanje 49.8 miliona tona ili 45,31%

Je li opravdan tako veliki pritisak na BiH i zemlje zapadnog bakana?

NAJVEĆI PROIZVOĐAČI I NAJVEĆI POTROŠAČI NE RADE DOVOLJNO, ZAPRAVO, DO SADA NISU NIŠTA URADILI

Source: EUROCOAL members - * 2017 data
Note: bars show million tonnes of coal equivalent (Mtc) while figures at top of bars show millions of physical tonnes (Mt)

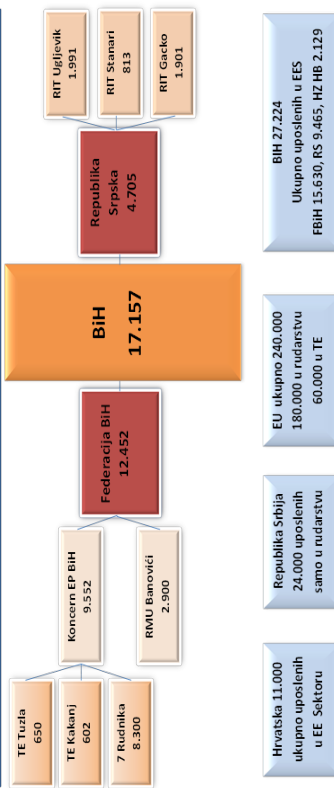
Učestvuju sa 26% u proizvodnji el. energije iz uglja
Obavezale da će do 2030 postepeno ukinuti upotrebu uglja
Uglja se odriču one zemlje koje ga nemaju ili ga vrlo malo imaju. Navedene zemlje uvoze uglj i njihove TE završavaju svoje životne vijekove do 2030.

Proizvođači i uvoznici i konzumentima
Neispunjavaju obaveze
Ovih 10 država spalj 91% od svih količina uglja koji se spalj u Evropi
758/833 miliona tona

RUDARSTVO U BIH

- U sistemu proizvodnje el. energije na nivou BiH, uglj ima stratešku i nezamjenjivu ulogu.
- Temeljni energent za proizvodnju električne energije u BiH: na nivou BiH učestvuju sa 60%, u FBiH sa 80% a u RS 65%.
- Najveći i najznačajniji domaći energetski resurs snabdjeva 5 termoelektrana, 2 u FBiH i 3 u RS, ukupno 11 termo-blokova.
- Konzumenti: termoelektrane elektroprivrednih kompanija BiH, industrija, široka potrošnje i izvoz.

SEKTOR PROIZVODNJE ELEKTRIČNE ENERGIE IZ UGLJA – BROJ UPOSLENIH

Rezerve uglja u BiH

R. b.	Rudnik	REZERVE (000 t)			Eksplloat. (A+B+C)
		Bilansne (A+B+C)	Vanbilansne (A+B+C)	Potencijalne (C+D+E)	
		1.437.635	412.103	1.386.653	3.236.391
	Ukupno ligniti BiH	1.181.009	207.031	1.150.827	2.538.867
	Ukupno BiH	2.618.644	619.134	2.537.480	5.775.258

Izvor: Studija energetskog sektora u BiH (2008). Podaci sa Rudnika

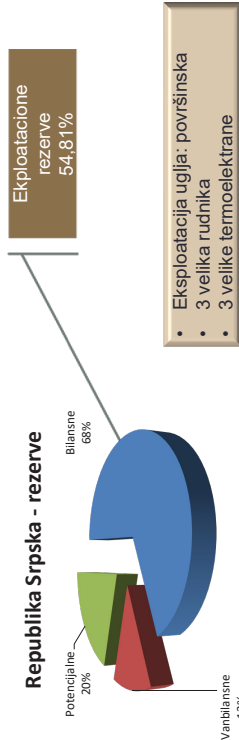
Prema važećoj dokumentaciji koja potvrđuje i obrađuje rezerve i kvait ugljeva u BiH

- Mrki ugljevi su **relativno dobrog kvaliteta** sa prosječnom toplinom vrijednošću oko 16.750 [kJ/kg], ali sadrže **znatne količine ukupnog sumpora (2-6%)**, pepela (10-45%) i vlage (10-25%).
- Ligniti su **visokokvalitetni**, čisti, toplotne vrijednosti; 7.500-12.600 [kJ/kg], 0,2-1,0% ukupnog sumpora, rijetko više, pepela 5-9% i vlage 35-53%.

REZERVE UGLJA I PROIZVODNJA REPUBLIKA SRPSKA

R. b.	Rudnik	Rezerve uglja Republika Srpska						H ₂	Vlaga (%)	Pepeo (%)	Sumpor (%)	Proizvodnja (t)
		Bilansne (A+B+C)	Vanbilansne (A+B+C)	Potencijalne (C+D+E)	Ukupne geološke (A+B+C)	Eksploat. (A+B+C)	Ukupne					
1.	Rudnik Ugljevik (M)	264.825	17.654	114.535	397.224	199.732	12.592	31,92	19,24	4,45	2.027.457	
2.	Rudnik Staniar (L)	107.221	31.882	9.761	148.824	73.271	9.646	50,75	5,74	0,17	2.450.870	
3.	Rudnik Gacko (L)	278.540	56.317	37.389	372.237	253.471	10.174	37,97	15,68	1,55	2.715.904	
4.	Rudnik Miljevac (M)	21.200	15.800	40.100	77.100	19.080	11,7-14,8	24,9	24,83	2,2	70.355	
5.	Rudnik Mezgraja (M)	N/P	N/P	N/P	N/P	N/P	N/P	N/P	N/P	N/P	N/P	
	Ukupno lignit RS	385.761	88.159	47.141	521.061	326.742					5.166.774	
	Ukupno mrti uglji RS	286.035	33.654	154.635	474.324	218.412					2.238.810	
	Ukupno RS	671.796	121.813	201.776	995.385	545.154					7.405.584	

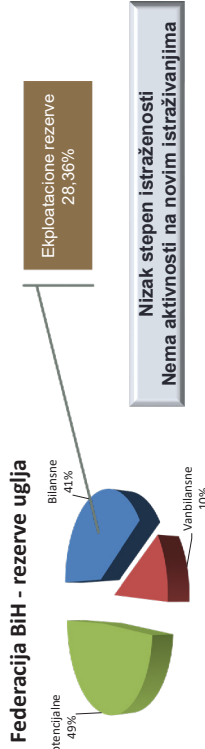
Izvor: Studija energetskog sektora u BiH (2008.). Podaci sa Rudnika

REZERVE UGLJA I PROIZVODNJA FEDERACIJA BIH

R. b.	Rudnik	Rezerve uglja Federacija Bosne i Hercegovine						H ₂	Vlaga (%)	Pepeo (%)	Sumpor (%)	Proizvodnja (t)
		Bilansne (A+B+C)	Vanbilansne (A+B+C)	Potencijalne (C+D+E)	Ukupne geološke (A+B+C)	Eksploat. (A+B+C)	Ukupne					
1.	RU Kreka (L)	743.954	322.833	59.407	1.126.194	456.008	11,31	38,7	13,06	0,51	2.400.000	
2.	RU Dobrenik (M)	194.053	13.933	0	208.023	102.429	16,18	6,09	24,14	1,74	1.900.000	
3.	RU Donjević (M)	60.183	4.953	0	65.146	34.374	15,45	5,47	35,49	2,85	1.700.000	
4.	RU Brajčević (M)	280.348	2.923	127.604	380.875	231.515	10,07	7,16	35,49	2,75	1.700.000	
5.	RU Zepča (M)	179.843	59.931	721.369	961.143	131.808	14,03	13,58	22,33	3,65	500.000	
6.	RU Zepča (M)	179.843	59.931	721.369	961.143	131.808	14,03	13,58	22,33	3,65	500.000	
7.	RU Bihać (M)	26.608	10.378	25.354	62.340	16.091	14,93	15,84	24,65	4,69	145.000	
8.	RU Gradinača (L)	10.657	0	0	10.657	10.657	10,746	32,43	17,06	2,95	255.000	
9.	Rudnik (L)	76.201	1.111	0	77.312	68.528	11	39	13	2,23	nema proizvod.	
10.	RU Kamenograd (M)	112.001	68.674	1.865	181.539	11.433	15	16,5	18	4	nema proizvod.	
11.	Bugojno (L)	14.651	0	1.280.105	1.294.756	12.893	11,36	32,88	19,43	nema proizvod.	4,08	
12.	Kongora (L)	206.411	0	0	206.411	129.765	7,38	35,06	27,5	nema proizvod.	1,25	
	Ukupno lignit F BiH	323.944	1.051.874	1.339.512	2.715.330	677.851					4.655.000	
	Ukupno mrti uglji F BiH	894.974	173.377	996.192	2.064.543	677.851					2.485.000	
	Ukupno F BiH	1.946.848	489.321	2.335.704	4.779.873	1.355.736					7.140.000	

Izvor: Studija energetskog sektora u BiH (2008.)

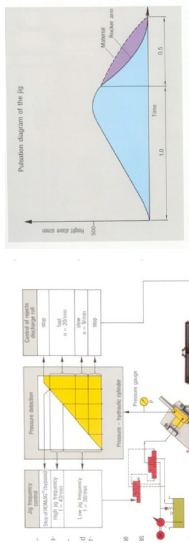
ENERGETSKA TRANZICIJA BIH

- Uvažavajući navedeno, rezerve uglja, ovisnost o uglju i nespremnost da brzo izgradi kapacitete iz obnovljivih izvora, BiH u tranzicijskom periodu koji će trajati najmanje 30 a vjerovatno 40 godina, morat će koristiti termoelektrane na uglj kako bi obezbijedile prijevremenu el. energiju za domaćinstvo i industriju.
- Nakon ovog perioda dominacija u proizvodnji el. energije će biti prepuštena obnovljivim izvorima.
- EU do 2050 planira uglj kao energent za proizvodnju el. en. svesti na svega 4%. BiH to neće postići 2050. zbog ekonomske nemoći ali 2060. će biti u poziciji da ispuni obaveze iz Energetsko-klimatskog plana.
- Uvažavajući Bosanskohercegovačku slabu ekonomiju i poredajući je sa zemljama EU, plan je više nego dobar i prije svega realan.
- Zatvaranjem starih blokova i izgradnjom zamjenskih koji će biti izgrađeni po najstrožijim standardima BAT-a i izgradnjom kapaciteta za proizvodnju el. en iz obnovljivih izvira, BiH će 2060. godine stati rame uz rame sa ostalim zemljama EU u borbi protiv klimatskih promjena i očuvanja naše planete.
- U prezentiranom materijalu vidi se da i najmoćnije ekonomije propuštaju ispuniti obaveze proistekle iz EKP, što znači da je proces tranzicije težak put u kome će se morati tolerisati vremenski rokovi.
- BiH je jedna od rijetkih zemalja koja je ispunila obaveze u pogledu samjenja emisija CO2 po osnovu EKP do 2020. iako nije bila obavezna.
- Emisija CO2 u odnosu na baznu 1990. smanjena je za 28%.

ZNAČAJ RUDARSTVA

- Rudarstvo je značajan segment privrede BiH, uz činjenicu da je uglj jedan od najznačajnijih domaćih resursa (termoelektrane na uglj učestvuju sa cca 60% u proizvodnji električne energije u BiH).
  - Uglj ima značajnu ulogu za sigurnost i ekonomsku efikasnost mnogih geoprostora, pa tako i našeg, posebno u oblasti proizvodnje elektroenergije. **Projekcije se da će u narednih 30-tak godina termoelektrane na uglj biti ekonomski atraktivnije**, pogotovo u zemljama s velikim rezervama uglja. Neophodno je kontinuirano unapređivati tehnologiju proizvodnje uglja, ali i tehnologiju dobivanja „čistog“ uglja kako bi se dobio uglj optimalnog kvaliteta i zaštitio okoliš.
  - Popunio korištenje instaliranih kapaciteta termoelektrana omogućava rad rudnika uglja koji su u dobroj mjeri zapušteni (nedovoljno istražena ležišta, nepripremljeni proizvodni kapaciteti, visoko amortizirana proizvodna i prateća oprema ...).
  - Potrebno je utvrditi da li ćemo uglj **trirati energentom prihvatljivog kvaliteta**, jer je u javnosti puno distanciranja od uglja kao energenta (zbog uticaja na okoliš i stavova EU). Naglašavamo da **možemo koristiti uglj kao energent** (zbog stanja industrije i sl.) i sigurno ispuniti uvjete iz Kyota i Pariškog sporazuma iz 2016. godine, koje smo ratificirali i prihvatili kao međunarodnu obavezu BiH.
- ## RESTRUKTURIRANJE RUDNIKA UGLJA
- ### Osnovni zadaci
- U rudnicima uglja je potrebno **restrukturirati tehnologiju dobivanja uglja, proizvodnu i prateću opremu, radnu snagu**.

ROMJIG taložnik s pokretnim sitom (za površinsku eksploataciju uglja)

Dijagram pulsacije
uzorka materijala

Taložnik sa pokretnim sitom je mašina namijenjena za primarno separisanje jalovine od krupnog rovnog uglja veličine 400-30 mm. Vremenom je primjenjivost mašine proširena, između ostalog, na pripremu očišćenog uglja i čišćenje šljunka krupnog zrna.

Prvi ROMJIG taložnik s pokretnim sitom je prvi puta uspješno testiran u teškim uslovima tokom kontinuiranog rada u rjemačkom rudniku uglja Emil Mayritsch. ROMJIG nove generacije sa taložnikom širokim 2,0 m separiše jalovinu na čistoću od više od 95% po težini (+1,9 kg/dm³) čak i u uslovima velikih promjena brzine punjenja rovnim ugljem i pri velikim fluktuacijama u udjelu jalovine u punjenju. Težinsko iskorišćenje jalovine je preko 90%.

b) Zbog nedovoljno istraženih ležišta u rudnicima uglja je, u entitetskim JP koja upravljaju rudnicima, potrebno oformiti **Sektore za istražna bušenja/radove u rudnicima** (postiglo bi se znatno pojeftinjenje ovih vrlo značajnih rudarskih radova, nego da ih svaki rudnik pojedinačno finansira – jedna oprema za sve rudnike).

Čišćenje uglja – priprema uglja za sagorijevanje u kotlovima termoelektrana (ekološki i ekonomski faktor)

a) Svaki rudnik ima separaciju uglja, nažalost **zapuštenu u svakom pogledu** (svaka sa tehnologijom iz vremena u kojem je izgrađena, ... bez investiranja, bez uvođenja novih tehnologija). Dugi niz godina nije bilo investiranja u **nabavku opreme za unapređenje tehnologije dobivanja „čistog“ uglja** (bitan uslov za redukciju SO₂, NO_x i prašine pri sagorijevanju ovih ugljeva u kotlovima termoelektrana) kako bi se dobio uglj optimalnog kvaliteta i zaštito okoliš. Naravno, **postoje novije tehnologije i oprema za čišćenje uglja** (izdvajanje jalovine).

b) Dugogodišnja **eksploatacija uglja** u rudnicima za potrebe termoelektrana neminovno **vodi ka postepenom i stalnom padu kvaliteta uglja**, odnosno otkopavanju uglja slabije toplotne vrijednosti. Rezerve kvalitetnog uglja su, uglavnom, otkopane, pa je poboljšanje kvaliteta uglja koji se trenutno otkopava, zbog niza razloga, neminovnost za sve učesnike u lancu otkopavanja, pripreme, transporta i konverzije njegove toplotne energije u električnu.

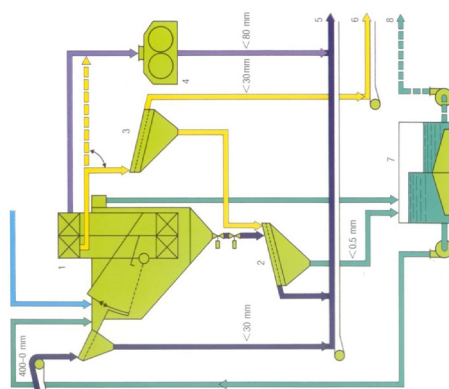
c) Korist takvog pristupa rješavanju problema **poboljšanja kvaliteta rovnog uglja za potrebe termoelektrana** je višestruka. Izbjegavaju se troškovi nepotrebnog transporta jalovine do termoelektrana, oštećenja kotlova u termoelektranama (ložišta, ekranske cijevi), a ni ekološki faktor ne treba zanemariti (**čistiji uglji – bolje sagorijevanje u kotlovima - produkti sagorijevanja manje zagađuju okoliš**).

Shema separacije primarne jalovine u ROMJIG postrojenju za površinsku eksploataciju

LEGENDA:

- Rovni uglji
- Uglji i međuprodukt
- Jalovina
- Reciklirana voda
- Sveža voda

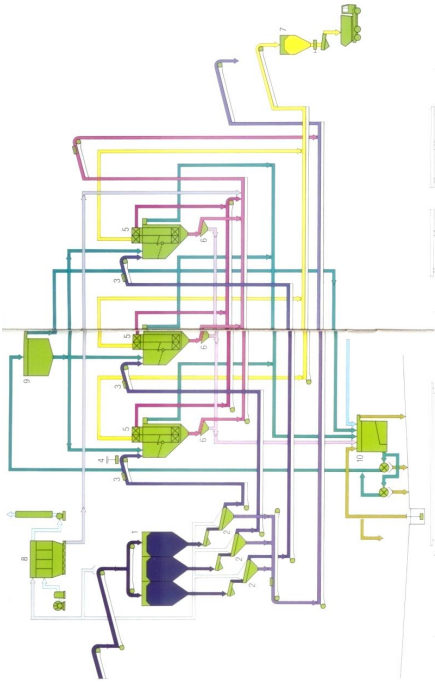
1. ROMJIG taložnik sa pokretnim sitom
2. Sito za cijeđenje
3. Sito za klasiranje
4. Drobilica sa valjcima
5. Prema bunkeru za rovni uglji
6. Prema odlagalištu jalovine
7. Rezervoar za recikliranu vodu
8. Prema ispiraću

Jalovina separisana u ROMJIG postrojenju se može odlagati na odlagališta jalovine na površinskim kopovima.

ROMJIG taložnik sa pokretnim sitom se u mnogim zemljama može iskoristiti za pripremu očišćenog uglja koji se prije spajivao kao rovni uglji. Sa ROMJIG procesom se štede specifični troškovi transporta do termoelektrane. Termoelektrani se dostavlja sirovina koja ima povećanu i konstantnu toplotnu vrijednost. Također se smanjuje i habanje kotlova. Rovni uglji sa udjelom pepela od 45 % koji se eksploatise na površinskom kopu u Bini, Indija, se u centralnom sistemu za drobljenje drobi na veličinu od minus 400 mm i prosijava na 30 mm. Konačna - laka frakcija koji sadrži 31 % pepela i rovni uglji sa 41 % pepela se termoelektrani dostavljaju kao miješani proizvod (očišćeni uglji) sa udjelom pepela od 34%.

PROIZVODI	TEŽINA [% po težini]	PEPEO [%]
Laka frakcija [400-30 mm, – 1,9 kg/m ³]	53,0	31,1
Rovni uglji [30-0 mm]	24,0	41,0
Očišćeni uglji [400-0 mm]	77,0	34,1
Teška frakcija - jalovina [400-30 mm, + 1,9 kg/m ³]	23,0	81,0
Rovni uglji [400-0 mm]	100,0	44,9

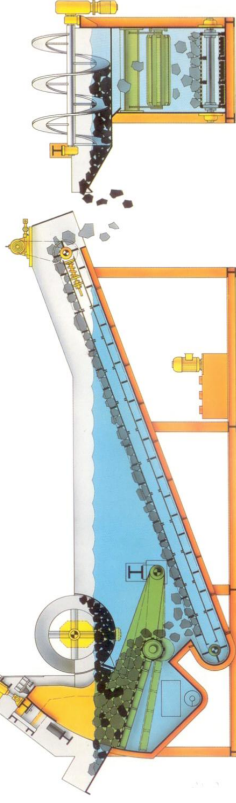
Shema proizvodnje očišćenog uglja ROMJIG procesom

Rezultat ROMJIG procesa je uglji sa konstantnom ukupnom koncentracijom pepela, što omogućava optimalan rad termoelektrana.

ROMJIG taložnik za podzemnu eksploataciju uglja

Postoji i pljosnata verzija ROMJIG postrojenja koja je namijenjena podzemnoj eksploataciji uglja. Ova verzija je opremljena trakastim transporterom koji se koristi za odvoz jalovine. Trakasti transporter povlači jalovinu iz vodene kupke i u isto vrijeme je cijedi. Laka frakcija se sakuplja u žlijebu na preljevu i ispušta preko velikog pužnog (spiralnog) transportera.

Očišćeni uglji se iz korita pužnog transportera povlači uz pomoć puža (spirale) i može se podizati cijediti u malom vedričastom elevatoru.

XRT - tehnološko rješenje oplemenjivanja uglja (metoda X-Ray Technology)

Predloženo je na osnovu sprovedenih laboratorijskih, poluindustrijskih i industrijskih ispitivanja mogućnosti oplemenjivanja uglja iz krovinske ugljene serije i dijelova Polja C. Usvojena metoda XRT (X-Ray Technology) senzorske separacije zasniiva se na karakteristici materijala da u funkciji atomske gustine, u većoj ili manjoj mjeri, propušta rendgenske (X) zrake. Kako bi se za odgovarajuću supstancu omogućila separacija po osnovu karakteristične adsorpcije (ili propusnosti), analizira se propusnost pri emisiji X zraka visoke i niske energije. Razlika u propusnosti ovih zračenja predstavlja kriterijum na osnovu koga se vrši rekogniziranje materije. Efekti primjene tehnologije selektivne eksploatacije uglja su nedovoljni za smanjenje gubitaka i razblaženja. Dok je pitanje gubitaka vezano za stepen iskorišćenja raspoloživih resursa, pojava razblaženja utiče na kvalitet proizvoda eksploatacije - „rovnog uglja“. Probe uglja (industrijsko ispitivanje) oplemenjivanja su izvršene na X-ray senzorskom uređaju za sortiranje STEINERT XSS 100 (Njemačka).

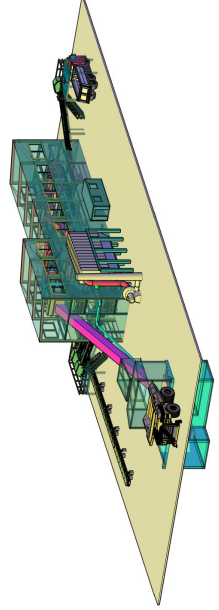
Rezultati oplemenjivanja:

Prečišćeni uglji

Jalovina

Šematski prikaz postrojenja za prečišćavanje uglja:

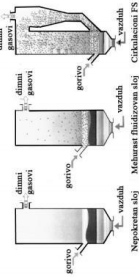

Kvalitet uglja i sagorijevanje u fluidnom kotlu TE

Kvalitet uglja koji se danas otkopava u našim rudnicima je zadovoljavajući za sagorijevanje uglja u cirkulacionom fluidiziranom sloju (fluidni kotlovi - CFB). Fluidni kotlovi ispunjavaju sve limite emisija propisanih ekološkim standardima EU, niske emisije SO₂ - krečnjak je efikasan sorbent sumpora u temperaturnom rasponu od 815°C do 925°C, efikasnost odstranjivanja SO₂ u iznosu od 95% i više, niske emisije NO_x - niske temperature u ložištu od 850°C do 890°C, uz dovod zraka u ložište, rezultiraju veoma niskim emisijama NO_x. Osim navedenog, CFB tehnologija je čista tehnologija za sagorijevanje uglja uz visoku efikasnost sagorijevanja.

Fluidni kotlovi - CFB se mogu instalirati i u postojećim kotlovskim postrojenjima TE ili rekonstruirati postojeći kotlovi (pa i oni kojima je istekao radni vijek). U tom kontekstu bi trebalo izraditi odgovarajuće Studije izvodljivosti.

Kako već imamo izgrađene sisteme (ili izrađene studije) za zagrijavanje gradova iz TE „Tuzla“ i TE „Kakanj“ (sa započetom izgradnjom bloka VII u TE „Tuzla“ i predviđenom izgradnjom bloka VIII u TE „Kakanj“) mora se reći da bez povećanja i stabilne proizvodnje u rudnicima, neće biti dovoljno uglja za ove blokove, a neće biti ni predviđenog zagrijavanja gradova. Ovo je napomena u kontekstu traženja rješenja za čistiji zrak u našim gradovima.

Rudarstvo i ekologija

Napomena: Odnos prema ekologiji u rudarstvu nije zadovoljavajući, van normi predviđenim zakonim i podzakonskim aktima-propisima u ovoj oblasti. Ovom problematikom se najviše bave pojedinci – entuzijasti.

Zaštita od buke

Visok nivo buke je glavni uzrok smanjenja kvaliteta života u urbanim sredinama i na područjima uz izvore buke (industrijska postrojenja, saobraćaj i sl.). Smanjenje nivoa buke u urbanim sredinama je bitan ekološki zahtjev prema kojemu se provode mjere zaštite u svim evropskim zemljama, pa tako i kod nas.

Naseljeno mjesto zaštićeno od buke aluminijskom barijerom (aluminijским panelima)

Izvor buke: pretovar uglja sa transportne trake u željeznički vagon

Izgled pretovarnog bunkera prije izgradnje barijere

Izgled pretovarnog bunkera poslije izgradnje barijere

Utovar uglja u željeznički vagon

RUDARSTVO U FUNKCIJI OBNOVE I TEHNOLOŠKOG RAZVOJA PRIVREDE, ZAPOŠLJAVANJA

Uvod

Iz rudarstva su se razvijali razni zanati i proizvodnja opreme i alata za rad u rudarstvu, nakon toga njihova industrijska proizvodnja i razvoj, čime je jačala podrška sigurnom i efikasnom radu i razvoju rudarstva/rudnika, što je, u sadašnjim okolnostima, bitno za obnovu i tehnološki razvoj domaće mašingradnje, elektrogradnje, drvne industrije ...

Funkcionalne oblasti istraživanja u energetskom sektoru

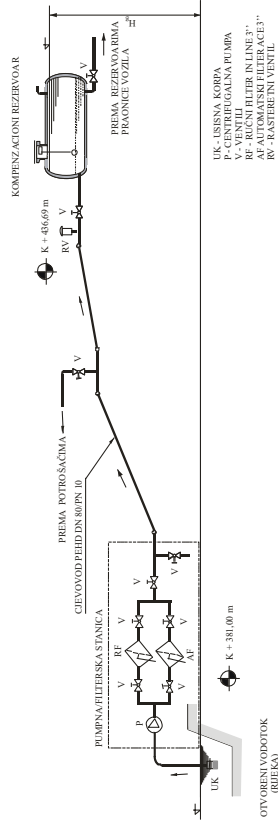
U ovom kontekstu je potrebno predvidjeti istraživanja u iskorištavanju nus produkata proizvodnje uglja i električne energije (npr. u termoelektranama šljaka i elektrofilterski pepeo - produkt sagorijevanja uglja u kotlovima kojeg zadržavaju elektrofilteri, u rudnicima uglja tzv „halda“ - izgorjela ili oksidirana jalovina iz uglja na odlažištima ... prije rata su vršena istraživanja i dobijeni pozitivni rezultati ... moguće od svega navedenog dobiti građevinske materijale i iz njih gotove proizvode). Danas se elektrofilterski pepeo koristi u proizvodnji cementa. ... Ovakvo dobijamo nove resurse, efikasno upravljanje otpadom, pozitivan uticaj na okoliš, dobre ekonomske efekte, nova radna mjesta.

Dakle, ovdje je riječ o naučnim i razvojnim istraživanjima u sferi ekonomskih, razvojnih i socijalnih politika.

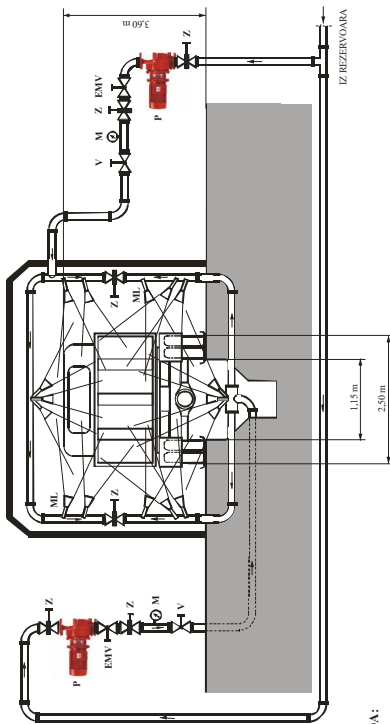
Prečišćavanje otpadnih voda iz separacija uglja i sa površinskih kopova

Otpadne vode iz sistemá (postrojenja) za preradu uglja se gravitacionim tokom, podzemnim ili otvorenim odvodnim kanalima, usmjeravaju direktno u otvorene vodotokove. Kako se u otpadnoj vodi nalaze značajne količine sitnog uglja i zametljive količine čestica magnetita, nameće se potreba da se iz ekoloških (sprečavanje zagađenja otvorenih vodotokova) i komercijalnih razloga (sitni uglji iz otpadne vode se nakon prirodnog sušenja i eliminiranja grube vlage može prodati) vrši prečišćavanje otpadnih voda nekim od poznatih načina za prečišćavanje.

Vodosnabdijevanje – industrijski vodovod:

Automatizirana praonica teretnih vozila

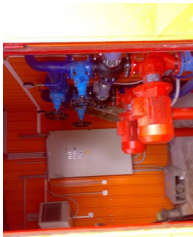
LEGENDA:

- ML - Mlaznica ($p = 5 \text{ bar}$, $Q \leq 75 \text{ l/min}$)
- M - Manometar (mjerni opseg do 50 bara)
- Z - Zaporni zasun (DN 100, PN 16)
- EMV - Elektromagnetni ventili (DN 100, PN 16, Siemens)
- P - Pumpni agregat ($Q = 105 \text{ m}^3/\text{h}$, $p = 3 \text{ bar}$, tip: WILLO MM1)
- V - Ručni regulacioni ventili (DN 100, PN 16)
- L - 9,50 m - max. dužina teretnog vozila

Shema praonice teretnih vozila

Pumpna / filterska stanica industrijskog vodovoda

Pumpna stanica automatizirane praonice teretnih vozila

Izgled praonice

Pranje vozila

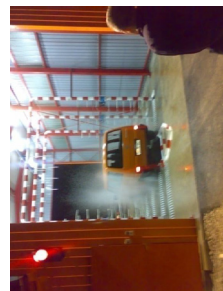
Ulazak vozila u praonicu

Izlazak vozila iz praonice

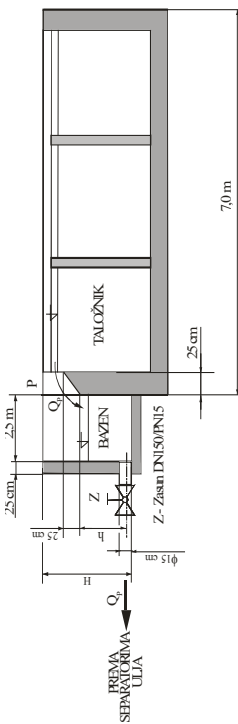

Pranje vozila danju

Pranje vozila noću

Precišćavanje otpadnih voda: Izdvajanje ulja i naftnih derivata iz otpadnih voda:

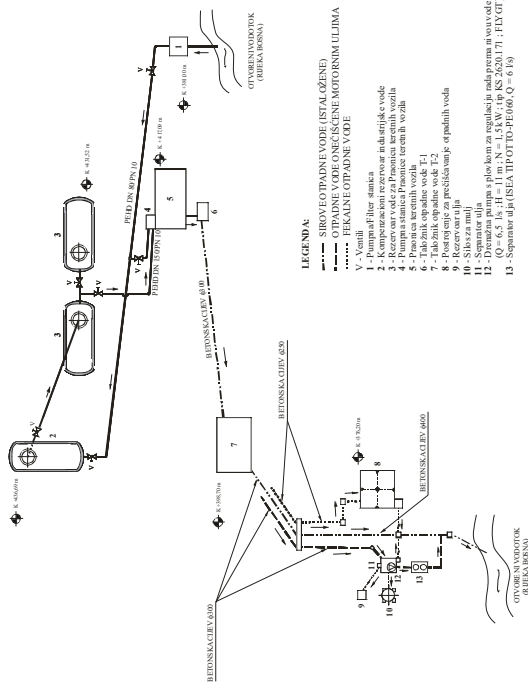
Uzdužni presjek taložnika i prejeljnog bazena otpadnih voda

Izgled separatora ulja i naftnih derivata ugrađenog u zemlju (paralelnim spajanjem više separatora je moguće dobiti željeni kapacitet)

Pranje vozila:

Schema optimalnog korištenja vode iz otvorenog vodotoka:

Društveni značaj rudnika

Rudnici uglja su, u većini slučajeva, **dominantna privredna društva u općinama** u kojim egzistiraju i kao takva **imaju presudan utjecaj na razvoj lokalne privrede, zapošljavanje i životni standard stanovništva, socijalnu sliku lokalne zajednice općenito**. Od njih ovisi komunalna djelatnost, trgovina, ugostiteljstvo. Rudnici su sponzori sportskih klubova, institucija kulture ... Stanje u Rudnicima uglja se u znatnoj mjeri odražava na kvalitet života stanovništva općina u kojim egzistiraju. Navedene konstatacije ukazuju na to da ekonomski položaj Rudnika uglja ima **stanovite implikacije na sve društvene djelatnosti u njihovim općinama**.

ZAKLJUČCI

- Ugali je najvažniji energent za proizvodnju električne energije. Učesće uglja u proizvodnji el. en. je: Svijet 38%, Evropa 21,6%, EU 20%, BiH 60%.
- EU je napravila plan proizvodnje el. en. do 2050. „gotovo bez uglja“ (4%). Dok je to na svjetskom nivou izgleda nemoguće napraviti.
- Planovi tranzicije u kojoj se ugali planira izgurati iz upotrebe ne idu planiranom dinamikom. Ovo daje pravo ugljarskoj industriji da se nada da njeno istrebljenje nije tako blizu i da će i u budućnosti biti jak igrač u polju energetike.
- Obnovljivi izvori energije neće moći podmiriti potrebe za energijom u narednim desetljećima. Razlog je više nego jasan: u sistemu mora postojati energent koji će osigurati balans proizvodnje električne energije. Sada su to elektrane na uglji i nuklearne elektrane.
- Kada je u pitanju BiH, ugali je jedan od najznačajnijih domaćih energetske resursa koji tradicionalno omogućava upošljavanje velikog broja radnika i čini Bosnu i Hercegovinu energetski neovisnom.
- BiH da bi očuvala energetske neovisnost, sačuvala rudarski sektor, sačuvala veliki broj radnih mjesta u rudarstvu, energetici i pratećim industrijama i da bi zadovoljila ekološke standarde (uvažavajući prezentirane rezerve uglja) mora svoje stare blokove zamijeniti novim najsavremenijim koji će biti kogenerativni, visokofiksnosti i koji će ispunjavati najstrožije standarde Bat-a.

5. LISTA AUTORA / LIST OF AUTHORS

Miloš Banjac
Ministry of Mining and Energy, Serbia/
University of Belgrade,
Faculty of Mechanical Engineering,
Department for Thermomechanics,
Belgrade, Serbia

Zoran Božović,
VPC-East/Senior Advisors
Kralja Milana 3, 11000 Beograd, Srbija

Dejan Cvetinović
Univerzitet u Beogradu,
Institut za nuklearne nauke "Vinča"
Laboratorija za termotehniku i energetiku
P.p 522, 11001 Beograd, Srbija

Nijaz Delalić
Univerzitet u Sarajevu,
Mašinski fakultet Sarajevo,
Katedra za energetiku,
Vilsonovo šetalište 9, 71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina

Milić Erić
Univerzitet u Beogradu,
Institut za nuklearne nauke "Vinča"
Laboratorija za termotehniku i energetiku
P.p 522, 11001 Beograd, Srbija

Dionysios Giannakopoulos
Centre for Research and Technology Hellas
Chemical Process and Energy Resources
Institute
Egialias 52, 15125 Marousi, Athens, Greece

Dušan Golubović
Univerzitet u Istočnom Sarajevu,
Mašinski Fakultet Istočno Sarajevo,
Katedra za termoenergetiku i procesno
mašinstvo, Vuka Karadžića 30,
71123 Istočno Novo Sarajevo, Bosna i
Hercegovina

Anes Kazagić
JP EP BiH d.d. Sarajevo,
Vilsonovo šetalište 15,
71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Aleksandar Knežević
IMPULSIO, Pokret za vladavinu znanja,
Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Grzegorz Kotte
Kozienice Power Plant,
Enea Wytwarzanie Sp. z o.o., Świerże Górne,
Aleja Józefa Zielińskiego 1, 26-900 Kozienice,
Poland

Edin Lapandić
JP EP BiH d.d. Sarajevo,
Vilsonovo šetalište 15,
71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Dragomir Marković
VPC-East/Senior Advisors,
Kralja Milana 3, 11000 Beograd, Srbija

Zoran Marković
Univerzitet u Beogradu,
Institut za nuklearne nauke "Vinča"
Laboratorija za termotehniku i energetiku,
P.p 522, 11001 Beograd, Srbija

Ajla Merzić
JP EP BiH d.d. Sarajevo,
Vilsonovo šetalište 15,
71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Miodrag Mesarović
Serbian WEC Member Committ,
Energoprojekt Entel, Belgrade, Serbia

Dimšo Milošević
MH „Elektroprivreda RS“- MP A. D. Trebinje
ZP „R i TE Ugljevik“ A. D. Ugljevik,
Bosna i Hercegovina

Petar Gvero
Univerzitet u Banjoj Luci,
Mašinski fakultet Banja Luka,
Bulevar vojvode Stepe Stepanovića 71,
78000 Banja Luka, Bosna i Hercegovina

Michał Jabłoński,
Polish Power Plants Association (TGPE),
Chalubinskiego 8, Warsaw, Poland

Omer Jukić
ANUBiH/ OTN,
Odbor za energiju, energetiku i okoliš,
Bistrik 7, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Emmanuel Kakaras
Centre for Research and Technology Hellas,
Chemical Process and Energy Resources
Institute, Egialias 52, 15125 Marousi, Athens/
National Technical University of Athens,
Laboratory of Steam Boilers and Thermal
Plants, 9 Heron Polytechniou, 15780 Zografou,
Athens, Greece

Gligor Kanevče
Academy of Science of North Macedonia,
Research Center for Energy and Sustainable
Development,
Bul. Krste Misirkov 2, Skopje, North Macedonia

Emmanouil Karampinis
Centre for Research and Technology Hellas,
Chemical Process and Energy Resources
Institute, Egialias 52, 15125 Marousi, Athens/
National Technical University of Athens,
Laboratory of Steam Boilers and Thermal
Plants, 9 Heron Polytechniou, 15780 Zografou,
Athens, Greece

Zdravko Milovanović
Univerzitet u Banjoj Luci,
Mašinski fakultet Banja Luka,
Katedra za hidro i termoenergetiku,
Bulevar vojvode Stepe Stepanovića 71,
78000 Banja Luka, Bosna i Hercegovina,

Mustafa Musić
JP EP BiH d.d. Sarajevo,
Vilsonovo šetalište 15,
71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Miroslav Nikolić
JP EP HZHB d.d. Mostar,
Dr. Mile Budaka, 88000 Mostar,
Bosna i Hercegovina

Ronald Rost
VPC GmbH/ Sales Department,
Charlotten Strasse 18, 10117 Berlin, Germany

Izet Smajević
Akademija nauka i umjetnosti Bosne i
Hercegovine, Odjeljenje tehničkih nauka,
Odbor za energiju, energetiku i okoliš,
Bistrik 7, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Predrag Stefanović
Univerzitet u Beogradu,
Institut za nuklearne nauke "Vinča"
Laboratorija za termotehniku i energetiku,
P.p 522, 11001 Beograd, Srbija

Miladin Trbić
EFT Group, TE Stanari,
74208 Stanari, Bosna i Hercegovina

Boško Vuković
MH „Elektroprivreda RS“ - MP A. D. Trebinje,
ZP „R i TE Gacko“ A. D. Gacko,
Bosna i Hercegovina

Javno preduzeće _____

ELEKTROPRIVREDA BOSNE I HERCEGOVINE

_____ d.d. - Sarajevo